Л. М. ПОЛЮГА

ПОВНИЙ СЛОВНИК АНТОНІМІВ української мови

СЛОВНИКИ абв УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
УКРАЇНСЬКИЙ
МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

Л. М. ПОЛЮГА

ПОВНИЙ СЛОВНИК АНТОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*3-є видання, доповнене
і виправлене*

Київ
Видавництво «Довіра»
2006

ББК 81.2УКР-4
П53

У третьому, доповненому й виправленому, виданні подані антоніми різного типу, а в словникових статтях тлумачаться їх значення, наводяться зразки їхньої сполучуваності з іншими словами, антонімічні стійкі словосполучення та фразеологізми, приклади їх використання в текстах творів, висловах, відомості про антонімічну синонімію, споріднені антонімічні пари. Окремими частинами книги є: «Покажчик антонімічних пар», «Антонімія префіксів», «Антонімія суфіксів», «Антонімія компонентів складних слів», «Синоніми компонентів антонімічних пар».

Розрахований на науковців, учителів, працівників видавництв, студентів, учнів, ораторів, чиновників, широке коло читачів.

ISBN 966-507-193-9

ПЕРЕДМОВА ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ

Антоніми наповнюють життя... Такий висновок мимоволі спливає на думку, коли тривалий час опрацьовуємо семантичну структуру слів, з'ясовуємо різні аспекти опозиційності лексичних явищ.

Основне значення слова «опозиція» при характеристиці різних життєвих фактів чи явищ тлумачиться у словниках як «протиставлення». Якщо ж використовувати його як термін у лінгвістиці чи, зокрема, в психолінгвістичних дослідженнях, то ми завжди виходитимемо з існування парних одиниць, спорідненість прикмет яких буде виявлятися виключно при зіставленні. А мета такого зіставлення, як не дивно, повніше з'ясувати подібні явища, тобто через диференціацію йдемо до поглиблення. Опозиція вказує виключно на семантичну протилежність вибраного для початкового зіставлення елемента.

Хоч теорія лінгвістичних опозицій, розроблена М. Трубецьким в «Основах фонології» (1939), стосується виключно фонологічних явищ (пор., *опозиція фонологічна, опозиція еквівалентна*), з часом вона поширилася і на граматику (пор., *опозиція морфологічна*, яку Р. Якобсон використовує при семантичній характеристиці відмінків), а останніми роками застосовується і при аналізі лексико-семантичних явищ, що і підштовхнуло дослідників до створення компонентного аналізу, суть якого полягає у розщепленні значення слова на складові компоненти — семи.

Така специфіка опрацювання значень стосується здебільшого лексикологічного аналізу, а в лексикографічній практиці, як правило, застосовується стихійно і ще, на жаль, теоретично не осмислено, як, наприклад, використовують під час лексикографічно-

го опрацювання словникових статей. Частково це питання автор намагався висвітлити при аналізі історичних словників[1]. Безперечно, найширше для лексикографічного тлумачення значень як один із видів опозиції можна залучати антонімічні відношення лексичних одиниць. Наприклад, у «Словнику української мови» при тлумаченні значення часто, хоч не завжди послідовно, вказуються антоніми до окремих слів з ремаркою *протилежне* (пор., у словниковій статті **абстрактний** після тлумачного викладу подано *протилежне конкретний* і навпаки)[2]. Однак таке використання опозиції є малоефективне і, напевно, доцільно ширше виходити за констатацію лише антонімічних відношень.

Якщо зіставляти різноманітні семантичні аспекти в окремих словах, то можна зауважити не лише опозиційність лексем, тобто наявність лексичних антонімів, а й поряд з існуванням лексичних антонімів і опозиційність вторинних значень не антонімічних слів, тобто вдається виявити семантичні опозиції між багатозначними словами. У зв'язку з цим можна визначити три основні способи семантичної опозиції, якщо аналізувати значення слів: перший ґрунтується на використанні чітких антонімічних відношень, тобто при об'єднанні в антонімічні пари слів з протилежним значенням, які є антонімічними своїми номінативними значеннями *(довгий — короткий, широкий — вузький, глибокий — плиткий, друг — ворог).* Їх розподіляють на градуальні *(жирний — пісний)*, комплементарні *(присутній — відсутній)*, векторні *(світати — смеркати)*, координатні *(північ — південь)*

---

[1] *Полюга Л.* Використання лексико-семантичних опозицій при укладанні історичних словників // Діалектологічні студії. Мова в часі і просторі. Зб. на пошану Д. Гринчишина.— Львів, 2003. — Вип. IV. — С. 40—44.

[2] Словник української мови: В 11 т.— К., 1970—1980. — Т. 1. — С. 6; — Т. 4. — С. 261.

(див. ще стор. 11). Опозиційні слова цього способу виражають однакову семантику, але розміщена вона, скажімо, на протилежних кінцях однієї семантичної прямої.

Другий спосіб спостерігається при наявності в самому слові енантіосемічних відношень, тобто розвиток у семантичній одиниці протилежних значень (***запах** приємний* і ***запах** неприємний*), коли під час тлумачення слова виходимо з поляризації значень в ньому самому або коли ця поляризація виявляється при сполучуваності слів (***задути** — погасити вогонь, свічку, **задути** — пустити в дію домну*).

В основі третього способу тлумачення слів на опозиційній основі може лежати асоціативне сприймання явищ, але ці асоціації, напевно, завжди будуть поєднуватися або з антонімією, або енантіосемією, і вони виявляються лише в умовах контексту (*задоволений — насуплений, сіяти — збирати// косити// жати, садити — копати// корчувати; крапля — море*, тобто або дуже мало, або дуже багато: Земле, моя всеплодющая мати, Сили, що в твоїй росте глибині, **Краплю**, щоб в бою міцніше стояти, дай і мені *(І.Франко)*; **Море** сміху (*С. Васильченко)*).

Саме таким явищам і присвячена ця праця, тобто в ній зібрані і повні антонімічні пари, частина яких вже була наявна в попередніх виданнях «Словника антонімів української мови» (К., 1987, 1999, 2001, 2004 рр.), а також значна частина тих пар, що поєднуються на основі вторинних значень, які ми і називаємо семантичними опозиціями. На основі попереднього видання розроблено нові словникові статті, у яких враховано явище опозиційності вторинних значень. Сам факт, що в попередніх виданнях було 253 словникових статті, а в новому — 600, свідчить, що таких опозицій в українській мові немало, й вони підтверджують дуже цікаве семантичне та стилістичне різноманіття. Робота над новим варіантом словника зумовлена тим, що останнім часом

спостерігається велике зацікавлення стилістичними явищами української мови. Ось чому цей словник залишається насамперед практичним, і тому ми прагнули зробити його якнайбільш вичерпним. Водночас ми свідомі того, що поняття *повний* словник антонімів дуже умовне, тому що наявність семантичних опозицій живої мови не може бути остаточно визначена, вона весь час поповнюється і збагачується. Однак допустимість певної нормативності при опрацюванні такого матеріалу повинна би існувати, саме тому в цьому словнику ми її намагалися відтворити. Хочеться звернути увагу читачів і на те, що в цьому виданні словникові антонімічні статті збагачені антонімічними синонімами, яких найбільше за □. Треба врахувати й таке: деякі подані пари інколи не можуть адекватно відповідати антонімічності, бо їх опозиційність може виражатися не лише номінативними значеннями, а й периферійними, і переносними, отже, чітка окресленість їх може бути дещо розпливчастою, а все разом дуже часто і впливає на чіткість контурів антонімічної пари.

Пропоновані у словнику опозиційні пари, напевно, будуть іноді викликати дискусію, та ми свідомо йдемо на це, бо погоджуємося з давнім і відомим висловом: у суперечках народжується істина.

ВІД АВТОРА

Нове видання словника ґрунтовно переглянуто, виправлено і значно доповнено, особливо фактичним матеріалом, який, як нам довелося спостерігати, дуже доцільний під час навчання та в практичній діяльності. У цьому виданні також взято до уваги зауваження рецензентів доцента І. Й. Ощипко та професора О. О. Тараненка, які аналізували перше видання Словника антонімів.[3]

Однією із важливих проблем сучасності в Україні є правопис. Автор виходить з того стану, який прийнятий в усіх цивілізованих країнах — дотримуватися чинного правопису, який затверджений урядом нашої незалежної держави, щоб не вносити анархії та сприяти зменшенню неграмотності, хоч цей правопис не вважає досконалим і таким, що не завжди ґрунтується на національній основі. Нам тепер, як ніколи, у всіх сферах життя, потрібна одностайість.

Створення словника антонімів — складне лексикографічне завдання. На відміну від аналогічних словників інших мов [4] у цьому виданні ставилась мета не лише дати

---

[3] *Ощипко І. Й.* Новий тип словника в українській мові // Мовознавство.— 1989.— № 2.— С. 70—71; *Тараненко О. О. Рецензія на словник // Українська мова і література в школі*.— 1988.— № 11.— С. 77—79.

[4] *Колесников Н. П.* Словарь антонимов русского языка / Под ред. Н. М. Шанского.—Тбилиси, 1972.— 216 с.; *Львов М. Р.* Словарь антонимов русского языка / Под ред. Л. А. Новикова.— М., 1985.— 272 с.; *Введенская Л. А.* Словарь антонимов русского языка.— *Ростов-на-Дону*, 1982.— 176 с.; *Комиссаров В. Н.* Словарь антонимов современного английского языка.— М., 1964.— 384 с.; *Бабов К., Въргулов А.* Тематичен руско-български речник.— София, 1961; *Dupuis Hector.* Dictionnaire des synonymes et des antonymes.— Paris. 1962; *Cinti Decio.* Dizionario dei sinónimi e contriari — Milano, 1952; *Sansome Mario e Sansone Teresa.* Dizionario ideolodico sinonimi e contrari della lingua italiana.— Milano, 1962.

тлумачення компонентів антонімічних пар і проілюструвати їх вживання, а й показати компоненти в живій взаємодії шляхом розкриття контекстуальної ситуативності, сполучуваності антонімів, яка, однак, у наведених словникових статтях не може вважатися вичерпною.

Основна частина книжки — словник антонімів, в якому опрацьовано понад 600 словникових статей.

У покажчику антонімів наведено понад 2200 компонентів антонімічних пар, які є у всіх частинах словникових статей. Окремо подано покажчики використаних у словникових статтях синонімів, а також антонімічних префіксальних, суфіксальних морфем і початкових частин складних слів. У покажчиках дана загальна характеристика відповідних антонімів та опис структури словникових статей.

Ця праця — результат тривалих пошуків, роздумів, спостережень, аналізу життя слова в наукових, художніх та фольклорних текстах, лексикографічних розвідках. Її перше видання з'явилося як позапланова робота Інституту суспільних наук (тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) 1987 року. Наклад швидко розійшовся, тому й було підготовлено друге видання, в якому враховувалися насамперед вимоги часу, власний досвід і поради рецензентів, яким тут маю нагоду щиро подякувати. Сьогоденні видавничі труднощі в Україні перешкодили своєчасному виходу нової редакції словника і тепер пропоную його читачам. Висловлюю щиру подяку професорові М. М. Пещак за допомогу і, звичайно, славному видавництву «Довіра».

Видання здійснюється при підтримці кафедри української мови Державного університету «Львівська політехніка», за що складаю подяку його ректорові Юрію Рудавському, завідувачеві кафедрою доцентові Генадію Вознюку, її працівникам. Висловлюю вдячність моїм помічникам Марії Король, Галині Попадюк за допомогу при підготовці тексту до друку, Данилові Полюзі за частковий підбір ілюстрацій, усім доброзичливим людям, які сприяли появі цієї книжки. Заздалегідь дякую кожному, хто буде ласкавий відгукнутися про словник.

ПРО АНТОНІМИ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Найкращим способом дати вичерпну характеристику явищам дійсності є зіставлення і порівняння. Найяскравіше контрастність значень виражають лексичні антоніми.

Крім лексичних антонімів, у мові наявна і антонімія словотворча, яка спирається на антонімічність морфем, і антонімія граматична, яка грунтується на семантичній протилежності висловів, антонімічності різних граматичних категорій. Лексичні антоніми поряд із синонімами, омонімами, багатозначними словами належать до яскравих засобів стилістики. Проблема антонімії була і є предметом широкого зацікавлення у філософії, в логіці, в лінгвістиці.[5] Основою антонімів є наявність протилежності семантики слів і понять. Антоніми творять найпростішу групу слів, яка складається з двох лексичних одиниць на відміну від синонімів та омонімів, що групуються гніздами, рядами.[6]

Протиставлення значень слів може виявлятися лише у співвідносних поняттях, які перебувають у взаємній залежності і можуть характеризувати явище одного плану. «Протиставлення слів передбачає існування в кожному з них спільної семантичної основи; розвиток кожного нового антонімічного протиставлення є разом з

---

[5] У лінгвістиці найширше ця проблема розроблена у книзі: *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке.— М., 1973.— 290 с.; Пор. ще: *Тараненко О. О.* Розвиток антонімічних відношень у багатозначних словах//Укр. мова і літ. в школі.— 1977.— № 1.— С. 32—39; Його ж. Полісемантичний паралелізм і явище семантичної аналогії.— К., 1980.— С. 116.

[6] Пор.: *Степанов Ю. С.* Основы общего языкознания.— М., 1975.— С. 29.

тим розвитком нового значення в словах, що протиставляються».[7]

Причини цього різні, але найголовнішою з них є те, що за допомогою контрастного зіставлення фактів найяскравіше вимальовується їх глибина, бо на темному фоні найчіткіше видніється ясне, звучання чудово сприймається в тиші, знайшовши кінець чогось, підсвідомо шукаємо його початку. Зіставляємо ці ситуації внаслідок індуктивності людського мислення, здатності розвивати власну думку.

Антонімічні відношення між словами найчастіше виявляються тоді, коли вказують на якість (*білий — чорний, швидкий — повільний, рідкий — густий, сумний — веселий, шкідливий — корисний*), кількість (*багато — мало, плюс — мінус*), простір (*вперед — назад, південь — північ, тут — там*), час (*зима — літо, весна — осінь, день — ніч*), дію (*говорити — мовчати, наступати — відступати, приїхати — від'їхати*), стан (*стояти — лежати, дружити — ворогувати, війна — мир*), почуття (*любов — ненависть*), стосунки між людьми (*друг — ворог*). Антоніми дають оцінку відповідним фактам дійсності, причому виражають це в контрастній формі. «Антонімічними можна вважати слова, що протиставляються за найзагальнішою і суттєвою для їх значення семантичною ознакою, до того ж перебувають на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми» [8]. Саме тому у більшості посібників з мови антонімами називаються слова, лексичні значення яких протиставляються одне одному, тобто слова з протилежними значеннями.

За своєю суттю антоніми неоднорідні. Можна виділити такі їх класи:

---

[7] *Русанівський В. М.* Семантичні процеси розвитку української лексики //Історія української мови: Лексика і фразеологія.— К., 1983.— С. 677; Його ж. Структура лексичної і граматичної семантики.— К., 1988.— С. 82–86.

[8] *Шмелев Д. Н.* Проблема семантического анализа лексики.— М., 1973.— С. 131.

1. Антоніми, що визначають значення слів крайніми протилежними точками в системі однорідних понять (якості, стану, часу): *молодий — старий, поганий — гарний, перед — зад, лівий — правий, день — ніч, північ — південь, холодний — гарячий, холод — спека,* між якими можливі і перехідні етапи, що не досягають до крайньої точки: *холодний — теплий — гарячий, холод — тепло — спека* і т. п.

2. Антоніми, що фіксують протилежність, хоч і не окреслену крайніми точками через відсутність точної визначеності в значенні слів, у яких наявний резерв додатковості: *вологий — сухий, зрячий — сліпий, правда — брехня.*

3. Антоніми, що означають протилежну спрямованість дії: *закривати — відкривати, атака — контратака, наступ — відступ.*

4. Окремо виділяються антоніми, що вказують на участь у дії двох сторін, кожна з яких виконує протилежну функцію: *давати — брати, вигравати — програвати, купувати — продавати, перемога — поразка.*

Крім основного критерію визначення антонімічності на основі протилежності, протиставлення, можна застосовувати й інші допоміжні способи виявлення антонімічних відношень. Вони виявляються при вживанні семантично протиставлених однорідних членів речення, при однаковій лексичній сполучуваності (валентності), тобто при здатності антонімічних компонентів виступати в однаковому, аналогічному контекстуальному оточенні[9]. Властивість антонімічних компонентів сполучатися з тими самими словами у реченні випливає з самої суті антонімів — характеризувати той же факт, явище, дію з двох протилежних сторін. Лексичними антонімами бувають:

1. Якісні прикметники. Це очевидно тому, що якість найчастіше здатна протиставлятися: *веселий —*

---

[9] Пор.: *Комиссаров В. Н.* Проблема определения антонимов //Вопр. языкознания.— 1957.— № 2.— С. 55—56.

сумний, гарячий — холодний, сильний — слабий. Відносні і присвійні прикметники антонімами бувають рідко. Їх антонімічність диктується наявністю відповідних іменників: *ранкова — вечірня година.*

2. Серед іменників антонімами найчастіше бувають ті, що визначають абстрактні поняття: а) антоніми, які вказують на якість. Вони, як правило, утворені від прикметникових основ: *висота — низина, холод — спека, радість — сум*; б) антоніми, які вказують на опредмечену дію і утворюються від дієслівних основ. Антонімічність у словах цього типу найчастіше передається афіксальними, зокрема префіксальними, морфемами: *прихід — відхід, додавання — віднімання*; в) антоніми, що виражають стан, почуття, стосунки між людьми: *мир — війна, праця — відпочинок, працьовитість — лінивство, дружба — ворожнеча, любов — ненависть.* Їх поява може бути зумовлена і прикметниковими, і дієслівними основами. Конкретні іменники бувають антонімами рідко. Вони, як правило, також співвідносні з абстрактними: *друг — ворог, правдомовець — брехун.*

3. Розвиткові антонімів дієслів сприяє розгалужена система антонімічних префіксів, які характерні для них: *залазити — вилазити, всипати — висипати, переїдати — недоїдати, прилетіти — відлетіти, розширювати — звужувати.* Крім того, серед дієслів є і різнокореневі антоніми: *любити — ненавидіти, працювати — ледарювати, радіти — сумувати.*

4. Кількість антонімічних прислівників визначається в основному антономією тих частин мови, від яких вони утворені: *спереду — ззаду, далеко — близько.*

5. Небагато антонімічних пар можна визначити серед займенників: *всі — ніхто, все — ніщо.*

6. Трапляються антоніми і серед прийменників: *з — до, від — до, над — під,* які наближаються до граматичних антонімів.

З погляду структури розрізняють антоніми різнокореневі і однокореневі. Різнокореневими антонімами

в сучасній українській мові є різні щодо походження слова: *багатий — бідний, добрий — лихий, лівий — правий, радісно — сумно, правда — брехня, початок — кінець, любити — ненавидіти.* Сюди слід віднести і ті антоніми, які хоч і мають різні корені, але антонімічність їх підсилюється відповідними префіксами: *піднімати — опускати, переганяти — відставати, запихати — витягати.*

Саме багатство цього типу антонімів та чітко визначене їх смислове протиставлення дали підстави деяким ученим вважати антонімами лише різнокореневі слова[10]. Однак з такою думкою навряд чи можна погодитися, оскільки вона ігнорує виражальні можливості мови. Більше того, таке твердження не враховує інших можливих способів передачі протиставлення — основного критерію визначення антонімії, і по суті не відбиває справжнього стану речей у мові.

Отже, другим структурним різновидом антонімічних пар слід уважати однокореневі антоніми (їх ще називають граматичними, або афіксальними), тому що основний вияв антонімічності в таких словах виражається насамперед афіксами. Лексичні антоніми цього різновиду виникають: а) внаслідок приєднання до однакових основ антонімічних префіксів *(затикати — відтикати, заселяти — виселяти, сходитися — розходитися)*; б) як результат приєднання префікса із заперечним значенням (**не-**, **без-**, **анти-**, **де-(дез-)**, **проти-**, **контр-**), який приєднується до такої самої кореневої морфи: *воля— неволя, віра — безвір'я, атомний — протиатомний, воєнний — антивоєнний, шифрувати — дешифрувати, революція — контрреволюція.* Причому слід мати на увазі, що антонімами є не всі слова, що вживаються з будь-яким запереченням. Антонімами слід вважати лише ті слова із префіксом **не-**, які створюють нове значення, нове по-

[10] *Булаховський Л. А.* Нариси з загального мовознавства.— К., 1965.— С. 39.

няття: *доля — недоля, вірний — невірний* [11], проте не будуть антонімами слова *білий — не білий, ходити — не ходити*. В останніх прикладах заперечується лише значення, виражене попереднім словом. Тут частка *не* і відповідне слово не виражають нової оцінки факту дійсності. Це просто слова із часткою *не*.

Антонімічні відношення у словах дуже рідко збігаються повністю, тому абсолютні антоніми у мові майже відсутні. Вони реалізуються найчастіше об'єктивно у сполучуваності слів, причому найчастіше в «неідіоматичних» словосполученнях, хоч часто можуть виступати і в ідіомах. Саме тому виявлення антонімів у мові має ґрунтуватися не на визначенні означуваних словами предметів, явищ взагалі, а на фактичному вживанні слова, на основі його функціональної природи, тобто на реалізації даного слова, на усвідомленні того, «як реально воно розуміється і вживається в даний час тими, хто користується мовою» [12].

«Антонімічні відношення буквально пронизують мову» [13],— твердить Л. О. Новиков. Ці відношення є одним із виявів системності антонімії в лексичній системі мови. Системність антонімії виявляється в однаковій сполучуваності антонімічних компонентів однієї пари, тобто коли один із компонентів у певному мікроконтексті викликає потребу підставити в цьому контексті інший член пари, як, скажімо, при зіставленні антонімів *високий — низький: високий хлопець — низький хлопець, високого зросту — низького зросту, високе дерево — низьке дерево, високі показники — низькі показники* чого-н., *високий рівень — низький рівень* (води, культури), *висока температура* ко-

[11] З префіксом *не-* виступають якісні прикметники (*некультурний*), абстрактні іменники (*неволя, недоля*), дієслова із складним префіксом **недо-** (*оцінити*).

[12] *Ахманова О. С.* Очерки по общей и русской лексикологии.— М., 1957.— С. 75.

[13] *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке.— С. 12.

го-, чого-н.— *низька температура, високий процент — низький процент* чого-небудь. Усвідомлення такої взаємодії допомагає краще засвоїти мову, яка вивчається, визначити взаємозв'язки з іншими словами в загальній системі.

Свідченням системності антонімії в загальній системі лексики може бути співвідношення антонімів із синонімами. Це співвідношення виявляється насамперед у багатстві синонімії та антонімії. Сам факт багатства членів синонімічного гнізда зумовлює і багатство компонентів антонімічних пар, може взаємно пов'язуватися, наприклад з мікросистемою синонімічного гнізда[14]:

синоніми		
	сміятися	плакати
	реготати	ридати
	хихікати	рюмсати
	антоніми	

Звичайно, слід мати на увазі, що члени цього синонімічного гнізда і члени іншого синонімічного гнізда, домінанти яких є антонімічними парами, не завжди бувають повними антонімами, бо практично в художніх текстах, публікаціях, в усному мовленні трапляються пари неоднакової емоційної наповненості. Заміна звичайного компонента антонімічної пари типу *гарячий — холодний* синонімом підсилює виражальні можливості тексту. До поетів, які широко використовували опозиційні лексичні засоби, чим ніби намагалися висловити опозицію до існуючої влади, належав В. Симоненко. У його творах зафіксовано стилістичне використання і загальномовних антонімів, і авторських, контекстуальних, в яких може і не виявлятися яскраве протиставлення, але антитезне зіставлення спостерігається: На ***ясні*** зорі і на тихі води Вже ваша ***чорна*** злоба не впаде; Під сонцем вічності ***древ-***

[14] *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке.— С. 15.

ніє й ***молодіє*** Його ***жорстока*** й ***лагідна*** душа; Вслухайтесь, ***земле*** і ***небо***, У рокіт страждань моїх; Нашої ***заслуги*** в тім не бачу, Нашої не знаю в тім ***вини***, Що козацьку бунтівливу вдачу Нам лишили предки з давнини *(Із творів В. Симоненка).*

Семантична опозиційність слів у віршах поета є свідченням його світогляду, того, що він не мирився з багатьма тими явищами дійсності, яка гнітила його; у віршах відчувається опозиційність до фальшивого сучасного довкілля і симпатія минулому. Інколи цілий твір або строфа можуть бути побудовані на антонімах, які стають ключем стилістичної виразності:

Коли крізь розпач випнуться надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям **радію**
І **сумую** іменем твоїм.
Коли грозує далеч неокрая
У передгроззі дикім і німім,
Я твоїм ім'ям **благословляю**,
Проклинаю іменем твоїм.
Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям **вмираю**
І в твоєму імені **живу** *(В. Симоненко).*

Антонімічна насиченість завжди була притаманна творам багатьох українських письменників. Візьмімо драматичну поему Лесі Українки «В катакомбах». За допомогою антонімічних пар, опозиційних ситуацій у напруженні тримається весь сюжет твору:

На небі слава Господу Христу,
що визволяє від земних кайданів,
з гріховної ***темниці*** нас виводить
у царство ***світла*** вічного.

Єпископ: Наш брат був рабом ***поганським***,
тепер він раб ***Господній***.

Неофіт-раб: А ти ж казав: нема ***раба***, ні ***пана***.

Єпископ: Сказав Христос: ярмо моє солодке,
Тягар мій легкий.
Неофіт-раб: Як може буть якесь ***ярмо солодким***,
а щось ***важкеє легким***...
Але нащо маєм...
двигати хрести по власній ***волі***,
коли вже й так намучила ***неволя***?
Єпископ: Не говори: «ось ***тут***» чи «***там*** воно».
Неофіт-раб: ***Люблю*** дитину й часом ***ненавиджу***.
Християнин-купець: Казав ти, жінка любить ***чистоту***,
а в хаті ***бруд***.
Диякон: У нас дають і ***вбогі***, і ***заможні***.
Неофіт-раб: Ви мені хотіли
поверх ярма ***гіркого*** — ще ***солодке***,
поверх ***важкого*** — ***легке*** наложити... і т. ін.

Про стилістичну насиченість опозиціями поетичних творів свідчить і поезія Євгена Маланюка «Відвіку й донині»:

Відвіку й донині Еллада й Юдея —
Два вороги люті на древній землі
Хрестом і залізом та ядом ідеї
Руйнують — будують і Рими, й Кремлі.

У цьому творі спостерігається наявність ситуативних, або контекстуальних, антонімів, зумовлених відповідним контекстом. Саме такого типу ситуації сприяють виникненню протиставлень, антитез і призводять до творення граматичної антонімії:

Його вогонь ***гостріший*** од металу,
Ніжніший од пелюсток, увійде
У нашу мову молоду й зухвалу,
В її світіння ***ніжне*** і ***тверде*** *(Д. Павличко);*

Чорний день від снігу ***побілів*** *(Є. Маланюк);*

Високо гребінь свій підносить Ета
І зеленіє ярий цвіт долин...
...І горя людського гіркий ***полин***
Вмить перетворений на ***мед*** Гімета *(М. Зеров).*

Різноманітною є антонімічність та ситуативна семантична контрастність в усному мовленні, зокрема в народних приповідках. Тут трапляється і насиченість контексту антонімами, і контекстуальна антонімія, і опозиційні зіставлення з метою підсилення гумористичної ситуації: ***Зароблений сухар*** краще ***краденого бублика***; В липні надворі ***пусто***, зате в полі ***густо***; ***Радість сієш, горе жнеш***; На ***похороні — плач***. На ***весіллі — танцюй***; ***Вченому світ***, а ***невченому — ніч***; ***Чуже*** лихо за ***ласощі, своє*** за ***хрін***; ***Покірне*** телятко ***дві*** матки ссе, а ***зле ні одної***; Добра кобила: з гори ***біжить***, а впаде — ***лежить***; ***Білолиця*** — як ***мазниця, чорноброва*** — як ***сметана***. Серед такого типу висловлювань трапляються антонімічні паралелі граматичного характеру: Слухай старших людей, то чужого розуму ***наберешся*** й свого ***не загубиш***; У чужім оці бачить ***зразу***, а в своїм — ***ні разу***; Свій край, як ***рай***, а чужа країна, ***як домовина***.

У прислів'ях, як і в художніх творах, не раз спостерігається ампліфікаційне накопичення антонімів: Краще ***гірка правда***, ніж ***солодка брехня***; ***Вороги*** і ***друзі, близькі*** і ***сторонні*** — всі кричать у мої вуха криком свого ***життя*** або своєї ***смерті*** і всі лишають на душі моїй сліди своїх підошов *(М. Коцюбинський)*.

Опозиційність не завжди виражається протилежністю. У Д. Павличка цілий вірш, що став піснею, ґрунтується на опозиції двох, хоч і не антонімічних, назв кольору — **червоного** та **чорного** (Два кольори).

Саме виходячи з такого співвідношення синонімів та антонімів, доцільно в одній словниковій статті тієї чи іншої антонімічної пари давати поряд з тлумаченням антонімічних компонентів їх синоніми, як, наприклад, при антонімах *дружба — ворожнеча*: ***дружба*** — відносини між ким-небудь, основані на взаємній прихильності, духовній близькості, спільності зацікавлень, *приятелювання, товаришування;* ***ворожнеча*** — відносини, основані на взаємній неприхильності, недоброзичливості, ненависті; *неприязнь*.

Антонімами можуть бути і загальновживані слова, і архаїзми, які вносять у контекст твору колорит часу: *Ходім* ***від зла*** і сотворімо ***благо*** *(Леся Українка)*.

З антонімією інколи пов'язують і слова одного синонімічного гнізда з різною емоційною наповненістю типу *кінь — шкапа, хата — палац, хата — халупа.* Проте такі протиставлення не виявляють антонімічних відношень, а тому вони є лише стилістичним засобом типу антитезного протиставлення, яке може, але не завжди ґрунтується на антонімії [15]. ***Антонімічними вважаються слова різного значення, тобто «антоніми — це протиставлення слів за їх семантикою»[16], а тому протиставлення за емоційним вираженням антонімами вважати недоцільно.***

Як було сказано, однозначні компоненти антонімічних пар характеризуються простою сполучуваністю. Антонімії ж багатозначних слів властиві значно багатші відношення, як, скажімо, слово *щедрий* має свою систему значень, а його антонім *скупий* — свою. При зіставленні семантичних систем цих полісемічних слів можна зауважити, що антонімічність існує і в окремих значеннях цих слів.

ЩЕДРИЙ ↔ СКУПИЙ

1. Який охоче ділиться своїм майном, коштами і т. ін., не шкодує витрачати що-н.	Який уникає витрат, надміру, до жадібності ощадливий.

Щедрий ↔ скупий чоловік, хлопець; **щедра ↔ скупа** жінка, людина, **щедре ↔ скупе** дитя.

2. Багатий на що-н., чимсь.	Недостатній, неповний у певному відношенні, бідний на що-н.

Щедра ↔ скупа земля, осінь, природа, рослинність.

3. Великий за кількістю, значний, достатній.	Невеликий за кількістю, недостатній.

---

[15] Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. *І. К. Білодіда*.— К., 1973.— С. 96.

[16] Там же.— С. 98.

Щедра ↔ скупа винагорода, допомога; **щедрі ↔ скупі** відомості, дощі, опади.

Однак у мові не завжди багата семантична система одного антоніма відповідає семантичній системі іншого. Це трапляється особливо тоді, коли один із компонентів має значно більше значень, ніж інший. Така обставина дає підстави зауважити, що до різних значень одного із компонентів приєднується кілька антонімів. У слові *старий*, наприклад, виділяються такі значення:

1. Який прожив багато років, похилого віку. Антонімом до цього значення є слово *молодий*: **старий ↔ молодий** батько, вдівець, вовк; **стара ↔ молода** жінка, тітка; **старе ↔ молоде** листя, пагіння.

2. Який пережив багато років, здобув певний життєвий досвід. До цього значення антонімом виступає *малий, малолітній*. Сполучуваність цих слів близька до попереднього значення. Крім того, в цьому значенні часто виступають субстантивовані прикметники у словосполученні **старі** і **малі**: ***Старе,*** як ***мале,*** казали люди *(Ю. Яновський).*

3. Який давно зроблений, придбаний, довго був у вжитку; протилежне *новий*: **старий ↔ новий** одяг; **стара ↔ нова** машина; **старе ↔ нове** взуття. Антонім *новий* може бути і до іншого значення слова *старий*: «Який був раніше, передував наявному тепер, колишній» [17].

Старий ↔ новий календар, писар; **стара ↔ нова** влада, посада, тема; **старе ↔ нове** суспільство.

З цим значенням вступають в антонімічні зв'язки і слова *модерний, сучасний;* **стара ↔ модерна** будівля; **старий ↔ сучасний** витвір мистецтва.

Підбір відповідників із синонімічного ряду часто може видатися суб'єктивним. Автор намагався вибрати найнейтральніший компонент для заголовка відповідної словникової статті. Одночасно, щоб надати користувачеві можливість створювати нові антоніміч-

[17] Словник української мови: В 11 т.— К., 1978.— Т. 9.— С. 655.

ні пари, нижче у визначенні наводяться інші можливі синоніми для створення нових антонімічних пар: *боязкий — відважний*, поряд нижче *сміливий; веселий — понурий*, а нижче *похмурий* і т. ін.

Різноманітність антонімічних зв'язків одного слова ґрунтується на основі протиставлення значень і є одним із найскладніших явищ семантики. Наведені приклади свідчать, що навколо одного слова збирається ніби пучок антонімів:

праця → безділля, відпочинок

солодкий → гіркий, кислий, терпкий

Виявом цих розгалужень часто може служити різний ступінь передачі якоїсь якості:

холод → спека, тепло

На такому розгалуженні семантичних відтінків можуть розвиватися і стилістичні прийоми твору:

> Я ***жив*** не раз, хоч не в одній оправі,
> ***Вмирав*** не раз і знову ***воскресав (В. Симоненко).***

Інколи вважається, що не варто захоплюватися різноспрямованою антонімією. Така думка, зокрема, висловлена О. Тараненком у вищевказаній рецензії на перше видання словника. Пор. *мовчати — говорити, мовчати — кричати, мовчати — співати*. Можливо, якщо вважати компоненти *кричати* і *співати* вихідними з поля *говорити*, то таку думку можна прийняти, але якщо виходити з позицій практики, де ситуації часто сприяють тому, що кожен із названих компонентів вимагає своєї опозиції, тоді творення таких пар у практичному словнику видається доцільним.

Полісемічність слів і особливо їх здатість у різних контекстах залежно від метафоризації, асоціативного сприймання дійсності, передавати нові семантичні відтінки, вступати в незвичні відношення, дає змогу на основі закону протиставлення, виявляти нові, незвичні, основані на не загальномовних значеннях, відношення, можливі лише в одному із наведених контекстів. У зв'язку з цим, крім визначеного вище структурного поділу антонімів на різно- і однокореневі, можемо виділити антоніми повні і антоніми неповні, або контекстуальні.

У ролі контекстуальних антонімів найчастіше виступають слова, вжиті в переносному значенні. Деякі з опозиційних зіставлень настільки утвердилися в мові, що вживаються подібно до сталих словосполучень: *сестри* і *браття*, *батьки* і *діти*.

До такого типу наближаються опозиційні зіставлення слів, які не є антонімами, але виступають у мові при зіставленні і охоплюють широкі сфери вжитку. Серед них можна виділити слова, що вказують:

1. На різну стать людей: **дід ↔ баба** *(Був собі дід і баба)*, **дідів ↔ бабин** *(бабина донька і дідова донька)*, **батько ↔ мати** *(незабутні батько-мати)*, **хлопці ↔ дівчата, учень ↔ учениця, донька ↔ син.**

2. На різні терміни родинної спорідненості: **дід ↔ внук, дочка ↔ зять, мачуха ↔ падчерка.**

3. На різні соціальні і професійні групи людей, різне становище в суспільстві: **викладачі ↔ студенти, учителі ↔ учні, державний ↔ приватний.**

4. На різну стать тварин і птахів: **гусак ↔ гуска, кінь ↔ кобила, курка ↔ півень.**

5. На різний вік тварин: **корова ↔ телятко, собака ↔ цуценя** і таке інше.

Наявність цих груп слів можна доповнити. У мові вони широко використовуються і як опозиційні засоби виступають поряд з антонімами. Ампліфікаційне зіставлення таких різнопланових за значенням слів

підсилює емоційність опису, відтворює зростання напруженості. *«Розмах рятувальних робіт з кожною годиною наростав. Населення краю мовби розділилося цієї ночі на дві категорії людей: на* ***потерпілих*** *і на* ***тих, що рятували.*** *Не було ні* ***голів***, *ні* ***секретарів***, *ні* ***винуватих***, *ні* ***безвинних***; *ні* ***близьких***, *ні* ***чужих***; *ні* ***добрих***, *ні* ***злих***; *не було ні* ***артистів***, *ні* ***стажистів*** *— були люди, що рятували людей.* ***Дужчі*** *—* ***слабших***, *одні, що* ***подають*** *руку, а другі що спасенно* ***хапаються*** *за неї» (О. Гончар).* У цьому уривку словесні пари типу **голови** ↔ **секретарі, артисти** ↔ **стажисти,** поряд з повними антонімами **близькі** ↔ **чужі, дужі** ↔ **слабші** виконують подібну функцію.

У художніх творах та усному мовленні часто опозиційну функцію виконують і слова різних частин мови, що є граматичними антонімами й у цілому контрастно характеризують факти дійсності: ***«Смерть, смерть»***,*— знову заскрипіла хвіртка.—* ***«Жить, жить»***,*— сказала вода землі (М. Стельмах).* Такі випадки також не належать до лексичної антонімії.

Поняття протилежності, яке не є виявом лексичної антонімії, може розвиватися навіть у межах одного слова, коли по суті утворюється явище антонімічної омонімії: ***задувати*** ↔ ***гасити*** *вогонь, світло* і ***задувати*** *домну* — «пускати в дію домну, фактично розводити вогонь». Це явище називається енантіосемією, або внутрішньою антонімією. Слово *запах* може означати і «аромат» (зв'язаний з прикметником) *запашний* і «неприємний запах» — *сморід.*

На основі антонімів у мові часто твориться така популярна стилістична фігура, як антитеза — зіставлення з метою протиставити одне одному певні життєві факти, явища, думки, характери, образи, щоб посилити враження описуваного, розказуваного, щоб наголосити на чомусь, яскравіше відобразити дійсне.

1. Найчастіше активну функцію у антитезах виконують повні антоніми, виступаючи в одному реченні або близькому контексті. Вони використовуються для

чіткості і вичерпної характеристики висловлюваної думки: *Дівчина запалилася до праці, до діяльності, поклала присвятити життя своє для тих, що досі працювали на неї. Так справедливість каже. Вона буде вчителькою, вона понесе* ***світло в темряву, потіху — смуткові, поміч — убожеству*** *(М. Коцюбинський).*

2. Нерідко антонімічні пари втілюють ідею цілого твору і кладуться в основу заголовків, чим знову ж загострюють увагу читача, сконденсовано висловлюють задум автора: поема Т. Шевченка *«**І мертвим і живим**, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє»;* збірка І. Франка ***«З вершин і низин»;*** цикли поезій І. Франка ***«Вольні сонети»*** і ***«Тюремні сонети»;*** роман М. Стельмаха ***«Правда і кривда»;*** збірка поезій Д. Павличка ***«Любов і ненависть»;*** книга С. Голованівського ***«Близьке і далеке»*** та ін.

3. Активну роль антонімів спостерігаємо при іронічній характеристиці явищ дійсності. Іронія найчастіше виявляється в народних приказках, прислів'ях, коротких афористичних висловах, де друга частина вислову ніби заперечує першу. Ця «прихована» антонімія і використовується для іронічної характеристики: *Такий **добрий**, що готовий в ложці води втопити* (тобто *злий*). ***Любить**, як вовк порося* (тобто *не любить*); *Я його **люблю**, як сіль в оці і кольку в боці* (тобто *не люблю*). У виділених словах виявляється внутрішня протилежність, яка зумовлюється контекстом.

4. З антонімією пов'язується і такий стилістичний засіб, як оксиморон (оксюморон), що будується на поєднанні контрастних, протилежних одне одному за змістом понять. Мета цього засобу — наголосити на незвичності зіставлюваного і вказати на небуденність явища: *голосна тиша, дзвінка тиша, пекучий мороз, солодкий тягар, гірка радість, веселе горе, солодкий біль, чесний злодій, голосне мовчання, живий труп, оптимістична трагедія, песимістичний оптимізм; «А я дивлюся, поглядаю, сміюся сльозами» (Т. Шевченко). «Тарас картає «щирую неправду» (П. Тичина).* Наближеними до цієї

фігури є поєднання семантично несумісних явищ на зразок ***подих смерті*** (смерть не дихає) або: Страшні ***слова,*** коли вони ***мовчать;*** Такі ***привітні цвинтарі*** бувають; А в тій ***пустелі тисячі людей;*** О не взискуй ***гіркого меду*** слави; А вже стоять ***наведені гармати*** і при лафетах ***мирні гармаші; гукала тиша; Світали ночі, вечоріли дні*** *(Л. Костенко)*; ***Радісна зловтіха; важкого щастя*** на землі було; Кукурікали півні на рушниках і од їхнього ***мовчазного співу*** дзвеніло у вухах *(Із творів В. Симоненка).*

Де воно знатиме, що то за доленька,—
Відшук черствого шматка,
Як за роботою ***вільна неволенька***
Груди ураз дотика *(П. Грабовський).*

Використання антонімічних засобів має великі можливості як в художніх творах, в ораторській мові, так і в побутовому та усному літературному мовленні. Теоретичні засади антонімії та її практичне застосування продовжує цікавити мовознавців[18].

Теоретично досі досліджувалися антоніми здебільшого на лексичному матеріалі. Проте на основі наявного в нашому розпорядженні матеріалу є змога показати, що поняття антонімії виходить за рамки лексико-семантичного рівня, стикається з синтаксисом (прийменникові та сполучникові антоніми), словотвором (префіксальні та суфіксальні антоніми), які автор намагався представити в цій праці і які чекають свого дослідника.

---

[18] Про антоніми в українській мові див. ще: *Коваль А. П.* Практична стилістика сучасної української мови.— К., 1978.— С. 51—61; *Лисиченко Л. А.* Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура.— Харків, 1977.— 144 с.; *Тараненко О. О.* Розвиток антонімічних відношень у багатозначних словах // Укр. мова і літ. в шк.— 1977.— № 1.— С. 32—39; *Усатенко Т. П.* Лексична семантика і розвиток мовлення учнів.— К., 1984.— С. 100—106 та ін.

СТРУКТУРА СЛОВНИКОВОЇ СТАТТІ

1. У реєстрі словника подаються однокореневі і різнокореневі антоніми іменників, прикметників, займенників, дієслів, прислівників, прийменників, які виражають різні типи і ступені протилежності: *молодий—старий, гарячий—холодний, вершина—низина, живий—мертвий, правда—брехня, тривога—спокій, входити—виходити, підніматися—опускатися, на—з (із, зі).*

2. Кожна пара антонімів, яка виноситься в заголовок статті, має порядковий номер.

3. Під кожним компонентом антонімічної пари подається його тлумачення:

ЧЕСНИЙ ↔ ПІДЛИЙ

Який відзначається високими моральними якостями.	Схильний до негідного вчинку, здатний на такий вчинок, нечесний.

4. Якщо до компонента антонімічної пари можна підібрати синонім (синоніми), що вступає (вступають) в антонімічні відношення з іншими компонентами цієї ж антонімічної пари, що винесена у заголовок словникової статті, то такі синоніми наводяться після тлумачення як його складова частина. У кінці словника вони зібрані в додатку «Синоніми компонентів синонімічних пар».

БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ

Який має багатство, матеріальні цінності, заможний.	Який живе в нужді, нестатках, убогий, злиденний, нужденний, незаможний, небагатий.

5. Якщо перший компонент антонімічної пари має кілька значень, які антонімічні до значень другого

компонента, то такі значення виділяються в словниковій статті:

ПОЧАТОК ↔ КІНЕЦЬ

1. Вихідний пункт протяжності предмета, а також те, що прилягає до такого пункту.	Крайній пункт, межа протяглості предмета, площини, а також те, що прилягає до такого пункту...
2. Перший момент вияву якої-н. дії, явища, процесу...	Останній момент вияву якої-н. дії, явища, процесу...

6. *Після* тлумачення антонімічних компонентів у словниковій статті за кружечком з крапкою в центрі (⊙) наводяться зразки сполучуваності (валентності) цих компонентів з іншими словами. У більшості антонімів така сполучуваність буває багатою і її не завжди можна навести повністю, а в окремих антонімічних парах і в компонентах вона незначна. Подача сполучуваності антонімічних компонентів збагатить їх тлумачення, розкриє, хоч обмежено, їх сферу поширення у мовних контекстах і тим самим частково покаже можливості їх використання, підтвердженням чого можуть бути наведені в словниковій статті ілюстрації:

ПОЗИЧАТИ ↔ ВІДДАВАТИ

⊙ **Позичати ↔ віддавати** газету, гроші, журнал, зошит, книжку, м'яч, підручник, шапку; сусідові, товаришеві; з труднощами, відкрито, зараз, зразу, нашвидкуруч, непомітно, офіційно, просто, швидко; багато, досить, дуже багато. Вирішити, збиратися, намагатися, прагнути, просити, хотіти **позичати ↔ віддавати.**

7. Якщо компоненти антонімічної пари мають однакову сполучуваність (валентність), то вони ставляться поряд перед відповідною групою слів або після неї і розмежовуються стрілками ↔, які вказують на мож-

ливість заміщення одного із компонентів *при сполученні* з відповідним словом (Див. вище п. 6.).

8. Слова у відповідних групах при подачі сполучуваності часто розміщені за алфавітом.

9. Якщо антоніми-іменники мають різний граматичний рід, то слова, що характеризують компоненти антонімічної пари і є виявом сполучуваності, ставляться окремо при кожному з них, а стрілки — між групами слів:

ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ

⊙ **Життя** бурхливе, велике, вигідне, гарне, давнє ↔ **смерть** бажана, безхмарна, близька, гарна, гідна людини.

10. При визначенні сполучуваності прикметників з іменниками різних родів після форми прикметника чоловічого роду вказується закінчення інших родів, а за ними іменники різних родів в алфавітному порядку:

БІЛИЙ ↔ ЧОРНИЙ

⊙ **Білий,** а, е ↔ **чорний,** а, е волосся, ворон, дим, кішка.

11. *Якщо прикметники* не можуть характеризувати ті самі іменники, то такі іменники ставляться після кожного антоніма окремо:

⊙ **Білий,** а, е, крейда, молоко, сніг ↔ **чорний,** а, е, дим, земля, негренятко.

12. Якщо прикметники — компоненти антонімічної пари, вживаються як субстантивовані і як субстантивовані вступають в антонімічні відношення, то ці прикметники подаються у словниковій статті після рубрики «Сполучуваність антонімів» із позначкою *у знач. ім.* і тлумаченням або прикладом вживання:

У знач. ім.: **Червоний, червоні** — прихильники більшовизму; **Білий, білі** — представники російських армій, що боролись проти більшовиків.

13. Якщо компоненти антонімічної пари виступають компонентами фразеологізмів, словосполучень, склад-

них термінів і ці словосполучення вступають у антонімічні відношення, то вони ставляться у словниковій статті за світлим ромбом з відповідними тлумаченнями: ◇ **Гладити за шерстю** – робити або говорити кому-н. щось приємне, догоджати ↔ **гладити проти шерсті** – робити або говорити кому-н. щось неприємне, допікати.

14. Ілюстрації наведені після кружечка (○) і взяті із текстів фольклору, художніх, наукових, публіцистичних творів, з преси, розміщені після зразків сполучуваності або після наявних фразеологічних чи інших антонімів.

15. У частині словникової статті, яка позначена квадратом (□), наводяться споріднені до заголовних антонімічні пари та їх синонімічні відповідники з метою розкрити багатство української антонімії і мови.

16. Синоніми антонімічних компонентів подані поряд і розділяються однаковими вертикальними рисками: □ **Атеїстичний // безвірницький // вільнодумний ↔ віруючий // релігійний.**

17. Якщо антонімічна пара, розроблена у відповідній словниковій статті, семантично наближена до антонімічної пари іншої словникової статті, то такі словникові статті між собою пов'язуються відсиланнями:

НАРОДЖЕННЯ ↔ СМЕРТЬ

Пор. ще: ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ.

18. Кожна словникова стаття побудована за такою схемою:

1. Порядковий номер словникової статті.
2. Назва словникової статті (антонімічні компоненти).
3. Тлумачення кожного антонімічного компонента або тлумачення значень полісемантичних антонімів.
4. Зразки сполучуваності компонентів після ⊙ .
5. Субстантивовані прикметники у прикметникових антонімічних статтях, якщо такі наявні, з позначкою *у знач. ім.*

6. Наявні антонімічні фразеологізми, словосполучення, складні терміни *після* ◇.

7. Приклади вживання антонімів у суцільному тексті за О.

8. Споріднені антонімічні пари за □.

9. Відсилання до семантично близьких антонімічних пар з позначкою *Пор. ще.*

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

вищ. ст.	— вищий ступінь
див. ще	— дивись ще
знах. в.	— знахідний відмінок
місц. в.	— місцевий відмінок
-н.	— частка *-небудь* при займенниках і прислівниках: де-н., куди-н., хто-н., що-н., який-н.
оруд. в.	— орудний відмінок
перен.	— переносне значення
пор.	— порівняй
род. в.	— родовий відмінок
розм.	— розмовне слово
у знач. ім.	— у значенні іменника
у перен. знач.	— у переносному значенні
уроч.	— урочисте слово

УМОВНІ ЗНАКИ

↔ Стрілки. Вказують на наявність антонімічної пари та можливі заміщення одного з антонімів при сполучуваності (валентності);

⊙ Кружечок з крапкою. Вказує на зразки сполучуваності (валентності) антонімів;

○ Кружечок. Вказує на приклади вживання антонімів в суцільному тексті;

□ Квадрат. Вказує на споріднені антонімічні пари, у цій частині словникової статті широко подані антонімічні синоніми;

◇ Ромб. Вказує на фразеологічні антоніми і антонімічні словосполучення;

// Паралельні риски. Ставляться між синонімами одного з компонентів антонімічної пари, якщо такі стоять поряд;

() Круглі дужки. Вказують на ймовірність вживання частки *не* або якогось займенника при слові у розділі словникової статті «Сполучуваність (валентність) антонімів»;

∅ Нульовий суфікс.

АЛФАВІТ

А а,	Б б,	В в,	Г г,	Ґ ґ,	Д д,	Е е,
Є є,	Ж ж,	З з,	И и,	І і,	Ї ї,	Й й,
К к,	Л л,	М м,	Н н,	О о,	П п,	Р р,
С с,	Т т,	У у,	Ф ф,	Х х,	Ц ц,	Ч ч,
Ш ш,	Щ щ,	Ь ь,	Ю ю,	Я я		

СЛОВНИК ЛЕКСИЧНИХ АНТОНІМІВ

1. АБОРИГЕН ↔ *ім.* ПРИБУЛИЙ

Представник місцевого населення, корінний.	Той, що тут раніше не жив.

⊙ Великий, здоровий, старий, дорослий, цікавий, знайомий, відсутній, перший, новий, загадковий **абориген ↔ прибулий. Абориген ↔ прибулий** до України, Австралії. Нема, побачити, зустріти, виручати, засуджувати, пізнати **аборигена ↔ прибулого.** Заговорити, розпитати, познайомитися перебувати з **аборигенами** ↔ з **пришельцями.**

○ Серед наших пращурів були **пришельці й аборигени** *(І. Цюпа);* Оповідач,.. могутньої будови чоловік, був **місцевий** житель *(В. Собко).*

□ **Тубілець // автохтон ↔ пришелець //** *ім.* **прибулий // іноземець, тубільний // автохтонний // корінний // постійний // місцевий // локальний ↔ прибулий // приїжджий.**

2. АБСОЛЮТНИЙ ↔ ВІДНОСНИЙ

Який визначається поза зв'язком, без порівняння з чим-н., безумовний, безвідносний.	Який визначається у зіставленні з чим-н., правильний за певних умов.

⊙ **Абсолютний**, а, е ↔ **відносний**, а, е величина, істина, краса, неправда, правда, правдомовність, спокій, справедливість, тиша, чистота. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, ставати **абсолютним** ↔ **відносним**.

○ Величина буває **абсолютна** і **відносна** *(З посібника).*

□ **Абсолютність ↔ відносність, безвідносний ↔ відносний, абсолютно ↔ відносно.**

3. АБСТРАКТНИЙ ↔ КОНКРЕТНИЙ

Який виникає, існує як вияв, як результат абстрагування, ґрунтується на абстракції, користується нею, неконкретний.	Який виникає, існує як вияв чогось реального, предметно визначеного, реальний.

⊙ **Абстрактний**, а, е ↔ **конкретний**, а, е вигляд, вимога, дійсність, думка, завдання, зміст, ідея, істина, мислення, наука, поняття, пояснення, слово, сон, тема, умова, уява, форма. **Абстрактні** ↔ **конкретні** висновки. Бути, залишатися, ставати, уважатися **абстрактним** ↔ **конкретним**. Дуже, занадто, зовсім **абстрактне** ↔ **конкретне** що-н. (свідчення).

У знач. ім.: **Абстрактне** ↔ **конкретне**: заміна **конкретного абстрактним**; перехід від **конкретного** до **абстрактного**; градація від **конкретного** до **абстрактного**.

◇ **Абстрактні іменники** — іменники на означення якостей, властивостей, станів, відчуттів, категорії мислення, духовної і матеріальної культури ↔ **Конкретні іменники** — іменники на означення предметів у звичайному смислі слова (не філософському) і живих істот.

○ Завдання мало неокреслений, **абстрактний** характер і було далеким від **конкретного** *(З газет).*

□ **Абстрагувати** ↔ **конкретизувати, абстрактність** ↔ **конкретність, абстракція** ↔ **конкретність, абстрагування** ↔ **конкретизація, абстрактно** ↔ **конкретно**.

Пор. ще: УЯВНИЙ ↔ ДІЙСНИЙ.

4. АВАНГАРД ↔ АР'ЄРГАРД

1. Частина війська або флоту, яка перебуває перед головними силами.	Частина війська або флоту, яка перебуває позаду головних сил.

⊙ **Авангард** ↔ **ар'єргард** ворожий, наш, свій, чужий, міцний, надійний. Бути, йти, знаходитися, перебувати в **авангарді** ↔ в **ар'єргарді**. Вести, зустріти, керува-

ти, очолювати **авангард ↔ ар'єргард**. Напасти на **авангард ↔** на **ар'єргард**. Бути на чолі **авангарду ↔ ар'єргарду**. В **авангарді** — піхота, в **ар'єргарді — артилерія**.

2. *У перен. знач.*: **Бути, перебувати в авангарді** — перебувати на чолі, вести, бути передовим

Бути, перебувати в ар'єргарді — відставати, перебувати ззаду.

○ Товариш Данило плив в **ар'єргарді** десантного флоту, виконуючи наказ штабарма — «зробити глибоку розвідку»... Тільки обвішаний патронами **авангард** був наче з заліза. Чубенко дивився на карту і вів далі *(Ю. Яновський)*.

□ **Авангардний ↔ ар'єргардний**.

Пор. ще: ПЕРЕДНІЙ ↔ ЗАДНІЙ.

5. АВТОРИТЕТНИЙ ↔ НЕПЕРЕКОНЛИВИЙ

Який заслуговує повного довір'я.

Який не має переконливих доказів.

⊙ Достатньо, досить, дуже, особливо **авторитетний**, а, е ↔ **непереконливий**, а, е керівник, директор, бізнесмен, батько, політик; вчинок, думка, доповідь, книга, рада, ухвала, доказ, стаття, матеріали. **Авторитетний**, а, е ↔ **непереконливий**, а, е для аудиторії, для людей, для сина. Бути, виявлятися, здаватися, **авторитетним ↔ непереконливим**.

○ Пацей вислухав **авторитетні** міркування князя *(І. Ле)*; Факт, який він мав на увазі, був явно **непереконливий** *(А. Головко)*.

□ **Авторитетність ↔ непереконливість, авторитетно ↔ непереконливо.**

6. АКЛІМАТИЗОВАНИЙ ↔ НЕПРИСТОСОВАНИЙ

Пристосована рослина або тварина до нового клімату.

Рослина або тварина, яка не може жити в умовах нового клімату.

⊙ **Акліматизований**, а, е ↔ **непристосований**, а, е людина, Оксана, син, дитя, хутряний звірок; у цих

умовах, у вологому (сухому) кліматі, у горах. Дуже, зовсім, повністю, цілком **акліматизований**, а, е ↔ **непристосований**, а, е.

7. АКТИВНИЙ ↔ ПАСИВНИЙ

Який відзначається великою енергією, діяльністю, інтенсивністю; *(про людину)* діяльний, завзятий, енергійний.	Який позбавлений енергії, завзятості, інертний; *(про людину)* бездіяльний.

⊙ **Активний**, а, е ↔ **пасивний**, а, е боротьба, відпочинок, дія, діяльність, істина, лексика, натура, роль, словник, спостерігач чого-н., ставлення до кого-, чого-н., участь у чому-н., характер, художній образ, член чого-н., учень. **Активний**, а, е борець, оборона, вивчення чого-н. ↔ **пасивний**, а, е вичікування, згода. Винятково, дуже, занадто, найбільш **активний** ↔ **пасивний**. Бути, залишатися, здаватися, стати **активним** ↔ **пасивним** в чому-н. (у вчинках, у навчанні, в аудиторії, на уроках, на зборах).

О *Я* завжди вважала, що любов без діл мертва... Моя любов більш **активної**, ніж **пасивної** натури *(Леся Українка); Я* зараз же сам попереджу бригадирів, але хочу знати: від тебе не буде ні **активного**, ні **пасивного** опору? *(М. Стельмах).*

□ **Актив ↔ пасив** *(про частину якої-н. організації, колективу)*, **активізація ↔ пасивність, активність ↔ пасивність, активно ↔ пасивно, активний ↔ байдужий, активний ↔ бездіяльний, активний ↔ інертний, діяльний ↔ бездіяльний, діяльний ↔ пасивний, енергійний ↔ пасивний, інтенсивний ↔ інертний // недіяльний.**

8. АКУРАТНИЙ ↔ НЕАКУРАТНИЙ

1. Який додержується порядку, точності в роботі, у виконанні своїх обов'язків, зібраний.	У якого відсутні порядок, точність у роботі, у виконанні своїх обов'язків, недбалий, неохайний.

⊙ **Акуратний**, а, е ↔ **неакуратний**, а, е адміністратор,

виконавець, господиня, дівчина, жінка, плата, поштар, робітник, студент, учень, хлопець, чиновник; у роботі, при виконанні своїх обов'язків. Бути, залишатися, стати **акуратним ↔ неакуратним** в чому-н.; в діяльності, в роботі, при виконанні своїх службових обов'язків. Винятково, досить, дуже **акуратний ↔ неакуратний**.

2. Про предмети та дії, які підтримуються в порядку, старанно зроблені, точно виконувані або виконані.	Про предмети та дії, які не є в повному порядку, неохайно зроблені, недбало виконувані або виконані.

⊙ **Акуратний**, а, е ↔ **неакуратний**, а, е будинок, вигляд, виконання чого-н., зачіска кого-н., зошит, костюм кого-н., креслення, одяг, оформлення, побілка, подвір'я, почерк, рисунок, робота.

Акуратні ↔ неакуратні нігті, руки. Бути, виглядати **акуратним ↔ неакуратним**. Винятково, достатньо, дуже **акуратний ↔ неакуратний**.

О Брянський, видно, його не чув... У такій зібганій позі він був зовсім маленький, було щось тендітно-дівоче в його гостро піднятих плечах з твердими **акуратними** погонами *(О. Гончар)*; Одяг його був **неохайним** *(З газети)*.

☐ **Акуратність ↔ неакуратність, акуратно ↔ неакуратно; акуратний ↔ недбалий, акуратист ↔** *ім.* **неохайний, зібраний ↔ недбалий.**

9. АЛЬТРУЇЗМ ↔ ЕГОЇЗМ

Ставлення до людей, що виявляється у безкорисливому піклуванні про благо інших, у готовності жертвувати для інших своїми особистими інтересами, безкорисливість.	Ставлення до людей, що виявляється у повному себелюбстві, у байдужості до людей, у постійному нехтуванні суспільними інтересами задля особистих інтересів, себелюбство, самолюбство.

⊙ Винятковий, повний, свідомий **альтруїзм ↔ егоїзм**. Бути, залишатися, стати прихильником **альтруїзму ↔ егоїзму**. Виявляти, показувати свій **альтруїзм ↔ егоїзм**. Філософія **альтруїзму ↔ егоїзму**. **Альтруїзм** безкорисливий, щирий ↔ **егоїзм** байдужий, безсердечний, вузький, гидкий, голий, дикий, дрібний, жорстокий, зажерливий, нахабний, ненаситний, неприємний, сліпий, цинічний, черствий.

○ В історичній повісті «Захар Беркут»... маємо широкі картини в історичній перспективі, масу описів тодішньої культури і звичаїв, але побіда **альтруїзму** над класовим **егоїзмом**, якою кінчається повість, здається нам утопічною *(М. Коцюбинський)*.

□ **Альтруїст ↔ егоїст, альтруїстка ↔ егоїстка, альтруїзм ↔ егоїзм // егоїстичність // амбіція // амбіціозність // корисливість // користолюбність, альтруїстичний ↔ егоїстичний // корисливий // користолюбний, альтруїстично ↔ егоїстично; альтруїст ↔ самолюб // себелюб // себелюбець, альтруїстичний ↔ самолюбний, безкорисливий ↔ самолюбивий.**

10. АНАЛІЗ ↔ СИНТЕЗ

Дослідження, вивчення, пізнання явищ дійсності, що виявляються в розкладі, розчленуванні їх на складові частини.	Дослідження, вивчення, пізнання явищ дійсності, що виявляються в цілісності, в єдності та взаємозв'язку їх частин.

⊙ **Аналіз ↔ синтез** вдумливий, всесторонній, глибокий, найширший, науковий, науково зумовлений, об'єктивний, поверховий, повний, правильний, принциповий, різносторонній, серйозний, уважний, широкий.

Аналіз чого-н. ↔ **синтез** чого-н. дослідження матеріалу, фактів, явищ. Глибина, дані, застосування чого-н. (методу, методики), правильність, принципи, результати, хід **аналізу ↔ синтезу**. У процесі, у результаті, у ході **аналізу ↔ синтезу** відкрити що-н., знайти що-н. Дати, провести, зробити **аналіз** чого-н. ↔ **синтез** чого-н.

Опиратися на **аналіз** чого-н. ↔ **синтез** чого-н. *Взяти, використати* що-н. для **аналізу** ↔ для **синтезу**.
□ **Аналізований ↔ синтезований, аналізовано ↔ синтезовано, аналізування ↔ синтезування, аналізувати ↔ синтезувати, аналізуючий ↔ синтезуючий, аналітичний ↔ синтетичний.**

11. АНГЕЛ ↔ ЧОРТ

Перен. Захисник або охоронець людини. — Нечиста сила, злий дух.

⊙ **Ангел** добрий, небесний, прихильний, постійний, ясний ↔ **чорт** злий, підступний, спокусливий, чорний. **Ангел** охороняє, оберігає ↔ **чорт** спокушає, переслідує. **Ангел** з неба ↔ **чорт** з пекла.
○ Чи **янгол** з неба оце з'явився мені,.. чи **демон** з пекла? *(І. Нечуй-Левицький);* **Чорти** бувають водяні, степові, хатні й лісові. З водяних найголовніший ↔ **анциболот**. Це головне начальство над усіма водяними **чортами**; потім водяний **чорт** ↔ це **той, що греблі рве**. З хатніх **чортів** найперший **чорт** ↔ це **дідько**. Цей **дідько** як удень, то все на горищі сидить, а як уночі, то шастає по сінях та по коморах. Із лісових чортів є **лісовик-чорт** *(І. Шаповал).*
◇ **Ангел**-хоронитель, -хранитель ↔ **чорт**-спокусник. Добрий, як **ангел** ↔ Страшний, як **чорт.**
□ **Хоронитель // янгол ↔ чорт // біс // дідько // диявол // луципер // демон // куций // пекельник, ангельський ↔ диявольський, анголятко ↔ дияволеня.**

12. АПОГЕЙ ↔ ПЕРИГЕЙ

Точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі, найвіддаленіша від центру Землі; *у перен. знач.*: найвищий ступінь чого-н., вершина, розквіт. — Точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі, найближча до центру Землі; *у перен. знач.*: найнижчий ступінь чого-н., низина, занепад чого-н.

⊙ Проходження чого-н. (супутника) через **апогей** ↔

перигей чого-н. *Бути, перебувати, знаходитися* **в апогеї** ↔ **в перигеї** чого-н.

○ Місяць — природний супутник Землі і найближче до нас небесне тіло. Середня відстань між ним і нашою планетою 384400 км... В **перигеї** ця відстань зменшується до 356400 км, а в **апогеї** збільшується до 406700 км *(З підручника).*

13. АРЕШТ ↔ ЗВІЛЬНЕННЯ

Позбавлення волі, взяття під варту. Випускати кого-н. з-під арешту, з в'язниці.

⊙ *Раптовий, несподіваний,* негайний **арешт,** *ким?* поліцією, солдатами ↔ Раптове, несподіване, очікуване, негайне **звільнення,** *ким?* прокуратурою, владою, повстанцями. **Арешт ↔ звільнення** політиків, протестантів, студентів, Нестеренка. Час, момент, справа **арешту ↔ звільнення.**

○ Батька ми бачили вдома ніби в гостях під час **звільнення**, між одним **арештом** та другим *(П. Козланюк).*

□ **Арешт ↔ амністія, арештувати ↔ звільняти // амністувати, арештантський // арештований ↔ звільнений // амністований.**

Пор. ще: ВИЗВОЛЕННЯ ↔ ПОНЕВОЛЕННЯ, ВОЛЯ ↔ НЕВОЛЯ.

14. АРОМАТ ↔ СМОРІД

Приємний і ніжний запах, пахощі. Неприємний, смердючий запах.

⊙ **Аромат ↔ сморід** незвичайний, особливий, різкий, своєрідний, сильний, слабий, специфічний. **Аромат** гарний, гострий, дивний, кислуватий, лагідний, легкий, міцний, тонкий, характерний, чудовий ↔ **сморід** огидний, поганий, тяжкий. **Аромат** грибів, землі, кави, квітів, конвалій, листя, лугів, парфум, хвої ↔ **сморід** гнилі, гною, диму, нафти, нафталіну, чаду. Відчувати, (не)любити, (не)переносити **аромату** ↔

смороду чого-н. Звикнути до аромату чого-н. ↔ смороду чого-н.

○ **Аромати** і звуки ранку — росяне листя, пташиний гомін — вдарили до кімнати вслід за сонцем *(Ю. Смолич)*; Тієї ж секунди враз засмерділо так страшенно і нестерпно, що всі застогнали і натовп забився, затоптався, завирував... Кричав хтось. «Бомба з **смородом**!» *(Ю. Смолич)*.

□ **Ароматний ↔ смердючий; запашний ↔ смердючий, пахнути ↔ смердіти**.

15. АРХАЇЗМ ↔ НЕОЛОГІЗМ

Слово, мовний зворот або граматична форма, звичай, явище, які вийшли з ужитку.	Слово, мовний зворот або граматична форма, які порівняно недавно з'явилися в мові.

⊙ Уживати, використовувати **архаїзми ↔ неологізми**. Бути, користуватися, уважатися **архаїзмом ↔ неологізмом**. Стилістично навантажені **архаїзми ↔ неологізми**.

○ Застарілі слова, або **архаїзми**, входять до пасивної частини словникового складу сучасної української літературної мови... Залежно від структурно-семантичних особливостей нові слова, або **неологізми**, бувають лексичні *(З підручника)*.

16. АСИМІЛЯЦІЯ ↔ ДИСИМІЛЯЦІЯ

Заміна одних звуків іншими, більш подібними, наближення до чого-н., уподібнення.	Заміна одного з двох однакових або близьких за вимовою звуків іншими, менш подібними, заміна одного чимсь іншим, розподібнення.

⊙ Гармонійна, графічна, дистактна, дистанційна, контактна, повна, прогресивна, часткова **асиміляція ↔ дисиміляція**.

○ У фонетиці **асиміляцією** *називається уподібнювання одного звука іншим.* **Дисиміляція** (розподібнення)

— фонетичне явище, при якому один з двох однакових чи подібних звуків у межах одного слова замінюється іншим *(З підручника).*

□ **Асимілятивний ↔ дисимілятивний, асиміляційний ↔ дисиміляційний, асимілюватися ↔ дисимілюватися.**

17. АТАКА ↔ КОНТРАТАКА

1. Навальний напад військ на ворога.	Зустрічний бій і навальний напад на ворога, який атакує.

⊙ **Атака ↔ контратака** ворожа, могутня, навальна, наша, неорганізована, несподівана, нестримна, раптова, рішуча, сильна, швидка; військ, ворога, партизанів, противника. Відбивати, починати, стримувати **атаку ↔ контратаку**. Йти, кидатися, піднімати бійців, ходити **в атаку ↔ контратаку**.

2. *Уперен. зн.:* Рішуча дія, спрямована на досягнення якої-н. мети.	Зустрічні рішучі заходи, спрямовані на затримку чиїх-н. дій і на досягнення успіху зі свого боку.

⊙ **Атака ↔ контратака** навальна, наполеглива, (не)організована, несподівана, нестримна, раптова, рішуча, сильна, смілива; волейболістів, дзюдоїстів, спортсмена, футболіста, хокеїста.

○ Командувач їхав північним берегом Сиваша... Його командарми і комдиви знали випадки, коли він ходив в **атаку** разом із стрілецькими лавами... Начдив із своїми полками також на Литовському півострові з минулої ночі. Неймовірної завзятості **атака** невгавала там. Білі посилювали натиск, кинувши в **контратаку**... свою... дивізію *(Ю. Яновський).*

□ **Атакований ↔ контратакований, атакувати ↔ контратакувати, атакуючий ↔ контратакуючий, штурм ↔ контратака.**

Пор. ще: НАСТУП ↔ ВІДСТУП.

18. БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ

1. *Який* має багатство, матеріальні цінності, заможний.	*Який* живе у нужді, нестатках, убогий, злиденний, нужденний, незаможний, небагатий.

⊙ **Багатий**, а, е ↔ **бідний**, а, е вдова, господар, господарство, дівчина, жінка, завод, країна, колгосп, людина, наречена, родина, родич, село, сімейство, сім'я, хлопець, чоловік. **Багаті** ↔ **бідні** верстви населення. Вельми, винятково, досить, дуже, казково, надзвичайно, надмірно, сильно **багатий** ↔ **бідний**. Бути, виявитися, здатися, зробитися, ставати **багатим** ↔ **бідним**.

У знач. ім.: **Багатий** ↔ **бідний**.

2. *Який* має що-н. у достатній кількості, достатній.	*Який* містить дуже мало чого-н., малий, недостатній.

⊙ **Багатий**, а, е ↔ **бідний**, а, е бібліотека, вибір, видобуток чого-н., земля, зібрання чого-н., колекція, музей, природа, програма, репертуар, ресурси, стіл, трофеї, урожай. **Багатий** ↔ **бідний** на досвід, на запаси, на корисні копалини, на ліс, на події, на радощі, фантазією. Бути, виявлятися, залишатися **багатим** на що-н. ↔ **бідним** на що-н.

Винятково, досить, дуже, казково, цілком **багатий** ↔ **бідний**.

3. *Який* вражає пишнотою, розкішшю, розкішний, пишний.	*Який* викликає співчуття своїм убожеством, убогий.

⊙ **Багатий**, а, е ↔ **бідний**, а, е будинок, кімната, одяг, обстановка, палац, фасон. Бути, зробитися, стати **багатим** ↔ **бідним**. Досить, дуже, надмірно, незвичайно **багатий** ↔ **бідний**.

4. Цінний чим-н., різноманітний.	*Який* має в незначній кількості потрібні риси, мізерний.

⊙ **Багатий**, а, е ↔ **бідний**, а, е лексика, література, мистецтво, мова; подіями, радощами, творчістю, фантазією; на вигадки, на ідеї, на події, на традицію, на фантазію. Бути, залишатися, зробитися, стати **багатим** ↔ **бідним**. Досить, достатньо, дуже, недостатньо **багатий** ↔ **бідний**.

○ **Бідний багатого** не розуміє *(Народне прислів'я)*;

Не женися на **багатій**,
Бо вижене з хати.
Не женися на **убогій**,
Бо не будеш спати *(Т. Шевченко)*;

Овва! Розберем, хто **багатий**, а хто **бідний**. Видно пана по халявах *(В. Винниченко)*; Ми **багато** пригадуємо,— сказав він.— Це добре. Але цього **мало** *(О. Гончар)*; Це справді диво, коли **багаті** стають **багатшими**, а **бідні** ↔ ще **біднішими** *(З газет)*; Брати Калиновичі — **заможні**, ба навіть дуже **маєтні** люди *(І. Франко)*; Тут ніхто не докорятиме **мізерним** маєтком *(З. Тулуб)*; І бажаєм,.. Щоб думками ви міцніли, **Багатіли**, не **бідніли**, Щоб веселий був ваш дім *(І. Франко)*.

◇ **Грошей кури не клюють** *(мати дуже багато грошей)* ↔ **Йому в кишені вітер свище** *(у нього зовсім нема грошей)*; *перен.* **Легіон** *(дуже багато)* ↔ **дрібка** *(дуже мало)*.

□ **Багатесенький ↔ біднесенький, багатющий ↔ бідненький, багацький ↔ бідняцький; багатіти ↔ бідніти, багатшати ↔ біднішати, багато ↔ бідно, розбагатіти ↔ збідніти, збагачення ↔ збіднення, багатий ↔ небагатий, багатий ↔ убогий, заможний ↔ злиденний, заможний ↔ нужденний, заможний ↔ незаможний; розкішний ↔ убогий, пишний ↔ убогий, різноманітний // маєтний // заможний ↔ мізерний.**

Пор. ще: БАГАТСТВО ↔ БІДНІСТЬ, БАГАЧ ↔ БІДНЯК, БІЛЬШЕ ↔ МЕНШЕ, РОЗКІШНИЙ ↔ НУЖДЕННИЙ, ЧИСЛЕННИЙ ↔ МАЛОЧИСЛЕННИЙ.

19. БАГАТО... ↔ МАЛО...

Перші частини складних слів, що відповідають словам **малий** *та* **великий:**

багатоасортиментний ↔ малоасортиментний,
багатобарвний ↔ малобарвний,
багатоголовий ↔ малоголовий,
багатодітний ↔ малодітний,
багатоземелля ↔ малоземелля,
багатоземельний ↔ малоземельний,
багатоземельність ↔ малоземельність,
багатокаліберний ↔ малокаліберний,
багатокалорійний ↔ малокалорійний,
багатоквартирний ↔ малоквартирний,
багатокупольний ↔ малокупольний,
багатолітній ↔ малолітній,
багатолюддя ↔ малолюддя,
багатолюдність ↔ малолюдність,
багатолюдно ↔ малолюдно,
багатомісний ↔ маломісний,
багатомовність ↔ маломовність,
багатонасінний ↔ малонасінний,
багатонадійний ↔ малонадійний,
багатоповерховий ↔ малоповерховий,
багатосімейний ↔ малосімейний,
багатосімейність ↔ малосімейність,
багатослівний ↔ малослівний,
багатослівність ↔ малослівність,
багатотиражний ↔ малотиражний,
багатотонний ↔ малотонний *і ін.*

20. БАГАТОВОДНИЙ ↔ МАЛОВОДНИЙ

Який має багато води, високий рівень води; повноводний.

З малою кількістю води, низький рівень води; маловодий, мілководий, мілководний.

⊙ **Багатоводний**, а, е ↔ **маловодний**, а, е водойма,

озеро, річка. Досить, дуже **багатоводний ↔ мілководний.** Бути, залишатися, ставати **багатоводним ↔ маловодним.**
○ Війська і вози в кількох місцях убрід почали переходити по-весняному **багатоводну** річку *(І. Ле)*; Це **маловодна** місцевість країни *(З газет)*; Непримітно переходив він... **безводні** шляхи *(Панас Мирний).*
□ **Повноводдя // повноводність // багатоводність ↔ безводність // безводдя // мілководдя, багатоводий ↔ маловодий, повноводний // повноводий // многоводний ↔ мілководний // безводний.**

21. БАГАТОЛЮДНИЙ ↔ БЕЗЛЮДНИЙ

В якому (на якому) живе, перебуває багато людей; численний, заселений.	В якому (на якому) немає людей; незаселений, малочисленний.

⊙ **Багатолюдний**, а, е ↔ **безлюдний**, а, е алея, базар, будинок, вулиця, дорога, збори, земля, край, парк, проспект, степ. Бути, залишатися, ставати **багатолюдним ↔ безлюдним.** Досить, дуже, надмірно **багатолюдний ↔ безлюдний.**
○ І княжич Святослав, і його дружина знають, що це не **безлюдна** земля. Варто звернути з шляху, проїхати десяток поприщ, і очам відкриються села, городища, ниви, сади, колодязі... А всі люди, що їхали... до Києва, поспішали в одне місце — на Подол, на торг... Уже здалеку було видно **багатолюдний** натовп, що колом громадився навкруг великої площі *(С. Скляренко).*
□ **Багатолюдність ↔ безлюдність // многолюддя, багатолюдність ↔ безлюддя, багатолюдно ↔ безлюдно, многолюдний // велелюдний ↔ малолюдний, велелюддя ↔ безлюддя, численний ↔ малочисленний, заселений ↔ безлюдний.**

22. БАГАТОМОВНИЙ ↔ ОДНОМОВНИЙ

Який знає, користується, розмовляє багатьма мовами, поліглот.	Який знає, користується, розмовляє однією мовою.

⊙ **Багатомовний**, а, е ↔ **одномовний**, а, е громадянин, країна, людина, населення, натовп. Бути, ставати **багатомовним** ↔ **одномовним**.

О Словники бувають **одномовні** і **багатомовні** *(З посібника).*

☐ **Багатомовність** ↔ **одномовність, многомовний // велемовний** ↔ **мовчазний // неговіркий.**

23. БАГАТСТВО ↔ БІДНІСТЬ

1. Велике майно, цінності, добро, достаток.	Відсутність майна, цінностей, достатку; убогість, нестатки, *(вищою мірою)* злигодні, злиденність.

⊙ **Багатство** велике, виняткове, надмірне, незвичайне ↔ **бідність** велика, виняткова, надмірна, незвичайна. **Багатство** ↔ **бідність** людей, країни; збільшується, зменшується, зростає, примножується. Вирости, жити, знаходитися, перебувати **в багатстві** ↔ **в бідності**.

2. Наявність чого-н. у великій кількості, природні матеріальні цінності, достаток.	Наявність чого-н. у малій кількості, убогість, нестача.

⊙ **Багатство** ↔ **бідність** вугільних запасів, газу, корисних копалин, лісів, нафти, фауни, флори.

3. Велика різноманітність чогось, багатоманітність.	Відсутність різноманітності, убогість, мізерність.

⊙ **Багатство** велике, виняткове, вражаюче, душевне, духовне, ідейне, незвичайне, природне, різноманітне ↔ **бідність** велика, виняткова, вражаюча, душевна, духовна, ідейна, незвичайна, природна. **Багатство** ↔ **бідність** душі людини, засобів мистецтва, мови, позитивних або негативних якостей характеру. Джерело **багатства** ↔ **бідності**. Виявити, описати, побачити **багатство** ↔ **бідність** чого-н. (літератури, засобів, здібностей, мистецтва); Вразитися, здивуватися **багатством** ↔ **бідністю** чого-н.

О Я твоє **багатство** переживу, а ти моєї **бідності** не

переживеш. І **бідність**, і **багатство** не дають спати *(Народні прислів'я)*.

☐ **Багатство ↔ убогість, багатство ↔ нестатки, багатство ↔ злиденність, достатки ↔ злигодні, достатки ↔ нужда, достатки ↔ безгрошів'я, убозтво.**

Пор. ще: БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ, БАГАЧ ↔ БІДНЯК, РОЗКІШНИЙ ↔ НУЖДЕННИЙ.

24. БАГАЧ ↔ БІДНЯК

Людина, яка має багатство, багатій, багатир, дука.

Людина, яка не має достатку, *розм.* бідак, (який просить милостиню) старець, жебрак.

⊙ **Багач ↔ бідняк** великий, відомий, значний. Бути, жити, залишатися, зростати, стати **багачем ↔ бідняком**. Виступати проти, воювати проти, критикувати **багачів ↔ захищати**, підтримувати бідняків.

○ Казки про бідність і багатство доцільно систематизувати за характером зростання класової свідомості **бідняка**, що виявляється у його ставленні до **багача** *(З журналу)*; Безліч **дуків** він стрічав Та **панів** на всіх дорогах, А ніхто його не звав Пригостити, крім **убогих** *(П. Грабовський)*.

☐ **Багатій ↔ бідак, багатир ↔ бідняк, багатій ↔ бідний** *(у знач. ім.)*, **дука // пан ↔ убогий // люмпен // бомж.**

Пор. ще: БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ, БАГАТСТВО ↔ БІДНІСТЬ, РОЗКІШНИЙ ↔ НУЖДЕННИЙ.

25. БАДЬОРИЙ ↔ УТОМЛЕНИЙ

Сповнений сили, жвавості, енергії; який виражає бадьорість.

Позбавлений сили, енергії, млявий, який виражає втому, зморений.

⊙ **Бадьорий**, а, е ↔ **утомлений**, а, е вигляд, голос, гомін, дівча, жінка, звук, кінь, пісня, учень, хлопець, хода, чоловік. **Бадьорі ↔ втомлені** очі, ноги, руки. Бути, здаватися, стати, ходити, чутися **бадьорим ↔**

утомленим. Винятково, досить, дуже, зовсім, надзвичайно, повністю, цілком **бадьорий ↔ втомлений**.

О Вона бачила його завжди напруженим, **бадьорим**, в труді *(С. Скляренко)*; Почуваю себе краще, хоч **утомлений** силою нових вражень *(М. Коцюбинський)*; Отак заснулось! — промовив я, почуваючи себе таким **бадьорим** *(Панас Мирний)*; Гонив **повільних** буйволів орач *(М. Бажан)*.

□ **Бадьористий ↔ утомлений, підбадьорювати ↔ втомлювати, бадьоритися ↔ втомлюватися, бадьоро ↔ втомлено, бадьорість ↔ втома, бадьорий ↔ зморений.**

26. БАЖАННЯ ↔ НЕБАЖАННЯ

Прагнення, потяг до здійснення чого-н., хотіння, *(вищою мірою)* жадання, жадоба.	Відсутність бажання робити що-н.; нехіть, *розм.* неохота, знеохота.

⊙ **Бажання ↔ небажання** велике, внутрішнє, гаряче, кожне, нестримне, останнє, палке, таємне; дівчини, людини, студента, учня, хлопця. Викликати, висміяти, відчувати, враховувати, задовольняти, попереджувати, приховувати чиї-н. **бажання ↔ небажання** чого-н. Відповідно зреагувати, ставитися до чийого-н. **бажання ↔ небажання**. **Бажання ↔ небажання** багатства, перемоги, успіху.

Бажання ↔ небажання бути корисним кому-н., допомогти кому-н., досягти чого-н., написати що-н., перемогти кого-н., подобатися кому-н., поїхати куди-н.; працювати де-н., прославитися чим-н., розповісти що-н., учитися.

О Якось Хома виявив **бажання**, щоб Ференц змалював його *(О. Гончар)*; Фанатиків Сокорина не любив за їхню упертість і **небажання** дивитися на життя зрячими очима *(П. Кочура)*; Ти чесна жінка, ти не продаєш своєї вроди й пестощів за гроші,.. за **ласкомство** *(Леся Українка)*.

□ **Бажаний** // *(з особливою пристрастю, жадобою до чогось)* **ласкомий ↔ небажаний, бажано ↔ небажано;**

бажання ↔ нехіть, хотіння ↔ неохота, жадання ↔ нехіть, жадоба // *(з особливою пристрастю, жадобою до чогось)* **лакомство ↔ нехіть.**

27. БАЖАТИ ↔ ПРОКЛИНАТИ

Висловлювати комусь доброзичливі побажання.	Різко засуджувати когось, висловлюючи комусь лихі побажання.

⊙ **Бажати** *кому чогось* добра, здоров'я, щастя, всього найкращого, успіхів, багато років життя, щасливого Нового року, веселих свят, смачної Пасхи; скоро одужати, гарно провести час ↔ **проклинати** когось, людину, сина, дочку, дитину, знайомого, сусіда, чиєсь життя, долю.

○ **Бажаю** вам всього найкращого і найлюбішого в світі *(Панас Мирний);* Доле... дай жити, серцем жити, І людей любити, А коли ні... то **проклинать** *(Т. Шевченко);* Кланяйся дуже отцю Мирону од мене і скажи, що я йому добра усякого **зичу** і блага *(Марко Вовчок).*
□ **Зичити ↔ проклинати**.

28. БАЙДУЖИЙ ↔ ПРИСТРАСНИЙ

Явий виявляє байдужість, незацікавлення до всього.	Дуже сильний у почуттях, нестримний у своєму виявленні, ставленні до чогось.

⊙ **Байдужий**, а, е ↔ **пристрасний**, а, е хлопець, дівчина, юнак, людина; до роботи, до боротьби, життя, виконання, у ставленні до когось; завжди, в пору, майже, дуже; своїм виглядом, зовнішнісю, поведінкою. Бути, стати, здаватися **байдужим ↔ пристрасним.**
○ **Пристрасна** воля до життя, незламна сила духу ↔ ось що допомагає людині вийти переможцем з найтяжчого становища *(О. Донченко);* Владко був маломовний і **байдужий** *(І. Франко);* Ватя... була непроворна, спокійна, нешвидка і ніби **апатична** до всього *(І. Нечуй-Левицький);* Де зникає межа між рухом і спокоєм, між забуттям і прозрінням, між віддаленістю

і близькістю, між **пристрастю** і **байдужістю**? *(М. Матіос);* Між нащадками знялася Боротьба тяжка, **завзята**, Та вона ведеться й досі, Ця війна страшна, **затята** *(Леся Українка).*

□ **Апатичний // інертний ↔ пристрасний // емоційний // жагучий // завзятий // запеклий, апатія ↔ пристрасть.**

2. Який виявляє байдужість, незацікавлення до всього.	Який легко і швидко піддається чуттєвим подразненням, чутливий.

⊙ **Байдужий**, а, е ↔ **чутливий**, а, е хлопець, дівчина, юнак, людина; надзвичайно, дуже. Бути, залишатися **байдужим ↔ чутливим.**

○ Не була вона ні скупою, ні ехидною, а була доброю і **чутливою** *(О. Довженко);* Він таки був **байдужим** до мамони золота, а **чутливим** до людських сліз та болю, **уразливим** до безталання та мук *(З посібника);* **Зворушлива** увага.

□ **Апатичний ↔ сприйнятливий // вразливий // чуйний // чулий // зворушливий.**

29. БАРВИСТИЙ ↔ БЕЗБАРВНИЙ

З багатьма кольорами.	Який має один тон забарвлення.

⊙ **Барвистий**, а, е ↔ **безбарвний**, а, е вигляд, одяг, сукня, шаль, кашне; дуже **барвистий** ↔ цілком **безбарвний. Барвисто ↔ безбарвно** одягнутий, намальований.

◇ **Багатобарвна** веселка ↔ **однотонне** небо.

○ Небо вияснилося, перетнуте **барвистою** веселкою *(В. Кучер);* Рудий застьобував свою **безбарвну** піджачину *(М. Коцюбинський);* Прозорі скляні банки звичайного **безкольорового** скла *(Ю. Смолич).*

□ **Барвний // різнобарвний // багатобарвний // різноколірний // кольористий // квітчастий // квітчатий // пістрявий // строкатий ↔ безбарвний // безкольоровий // одноманітний // одноколірний, однобарвний, різнобарвність // квітчастість // колоритність ↔ безбарвність, строкато // колоритно ↔ одноманітно.**

30. БАТЬКІВЩИНА ↔ ЧУЖИНА

Країна, в якій людина народилася і є її громадянином, вітчизна, рідний край, отчизна.	Чужа, далека від рідного краю земля, чужениця, чужий край.

⊙ **Батьківщина** дорога, друга, улюблена, міцна, могутня, найкраща, наша, прекрасна, рідна, чудова, щаслива ↔ **чужина** осоружна. Бути, жити, виростати, залишатися, зростати, знаходитися, перебувати на батьківщині ↔ на чужині. **Батьківщина** — *мати* ↔ **чужина** — мачуха.

Любов до **батьківщини**, дума про **батьківщину**, обов'язок перед **батьківщиною**, туга за **батьківщиною** ↔ неприхильність до **чужини**, згадка про **чужину**, не мати обов'язку перед **чужиною**, не тужити за **чужиною**. Забути, згадувати, захищати, любити, пам'ятати, покинути **батьківщину** ↔ **чужину**. Повернутися на **батьківщину** ↔ **чужину**.

○ Все, все ми віддаємо тобі, **Батьківщино**! Навіть свої серця... Тут, на **чужині**, серед цих австрійських яруг, вона [пісня] якось особливо глибоко хвилювала бійців своєю болісною тугою, пристрасним закликом неподіленого почуття *(О. Гончар)*; Гине слава, **батьківщина** *(Т. Шевченко)*; Ніби то і сіллю взялися з **закордоном** торгувати *(О. Гончар)*; Де зараз я,— чи на **чужині**, Чи там, ах, там, в **краю коханім** *(О. Олесь)*.

□ **Батьківщина ↔ чужениця, вітчизна ↔ чужина // чужениця // закордон**.

31. БЕЗ ↔ З (ІЗ, ЗІ, ЗО)

1. Прийменник, який уживається з *род. в.* і вказує на відсутність кого-, чого-н.	Прийменник, який вживається з *оруд. в.* і вказує на наявність кого-, чого-н.

⊙ **Без** сім'ї, **без** товариша, **без** дружини, **без** пояса, **без** сумки ↔ **із** сім'єю, **з** товаришем, **з** дружиною, **з** поясом, **з** сумкою.

2. У сполученні з абстрактними іменниками переважно із значенням дії, стану.

⊙ Працювати **без** радості, **без** відпочинку ↔ працювати **з** радістю, **з** відпочинком.

○ Діти взялися за роботу **з** натхненням, і не було серед них байдужих. Вони розуміли, що **без** захоплення працювати нецікаво *(З газет).*

32. БЕЗДОГАННИЙ ↔ НІКУДИШНІЙ

Позбавлений будь-яких недоліків.	Який непридатний для чогось, дуже поганий.

⊙ **Бездоганний**, а, е ↔ **нікудишній**, я, є людина, працівник, виконавець, письменник, майстер, приятель, учень; характер, робота, твір, вистава; завжди, цілком. Ставатися, залишатися, бути **бездоганним** ↔ **нікудишнім.**

○ Хто шукає приятелів **бездоганних**, той ніяких не має *(А. Кримський);* Вона старенька вже, тому і дипломат з неї **нікудишній** *(І. Вільде).*

□ **Майстерний ↔ нікчемний, майстерно // бездоганно ↔ погано.**

Пор. ще: ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

33. БЕЗМЕЖНИЙ ↔ ОБМЕЖЕНИЙ

Який не має видимих меж, безкраїй, безкрайній, неозорий, неоглядний.	Зі встановленими певними межами чого-н., незначний, малий.

⊙ **Безмежний**, а, е ↔ **обмежений**, а, е горизонт, країна, луг, лука, площа, поле, простір, степ, сторона. Бути, стати **безмежним** ↔ **обмеженим**. Надто, досить, дуже, мабуть, надзвичайно **безмежний** ↔ **обмежений.**

○ На Україні густі садки, повноводний Дніпро, **безмежні** лани і степи простягаються аж до Чорного моря *(П. Панч)*; На вкрай **обмеженій** площі збудували дитячий майданчик *(З газет).*

□ **Безмежність ↔ обмеженість, безмежжя ↔ обмеження, безмірний // безкраїй ↔ обмежений, безкрайній ↔ незначний, неозорий ↔ обмежений.**

Пор. ще: ТІСНИЙ ↔ ПРОСТОРИЙ.

34. БЕЗПЕКА ↔ НЕБЕЗПЕКА

Стан, коли кому-, чому-н. ніщо не загрожує, безпечність.

Можливість виникнення якоїсь біди, шкоди, катастрофи, небезпечність.

⊙ **Безпека** ↔ **небезпека** велика, відносна, справжня. Бути, виростати, жити, залишатися, знаходитися, перебувати в **безпеці** ↔ в **небезпеці**. **Безпека** надійна, повна, цілковита ↔ **небезпека** очевидна, помітна. **Безпека** ↔ **небезпека** в Азії, в Європі, на континенті. **Безпека** держави, кордонів, країни, людей, народів, пасажирів, світу, суспільства ↔ **небезпека** для держави, для кордонів, для країни, для людей, для народів, для пасажирів, для світу, для суспільства. Боротися за, дбати про, піклуватися про, оберігати **безпеку** ↔ боротися проти, оберігатися від **небезпеки**. Стояти на сторожі миру і **безпеки** народів ↔ захищати від **небезпеки**. Шукати **безпеки** ↔ потрапляти в **небезпеку**. Почуватися в **безпеці** ↔ почувати **небезпеку**. Існує **безпека** захисту ↔ виникла **небезпека** нападу. Техніка **безпеки** ↔ враховувати **небезпеку**. Це загрожує (може загрожувати) чиїй-н. **безпеці** ↔ **небезпека** загрожує кому-н.

О Забули хлопці й про **небезпеку**, а вона ж не зникла... **Безпека** йому гарантована *(О. Гончар)*.

□ **Безпечний** ↔ **небезпечний // беззахисний, безпечність** ↔ **небезпечність, безпечно** ↔ **небезпечно**.

35. БЕЗСМЕРТЯ ↔ ЗАБУТТЯ

Вічне існування, буття кого-н., чого-н. в пам'яті людей, вічність, безсмертність, невмирущість.

Існування, буття кого-, чого-н. у короткому часі, короткочасність.

⊙ Вічне **безсмертя** ↔ повне **забуття**. **Безсмертя** ↔ ***забуття*** чийого-н. вчинку, подвигу, чиєї-н. слави. Здобути собі **безсмертя** ↔ **забуття**. Увійти в **безсмертя** ↔ відійти в **забуття**. Кого-н. чекає **безсмертя** ↔ **забуття**, короткочасність пам'яті.

○ Вічна слава, **безсмертя** чекає борців за волю України, а **в забуття** кануть її зрадники *(З газет)*; І якщо вже говорити про **безсмертя**, то мистецтво стоїть до нього найближче... Мистецтво — це невигублений слід людства, його злети, його верхогір'я, на яких панує дух перемоги над смертю, дух незнищенності *(О. Гончар)*.
□ **Безсмертний // незабутній ↔ забутий, безсмертність ↔ забуття, вічність ↔ короткочасність, невмирущість ↔ забуття, невмирущий ↔ забутий.**

36. БЕРЕГТИ ↔ ВИТРАЧАТИ

Не давати розтрачувати, зберігати цілим.	Тратити, губити що-н.

⊙ **Берегти ↔ витрачати** майно, народне добро, родинні цінності, сили, час, молодість, дуже, постійно, наполегливо.
○ Ті гроші я **берегла** про чорну годину *(І. Франко)*; Шкода таке добро марно **витрачати** *(Панас Мирний)*.
□ **Зберігання ↔ витрата, збережений ↔ витрачений.**

37. БИТИСЯ ↔ МИРИТИСЯ

Брати участь у бійці.	Мирно припиняти бійку.

⊙ **Битися ↔ миритися** з хлопцями, парубками, сусідами, приїжджими, противником; вчора, давно, постійно.
○ Парубоцтво, ходімо **битися** *(Т. Шевченко)*; Кобила з вовком **мирилася**, та й додому не вернулася; Їм аби забава — чи **битися**, чи **миритися** *(Народне прислів'я)*.
□ **Бійка // баталія ↔ мир.**
Пор. ще: МИР ↔ ВІЙНА.

38. БІЛИЙ ↔ ЧОРНИЙ

Який має колір крейди, молока, снігу; *у перен. знач.*: позитивний.	Який має колір вугілля, сажі, найтемніший; *у перен. знач.* негативний.

⊙ **Білий**, а, е ↔ **чорний**, а, е волосся, ворон, голуб,

дим, *капелюх*, *кішка*, колір, костюм, лебідь, лице, машина, обличчя, олівець, папір, плащ, пляма, птах, рука, тканина, фарба, фон, хліб, хустина. **Білі** ↔ **чорні** зуби, нитки, хмари. **Білий**, а, е крейда, молоко, сніг, стеля, стіна; як крейда, як молоко, як сніг, як стіна ↔ **чорний**, а, е дим, земля, рілля, сажа; як вугілля, як смола, як сажа, як земля. Бути, здаватися, зробитися, ставати, вважати **білим** ↔ **чорним**. *(Про расу людей)* **біла** ↔ **чорна** людина. Досить, дуже, зовсім, повністю, цілком **білий** ↔ **чорний**.

У знач. ім.: **біле** ↔ **чорне**. Бути в **білому** ↔ в **чорному**. ◇ **Чорна кава (кофе)** — кава без молока, вершків ↔ **біла кава (кофе)** — кава з молоком, з вершками; **Біла пляма** — а) необжитий, невивчений район; б) недосліджене питання ↔ **чорна пляма** — те, що ганьбить кого-н., псує чиюсь репутацію; **Білий день** — повністю розвиднілось ↔ **чорна ніч** — безмісячна, зовсім темна ніч; **Чорний день** — нещасна година; **Білий хліб** — хліб, спечений з білого пшеничного борошна ↔ **чорний хліб** — а) що-н. зароблене важкою працею; б) хліб, що *випікається* із непросіяної, часом житньої муки; Видавати щось **біле** за **чорне** — переказувати, тлумачити щось не так, як воно є насправді, а навпаки; **Чорним по білому** — переважно про написане: цілком ясно, виразно, зрозуміло.

○ На **чорній** землі **білий** хліб родить *(Народне прислів'я)*; На **білому** тлі прохопилася **чорна** цятка *(В. Земляк)*; У султана **білії** палати, а під ними **чорнії** темниці *(Леся Українка)*.

Чорні від страждання ночі,
Білі від скорботи мої дні
Впали у твої свавільні очі
Жадібні, глибокі і чудні *(В. Симоненко)*;

Нащо ж **білі**? **Білих** не треба,—
Хай троянди червоні і **чорні** *(Є. Маланюк)*;

Цієї ночі сніг упав,
На **чорне** впало **біле**...

На сірім мурі **чорний** кіт
Крізь **білі** вуса парко диха
(М. Вінграновський).

☐ **Білявий ↔ чорнявий, біленький ↔ чорненький,** *(про колір)* **білизна́ // білина́ // білість ↔ чорнота, білити ↔ чорнити** *(фарбувати білим або чорним)*, **біліти ↔ чорніти, білішати ↔ чорнішати, білітися ↔ чорнітися, біло ↔ чорно, набіло ↔ начорно.**

39. БІЛЬШЕ ↔ МЕНШЕ

Вищий ступінь до *багато.* Вищий ступінь до *мало.*

⊙ Виконувати, виростати, заробити, з'їсти, принести, схопити **більше** чого-н., ніж... ↔ **менше** чого-н., ніж... В кого-н. брати, забирати, загарбати, захопити **більше** чого-н., ніж... ↔ **менше** чого-н., ніж... Привласнювати чого-н. **більше**, ніж... ↔ чого-н. **менше**, ніж... Кому-н. давати, залишати чогось **більше**, ніж... ↔ **менше**, ніж...

◇ **Більш-менш** — приблизно, якоюсь мірою.

○ **Мало** вкусиш, **більше** ковтнеш *(Народне прислів'я);* Тільки й чуєш від них про це,— сердито подумав старшина про вчителя.— **Менше** б слів, а **більше** діла *(О. Гончар)*; Літературознавці можуть уже подати не лише статті, а й **більш-менш** грунтовні розвідки про видатних поетів, прозаїків та драматургів України *(О. Білецький)*; Про людські муки немало написано книг. Наші муки були не **більшими**, але, напевне, і не **меншими** *(М. Стельмах).*

Пор. ще: БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ, ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ.

40. БІЛЬШІСТЬ ↔ МЕНШІСТЬ

Більша частина, більша кількість чого-н. Менша частина, менша кількість чого-н.

⊙ **Більшість ↔ меншість** безсумнівна, відносна, очевидна, парламентська, явна. Значна **більшість** ↔ незначна **меншість** кого-, чого-н. виборців, голосів, де-

легатів, жінок, класів, колгоспників, народу, прикладів, присутніх, студентів, учасників, учнів, членів чого-н. Влада, держава, думка, інтереси, настрої, підтримка, поведінка, позиція **більшості** кого-н. ↔ **меншості** кого-н. Бути, виростати, жити, залишатися, здаватися, знаходитися, перебувати серед **більшості** кого-, чого-н. ↔ серед **меншості** кого-, чого-н. Відноситися, належати, перейти, приєднатися до **більшості** кого-, чого-н. ↔ до **меншості** кого-, чого-н. Зрозуміло для **більшості** ↔ для **меншості**. Виступати, діяти, йти проти **більшості** ↔ проти **меншості**. Спостерігати за **більшістю** кого-, чого-н. ↔ за **меншістю** кого-н., чого-н. Спостерігається серед **більшості** ↔ серед **меншості**. Вести за собою, мати, одержати, притягти на свій бік, підкорити собі **більшість** кого-н. ↔ **меншість** кого-н. Забезпечити, завоювати, зберегти **більшість** у чому-н. (парламенті, в партії, в організації) ↔ залишатися в **меншості** чого-н. (в організації, в парламенті, в партії).

○ Тут нас Попович лякав, що від засідання, окрім провалу, нема чого чекати. При нашій **меншості**. А як же він собі думає? Що **більшість** сама прийде до нас? Ні, сама не прийде. Треба завоювати **більшість** *(А. Головко).*

□ **Більший ↔ менший.**

Пор. ще: БІЛЬШЕ ↔ МЕНШЕ, ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ, ЗБІЛЬШУВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ.

41. БЛАГОВІСНИЙ ↔ ЛИХОВІСНИЙ

Який несе добрі вісті, віщує добро.	Який віщує лихо, нещастя.

⊙ **Благовісний**, а, е ↔ **лиховісний**, а, е вістка, чутка, новина, слова; дуже, винятково. Бути, залишатися, здаватися **благовісним** ↔ **лиховісним**.

○ Ангел **благовісну** новину приніс *(З молитви);* Тихі принишклі пороги, Ні **лиховісного** погрюкування човнів об каміння, ні гоготання Ненаситця *(М. Рудь).*

□ **Благовісно ↔ лиховісно.**

42. БЛАГОСЛОВЕННЯ ↔ АНАФЕМА

Прославляння, вихваляння з побажаннями всякого добра.	Відлучення від церкви, прокляття.

⊙ **Благословення** віруючих, людей, прихожан; у церкві, від єпископа ↔ **анафема** на безбожників, відступників; навічна.

○ Усі підходять під **благословення** до єпископа *(Леся Українка);* **Прокляття** й **анафема** підпираються позбавленням права на одержання допомоги від благодійних установ *(В. Еллан).*

□ **Благословляти ↔ проклинати, благословити ↔ клясти, благословення ↔ прокляття // осуд, благословенний ↔ проклятий // анафемський.**

43. БЛИЗЬКИЙ ↔ ДАЛЕКИЙ

1. Який знаходиться, перебуває, відбувається на невеликій відстані від кого-, чого-н., недалекий, *(по сусідству)* сусідній, ближній.	Який є, знаходиться, перебуває, відбувається на великій відстані від кого-н, чого-н., віддалений, далекий.

⊙ **Близький**, а, е ↔ **далекий**, а, е батьківщина, берег, відлуння чого-н., відстань, грім, дорога, звук, канонада, кордон, країна, ліс, місто, небо, острів, подорож, поселення, світ, село. **Близькі ↔ далекі** голоси кого-н., зе́млі. Бути, залишатися, здаватися, ставати **близьким ↔ далеким**. Вельми, винятково, досить, дуже, мабуть, можливо **близький ↔ далекий**.

2. Який відбувається, здійснюється, існував недавно, недавній.	Який відбувається, здійснюється, існував давно, давній.

⊙ **Близький**, а, е ↔ **далекий** а, е година, день, днина, майбутнє, мета, минуле, молодість, спогад, час, юність. **Близькі ↔ далекі** дні, роки, перспективи, спогади, часи. Бути, залишатися, стати **близьким ↔ далеким**. Є, досить, дуже, зовсім, цілком **близький ↔ далекий**.

3. Який перебуває у прямих родинних стосунках, рідний.	Який перебуває у неблизьких родинних стосунках, малоспоріднений.

⊙ **Близький**, а, е ↔ **далекий**, а, е рід, родина, родич, свояк, своячка, сім'я. **Близькі** ↔ **далекі** предки, родичі. Бути, виростати, жити, зробитися, ставати **близьким** ↔ **далеким**. Винятково, досить, дуже, надто, зовсім, цілком **близький** для кого- або кому-н. ↔ **далекий** для кого- або кому-н.

4. Про позитивне ставлення: товариський, *(вищою мірою)* дружній.	Про ставлення, спільні дії, інтереси: віддалений, неприязний, *(вищою мірою)* ворожий.

⊙ **Близькі** друзі, подруги, приятелі, товариші, взаємини, думки, ідеї, інтереси, стосунки, цілі ↔ **далекі** між собою, знайомі. Бути, залишатися, перебувати, ставати **близьким** ↔ **далеким**, у **близьких** ↔ у **далеких** стосунках. Досить, дуже, зовсім **близький** ↔ **далекий**.

У знач. ім.: **Близьке** ↔ **далеке**. Це мені **близьке**, як рідне ↔ **далеке**, як чуже.

О Хоч **далеко**, та ходить легко, а хоч **близько**, та ходить слизько *(Народне прислів'я)*;

Збери, сину, всю родину,
І **близькую**, і **далекую**,
І **близькую**, і **далекую**,
І вбогую, і багатую *(Народна пісня)*;

І буду ждати кожної години
В **далекому** чи **близькому** краю
Одну тебе, тебе єдину,
Маленьку милу дівчину мою
(В. Симоненко);

Де зникає межа між рухом і спокоєм, між забуттям і прозрінням, між **віддаленістю** і **близькістю**, між пристрастю і байдужістю? *(М. Матіос)*; Мої **далекі**, рідні села! Ніяк, ніяк вас не забуть... Де все таке **близьке**

для серця, Де все таке **близьке** мені *(Д. Фальківський)*; Підтримував Карналя лише Кучмієнко, але обидва розуміли, що це солідарність невдах, і злостиво сміялися, заохочуючи один одного до героїчних зусиль, щоб наздогнати і перегнати, може, і в якомусь там майбутньому — **близькому** чи **далекому** — всіх отих геніїв *(П. Загребельний)*.

□ **Близькість ↔ далекість // далечінь // далечина // далина // даль, близько ↔ далеко // вдалині, недалекий ↔ дальній, недалеко ↔ далеко, зближення ↔ віддалення, зближуватися ↔ віддалятися, зблизька ↔ здалека, сусідній ↔ віддалений, біля // коло ↔ далеко.**

Пор. ще: НАБЛИЖАТИСЯ ↔ ВІДДАЛЯТИСЯ, РІДНИЙ ↔ ЧУЖИЙ.

44. БЛИСКУЧИЙ ↔ МАТОВИЙ

Який має блиск, блищить, лискучий, *(вищою мірою)* сяючий.	Позбавлений блиску, тьмяний.

⊙ **Блискучий**, а, е ↔ **матовий**, а, е зірка, лак, лице, обличчя, поверхня. Бути, зробитися, стати **блискучим** ↔ **матовим**. Досить, дуже, надто, зовсім, цілком **блискучий ↔ матовий**.

○ Марта зблідла. Очі її з блискучих стали **матові**. Вона випросталась на ввесь свій високий зріст... Її голос перервався. Од великого гніву їй захоплювало дух у горлі. **Матові** очі знов стали **блискучими** й сипали іскри *(І. Нечуй-Левицький)*; Хмари вганяють по небі. Світло місячне стає на короткий час **ясне**, то знов **матове** *(В. Стефаник)*; **Тьмяний** і короткий осінній день згасав *(В. Козаченко)*.

□ **Блиск // блискіт // лиск ↔ тьмяність // матовість, блиск ↔ тьмяність, лискучий ↔ тьмавий, блискати ↔ тьмянішати, блискотіти // блискотати // лисніти ↔ ↔ тьмяніти.**

45. БЛУДИТИ ↔ ПРЯМУВАТИ

Переміщатися навмання, не знаходячи напрямку.	Переміщатися у визначеному напрямку.

⊙ **Блудити ↔ прямувати** поночі, під дощем, довго, до ранку; **блудити** манівцями, хащами, лісом ↔ **прямувати** через поля, городи, додому; дівчина, хлопець, товариство, гість, дідусь **блудить ↔ прямує**.

○ Ото ж тая дівчинонька, що сонна **блудила** *(Т. Шевченко);* Ось біжать з поля сполохані люди, **прямуючи** на чорну хмару *(М. Коцюбинський);* Хто не **блудить,** а **простує**, той вдома не ночує *(Народне прислів'я).*

□ **Блукати ↔ простувати, блукання ↔ прямування.**

46. БЛЯКНУТИ ↔ ВІДНОВЛЮВАТИСЯ

Втрачати свій первозданний вигляд.	Набирати попереднього вигляду, стану.

⊙ Самоцвіти, прикраси, одяг, листя **блякне (блякнуть) ↔ відновлюється (відновлюються).**

○ Паростки... **блякнули** і жовкли *(Я. Щоголів);* Видко було, що покраси в ній давно не **відновлялися** *(Леся Українка).*

□ **Бляклість // линяння ↔ віднова, бляклий ↔ відновлений.**

47. БОСИЙ ↔ ВЗУТИЙ (УЗУТИЙ)

Який не має на ногах взуття, невзутий.	Який має на ногах взуття, взутий.

⊙ **Босий**, а, е ↔ **взутий**, а, е дитя, дівчина, жінка, людина, хлопець, чоловік. **Босі ↔ взуті** люди, ноги. Бігати, сидіти, ходити **босим ↔ взутим.**

Узнач. ім.: **Босий** — убога людина ↔ **взутий** — багата людина.

○ Мати саме сидить за прядкою — пальцями виводить, а устами вирівнює свою безконечну нитку. Одна нога матері **взута** в чуню, а друга, що крутить колесо прядки, **боса** *(М. Стельмах)*; Катерина аж загледілася на Юхимового сина. **Взутий** він був у фабричні чере-

вики, полотняні холоші акуратно підв'язані,.. а її Івась ходив голий і **босий** *(С. Чорнобривець).*

□ **Босий // голоп'ятий ↔ взутий.**

48. БОЯЗКИЙ ↔ ВІДВАЖНИЙ

1. Який легко піддається почуттю страху, що є характерним для його вдачі; який виражає почуття страху; боягузливий, лякливий, полохливий.

Який не піддається почуттю страху, що є характерним для його вдачі; який виявляє відвагу, сміливість, *(який взагалі не боїться ніякої небезпеки)*, хоробрий, безстрашний, відчайдушний; *(який виявляє стійкість)* мужній, доблесний.

⊙ **Боязкий**, а, е ↔ **відважний**, а, е погляд, ставлення, учень, хлопець, чоловік, юнак, дівчина, жінка. Бути, виростати, жити, залишатися, здаватися, ставати, вважати кого-н. **боязким** ↔ **відважним**. Винятково, досить, дуже, надмірно, особливо, сильно боязкий ↔ **відважний**.

◇ **Не з боязких** — не лякливий ↔ **не з хоробрих** — боязливий.

2. Який властивий несміливій людині, несміливий, соромливий, сором'язливий, сором'язний, нерішучий.

Який властивий відважній людині, сміливий, смілий, рішучий.

⊙ **Боязкий**, а, е ↔ **сміливий**, а, е голос, дитина, дитя, дівчина, жінка, молодь, питання, погляд, протест, учень, хлопець. **Боязкі** ↔ **відважні** кроки, люди, очі. **Боязкий**, а, е ↔ **відважний**, а, е з дівчатами, з жінками, з людьми, з чоловіками, з хлопцями, з усіма. **Боязкий** від невпевненості в собі, від хвилювання ↔ **сміливий** при кому-н. **Боязкий** ↔ **сміливий** від народження, від природи. Бути, залишатися, здаватися, ставати, ва-

жати когось **боязким ↔ сміливим**. Досить, дуже, занадто, зовсім, повністю, цілком **боязкий ↔ сміливий**. ○ Хто **боязкий**, той не рушить, хто **відважний**, той віз підважить *(Народне прислів'я)*; Небо то зблідне, наче від **жаху**, то спахне сяйвом, наче від радості *(З. Тулуб)*; Підпара знов ходить, стереже клуні, суворий, **безстрашний** *(М. Коцюбинський)*; Вибраний мною спосіб – єдиний: показати самого себе перед Ольгою **малодушним**,.. мізерним боягузом *(П. Колесник)*;

А мій хлопець вдень **сміливий**,
Аж битися хоче,
Та як тільки сонце зайде —
Боїться, аж плаче *(Народні коломийки)*.

□ **Боягуз ↔ відважний** *(У знач. ім.)*, **боягузтво // боязнь ↔ відвага, боягузливо ↔ відважно, боятися ↔ відважуватися, боягуз ↔ герой, боязнь ↔ сміливість // хоробрість, боягузтво ↔ геройство // мужність, жах ↔ відвага, малодушний // боязливий // заляканий ↔ безстрашний // безбоязний, боязливо ↔ сміливо // мужньо // хоробро // героїчно, відважний** *(У знач. ім.)* **↔ страхопуд, страх ↔ відвага // героїзм, сором'язливість // несміливість ↔ відвага // сміливість.**

49. БРАТИ ↔ ДАВАТИ

1. Приймати що-н. у своє користування, (швидко) хапати.	Передавати що-н. у чуже користування, вручати.

⊙ **Брати ↔ давати** горнятко, гроші, дитину, землю, зошит, іграшку, книгу, ліки, лопату, олівець, цукор, яблуко. **Взяти** що-н. з бібліотеки, від сусідів ↔ **віддавати** до бібліотеки, сусідам. **Брати ↔ давати** переглянути, подивитися, поїсти, почитати що-н. **Брати**, взяти в руки, додому, собі ↔ **давати** в чиїсь руки, додому, кому-н. **Брати, взяти ↔ давати** зразу, несподівано, обережно, охоче, регулярно, рідко, таємно, часто, швидко, щодня. Вирішив, захотів що-н. **брати, взяти ↔ давати**.

◇ **Брати** відпустку — йти у відпустку ↔ **давати** відпустку — дозволяти комусь іти у відпустку; **Взяти в свої руки** — а) починати опікуватися; б) починати керувати ким-, чим-н. ↔ **дати в чиї руки** — доручити комусь опікуватися кимсь; **Брати зобов'язання** — зобов'язуватися до чого-н. ↔ **давати зобов'язання** — обіцяти виконати щось; **Брати на глум (на сміх)** — насміхатися над ким-н. ↔ **віддавати на глум (на сміх)** — ставити в умови приниження кого-н.; **Брати (взяти) перше місце** — у змаганні завоювати перше місце ↔ **віддавати перше місце** — не змогти відвоювати перше місце у змаганні; **Брати приклад** — наслідувати кого-н. ↔ **давати приклад** — бути зразком для кого-н.; **Брати рушники** — засвататися; **Брати шлюб** — одружуватися ↔ **віддавати заміж** — одружувати дочку; **Брати (взяти) слово** — а) виступити на зборах; б) взяти обіцянку ↔ **давати слово** — а) дозволити виступити на зборах; б) обіцяти що-н. комусь; **Брати початок** *(про річку, потік)* — розпочинатися ↔ **давати початок** — започатковувати; **Брати уроки** — учитися ↔ **давати уроки** — учити; **Ні дати ні взяти** — такий самий, так само.

○ Думаєш **дати**, подумай, де **взяти**. Добре тому **давати**, хто не хоче **брати**, а хто бере, по душі дере *(Народні прислів'я)*;

> **Дає** мені милий грушку
> Таку невеличку,
> А я його все йдно люблю
> Ї цілую в личко *(Народні коломийки)*;

Мати хіба появиться за тим, щоб щось **прийняти** та натомість того друге **подати** *(Панас Мирний)*.

☐ **Брання ↔ давання, забирання ↔ давання, забраний ↔ відданий, забирати ↔ віддавати, загарбати ↔ віддавати, хапати ↔ віддавати.**

2. Таємно привласнювати чуже.	Віддавати комусь привласнену власність.

○ Вдень п'яні сплять, а **крадуть** вніч *(І. Котляревський)*; В злодія **брать** ↔ своє **повертать** *(Народне*

прислів'я); Що ти за людина, Малинін, коли можеш, як останній мародер, мертвого **обікрасти** *(В. Собко).*
☐ **брати // приймати //** *(примусово забирати майно)* **конфіскувати // повіднімати // привласнити //** *(чуже)* **красти // поцупити ↔ віддавати // повертати, забирання // конфіскація // злодійство //** *(що грабується під час бойових дій, заворушень)* **мародерство ↔ віддавання // повертання.**

50. БРАТИ ↔ ЛИШАТИ

Ідучи, їдучи, брати зі собою.	Ідучи, їдучи, не брати зі собою.

⊙ **Брати ↔ лишати** дітей, його, Івана, гроші, одяг, приладдя, книжки; з задоволенням, спокійно, на завжди; **брати** зі собою, додому, в дорогу ↔ **лишати** самих, у хаті.
○ І в поле мене не **бери**, і вдома мене не **лишай** *(Народне прислів'я);* Хіба **лишити** сани з ялинкою в лісі? Чи **брати** їх зі собою? *(За тв. М. Коцюбинського).*
☐ **Забирання ↔ залишання, забрано ↔ залишено.**

51. БУДЕННИЙ ↔ СВЯТКОВИЙ

Який не має святкового вигляду, призначення, робочий, простий, повсякденний, звичайний.	Урочистий, ошатний, красивий.

⊙ **Буденний**, а, е ↔ **святковий**, а, е вигляд, день, одяг, одежа. **Буденні ↔ святкові** звичаї, клопоти, люди, навички, обіди, сніданки. **Буденна** праця, труднощі ↔ **святкові** гуляння, веселощі, бенкетування, забави, урочистості.
○ **Святковий** пишний одяг підкреслював її рідкісну красу. Вона здавалася розкішним тропічним метеликом, який несподівано вилетів з сірого кокона **буденної** сукні *(З. Тулуб).*
☐ **Буденно ↔ святково, по-буденному ↔ по-святковому; робочий ↔ святковий.**

Пор. ще: БУДЕНЬ ↔ СВЯТО.

52. БУДЕНЬ ↔ СВЯТО

1. Загальноприйнятий не святковий день.	День або дні, коли традиційно по-святковому відзначаються релігійні або державні події, коли люди не працюють.

⊙ Працювати і в **свята** і в **будні**. Приїжджати в **будні** ↔ на **свята**. Дні **свят** ↔ дні **буднів**.

2. Повсякденне звичайне життя.	Урочистості.

⊙ Кожні, минулі, наступні, нові, усі **будні** ↔ **свята**. Веселі, звичайні, невеселі, одноманітні, сірі, сумні **будні** ↔ велике, веселе, визначне, всенародне, головне, міжнародне, національне, радісне, різноманітне, справжнє, церковне, щасливе **свято**. Наближення, напередодні, початок **буднів** ↔ **свят**. Проводити, наближаються **будні** ↔ **свята** де-н., з ким-н.

О В **будень** по-старецьки, а в **неділю** по-панськи *(Народне прислів'я)*;

Я гуляю, бенкетую
В **неділю** і в **будень** *(Т. Шевченко)*;

Не стануть **святами** ніколи **будні**,
Хоч як би там не мудрували трутні.
Трудитись має кожен, як бджола *(Д. Павличко)*.

□ **Буденність ↔ святковість, буденщина ↔ святковість, будень ↔ неділя.**

Пор. ще: БУДЕННИЙ ↔ СВЯТКОВИЙ.

53. БУДИТИ ↔ ПРИСИПЛЯТИ

1. Переривати, припиняти чий-н. сон, примушувати когось прокинутись.	Викликати сон у кого-н., примушувати спати кого-н., навіювати сон на кого-н.

⊙ **Будити ↔ присипляти** дитину, дівчину, дочку, його, її, сина, хлопця; вночі, зранку, над ранком, над

світанком, о сьомій годині, пізніше, пізно, раніше, серед ночі; без труднощів, легко, швидко.

Вирішити, збиратися, йти, хотіти **будити ↔ присипляти** кого-н.

2. У *перен. знач.*: Збуджувати, спонукати до якоїсь діяльності, викликати думки, мрії, почуття.

Послабляти силу вияву якого-н. почуття, робити бездіяльним кого-, що-н.

⊙ **Будити**, збуджувати на геройство, на подвиги, гуманне ставлення до людей, релігійні почуття ↔ **присипляти** пориви геройства, подвигів. **Будити ↔ присипляти** в кому-н. почуття благородства (в дітей, в учнів). **Будити ↔ присипляти** якісь почуття (любові, прихильності, ненависті) в кого-н. своєю поведінкою, прикладом, розмовами.

○ Старшина видобув з глибини машини й подав полковникові великого живого півня з жовтогарячим хвостом, зеленою шиєю. «Цар-півень, та й годі,— сказав полковник, пускаючи кукурікала на землю,— бо нас як не **будити**, ми можемо і урожай готовий **проспати**!» *(Ю. Яновський)*; А я **заснула**, Господи, **заснула**! Прокинулась, ніяк не розберуся,— чого я тут *(Л. Костенко)*.

□ **Будити ↔ засинати, пробудження ↔ присипляння; прокидатися ↔ засинати, просипатися ↔ засипати.**

54. БУДУВАТИ ↔ РУЙНУВАТИ

1. Споруджувати, зводити що-н.

Ламаючи, знищуючи, розвалювати що-н.

⊙ **Будувати ↔ руйнувати** берег, будинок, греблю, електростанцію, завод, інститут, кораблі, літаки, машини, міст, місто, насип, село, собор, споруду, укріплення, фабрику, хату, церкву, школу; в місті, на півдні, на площі, на півночі, на селі; зовсім, зразу, несподівано, обережно, охоче, повсякденно, регулярно, рідко, повністю, таємно, цілком, часто, швидко, щороку. Щось в якомусь місці **збудовано ↔ зруйнова-**

но. Боятися, збиратися, хотіти, планувати **будувати ↔ руйнувати**.

2. *У перен. знач.*: Слова з'єднуються з абстрактними іменниками і означають:

Організовувати що-н.	Ліквідовувати, розкладати що-н.

⊙ **Будувати** державу, нове життя, нову сім'ю, новий світ, новий порядок, економіку України ↔ **руйнувати** війною, поведінкою, феодальні порядки. Вимагати, горіти бажанням, закликати, мати на меті, намагатися, хотіти **будувати ↔ руйнувати**. Планово, планомірно, послідовно, постійно **будувати** нове ↔ **руйнувати** старе.
○ Згода **будує**, а незгода **руйнує** *(Народне прислів'я)*;

Хто **руйнує**,— по тім зостається руїна...
Хто **будує**,— лиша по собі будування
(Б. Грінченко);

Цей міст прославсь
Для тих, що на **руїнах** самовластя
Будову щастя виведуть міцну
(М. Рильський);

І ось він прийшов, великий **будівник**, і своїм духом, своїм витвором, оживив цей пустельний простір... — Я вірю в **будівничих**, у зміни вірю: **руйнач**, вандал, вже проклятий нами і буде проклятий майбутнім теж *(О. Гончар)*; Не пускають нас, — **ламай** двері, бий вікна. Усе **трощи** *(Панас Мирний)*; Хоче море човна **розламати**, **Трощить, ломить,** піском засипає *(Леся Українка)*; І давай ходити по кімнатах та бити, **нівечити**, що під руку попадало *(Г. Хоткевич)*; В труді ми йдем од бою і до бою, тьму перешкод **ламаєм** недарма *(В. Сосюра)*.
□ **Будівний ↔ руйнівний, будівельник // будівник ↔ руйнівник, будівельниця // будівниця ↔ руйнівниця, будівля // будівництво** *(про процес)* **↔ руйнування, зводити ↔ розвалювати, споруджувати ↔ руйнувати, ставити** // *(про механізми)* **конструювати ↔ ламати // трощити // валити // нищити // нівечити, спорудження ↔ руйнування.**

Пор. ще: СКЛАДАТИ ↔ РОЗБИРАТИ.

55. БУНДЮЧНИЙ ↔ СКРОМНИЙ

Якому властива висока думка про себе, пихатість, зарозумілість.

Який не любить підкреслювати своїх достоїнств, хвастати.

⊙ **Бундючний**, а, е ↔ **скромний**, а, е дівчина, людина, наречена, панич, парубок; дуже, надзвичайно, завжди, все життя. Бути, ставати, здаватися **бундючним ↔ скромним.**

○ Вона здалася їй **гордою, зарозумілою, бундючною** *(Панас Мирний);* Про мене склалася думка, що я людина незвичайно **скромна** *(С. Васильченко).*

□ **Гордий // чванливий // пихатий // зарозумілий // неприступний // марнославний ↔ скромний, бундючність // гордість // пиха // зверхність ↔ скромність.**

56. В(У, ВО, УВ, ВВІ, УВІ, ВІ) ↔ З(ІЗ, ЗІ, ЗО)

Прийменник, вживається із *знах. в.* і *місц. в.* і вказує на напрямок руху.

Прийменник, вживається із *род. в.* і вказує на просторові відношення, напрямок руху.

⊙ Увійти **в** хату ↔ вийти **з** хати; заїхати **в** гараж ↔ виїхати **з** гаража; скочити **у** воду ↔ вилізти **з** води; нести **в** будинок ↔ винести **з** будинку; сидіти **в** окопах ↔ вилізати **з** окопів; лежати **в** колисці ↔ узяти **з** колиски.

○ **З** кутка **в** куток по бліндажу не ходив, а майже бігав «хазяїн» — гвардії підполковник Самієв *(О. Гончар).*

57. ВАЖКО... ↔ ЛЕГКО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *важкий ↔ легкий. Див.* **ЛЕГКО ↔ ВАЖКО**.

58. ВАЖЛИВИЙ ↔ ДРІБ'ЯЗКОВИЙ

Який має велике, особливе значення, значний, суттєвий, головний.

Який не має, може не мати значення, малозначний, неважливий, нікчемний, несуттєвий.

⊙ **Важливий**, а, е ↔ **дріб'язковий**, а, е аргумент, висновок, *відкриття чого-н., галузь чого-н.*, ділянка чого-н., договір, документ, доручення, зустріч, момент, напрямок чого-н., нарада, перевага, перемога; період чого-н., питання, повідомлення, поправка, проблема, пропозиція, результат чого-н., роль, справа, тема, уточнення, ухвала, факт. **Важливі** ↔ **дріб'язкові** висновки, відкриття, відомості, дані, досліди, досягнення, думки, заходи, обставини, показники, причини, факти. **Важливий** ↔ **дріб'язковий** для всіх, для директора, для дочки, для класу, для мене, для невістки, для сім'ї, для учнів. Бути, *визнавати, залишатися, здаватися, уважати* **важливим** ↔ **дріб'язковим**. Вельми, виключно, досить, дуже, мабуть, надзвичайно, особливо **важливий** ↔ **дріб'язковий**. **Важливий,** а, е ↔ **незначний**, а, е вчинок, думка, ідея, подія, проект, пропозиція, факт; винятково, досить, достатньо, дуже, надзвичайно, цілком **важливий** ↔ **незначний.**

У знач. ім.: **Важливе** ↔ **дріб'язкове**: Скільки **важливого** і **дріб'язкового** було в його житті.

○ Великий київський князь Володимир Мономах... звелів літописцям зібрати все вже написане в Руській землі і, *відкинувши* **дріб'язкове**, **неістотне**,.. звести в єдину державну книгу, додавши туди й усе творене ним самим, Мономахом, але знову ж таки добираючи **найголовніше** і витрачаючи на дієписання якнайменше слів *(П. Загребельний)*; Для Козакова чеська столиця не була просто собі стратегічним пунктом, **важливим** воєнним об'єктом чи вузлом доріг *(О. Гончар)*; Валентина зрозуміла, що Федір пішов на цей **дріб'язковий** обман лише для того, щоб разом з нею... їхати додому *(М. Руденко)*.

□ **Важливість** ↔ **дріб'язковість, важливо** ↔ **дріб'язково; значний** ↔ **малозначний, суттєвий** ↔ **нікчемний** // **такий собі** // **несуттєвий, суттєвість** ↔ **нікчемність, вагомий** // **ваговитий** // *перен:* **епохальний** // **етапний** // **істотний** // **корінний** ↔ **нісенітний** // **нікчемний, важливість** ↔ **малозначимість, вважливо** // **істотно** ↔ **незначно, квінтесенсія** *(основна суть чогось)* // **змістовність** ↔ **дрібниця.**

59. ВБИРАТИ ↔ ВИДІЛЯТИ

⊙ **Вбирати ↔ виділяти** *вологу*, *вуглеводи*, *масло*, продукти, товщ; вчора, повсякчас, систематично. **Вбирати** в себе, всередину ↔ **виділяти** зі себе, назовні.

○ Прикметним для живих організмів є те, що вони постійно **вбирають** в себе і **виділяють** назовні різноманітні органічні елементи *(З посібника)*.

□ **Поглинати // всмоктувати // всисати // втягати // абсорбувати ↔ виділяти // випорскувати.**

Пор. ще: ПОГЛИНАТИ ↔ ВИДІЛЯТИ.

60. ВВІЧЛИВИЙ ↔ НЕЧЕМНИЙ

Який дотримується правил пристойності, виявляє люб'язність, вихований, уважний, ґречний, чемний.

Який поводить себе неввічливо, непристойний, неввічливий, неґречний, *(вищою мірою)* невихований, грубий.

⊙ **Ввічливий**, а, е ↔ **нечемний**, а, е адміністратор, бортпровідниця, водій, вчинок, дівчина, жінка, інтонація, кондуктор, лист, людина, молодь, офіціант, питання, покупець, поштар, продавець, прохання, ставлення, студент, форма. Бути, виростати, виявитися, залишатися, ставати **чемним ↔ нечемним. Ввічливий ↔ нечемний** у ставленні до кого-н., у поведінці. **Пристойна ↔ безцеремонна** поведінка.

○ Доктор був настільки **ввічливий**, що вислухав до кінця думки інших *(І. Вільде)*; **Нечемний** Левко навіть не дослухав пояснення *(З газет)*; **Зубата** тітка, — подумав [Сагайда] — цій пальця в рот не клади *(С. Добровольський)*; **Беззуба** критика.

□ **Ввічливість ↔ нечемність, ввічливо ↔ нечемно**; **ґречний ↔ нечемний**, ***люб'язний ↔ грубий***, ***чемний*** **↔ невихований**, **чемність ↔ нечемність**, **вихований // культурний ↔ невихований, коректний // люб'язний //** *(вишукано люб'язний, вихований)* **куртуазний // джентльменський // лицарський //** *перен.* **пристойний ↔ нечемний // грубий // безцеремонний // нахабний,** *перен. (у висловлюванні, занадто м'який)* **беззубий ↔**

(гострий на язик) **зубатий // зубастий, коректність // ґречність ↔ грубість, коректно // ґречно ↔ грубо.**

61. ВДЕНЬ ↔ ВНОЧІ

У денний час.	У нічний час.

⊙ Виглядати, виїжджати, відбуватися, вирушати, заходити, їсти, працювати, прибувати, спати, ходити, чекати **вдень ↔ вночі**.

Не переставати падати *(про дощ, сніг)* **вдень ↔ вночі**.

◇ **І вдень і вночі** — завжди, постійно; **ні вдень ні вночі** — ніколи; боротися, воювати **і вдень і вночі**; не мати спокою **ні вдень ні вночі**.

○ Снується мені перед очі як **вдень**, так і **вночі** *(Народне прислів'я)*; У мене он за синами душечка болить, ані **вдень**, ні **вночі** жура не пускає *(Г. Тютюнник)*;

Закохався я і гину,—
Каже лицар,— **вдень** і **вночі**
Бачу я перед собою
Ясні оченька дівочі *(Леся Українка)*.

62. ВДИХ ↔ ВИДИХ

Втягування в легені чого-н. (повітря, пари) під час дихання.	Виштовхування з легенів повітря під час дихання.

⊙ **Вдих ↔ видих** енергійний, легкий, повільний, спокійний, тяжкий, швидкий; **вдих** випарів чого-н., газу, запаху чого-н., отруйних газів, повітря, смороду ↔ **видих** повітря.

Вдихи ↔ видихи повільні, спокійні, тяжкі, часті, швидкі; із зусиллям, зі свистом, на повні груди, повними грудьми.

○ Вранці я бачив, як Тарас на своєму балконі займався фізкультурою. Він робив глибокі **вдихи** і **видихи**, вигинався ластівкою, боксував з невидимим супротивником, присідав, махав руками і, нарешті,

заходився плигати, підплигуючи все вище й вище *(М. Трублаїні).*

□ **Вдихати ↔ видихати, вдихання ↔ видихання**.

63. ВДУМЛИВИЙ ↔ БЕЗДУМНИЙ

Здатний серйозно, глибоко роздумувати, метикований.	Позбавлений будь-яких думок, міркувань.

Вдумливий, а, е ↔ **бездумний,** а, е чоловік, митець, майстер, робітник, студент; дуже, зовсім, завжди, часто. Бути, залишатися, приходити в клас **вдумливим ↔ бездумним.**

○ Обличчя здавалося вирізьбленим скупою та легкою рукою **вдумливого** артиста *(Леся Українка);* Ні, ще одного спробую, — сказав по довгій хвилі **бездумного** остовпіння Невеличкий *(І. Франко).*

□ **Вдумливий // метикований // метикуватий // тямущий ↔ бездумний //** *перен.* **недалекий, вдумливість ↔ бездумність // дурнота.**

Пор. ще: РОЗУМНИЙ ↔ ДУРНИЙ.

64. ВЕЛЕТЕНЬ ↔ КАРЛИК

1. Людина дуже великого зросту і сили, велет, гігант; *перен.* гулівер, колос, бевзь, здоровань, здоровило.	Неприродно мала на зріст людина, ліліпут; *розм.* недоросток, пігмей, опецьок.

⊙ **Велетень ↔ карлик** кривий, кульгавий, русявий, сивоволосий, сліпий, убогий, чорнявий; з бородою. Були, жили, знаходилися, перебували, ходили **велетні ↔ карлики**. Голос, хода **велетня ↔ карлика**. Живе, знаходиться, перебуває де-н. **велетень ↔ карлик**.

2. *У перен. знач.:* Люди, які відзначаються чим-н. визначним, велет, гігант, титан.	Духовно нікчемні люди, ліліпут, пігмей *(слово найчастіше вживається з означеннями).*

⊙ Стати, зробитися **велетнем** чого-н.; **велетень** світо-

вої слави, сцени; **титан** праці ↔ духовні **карлики**; нікчемні **пігмеї**.

○ Далеко не всі новонароджені віруси схожі, як близнюки. Є з-посеред них **велетні** і **карлики**, є просто виродки *(З журналу)*; Колись, давно, були якісь **гіганти**. Тепер зручніші виміри — **пігмей** *(Л. Костенко)*; Ось у тому житті, де вже не буде жодного браконьєра, ні малого, ні великого, де не **пігмеїв** з тюбиками побачиш, а квітучих **атлетів**, людей прекрасних душею і тілом, тих, для кого почуття щастя і взаємопідтримки стало нормою існування *(О. Гончар)*.

□ **Велет ↔ пігмей, гігант ↔ карлик, велетень ↔ ліліпут, велет ↔ крихітка // крихіточка**.

Пор. ще: ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ.

65. ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ

1. Значний своїми розмірами, величиною, кількістю, немалий, чималий.	Невеликий розміром, не значний величиною, кількістю, невеликий, незначний.

⊙ **Великий**, а, е ↔ **малий**, а, е будинок, букет, вибір, висота, відстань, вікно, глибина, господарство, груша, двір, день, істота, камінь, квартира, книга, країна, кусок чого-н., ліс, місто, м'яч, об'єм, організація, острів, площа, потік, пташка, ріст, розмір, роман, сад, село, скринька, стіл, частина, швидкість, яма. **Велика** будівля, людина ↔ **мала** дитина, хатка. **Великий** ↔ **малий** за об'ємом, за розміром. Бути, виростати, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, уважатися **великим** ↔ **малим**. Вельми, винятково, досить, дуже, казково, мабуть, надзвичайно, особливо **великий** ↔ **малий**.

○ З **малої** хмарки **великий** дощ буває *(Народне прислів'я)*.

У знач. ім.: **Мале** ↔ **велике**: Хто **великого** не бачив, той і **малому** дивується. Хто не має **малого**, той не буде мати **великого**. За **мале** судитися, **велике** загубити *(Народні прислів'я)*; В **невеликих** кімнатах було тісно й душно од **великого** натовпу гостей *(І. Нечуй-Левиць-*

кий); Нема ні пекла, ані раю, Немає й Бога, тільки я! Та **куций** німець узлуватий *(Т. Шевченко);* **Великі** підприємства, а також **малий** і середній бізнес почнуть працювати активніше *(З газет).*

◇ **Великий палець ↔ малий палець** — крайні пальці на руках і ногах. **Астрономічні числа (цифри)** *(про дуже великі в числовому відношенні величини)* ↔ **Мікроскопічний аналіз** *(про дуже малі в числовому відношенні величини);* **Великий** крик, та **малий** пшик *(багато галасу даремне).*

2. Який вийшов з дитячого віку, дорослий.	Якого уважають ще дитиною, недорослий.

⊙ **Великий**, а, е ↔ **малий**, а, е брат, дитина, дитя, дівча, дівчина, дочка, племінник, син, сестра, хлопець. Вирости **великим** ↔ залишатися **малим**.

У знач. ім.: **Великий**, а — **дорослий**, а ↔ **малий**, а — **недорослий**, а.

◇ **Мале і велике** — поголовно все населення.

О **Малі** діти — **малий** клопіт, **великі** діти — **великий** клопіт *(Народне прислів'я);* Ти й не підеш [до війська], бо ще **малолітній**, тільки ще сімнадцять літ *(Г. Барвінок).*

◇ **Мале і велике, від малого до великого** ↔ геть усі: Солодкії слова приманюють **великого** і **малого** *(Л. Глібов).*

3. Уживаються з абстрактними іменниками:	Значний за силою, інтенсивністю вияву, глибиною почуття, гідності.

Незначний за силою вияву.

⊙ **Великий, значний**, а, е ↔ **малий, незначний**, а, е витримка, відкриття; враження, горе, втрата, допомога, досвід, досягнення, жертва, задоволення, заслуга, значення, користь, небезпека, несподіванка, опіка, питання, пожежа, помилка, прогрес, прохання, радість, різниця, розходження, секрет, сила, скандал, талант, увага, успіх, честь, швидкість, шкода. **Великі** ↔ **малі** здібності, неприємності, переваги, перспективи, *плани, тривоги, шанси.*

Я думаю, якби позбутися тільки свого, власного горя, — воно ж **нікчемне**, **мізерне** перед **великим** горем моєї батьківщини *(М. Старицький)*;

4. Загальновизнаний, діяльність якого високо оцінена, знаменитий, відомий, *(вищою мірою)* геніальний, видатний.	Який нічим особливим не відзначається, маловідомий, незначний, нікчемний, невеликий, слабий.

⊙ **Великий, відомий**, а, е ↔ **незначний, слабий, малоталановитий**, а, е артист, вчений, дослідник, знавець, комік, критик, майстер, мовознавець, оригінал, письменник, поет, політик, співак, трагік, художник. **Великий** чоловік ↔ **незначна** людина. Бути, залишатися, стати, уважатися **великим** ↔ **малим**.

○ Я **маленьким** збирав тут вугілля, Щоб **великим** збирати пісні *(В. Сосюра)*.

□ **Велич** ↔ **малість, величенький** ↔ **малесенький, величезний** ↔ **маленький, великий** ↔ **мізерний, чималий** ↔ **незначний, величенький** // **здоровий** // **здоровенний** // *(надзвичайно великий)* **надлюдський** // **надмірний** // *(необмежений)* **неозорий** // **неосяжний** // **колосальний** // **грандіозний** // *(з великою масою)* **масивний** // **макроскопічний**, *(про листя, сніжинки)* **лапатий** // **лапатолистий** ↔ **маненький** // **манесенький** // *(малого росту)* **куций** // *(надзвичайно маленький)* **крихітний** // **мізерний** // **мікроскопічний** // **мініатюрний, великуватий** ↔ **малуватий, дорослий** ↔ **неповнолітній** // **малолітній, колосально** ↔ **мінімально.**

Пор. ще: ВЕЛЕТЕНЬ ↔ КАРЛИК, БІЛЬШЕ ↔ МЕНШЕ, БІЛЬШІСТЬ ↔ МЕНШІСТЬ, МАКСИМАЛЬНИЙ ↔ МІНІМАЛЬНИЙ.

66. ВЕЛИКО... ↔ МАЛО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *великий* і *малий*:

великоблоковий ↔ **малоблоковий,**
великовантажний ↔ **маловантажний,**
великоврожайний ↔ **маловрожайний,**

великогабаритний ↔ малогабаритний,
великоголовий ↔ малоголовий,
великодушний ↔ малодушний,
великокаліберний ↔ малокаліберний,
великосімейний ↔ малосімейний *і ін.*

67. ВЕЛИЧ ↔ ДРІБНИЦЯ

Дуже великий, величезних розмірів предмет.	Невеличкий предмет.

⊙ **Велич ↔ дрібниця** кожна, оглядана, сприйнятлива, враховувана.

○ Ліс у мене стародавній, добрий; дуби — **велич** усе *(Словник Грінченка);* Воліла б я, щоб мене саму зруйнувала любов, ніж щоб її зруйнували **дрібниці** *(Леся Українка).*

◇ **Левина (левова, лев'яча) частка (пайка)** *(найбільша або найкраща частка чогось)* **↔ дрібка // дріб'язок // малість.**

□ **Величезний ↔ дріб'язковий.**

Пор. ще: ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ, ВЕЛЕТЕНЬ ↔ КАРЛИК, МАКСИМАЛЬНИЙ ↔ МІНІМАЛЬНИЙ.

68. ВЕЛИЧАВІСТЬ ↔ СКРОМНІСТЬ

Наявність у когось надзвичайних прикмет, які викликають подив, повагу.	Небажання підкреслювати свої яскраві заслуги, хизуватися.

⊙ **Величавість ↔ скромність** людини, дівчини, панни, королеви, особи, шляхтича, архітектури; вражаюча, вдавана, показова, щоденна, підкреслена.

○ Яка приємна заспокійлива **величавість** могутнього лісу *(А. Хижняк);* Кінотвори І. Кавалерідзе відзначалися **монументальністю**; Егоїзм,.. душевна черствість, дріб'язковість — всі ці якості, коли вони визначають обличчя людини, роблять її дійсно обмеженою, примітивною *(З посібника);* Розповідає вітер про Єгипет, про його **величність** *(Леся Українка);* Зійди до нас у своїм **маєстаті** *(З молитви);* Її **скромність** і працьовитість були в цілому селі знані *(О. Кобилянська).*

□ **Величчя // величність // маєстат // монументальність ↔ скромність, величавий // помпезний // монументальний ↔ скромний.**

69. ВЕРХНІЙ ↔ НИЖНІЙ

Який знаходиться, перебуває зверху, над чимсь. Який знаходиться, перебуває знизу, нижче чогось.

⊙ **Верхній**, я, є ↔ **нижній**, я, є галузка, губа, гілля, край, місце, палуба, поверх, полиця, реєстр, ряд, частина, щелепа, ящик. **Верхні** ↔ **нижні** зуби, ноти. Бути **верхнім** ↔ **нижнім**. Жити, перебувати, знаходитися біля **верхньої** ↔ **нижньої** частини чого-н. (річки).
○ З нижніх та верхніх кают доносилася пісня *(З газет)*; Скоро лиш пісок з **горішньої** пляшечки пересиплеться в **долішню** — повертають її догори денцем *(М. Коцюбинський)*.
□ **Верховий ↔ низовинний, горішній ↔ долішній // нижній, верхом ↔ низом, зверху, звершечку ↔ знизу.**

Пор. ще: ВЕРШИНА ↔ НИЗОВИНА.

70. ВЕРХОГЛЯДСТВО ↔ ГЛИБИНА

Поверхове ставлення до чого-н. Про значущість, змістовність чогось.

⊙ **Верхоглядство** ↔ **глибина** науковця, студента; дослідження, поглядів, аналізу; спостерігається, виявляється. Наявне **верхоглядство** ↔ наявна **глибина**.

Верхоглядство заперечує **глибини** наукових відкритів *(З журналу)*.
□ **Глибинний ↔ верхоглядний.**

71. ВЕРШИНА ↔ НИЗОВИНА

Горішня, найвища частина чого-н., верх, верхів'я, верховина, вершечок, шпиль, гора. Низька місцевість, низ, низовина, долина.

⊙ **Вершина** горба, гори, дерева, пагорба ↔ **низовина** краю, області. Вибиратися, піднятися, вилізти, вийти

на (саму) **вершину** чого-н. ↔ спуститися, зійти, з'їхати на **долину**. Жити, знаходитися, лежати, появитися, сидіти, стояти на (самій) **вершині** чого-н. ↔ на **низовині** чого-н.

○ Смеречки **вгорі** голубі прозорі, А **внизу** на кичерах, як суниці, зорі *(Д. Павличко)*; **Вершини**, гори і **низини** є на землі *(О. Ющенко)*; Сосна... винесла... кучеряву випещену **маківку** із затіненої тісноти туди, де багато волі, неба і сонця *(М. Руденко)*.

□ **Верх ↔ низ, верхів'я ↔ низина, верховина ↔ низовина, вгорі ↔ внизу, маківка** *(гори, дерева, баня церкви)* **↔ діл.**

Пор. ще: ВЕРХНІЙ ↔ НИЖНІЙ.

72. ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ

Сповнений радісного почуття, веселощів, який викликає добрий настрій, радісний, життєрадісний; *перен.* мажорний.

Якого охопив сум, який сприяє виникненню суму, смутний, сумовитий, журливий, журний, невеселий; *перен.* мінорний, тужливий, засмучений, засумований.

⊙ **Веселий**, а, е ↔ **сумний**, а, е вигляд, вечір, вірш, голос, дівчина, думка, жінка, інтонація, мелодія, молодь, музика, настрій, обличчя, пейзаж, питання, пісня, погляд, продавець, сміх, спектакль, спів, студент, тон, учень, характер, хвилина, хлопець, чоловік, юнак. **Веселі ↔ сумні** очі, почуття. **Веселої ↔ сумної** вдачі. Бути, жити, залишатися, здаватися, ставати, ходити **веселим ↔ сумним**. Досить, дуже, надмірно, незвичайно, особливо **веселий ↔ сумний**.

○ У погоду і **сумний веселим** буває *(Народне прислів'я)*; Як темні хмари набігають несподівано на чисте синє літнє небо, важкі думи насувалися на її високе **веселе** чоло, ніби темними хмарками, і кинули темний **сумний** сутінок на **веселі** очі, на **веселий** вид *(І. Нечуй-Левицький)*; Питаєшся, чи радію? Та не дуже **веселюся**, але й не крепко **печалюся** *(М. Стельмах)*; **Веселий** був, а я була **сумною** *(Л. Костенко)*.

□ **Веселенький ↔ сумненький, весело ↔ сумно, веселенько ↔ сумненько, веселощі ↔ сум, веселість ↔ сум, життєрадісний ↔ сумовитий // невеселий.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ ПОНУРИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІСТЬ ↔ СУМ, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ.

73. ВЕСЕЛИЙ ↔ ПОНУРИЙ

Сповнений веселощів, радісного настрою, радісний.

Який має нерадісні думки, сповнений нерадісних почуттів, сумний, пригноблений, похмурий, хмурий, насуплений, зажурений.

⊙ **Веселий**, а, е ↔ **понурий**, а, е будинок, вигляд, дитя, дівчина, лице, жінка, настрій, ноша, обличчя, погляд, студент. Бути, жити, залишатися, здаватися, знаходитися, зробитися, ставати (то) **веселим** ↔ (то) **понурим**. Досить, дуже, дещо, надмірно, підкреслено, часто (то) **веселий** ↔ (то) **понурий**. (То) **веселий** ↔ (то) **понурий** на вигляд, з виду.

○ **Веселі** сині, як небо, очі світилися привітно і ласкаво *(І. Нечуй-Левицький)*; У нього **страдницьке** обличчя і понурі очі *(Г. Тютюнник)*; Тут хорий батько,.. вона **безжурна** *(О. Кобилянська)*.

□ **Смішний // безжурний // курйозний ↔ сумовитий // меланхолійний, веселість // безжурність ↔ сум, веселитися ↔ сумувати, весело ↔ понуро, веселість ↔ понурість.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ.

74. ВЕСІЛЛЯ ↔ ПОХОРОН

Обряд одруження і веселе святкування з цієї нагоди.

Обряд проводів та траурне поховання тіла померлого.

⊙ **Весілля** пишне, багатолюдне, безтурботне ↔ **похорон** багатолюдний, тяжкий.

○ Дівчата вже в дружки прибираються і міркують,

яке то **весілля** в Наталі буде; Вона була на **похороні** *(За тв. Марка Вовчка);* Таке **весілля** сумне було, наче **похорон** *(З газет).*

□ **Весільний ↔ похоронний.**

75. ВЕСНА ↔ ОСІНЬ

1. Частина і пора року, яка наступає після зими, час потепління, відродження і розквіту в природі. ↔ Частина і пора року, яка наступає після літа, час похолодання, прив'ядання в природі, збирання врожаю.

⊙ **Весна ↔ осінь** волога, гнила, довга, дощова, засушлива, затяжна, коротка, минула, мокра, наша, пишна, пізня, погідна, прекрасна, прозора, рання, сонячна, справжня, суха, тепла, холодна, ця, чудова, щаслива. Багатоголоса, весела, дзвінка, довгождана, розквітла, стрімка **весна** ↔ багряна, безлиста, жовта, золота, малохмарна, невесела, плодоносна, похмура, сира, сіра, сумна, сувора, тяжка, щедра **осінь**. Любити, оспівувати **весну ↔ осінь**. Дочекатися, очікувати прихід, наближення **весни ↔ осені**. Радіти з **весни ↔** з **осені**. **Весна ↔ осінь** видалася, минула, настала, прийшла; гарна, сонячна, дощова, похмура. Закінчується, йде, наступає, наближається, починається **весна ↔ осінь** у лісі, в полі, в парку, надворі.

2. *У перен. знач.*: Що-н. початкове, яке провіщає розквіт, розвиток *(про дитинство, юність).* ↔ Час наближення старості.

⊙ **Весна** народів, юності ↔ **Осінь** життя.

○ Цілу **осінь** і **весну** вони «перевозили» сад на нове місце *(О. Довженко)*; Ви чули, раз я завела жалі та голосіння,— то ж була буря **весняна**, а не сльота **осіння** *(Леся Українка)*;

> Молодих усіх я запевняв,
> Що вона [осінь] — не смерть, а відпочинок,
> Що **осіннє** прив'ядання трав

І кружляння голубих сніжинок,—
Лиш **весняних** трав передчуття *(М. Рильський)*.

☐ **Весняний ↔ осінній, весною // навесні ↔ восени**.

76. ВЕЧІР ↔ РАНОК

1. Частина доби від кінця дня до початку ночі.	Частина доби від кінця ночі до початку дня, коли благословляється на світ.

⊙ **Ранок ↔ вечір** безхмарний, весняний, весь, вчорашній, гарний, дощовий, кожний, звичайний, зимовий, літній, морозний, незабутній, пам'ятний, свіжий, сірий, січневий, сонячний, теплий, тихесенький, чудовий, ясний. Якогось **ранку ↔ вечора** бути де-н., робити що-н., зустрічати кого-н. До (якого-н.) **ранку** ↔ до (якого-н.) **вечора** встигнути зробити що-н., зустрічати кого-н., закінчити що-н., вернутися, приготувати що-н., чекати на кого-н.

Раннього **ранку** ↔ пізнього **вечора**.

◇ **З ранку до вечора** — цілий день; **Добрий вечір**! ↔ **Добрий ранок**! **Доброго ранку**! — вітання при зустрічі людей.

2. Публічне вечірнє зібрання людей, де виконуються літературні, музичні та інші твори.	Публічне ранкове зібрання, збори, де виконуються літературні, музичні та інші твори.

⊙ **Вечір ↔ ранок** (не)вдалий, (не)цікавий, (не)веселий, випускний, літературний, музичний, новорічний, нудний, прощальний, тематичний, урочистий, цікавий, черговий, ювілейний. Дитячий, шкільний **ранок** ↔ молодіжний, студентський, танцювальний **вечір**. Брати участь у цьому **ранку** ↔ у цьому **вечорі**. Гості, кінець, оплата, організатор, організація, підготовка, початок, учасник, частина **вечора** ↔ **ранку**. Запрошення на **ранок** ↔ на **вечір**. Враження від **ранку** ↔ від **вечора**. Спогади про **ранок** ↔ про **вечір**. Повернутися, піти з **вечора** ↔ з **ранку**. Запізнитися, запросити когось, йти, піти, спішити на **ранок** ↔ на **вечір**.

До **ранку** ↔ до **вечора** встигнути, готуватися. Бути, веселитися, нудьгувати, познайомитися з ким-н., фотографуватися на **вечорі** ↔ на **ранку**.

О Цей тиждень пролетів, мов один день. З самого **ранку** до пізнього **вечора** хлопці й дівчатка були зайняті роботою *(Ю. Збанацький)*; **Ранок** мудріший від **вечора** *(Народне прислів'я)*;

Може, ти не прийдеш, лаяти не стану —
Буду сам гуляти з **вечора** до **ранку**
(В. Симоненко).

□ **Вечеря** ↔ **сніданок, вечоріти** ↔ **світати, увечері** ↔ **вранці // рано // ранком // зранку, щовечора** ↔ **щоранку.**

Пор. ще: ВЕЧІРНІЙ ↔ РАНКОВИЙ, СВІТАНОК ↔ СМЕРКАННЯ.

77. ВЕЧІРНІЙ ↔ РАНКОВИЙ

Який відноситься до частини доби, відбувається, здійснюється увечері, вечоровий.

Який відноситься до частини доби, відбувається, здійснюється вранці, ранішній, вранішній.

⊙ **Ранковий**, а, е ↔ **вечірній** я, є вітер, зірка, місто, повітря, пора, роса, прохолода, село, сонце, туман, час; випуск радіовістей, вистава, газета, електричка, заняття, зарядка, зміна, поїзд, сеанс, спектакль, телепередача. Бути, виявитися, ставати **ранковим** ↔ **вечірнім**.

О І **ранкові**, й **вечірні** дороги чаять у собі таємницю, сподівання і жаль *(М. Стельмах)*.

Пор. ще: ВЕЧІР ↔ РАНОК.

78. ВИГАДКА ↔ БУВАЛЬЩИНА

Вигадана прикрашена розповідь про що-н.

Те, що було раніше в дійсності.

⊙ **Вигадка** ↔ **бувальщина** своя, цікава, проста, неймовірна, фантастична, відома, знана, історична, сучасна.

О **Вигадка** ↔ свідок могутності людського розуму *(М. Трублаїні)*; Може, то тільки **легенда**? *(Леся Українка)*;

Се не **казка**, а **билиця**, або **бувальщина** *(Т. Шевченко);* Я в **казку** дивную свою Усю **фантазію** ввіллю *(О. Олесь)*.

□ **Казка // байка // легенда // фантазія ↔ билиця, вигадливий // легендарний // казковий ↔ бувалий.**

79. ВИГОДА ↔ НЕЗРУЧНІСТЬ

Зручність у чомусь, сприятливі умови. — Погано пристосований для користування чимсь.

⊙ **Вигода ↔ незручність** особлива, повна, цілковита, постійна, щоденна. Мати, відчувати **вигоду** ↔ зносити, терпіти, зазнавати **незручності.**

○ Мав професор від природи служку Гандзю для **вигоди**, бо з роками за книжками мав **незручності** з харчами *(За тв. О. Маковеєм).*

□ **Комфорт // зручність // затишок ↔ незручність, комфортабельний // зручний // затишний ↔ незручний, комфортно ↔ незручно // невигідно.**

Пор. ще: КОРИСНИЙ ↔ ШКІДЛИВИЙ.

80. ВИГРАТИ ↔ ПРОГРАТИ

1. Одержати що-н. при якійсь грі, ситуації, обставинах. — Втратити що-н. під час гри, ситуації, обставинах.

⊙ **Виграти ↔ програти** гроші, яку-н. річ (холодильник, машину) при розиграші лотереї. Нічого не **виграти** ↔ все **програти**. Надіятися, прагнути, розраховувати, хотіти **виграти** ↔ не надіятися, не прагнути, не розраховувати, не сподіватися, не хотіти **програти**. Багато, випадково, несподівано, спокійно, швидко вдалося **виграти** ↔ довелося **програти**.

2. *У перен. знач.:* Одержувати якусь вигоду, користь від чого-н. — Втрачати все, про що думалось, мріялось.

⊙ Вигляд, доведення, досліди, робота, справа, твердження, теза від чогось **виграв**, ла, ло, ли ↔ від чогось **програв**, ла, ло, ли; від чого-н. (заходів, роботи, цього)

виграти ↔ **програти** багато, економічно, життєво, легко, несподівано, політично.

3. Домогтися перемоги у змаганнях, у спорті, під час війни.	Не домогтися перемоги у змаганнях, у спорті, під час війни.

⊙ **Вигравати** ↔ **програвати** битву, бій, війну, гру, змагання, зустріч, партію, поєдинок, турнір; у змаганнях, у матчі, у турнірі, у чемпіонаті; випадково, несподівано, швидко; двічі, багато разів, завжди, постійно, часто. **Виграти** без труднощів, впевнено, енергійно, захоплено, із зусиллями, легко, спокійно ↔ **програти** у суперництві, з прикрістю. **Виграти** у противника, у суперника, у чемпіона, у якоїсь команди ↔ **програти** динамівцям, противникові, суперникові, чемпіонові, якійсь команді.

О Звичайно, приємно **виграти** вирішальний матч. Щоб стати чемпіоном, ми не мали права **програвати**. Тільки **виграти**! *(З газет)*; Чи **програв**, чи **виграв**, аби свіжі гроші *(Народне прислів'я)*; Я розумію свій **програш**, але розумію і **виграш** *(М. Стельмах)*.

□ **Виграш** ↔ **програш, виграний** ↔ **програний**.

81. ВИДЮЩИЙ, ЗРЯЧИЙ ↔ СЛІПИЙ

Який бачить, має зір.	Який позбавлений зору, не здатний бачити, незрячий; *розм.* темний, сліпак.

⊙ **Зрячий**, а, е ↔ **сліпий**, а, е бабуся, дитина, дівчина, жінка, людина, старий, хлопець, чоловік, цуценя; на одне око, на обидва ока; від народження, від природи. Добре **видющий** ↔ зовсім, *майже*, *повністю*, *цілком* **сліпий**. Видаватися, зробитися, стати **зрячим** ↔ **сліпим**.

У знач. ім.: **Видющий**, а — людина, яка бачить ↔ **сліпий**, а — людина, яка не бачить, сліпак.

О Най **сліпий** камінь у воду верже, то і **видющий** не найде *(Народне прислів'я)*; Дивна річ, я ніколи не знав, **сліпий** я чи **видющий** *(Леся Українка)*; Спочатку людям бачаться мої **невидющі** очі, а вже потім — ордени,

медалі.— Друзі,— сказав я,— уявіть собі, що я такий же **зрячий**, як і ви всі, тільки очі в мене заплющені... Найгірше для **сліпої** людини, коли їй співчувають, жаліють *(Ю. Яновський)*;

Він бачив те, Остап **незрячий**,
Що **зрячий** описав Тарас *(М. Рильський)*.

□ **Видющий ↔ сліпий, прозріти ↔ осліпнути.**

82. ВИЗВОЛЕННЯ ↔ ПОНЕВОЛЕННЯ

Звільнення кого-н. або що-н. з неволі, полону, ув'язнення; звільнення.	Захоплення кого-н. у неволю, в полон, ув'язнення кого-н., полон, неволя.

⊙ **Визволення ↔ поневолення** Батьківщини, країни, міста, народу, населення, полонених, рідної землі, робітників, селян; військами, загонами, партизанами, повстанцями. **Визволення** заарештованих, полонених з-під влади кого-н., з-під іга, з неволі, від податку, з турецької неволі, від сплати чого-н.

○ **Поневолення** людини, духовне і національне було ідейною основою більшовизму, а не **визволення** *(З преси)*.

□ **Визволитель ↔ поневолювач, визволителька ↔ поневолювачка, визволяти ↔ поневолювати, визволений** *(у знач. ім.)* **↔ невільник.**

Пор. ще: ВОЛЯ ↔ НЕВОЛЯ.

83. ВИПАДКОВИЙ ↔ СТАБІЛЬНИЙ

Який виник випадково.	Який повторяється постійно.

⊙ **Випадковий**, а, е ↔ **стабільний**, а, е ціна, зустріч, підхід, стан.

○ Вартість нафтопродуктів не повинна бути **випадковою**, ціни на ці продукти в державі мають бути **стабільними** *(З газет)*.

□ **Випадковість ↔ стабільність.**

84. ВИПОГОДЖУВАТИСЯ ↔ ХУРДЕЛИТИ (ДОЩИТИ)

Робитися гарним, ясним.	Дія вітру зі снігом (дощем).

⊙ **Випогоджуватися ↔ хурделити (дощити)** надворі, в полі, в саду, в степу. Швидко **випогодилося ↔** дуже сильно, довго **хурделить (дощить).**

○ Затихає, мабуть, **випогодиться** *(І. Карпенко-Карий);* Давненько вже не **дощило** *(О. Ільченко);* **Хурделить** метіль, сльози крешить з очей *(І. Нехода);* Перестало **дощити (хурделити), випогоджується.**

Пор. ще: ПОГОДА ↔ НЕГОДА.

85. ВИПРАВДОВУВАТИ ↔ ЗВИНУВАЧУВАТИ

Визнаючи кого-н. (що-н.) невинним, правим, доводити це, оправдовувати.	Визнаючи кого-н. винним, неправим, засуджувати словами.

⊙ **Виправдовувати ↔ звинувачувати** винного, ворога, вчинки, дитину, дівчину, друга, клас, людину, мене, невинного, невістку, поведінку, себе, сестру, студента, хлопця, учня, юнака; на зборах, перед класом, перед людьми, на суді. **Виправдовувати** брехню, вчинки, злочини, зраду кого-н. **↔ звинувачувати** кого-н. у брехні, у (різних) вчинках, у злочинах, у зраді. Бажати, наважуватися, прагнути, рішити, хотіти **виправдовувати** кого-н. **↔ звинувачувати** кого-н.; безапеляційно, відкрито, відразу, вперто, голосно, енергійно, зовсім, несподівано, обережно, офіційно, підкреслено, поза очі, постійно, пристрасно, рішуче, спокійно, часто.

○ Невже він... **виправдає** Катрусю і **звинуватить** Павла? *(В. Кучер).*

□ **Виправданий ↔ звинувачений, виправдання ↔ звинувачення, виправдатися ↔ звинуватити, оправдовувати ↔ засуджувати, оправдання ↔ засудження.**

86. ВИПРОСТОВУВАТИСЯ ↔ СУТУЛИТИСЯ

Набувати прямого положення, ставати рівним.	Нагинати спину.

⊙ **Випростовуватися ↔ сутулитися** дуже, цілком, часто; вдома, на полі, надворі.

○ Не **сутулься** перед начальником, бо перед людьми доведеться **випростовуватися** *(Народне прислів'я);* Постать її була **випростана** (**горбитись** вона не звикла) *(Леся Українка).*

□ **Вирівнюватися // розправлятися ↔ горбитися.**

87. ВИПРОСТАНИЙ ↔ КРУЧЕНИЙ

Розправлений до рівного.	Виготовлений крутінням.

⊙ **Випростаний ↔ кручений** пояс, дріт, шнур.

○ На Романові була вишита сорочка, **кручений** пояс *(Д. Ткач);* Перед ним лежав **випростаний** дріт.

Пор. ще: ВИПРОСТОВУВАТИСЯ ↔ СУТУЛИТИСЯ.

88. ВИПРЯМЛЯТИ ↔ ЗГИНАТИ

Робити прямим, рівним що-н. зігнуте, розправляти, випростовувати, виправляти.	Гнути, робити щось нерівним, кривим, складати під кутом, у формі дуги, *(про щось м'яке)* зібгати.

⊙ **Випрямляти ↔ згинати** гілку, дерево, дріт, залізо, кущі, листок, палець, палицю, руку, солому, стебло, траву, цвяхи, шнурок; вітром, голими руками; без зусиль, із зусиллям, з труднощами, легко, низько; згинати вітром, до землі.

Намагатися, почати, хотіти що-н. **випрямляти ↔ згинати**.

○ Скільки не згинай сталевої лінійки, вона знову випрямиться *(З газет).*

□ **Випрямлення ↔ нагинання, випрямляти ↔ гнути, випростовувати ↔ нагинати, розправляти ↔ зібгати.**

89. ВИСИХАТИ ↔ МОКРІТИ

Позбавлятися вологи, робитися сухим.	Робитися мокрим, вологим.

⊙ **Висихати ↔ мокріти** довго, протягом тривалого часу, цілу добу, швидко, цілком; в хаті, на ньому, надворі, на шнурку, на горищі. Встигнути **висохнути ↔ змокріти.** Одяг, білизна, трава, болото, дорога **висихає ↔ мокріє.**

О Земля **висохла** так, що під ногами дзвеніло *(О. Гончар);* Січе дощ, все більше **мокріє** на Шумейкові одяг, а **висушити** ніде *(За тв. А. Шияна);* Сонце вже пригрівало, **висушувало** рештки роси *(Д. Ґжицький);* Годі тобі у воді **мокнути** *(В. Собко).*

□ **Мочити // обливати ↔ сушити.**

Пор. ще: МОКРИЙ ↔ СУХИЙ, МОКНУТИ ↔ ВИСУШУВАТИСЯ, СУШИТИ ↔ МОЧИТИ.

90. ВИСОКИЙ ↔ НИЗЬКИЙ

1. Який має велику відстань від нижньої частини до верхньої, знаходиться на значній висоті, рослий, височезний.	Який має невелику відстань від нижньої частини до верхньої, перебуває на незначній висоті, невисокий, *(про істоту, рослини)* низькорослий, малий.

⊙ **Високий**, а, е **↔ низький**, а, е бал, будинок, гора, груша, дерево, дівчина, істота, кімната, кущ, ліс, місцевість, паркан, ріст, статуя, стеля, стиль, стіл, хлопець, чоловік, юнак, яблуня. **Високі ↔ низькі** хмари. **Високого ↔ низького** росту. **Високої ↔ низької** постави. Виростати, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, уважатися **високим ↔ низьким.** Досить, дуже, небувало **високий ↔ низький.**

◊ **Високі брови ↔ низькі брови** — про розміщення брів над очима; **Високий лоб ↔ низький лоб; Високе чоло ↔ низьке чоло** — про розмір чола; **Високого стану** гарної постави **↔ низького стану** — про стан, нижчий нормального.

2. Значний за кількістю, інтенсивністю вияву, добрий за якістю, вищий середнього рівня.	Незначний за кількістю, інтенсивністю, невисокої якості, нижчий середнього рівня.

⊙ **Високий**, а, е ↔ **низький**, а, е витримка кого-н., відсоток чого-н., втрата чого-н., ефективність чого-н., інтенсивність чого-н., показники чого-н., продуктивність праці, рівень чого-н. (культури), температура кого-н., чого-н., урожай, швидкість чого-н., ціна чого-н., частота чого-н., чуттєвість чого-н., якість чого-н. **Високий** ↔ **низький** за підсумками, за результатами чого-н. **Висока** культура праці ↔ **низький** рівень культури. **Високі** ↔ **низькі** тони. Вельми, винятково, досить, дуже, економічно, надмірно **високий** ↔ **низький** рівень чого-н.

3. Сповнений глибокого змісту, піднесений.	Про нікчемність чого-н., *розм.* ниций.

⊙ **Високі** ↔ **низькі** думки, ідеї, ідеали, мрії, поклики, помисли, пориви, почуття, слова, цілі. **Високого** ↔ **низького** стилю. Бути **високої** ↔ **невисокої** думки про кого-н. Мати **високу** ↔ **невисоку** думку про кого-н.

○ Мачуха **низько** замахує, а боляче б'є, а рідна мати **високо** замахує, а помалу б'є. Не несися **високо**, бо **низько** сядеш. Їла коса кашу — ходи **нижче**, не їла коса каші — бери **вище** *(Народні прислів'я)*; Скільки разів, Андроне Потаповичу, з **високих**, середніх і **низьких** трибун говорив ти про селянське щастя? *(М. Стельмах)*;

І **висота**, і самота — надармо!
Щоденний **низ** — суворих днів поділля
(Є. Маланюк).

□ **Високий // доземний ↔ невисокий, високо ↔ низько, висота // височінь // височина ↔ низина // низовина, височезний ↔ низенький, висовенький ↔ низенький, вищий ↔ нижчий, високий ↔ малий, височенький ↔ низькорослий, рослий ↔ низький.**

Пор. ще: ПІДВИЩУВАТИ ↔ ЗНИЖУВАТИ.

91. ВІДВЕРТАТИСЯ ↔ ПРИГОРТАТИСЯ

1. Повертати від когось обличчя, тіло вбік, у сторону, повертатися спиною, відхилятися.	Притулятися до кого-н., прихилятися.

⊙ **Відвертається ↔ пригортається** дитя, дочка, син, я, ти. **Відвертатися** від кого-н. ↔ **пригортатися** до кого-н. (батька, дитини, дочки, дядька, жінки, коханого, коханої, матері, невістки, сина, тата, тітки, учителя, чоловіка). **Відвертатися** байдуже, назавжди, з огидою, повністю, з презирством, з переляком, різко ↔ **пригортатися** близько, ближче, з великою теплотою, з довір'ям, ласкою, ніжно, прихильно, тепло, щиро, щільно.

2. *У перен. знач.*: Поривати з ким-н. стосунки.	Ставати під чий-н. захист, прихилятися до кого-н.

⊙ **Відвертатися** від класу, від колективу, від людей, від учнів ↔ **прихилятися** до кого-н., до класу, до колективу, до людей, до учнів.

○ І не знаю, де дінуся,
Де я **пригорнуся**,
І з ким буду розмовляти,
Кого розважати...
А пан глянув... **одвернувся**...
Пізнав, препоганий,..
Пізнав батько свого сина *(Т. Шевченко)*;

А я з милим посварюся,
То почну розмову,
То **відвернусь**, то **пригорнусь**
І цілую знову *(Народна пісня)*.

□ **Відвертання** *(кого-н.)* ↔ **пригортання** *(кого-н.)*; **одвертатися ↔ пригортатися, відхилятися ↔ прихилятися.**

92. ВІДВЕРТИЙ ↔ СКРИТНИЙ

Який щиро виявляє свої думки, почуття, неприхований, чистосердечний, прямолінійний, щирий.	Який приховує свої почуття, думки, замаскований для людського ока, замкнутий.

⊙ **Відвертий**, а, е ↔ **скритний**, а, е глузування з когось, дівча, людина, насмішка, натура, погляд, товариш, усмішка, учень, характер кого-н., хлопець, чоловік. **Відверті ↔ скритні** думки, ідеї, мрії, помисли, пориви, почуття, стосунки, розмови, цілі. Бути, виростати, зробитися, стати **відвертим ↔ скритним** завжди, колись, тепер; вельми, винятково, досить, дуже, мабуть, цілком. Завжди, постійно, довгий час є **відвертий**, а, е ↔ **прихований**, а, е погляд, щирість, захоплення, ненависть, любов, справжня сутність. Бути, залишатися, вважати кого, є **відвертим ↔ прихованим.**

○ **Відвертим** будь. З цього починай!.. Коли тільки по голівці гладитимеш, так само, як і тоді, коли тільки ремінь над ним свистить... Адже воно тоді **скритним** стає... *(О. Гончар)*; На його обличчі майнула якась тінь, наче від **прихованого** хвилювання *(О. Донченко)*; Це вродливий ставний чоловік з мужнім, **одвертим** обличчям *(П. Кочура)*.

◇ **Носити маску** *(приховувати свою справжню сутність):* Та коли він побачив Турбая, одразу на обличчя натягував **маску** улесливої доброзичливості *(М. Руденко)* ↔ **Зривати маску** *(виявляти чиюсь сутність)*; **Скидати маску** *(виявляти свою справжню сутність)*.

□ **Відвертість ↔ скритність, відверто ↔ скритно; неприхований ↔ замкнутий, чистосердечний ↔ скритний, прямолінійний ↔ замкнутий, чистосердечний // прямолінійний // правдивий ↔ прихований // маскований, відвертість ↔ маска.**

Пор. ще: ЩИРИЙ ↔ НЕЩИРИЙ.

93. ВІДКРУЧУВАТИ ↔ ЗАКРУЧУВАТИ

Повертаючи по гвинтовій різьбі, знімати що-н., відгвинчувати.	Рухаючи по гвинтовій різьбі, закривати що-н., загвинчувати.

⊙ **Відкручувати ↔ закручувати** гайки, покришки, трубки, циліндри; в апараті, в коридорі, в машині, в станку, в цеху, на фабриці; дуже, легко, із задоволенням, із зусиллями, сильно, швидко.

○ Льонька **відкручував** якісь трубки й гайки *(О. Донченко)*; Він кладе ключа й **закручує** гайку *(Ю. Смолич)*.

□ **Відкручування ↔ закручування**; **відгвинчувати ↔ загвинчувати.**

94. ВІДЛІТАТИ ↔ ПРИЛІТАТИ

Летячи, покидати якесь місце.	Летячи, прибувати кудись.

⊙ **Відлетіли ↔ прилетіли** журавлі, лелеки, літаки, пасажири, синиці, соловейки; зовсім, зразу, з охотою, з труднощами, повністю, скоро, швидко, якнайшвидше; *(про птахів)* зграєю; *(про пасажирів)* вертольотом, літаком, ракетою; з дітьми, з друзями, з товаришами, з туристами.

○ Орнітолог із заповідника розповість, скільки перепілок збирається у цих степах восени, де вони, перш ніж **відлетіти** за море, скидають із себе зайвий жир, щоб стати легшими *(О. Гончар)*;

Прилетів журавель
З невідомих земель,
А в нашій окрузі
Поселився в лузі *(А. Малишко)*;

Відлітають птахи у вирій, а весною знову **прилітають** *(З посібника)*.

□ **Відліт ↔ приліт, відлітний ↔ прилітний.**

95. ВІДПОЧИНОК ↔ ВТОМА (УТОМА)

Відновлення сил після втоми.	Знесилля, викликане фізичною або розумовою працею.

⊙ **Відпочинок** тривалий, необхідний, щоденний ↔ **втома** триває.

○ Він [**спокій**] мені був конечне потрібний після **втоми** сього дня; Як я заздрила тим людям, що не мали **відпочинку**, поки їх нелюдська **втома** з ніг валила на часинку; Я сюди їхала три дні з довгими **відпочинками**, а й то була **змучена** до краю *(За тв. Лесі Українки)*; Боже, дай мені мудрість праці та мудрість

відпочинку; нехай мені буде розкішшю праця для тебе, а **втомою відпочинок** без тебе *(З молитви).*
☐ **Спокій // відпочивок ↔ втома // змучення, відпочивати ↔ втомитися, відпочилий ↔ втомлений.**

96. ВІДРІКАТИСЯ ↔ ПРИЗНАВАТИСЯ

Не хотіти визнати щось знайомим, своїм.	Виявити себе знайомим з кимсь або чимсь.

⊙ Часами, постійно, завжди, раз на рік, тричі **відрікатися ↔ признаватися. Відрікатися** (від) роду, батьківщини, традицій, віри, його, від друга, від учителя ↔ **признаватися** до роду, батьківщини, традицій, віри, до нього.
○ Були такі, що й роду **відреклися;** Ще краще — ти зовсім не **признавайся** до нього *(За тв. Лесі Українки).*
☐ **Відмовлятися ↔ признаватися, відрікатися ↔ визнавати.**

97. ВІДЦЕНТРОВИЙ ↔ ДОЦЕНТРОВИЙ

Направлений під час руху від центра кривини.	Направлений під час руху до центра кривини.

⊙ **Відцентровий**, а ↔ **доцентровий**, а рух, біг, сила.
○ Протилежними є **відцентрова** та **доцентрова** сили *(З посібника).*

98. ВІРА ↔ БЕЗВІР'Я

Наявність твердої впевненості в чомусь.	Відсутність впевненості, переконання в існуванні чи здійсненні чогось.

⊙ **Віра** глибока, тверда, гаряча, справжня, слаба, надзвичайна ↔ **безвір'я** повне, упевнене, слабе, власне. **Віра ↔ безвір'я** в себе, брата, батька, друга; в перемогу, в справедливість, завершення чого-н., дійти до кінця, в складання екзаменів. Вселяти в кого-н., утверджувати, підірвати в кого-н. **віру ↔ безвір'я.**
○ Багрич справді був далекий від безнадії. Навіть від **безвіри**. **Віра** в життя була з ним завжди *(Л. Дмитерко).*
☐ **Віра ↔ зневіра.**

99. ВІРНІСТЬ ↔ ЗРАДА

Сповнений довір'я у всьому.	Порушення вірності у ставленні до кого-н., чогось.

⊙ **Вірність ↔ зрада** чоловіка, нареченого, друга; державна, подружня.

○ Я бачу **вірність** друзів бойових *(М. Стельмах);* Справді бачу, що годі нам тут жити, коли під самим моїм боком клубиться, як гадюка, чорна **зрада** *(І. Франко);* Співав він, що любив колись щиро та **вірно**, а йому **зрада** сталась несподівана *(Марко Вовчок).*

□ **Відданість // непідкупність ↔ зрада //** *(подружня невірність)* **адюльтер, вірний ↔ зрадливий.**

100. ВІРУЮЧИЙ *ім.* ↔ АТЕЇСТ

Людина, що визнає існування Бога, релігійник, *ім.* віруючий.	Прихильник атеїзму, безбожник.

⊙ **Віруючий** *ім.* ↔ **атеїст** впевнений, глибокий, непорушний, палкий, переконаний, справжній, стійкий, щирий. Бути, ставати, уважатися **віруючим** *ім.* ↔ **атеїстом.** (Не)любити, ненавидіти, переслідувати **віруючих ↔ атеїстів.**

○ Право вибирати і бути обраним мають і **віруючі**, й **атеїсти** *(З газет).*

□ **Віруюча** *ім.* ↔ **атеїстка, безбожник // безвірник // невіруючий ↔ релігійник // побожний.**

Пор. ще: ПОБОЖНИЙ ↔ ГРІШНИЙ, РЕЛІГІЙНІСТЬ ↔ АТЕЇЗМ.

101. ВІШАТИ ↔ ЗНІМАТИ (ЗДІЙМАТИ)

Прикріпляти що-н. у висячому положенні.	Відчепити те, що було у підвішеним.

⊙ **Вішати ↔ знімати** одяг, хустку, образ, шаблю, зброю. **Вішати** на стіну, на гілку ↔ **знімати** зі стіни, з гілки.

○ Дід Овксентій потихеньку **здійняв** косу. На стіні

без кісся **висіла** *(О. Ковінька);* Він... **знімав** зі стіни блискучого карабіна *(І. Цюпа);* Скільки б ти не **вішав** цього портрета, все одно його **знімати** треба *(Народне прислів'я).*

□ **Вішання ↔ знімання.**

102. ВЛАДА ↔ БЕЗВЛАДДЯ

Керівництво державними органами.	Відсутність повноцінної влади.

⊙ **Влада** демократична, народна, чесна, постійна, свавільна, бандитська, сучасна ↔ **безвладдя** свавільне, жорстоке, сучасне, повне.

○ Сучасна **влада** підпорядкована тільки багатим кланам і думає про збагачення, що створює в країні цілковите **безвладдя** *(З газет).*

103. ВМИКАТИ, УМИКАТИ ↔ ВИМИКАТИ

З'єднуючи з джерелом енергії, пускати в хід що-н., включати.	Затримати дію чого-н., припиняючи зв'язок, виключаючи.

⊙ **Вмикати ↔ вимикати** газ, лампу, магнітофон, мотор, плитку, прилад, світло, сигналізацію, струм, радіо, рубильник, телевізор, торшер, холодильник, фен руками. **Вмикати** що-н. в електромережу, в загальну систему ↔ **вимикати** що-н. з електромережі, з загальної системи. **Вмикати ↔ вимикати** *(про автомобілі, мотоцикли)* першу, другу... швидкість. Випадково, впевнено, енергійно, захоплено, легко, несподівано, спокійно, швидко, часто **вмикати ↔ вимикати**.

○ Олександр побачив біля дошки механіка, який **вмикав** рубильники *(П. Панч)*; Водограй спав, бо двірник завжди **вимикав** у нього на ніч воду *(В. Кучер).*

□ **Вмикатися // умикатися ↔ вимикатися, вмикач ↔ вимикач, вмикання ↔ вимикання, вмикати ↔ виключати, включати ↔ виключати, включення ↔ виключення.**

104. ВОДА ↔ СУША

Водна поверхня.	Земля, на відміну водного простору.

⊙ Поверхня, простори **води** ↔ **суші**. **Вода** ↔ **суша** тепла, безмежна, неосяжна.

○ Більша частина земної кулі зайнята **водами**, а менша її частина — **суша** *(Із посібника).*

□ **Материк // континент ↔ океани // вóди.**

105. ВОЛЯ ↔ БЕЗВОЛЛЯ, БЕЗВІЛЛЯ

Влада над собою, вміння керувати своїми діями, свідомо регулювати своєю поведінкою, характер.	Брак волі, наполегливості, рішучості, безвільність, безвольність.

⊙ **Воля** залізна, людська, могутня, незламна, непорушна, рішуча, сильна, слаба, справжня ↔ **безволля** велике, величезне, відносне, вражаючої сили, душевне, ідейне, надзвичайне, надмірне, нестерпне, нікчемне, очевидне, повне. Виховання зусиллями, силою, твердістю **волі** ↔ неможливо зробити що-н. через слабість волі, через **безвілля**. Виховувати, загартовувати, мобілізувати свою **волю** ↔ не хотіти позбутися, розпускати, ліквідувати своє **безволля**. **Воля** ↔ **безволля** жінки, курця, людини, хлопця, юнака. У кого-н. є **воля** ↔ нема волі, є **безволля**. Мати **волю** ↔ повне **безволля** (не мати волі) добитися чого-н., досягнути чого-н., здійснити що-н., зреагувати на що-н., зробити що-н., написати що-н., перемогти кого-н., працювати де-н., прославитися чим-н.

○ Не підеш по добрій **волі**, то підеш по **неволі** *(Народне прислів'я)*; Ним керувало не тупе **безволля**, а рішуча **воля** до перемоги *(З газет).*

□ **Воля ↔ безвільність // безвольність //** *(ослаблення волі)* **абулія, вольовий ↔ безвольний // легкодухий // слабовольний // безхарактерний**.

106. ВОЛЯ ↔ НЕВОЛЯ

Повна незалежність когось від кого-н., свобода.	Повна залежність когось від кого-н., ярмо, рабство, ув'язнення.

⊙ **Воля** ↔ **неволя** дійсна, економічна, національна, повна, політична, справжня; батьківщини, жінки, *країни, людини, народу,* особистості. Світла, прекрасна **воля** ↔ тяжка **неволя**. Боротьба, битва за **волю** ↔ проти **неволі**. Заклик до **волі**, свободи ↔ проти **неволі**, проти **рабства**, *проти* **поневолення**. Відстоювати, дати, забезпечити кому-н., одержати, оспівати, принести кому-н., славити **волю** ↔ боротися проти **неволі**, забрати кого-н. в **неволю**, знеславлювати **неволю**. Бути, виростати, жити, знаходитися, перебувати на **волі** ↔ в **неволі**.

○ Дай язикові **волю**, заведе в **неволю** *(Народне прислів'я);*

Страшно впасти у **кайдани**,
Умирать в **неволі**,
А ще гірше — спати, спати.
І спати на **волі** *(Т. Шевченко).*

□ **Визволяти** ↔ **поневолювати**, **вільний** ↔ **поневолений**, **вільний** *(у знач. ім.)* ↔ **невільник**, **воля** ↔ **поневолення**, **звільняти** ↔ **поневолювати**; **воля** ↔ **гніт**, **воля** ↔ **пригноблення**, **свобода** ↔ **рабство**, **свобода** ↔ **ярмо**, **воля** ↔ *перен.* **рабство**.

Пор. ще: САМОСТІЙНИЙ ↔ ЗАЛЕЖНИЙ.

107. ВПЕРЕД ↔ НАЗАД

У напрямі поступального руху, дальшого розвитку чого-н.	У протилежному напрямку до попереднього руху.

⊙ **Вперед** ↔ **назад** виїхати, вийти, вирушити, зробити крок, йти, прийти, пройти якусь відстань, два кілометри. Дивитися **вперед** ↔ оглядатися **назад**. Пропустити кого-н. **вперед** ↔ **назад**. Походжати то **вперед**, ↔

то **назад**. Поїхати, помчати **вперед** ↔ повернутися **назад**.

◇ **Дивитися вперед** — думати про майбутнє ↔ **оглядатися назад** — згадувати минуле; **Крок вперед (уперед)** — поступ, успіх ↔ **крок назад** — відхід, відступ; **Ні назад, ні вперед** — нема виходу нікуди.

О Добре і **вперед** дивитися, але й треба **назад** оглядатися *(Народне прислів'я)*;

І я іду, і падаю, і знову
Спішу **вперед** або плетусь **назад** *(В. Симоненко)*.

□ **Наперед** ↔ **назад, попереду** ↔ **позаду.**

Пор. ще: ПЕРЕДНІЙ ↔ ЗАДНІЙ, СПЕРЕДУ ↔ ЗЗАДУ.

108. ВРОДЛИВИЙ ↔ ПОТВОРНИЙ

Який має приємне обличчя, зовнішність.	Про бридку, негарну зовні людину, що має непропорційні риси обличчя, будову тіла, фізичні вади.

⊙ **Вродливий**, а, е ↔ **потворний**, а, е парубок, чоловік, людина, жінка, дитя, обличчя, вигляд, костюм, ваза. Бути, стати, здаватися **вродливим** ↔ **потворним.**

О Се був високий, **вродливий** парубок *(І. Франко)*; Не родися **красним**, а родися щасним; Ой, не жаль би мені воза, мені воза, Коби дівка була **гожа**, була **гожа** *(Народна пісня)*; Знову літо в **краснім** цвіті *(А. Малишко)*; І зараз ніхто Каргата **красунем** не назвав би, але він зовсім не такий **потворний** *(Ю. Шовкопляс)*; Ще зроду Василина не бачила такого **недоладного** лиця, яке мав молодий Хшановський *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Красивий // красний // красен // гожий** ↔ **недоладний // непривабливий // непривабний // паскудний // бридкий //** *(вдачею)* **звироднілий, прикрашати** ↔ **паскудити // потворити, красно** ↔ **потворно.**

Пор. ще: КРАСА ↔ ПОГАНЬ, КРАСЕНЬ ↔ ПОТВОРА, ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

109. ВСЕ ↔ НІЩО

Те, що є повністю, без винятку, що вказує на вичерпну кількість предметів, явищ, понять.

Жоден предмет, ні одне, ніяке діло, явище.

⊙ Мати **все** ↔ не мати **нічого**; тут стояло **все** ↔ тут не було **нічого**; він хотів **всього** ↔ не відмовляв собі в **нічому**; упоратися з **усім** ↔ не зробити **нічого**; **усе** затихає ↔ **ніщо** не дає спокою; **усе** палало ↔ **ніщо** не залишилось.

○ Все йде, **все** минає,— і краю немає...
Куди ж воно ділось? Відкіля взялось?
І дурень, і мудрий **нічого** не знає
(Т. Шевченко).

110. ВСІ ↔ НІХТО

Кожен у сукупності з іншими, кожен без винятку.

Вказує на повну відсутність людей, живих істот.

⊙ Винуваті **всі** ↔ не винен **ніхто**. Захищати, зустрічати, любити, ненавидіти **всіх** ↔ не захищати, не зустрічати, не любити **нікого**; давати **всім** ↔ не давати **нікому**; бавитися з **усіма** ↔ не бавитися **ні з ким**; мати справу з **усіма** ↔ не мати справи **ні з ким**; **ні з ким** не мати справи.

○ Мовчали **всі**, **ніхто** не йшов *(І. Котляревський).*

111. ВСЮДИ ↔ НІДЕ

У кожному місці, скрізь.

Ні в якому місці.

⊙ Бувати, їздити, їсти, жити, перебувати, працювати, розказувати, ходити, являтися **всюди** ↔ **ніде** не бувати, не їздити, не їсти, не жити, не перебувати, не працювати, не розказувати, не ходити, не являтися. **Всюди** людно, начищено, насмічено ↔ **ніде** нема людей, не начищено, не насмічено. **Всюди** можна зайти, заховатися, прийти ↔ **ніде** не можна зайти, заховатися, прийти.

○ Розкладено вогнище, пахне чабанською кашею, **всюди** людно, шумливо. **Ніде** ні душі. Ліс та поле *(З тв. О. Гончара).*

112. ВХОДИТИ ↔ ВИХОДИТИ

1. Ідучи, потрапляти, проникати куди-н., у межі чого-н., у середину чого-н.	Іти звідки-н., за межі чого-н., із середини чого-н.

⊙ **Входити** в будинок, в інститут, в квартиру, в клас ↔ **виходити** з будинку, з інституту, із квартири, з класу. **Увійти** куди-н. ↔ **вийти** звідки-н. через вікно (вікном), через веранду (верандою), через двері (дверима); без труднощів, з труднощами, весело, впевнено, енергійно, зразу, легко, непомітно, несподівано, обережно, рішуче, спокійно, сумно, швидко. Бажати, вирішити, дозволити, запросити, намагатися, просити дозволу, кого-н., хотіти **увійти** ↔ **вийти**. **Увійти** ↔ **вийти**, щоб зробити, побачити кого-н., сказати що-н. У середину чого-н. (до класу) **увійти** ↔ із середини чого-н. (з класу) **вийти**. **Увійти** ↔ **вийти** з цього боку, з цієї сторони ↔ вийти на цей бік, на цю сторону. **Увійти** зліва, справа ↔ **вийти** наліво, направо. Бажати, намагатися, просити дозволу, хотіти **увійти** ↔ **вийти**.

◇ **Входити** і **виходити** — не переставати ходити.

2. Ставати складовою частиною чого-н., належати.	Переставати бути в складі чого-н., вибувати.

⊙ **Входити** до групи, до складу якоїсь організації, до правління, до уряду ↔ **виходити** з групи чого-н., із складу якоїсь організації, з правління, з уряду. **Увійти** до чого-н. ↔ **вийти** з чого-н. як керівник, як учасник, як член чого-н. (організації, партії).

◇ **Входити (увійти) в роль** — призвичаюватися до свого становища, до своїх обов'язків ↔ **виходити (вийти) з ролі** — перестати додержуватися певних правил поведінки.

○ Не тяжко **ввійти в підозру**, тяжко **вийти з** неї *(М. Стельмах)*; Він **вийшов** із складу депутатського корпусу, щоб **увійти** до урядової коаліції *(З газет)*.

□ **Вхід** ↔ **вихід, вхідний** ↔ **вихідний, заходити** ↔ **виходити, заходження** ↔ **вихід.**

113. ВЧОРА ↔ СЬОГОДНІ

У день, який передує сьогоднішньому.	У цей день (між вчорашнім і завтрашнім).

⊙ Бути присутнім, виконувати що-н., відбулося, зробити, спішити, сталося, хотіти сказати, гарна погода **вчора ↔ сьогодні.**

○ Вчора падав дощ, а сьогодні сонце сяє *(З газет).*

□ **Вчорашній ↔ сьогоднішній.**

Пор. ще: СЬОГОДНІ ↔ ЗАВТРА.

114. ГАНЬБИТИ ↔ ОЧИЩАТИСЯ (ОЧИЩАТИ)

Покривати ганьбою, позбавляти доброї слави.	Знімати з когось ганьбу, провину.

⊙ **Ганьбити (ганити)** честь, славу, рід, плем'я, матір, батьківщину ↔ **очищати** (від наруги та ін.) честь, славу, рід, плем'я, матір, батьківщину.

○ Одна другу **безчестять, ганять**; Не хочу **покаляти** честь богатирську свою *(І. Котляревський);* Не стане він одруженням з християнкою **ганьбити** рід *(І. Ле)*; Хіба так можна нашу хату **неславити**? *(В. Кучер);* Хоч бідний він чоловік, проте не **заплямує** на старість своє ім'я за якихось там двадцять карбованців *(С. Васильченко);* В мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, **очиститься** з часом від шумовиння і стане прозорою та міцною *(М. Коцюбинський);* Він твердо вирішує, що на людський суд прийде без брехні, розкаже все, чим карався і мучився, бо перед кимось же треба йому **очиститись** *(М. Стельмах).*

□ **Безчестити** // **неславити** // *док.* **споганити** // *перен.* **каляти** // *док.* **заплямувати ↔ очищатися.**

115. ГАРМОНІЯ ↔ ДИСГАРМОНІЯ

Злагоджене звучання, приємне для слуху, співзвучність, милозвучність.	Порушення гармонії, відсутність милозвучності, какофонія.

⊙ **Гармонія** душевна, задушевна, мила, незвичайна,

повна, прекрасна, приємна, рівна, чарівна, чудова ↔ **дисгармонія** жахлива, небувала, незвична, неймовірна, неприваблива, неприємна, яка ріже вуха. Звучала, лилася, неслася, чулася з будинку, із сцени, з лісу **гармонія ↔ дисгармонія**.

○ Вся природа з небом і землею, з водою, квітками, лісами і горами здавалася однією піснею, **гармонією**. Вона [Балабушиха] зачудувалася од такої несподіваної **дисгармонії** і глянула на Балабуху дуже сердито *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Гармоніювати // гармонувати ↔ дисгармонувати // дисгармоніювати, гармонійний // гармонічний ↔ дисгармонійний, гармонійність ↔ дисгармонійність, гармонічно ↔ дисгармонічно**.

116. ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ

1. Приємний на вигляд, який відзначається гармонією барв, тонів, ліній, рухів, викликає насолоду, красивий, *вищ. ст.* кращий.	Вкрай неприємний на вигляд, дуже некрасивий, потворний, позбавлений гармонії барв, тонів, ліній, рухів, бридкий, гидкий, огидний, *вищ. ст.* гірший.

⊙ **Гарний**, а, е ↔ **поганий**, а, е артист, букет, вірш, господарство, голос, дівчина, істота, жінка, зовнішність, картина, квітка, книга, лінія, ліс, людина, місцевість, молодиця, музика, пісня, робота, твір, фільм, форма, юнак. **Гарні ↔ погані** брови, губи, очі, риси обличчя. **Гарний ↔ поганий** з виду, з лиця, на вигляд, собою. На подив **гарний ↔ поганий**. Бути, виростати, залишатися, здаватися, зробитися, рахуватися, статися, уважатися **гарним ↔ поганим**. Вельми, винятково, досить, дуже, надмірно, особливо, підкреслено **гарний ↔ поганий**. Такий **гарний ↔ поганий**, що важко, трудно описати, розповісти.

У знач. ім.: **Гарне ↔ погане**: Побачити так багато **гарного ↔ поганого**.

2. Який відзначається красою свого внутрішнього змісту, хороший, позитивний.	Поганий у моральному відношенні, бридкий, гидкий, огидний.

⊙ **Гарний**, а, е ↔ **поганий**, а, е бабуся, дівча, дідусь, дочка, жінка, людина, молодиця, молодь, родина, син, чоловік, хлопець. **Гарні** ↔ **погані** вчинки, норми, переконання, принципи, справи, моральні цінності. Вирости, жити, залишитися, стати, уважатися **гарним** ↔ **поганим**. Досить, дуже, з погляду моралі, поведінки, з моральної сторони (боку), особливо **гарний** ↔ **поганий**.

○ Ішов, ішов дорогою,
та і в яму впав;
любив, любив **хорошую**,
та **плюгаву** взяв *(Народне прислів'я);*

Сашко навіть не підозріває, як друг його ждав цього вечора, бо не мав же сумніву Віталій, що Тоня неодмінно прибіжить до клубу, адже вона бігає на всі фільми підряд — **гарний** він чи **поганий** *(О. Гончар);* Війна виступала перед ними із зав'язаними очима, смерть не вибирала, свій чи чужий, не було для неї **кращих** і **гірших** *(М. Стельмах);* — Ми — **найкращі**? — Не **найкращі**, але й не **гірші** за інших *(О. Гончар);* Прибігаю до водиці — беруть воду молодиці, беруть воду, дають пити, не жаль **ладну** зачепити *(П. Чубинський);* Ось постривайте, я вам зараз щось **лепське** прочитаю *(Леся Українка);* Валентина часто заздрила **витонченій** красі Лідиного обличчя *(М. Руденко);* Краса все одна — вічна, **ненаглядна**, супокійна краса Підгір'я *(І. Франко).*

□ **Гарненький ↔ поганенький, гарненько ↔ поганенько, гарнесенький ↔ поганесенький, гарніти ↔ поганіти, гарно ↔ погано, красиво ↔ погано, краса ↔ потворність, чудовий ↔ огидний, покращення ↔ погіршення, прекрасний ↔ препоганий, ладний // лепський // витончений // естетичний //** *(про роль, номер артиста)* **коронний ↔ поганий,** *(вислів молодіжного захоплення)*

класний ↔ мерзенний // кепський // нікудишній, *(дуже гарний) перен.* **блискучий // чарівний // ненаглядний ↔** *(дуже поганий)* **мерзенний // огидний // гидкий,** *перен. (про щось відновлене)* **свіжий // квітучий ↔ побляклий, кращий ↔ гірший, класно ↔ кепсько // погано, кращати ↔ поганішати.**

Пор. ще: КРАСА ↔ ПОГАНЬ, КРАСЕНЬ ↔ ПОТВОРА, ВРОДЛИВИЙ ↔ ПОТВОРНИЙ.

117. ГАРЯЧИЙ ↔ ХОЛОДНИЙ

1. Який має високу температуру, сильно нагрітий, жаркий, (з випарами) душний.

Який має низьку температуру, слабо нагрітий, зимний, студений, (з приморозками) морозний, крижаний.

⊙ **Гарячий,** а, е ↔ **холодний,** а, е батарея, борщ, вода, голова, дитина, душ, їжа, камін, камінь, клімат, компрес, лоб, обличчя, пісок, піт, піч, хата, чай. **Гарячі ↔ холодні** дні, руки, щоки. **Гарячий** від вогню, від сонця ↔ **холодний** від морозу, від вітру. Бути, залишатися, зробитися, ставати **гарячим ↔ холодним.** Вельми, випадково, досить, дуже, надмірно, сильно **гарячий ↔ холодний.**

2. *У перен. знач.:* Який виражає сильні почуття, пристрасть, палкий, пристрасний, (який легко збуджується) запальний.

Який не виражає сильних почуттів, пристрасті, байдужий, бездушний.

⊙ **Гарячий,** а, е ↔ **холодний,** а, е дружба, зустріч, подяка, прийом, прихильник, серце, схвалення. **Гарячі ↔ холодні** відгуки, слова. Бути, залишатися, стати **гарячим ↔ холодним** прихильником кого-н., чого-н. Вельми, досить, надмірно, сильно **гарячий ↔ холодний.**

О Хто **гарячого** не бачив, той **холодному** радий *(Народне прислів'я)*; Ось саме оце і американця здивувало... Чому, каже, **холодним,** а не **гарячим,** до червона розпеченим? А тому, відповідаю, щоб ви його, отой

шкворінь, потім назад висмикнути не змогли *(О. Гончар);* Не висушать тебе [джерело] **пекучі** літа дні, І втіху нестимуть потоки **крижані** *(М. Зеров);* **Льодяна** вода.

□ **Гарячитися** ↔ **охолоджуватися**, **гарячінь** ↔ **холоднеча**, **гаряче** ↔ **холодно**, **гарячішати** ↔ **холоднішати**, **жаркий** ↔ **студений**, **гарячий** ↔ **зимний**, **душний** ↔ **морозний**, **теплий** ↔ **холодний**, **пекучий** ↔ *(пронизливо холодний)* **крижаний** // **льодяний** // **льодовий**, *(блиск очей)* **металевий** // **холодний** ↔ **теплий** // **лагідний**, **гарячіти** // **жахтіти** ↔ **холонути.**

Пор. ще: ГРІТИ ↔ ОХОЛОДЖУВАТИ, СПЕКА ↔ ХОЛОД.

118. ГАСИТИ ↔ ЗАПАЛЮВАТИ

Припиняти горіння. | Видобувати вогонь.

⊙ **Гасити** ↔ **запалювати** вогонь, ватру, пічку, запальничку, сигарету; завжди, часто, щодня, рідко.

○ І не допитуйтеся у живих, що кожний із них у ті страшні часи робив: чи **гасив** у місті **запалювальні** бомби, чи рятував поранених *(Остап Вишня);* Він **запалив** сірничок, який тут же **погас** від вітру *(З газет).*

□ **Гашений** ↔ **запалювальний**, **гасіння** ↔ **запалювання**, **гасити** ↔ *(добувати вогонь кресалом)* **кресати.**

119. ГЛА́ДКИЙ ↔ ВОЛОХАТИЙ

Який має непокриту, чимсь оброслу поверхню. | Оброслий, покритий скуйовдженим волосям або ворсою.

⊙ **Гла́дкий**, а, е ↔ **волохатий**, а, е поверхня, шкіра, голова, обличчя, підборіддя, брови.

○ Пан Темницький був... з **мохнатими** бровами *(І. Франко);* В нього були гострі очиці під **волохатими** бровами *(О. Донченко).*

□ **Гла́дкий** ↔ *(з ворсою)* **махровий** // **мохнатий.**

120. ГЛА́ДКИЙ ↔ КОСТРУБАТИЙ

Який без виступів, западин, загинів. Який має нерівну поверхню.

⊙ **Гладкий,** а, е ↔ **кострубатий**, а, е стовбур, кора дерева, гілка.

○ Одарка вийшла з хати і простягла руки до старого **кострубатого** стовбура сухої груші *(І. Нечуй-Левицький)*; Він посунув фігуру по **гладкій** шаховій дошці *(З газет)*.

□ **Рівний ↔ корявий // нерівний, гладінь ↔ кострубатість, гладко ↔ кострубато.**

121. ГЛА́ДКИЙ ↔ ШОРСТКИЙ

Який без виступів, западин, загинів. Який має нерівну, шкарубку поверхню.

⊙ **Гладкий**, а, е ↔ **шорсткий**, а, е поверхня, дошка, кора, шкіра.

Поливана поверхня глечика була **гладкою**, а решта її — **шорсткою** *(З журналу)*.

□ **Гладкий ↔ шершавий // шерехатий, гладінь // гладь // гладкість ↔ шершавість, гладко ↔ шерехувато // шершаво.**

122. ГЛИБОКИЙ ↔ МІЛКИЙ

1. Який має велику глибину, бездонний. Який не має великої глибини, неглибокий.

⊙ **Глибокий**, а, е ↔ **мілкий**, а, е котлован, криниця, миска, місце, озеро, оранка землі, рів, річка, свердловина, сніг, тарілка, тріщина, шахта, яма. **Глибока ↔ неглибока** рана. **Глибокий ↔ мілкий** на вигляд, стільки-то метрів. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, стати **глибоким ↔ мілким**. Досить, дуже, мабуть, надмірно, особливо **глибокий ↔ мілкий**.

2. Який досяг високого ступеня, значущий, ґрунтовний, змістовний. Який не відзначається глибиною проникнення, неглибокий, поверховий.

⊙ **Глибокий**, а, е ↔ **неглибокий**, а, е вивчення чого-н.,

віра в що-н., дослідження чого-н., думка, зміст, розробка, смисл. **Глибокі** ↔ **неглибокі** висновки, зміни, знання, переконання, перетворення, пізнання чого-н., почуття, розуміння чого-н. Бути, здаватися **глибоким** ↔ **неглибоким**. Вельми, досить, дуже, занадто, надто **глибокий** ↔ **поверховий**.

○ Місце було дуже вигідне: **глибока** яруга, поросла чагарем, покрита з усіх боків дубовим лісом, з доброю, невижатою травою *(Г. Тютюнник);* Хома тим часом підкопав **глибше** свій окоп, який здався йому занадто **мілким** *(О. Гончар);* Нещодавно дістав я... Вашу поему «Мойсей»... Сердечно дякую Вам не тільки за пам'ять, але і за цей прекрасний, високопоетичний і **глибокий** твір *(М. Коцюбинський);* Вам, може, чудно, що я взяла такий **поверховий** тон, але ж говорити **ґрунтовно** на такі теми, це значило б стріляти з гармат по горобцях *(Леся Українка);*

— Що ти в ньому знайшла?

— Він розумний.

— А я, наприклад, що — дурний?

— Він **глибокий**.

— А я **мілкий**? *(П. Загребельний);*

Кругом вода, ...чорніють **бездонні** кручі *(Панас Мирний).*

□ **Глибина // глибінь // глибочінь** ↔ **мілкість // мілизна // мілина, глибоко** ↔ **мілко, глибоко** ↔ **неглибоко, бездонний** ↔ **міленький, поглиблювати** ↔ **міліти.**

123. ГЛУХИЙ ↔ ЧУЙНИЙ

Який нічого не чує.	Який швидко і легко сприймає звук.

⊙ **Глухий**, а, е ↔ **чуйний**, а, е чоловік, жінка, дитина, вухо; завжди, постійно. Стати, бути, залишитися **глухим** ↔ **чуйним.**

○ Нема більше **глухого** від того, що не хоче слухати, а більш **чуйного** від **уважного** *(Народне прислів'я);* В мене вухо **чуйне** *(І. Франко).*

□ **Глухота** ↔ **чуйність.**

124. ГОДУВАТИ ↔ МОРИТИ

Давати кому-н. їжу.	Доводити когось голодом до виснаження.

⊙ **Годувати ↔ морити** дитину, людину, наймита, подорожнього. **Годувати** ситно, достатньо, дуже добре ↔ **морити** голодом, постом, недоїданням.

○ **Годують** нас дуже добре *(М. Коцюбинський);* Герман обідав швидко, аби **наситити** живіт *(І. Франко);* Череду корів мають, а нещасного **морять** *(Є. Кравченко).*

□ **Кормити // насичувати ↔ голодувати.**

125. ГОЛИЙ ↔ ОДЯГНЕНИЙ

1. Який не має на собі одягу, без одягу.	Який має на собі одяг.

⊙ **Голий**, а, е ↔ **одягнений**, а, е дитина, дитя, дочка, жінка, людина, син, тіло, чоловік. Бути, залишатися, стати **голим ↔ одягненим**. Зовсім, повністю, цілком **голий ↔ одягнений**.

2. *У перен. знач.:* Який не має на собі нічого.	Бути покритим чимсь зверху.

⊙ **Голий**, а, е ↔ **покритий**, а, е береза, вишня, гілка, голова, гора, дерево, кущ, місцевість, пустиня, степ, стіл, стіна. Бути, виглядати, виростати, залишатися, здаватися, ставати, уважатися **голим ↔ покритим**. Абсолютно, досить, дуже, зовсім, надміру, надто, поосінньому, цілком **голий ↔ покритий**.

○ Мокрий сніг обліплював **голе** гілля дерев *(А. Шиян);* **Одягнутий** у хвою, шумить дрімучий темний бір *(Н. Забіла).*

Пор. ще: ОДЯГАТИ ↔ РОЗДЯГАТИ.

126. ГОРДИЙ ↔ ЛАКЕЙСЬКИЙ

Сповнений особистої гідності, самоповаги.	*Перен.* З почуттями, вчинками підлабузництва.

⊙ **Гордий**, а, е ↔ **лакейський**, а, е народ, людина, козак, дівчина, службовець, працівник; вдача, вчи-

нок, усмішка; завжди, особливо, останнім часом, дуже. Бути, стати, перестати, вважати когось **гордим** ↔ **лакейським**.

○ Не поладили ми з ним іще на Січі, та й досі не змирились; ти знаєш козацьку вдачу — **гордий** народ! *(С. Васильченко);* **Лакейське** вислуговування принижує вроджені **горді** почуття людини *(З журналу);* Ви обоє панського кодла: твій батько з **лакизів**, а її з поварів *(М. Кропивницький);* Чую голос Стецька, **прихвосня** панового *(Г. Хоткевич);* **Підлабузнивсь** до Горлиці Горобець; **Підлащиться підлиза** хоч до кого *(З тв. Л. Глібова);* Він почув **гордість**, самоповагу *(М. Коцюбинський).*

□ **Гордій** ↔ **підлабузник** // **прихвостень** // **лакиза** // **підлиза** // **підлизник** // **підлизень** // **підлесник** // *перен.* **лакей, гордий** ↔ **підлабузницький** // **підлизливий** // **підлесний** // **лестивий, гордість** ↔ **лакейство** // **підлабузництво** // **лестощі, гордо** ↔ **підлесливо**.

127. ГОРДОВИТО ↔ СКРОМНО

1. З гідністю, самоповагою.	Без вип'ячування себе.

○ **Згорда** мовив побратим на те: «Не подоба лицарю втікати!»; Софія тільки злегка всміхнулась на відповідь, **скромно** спустивши очиці *(З тв. Лесі Українки).*

2. З почуттям зневаги, пихато.	З вибачливістю, з прихильністю, поблажливо.

○ Пан **згорда** вітався з людьми *(М. Стельмах);* Вона таємниче осміхалась і **поблажливо** хитала головою *(М. Коцюбинський).*

128. ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ ↔ ВЕРТИКАЛЬНИЙ

Спрямований паралельно до лінії горизонту.	Який має напрям вертикалі, прямовисний.

○ На креслярському папері з'являлися скісні, **вертикальні** та **горизонтальні** лінії *(З журналу).*

□ **Горизонтальний** ↔ **прямовисний, горизонталь** ↔

вертикаль, горизонтальність ↔ вертикальність, горизонтально ↔ вертикально.

129. ГРІТИ ↔ ОХОЛОДЖУВАТИ

Робити що-н. теплим або гарячим.	Робити що-н. холодним або холоднішим.

⊙ **Гріти, нагрівати ↔ охолоджувати** воду, груди, долоні, землю, камінь, кухню, ноги, обличчя, парник, пісок, постіль, руки, суп, чайник. Починати, припиняти, продовжувати **гріти ↔ охолоджувати**. В кухні, на печі, біля вогню, біля вогнища, в руках, у посуді, в чайнику, на сонці **гріти** ↔ на вітрі, на дворі, на морозі, на повітрі, на холоді, у хаті **охолоджувати**. **Гріти ↔ охолоджувати** акуратно, вперто, досить, дуже, енергійно, економно, знову, ніжно, обережно, повільно, раптом, різко, слабо, уважно, швидко.

○ Тепло, що йшло знизу від коня, приємно **гріло** і **заколисувало** *(О. Гончар)*; Легкий надвечірній вітер налітав з поля, приємно **охолоджуючи** гарячі руки *(А. Шиян)*.

□ **Нагрівальний ↔ охолоджувальний // морозильний,** *(дуже холодний)* **морозний, нагрівання ↔ охолода // охолодження, огріватися ↔ охолоджуватися, зігрівати ↔ охолоджувати** // *(дуже охолоджувати)* **морозити, розігрівати ↔ охолоджувати.**

Пор. ще: ГАРЯЧИЙ ↔ ХОЛОДНИЙ, СПЕКА ↔ ХОЛОД.

130. ГРІТИ ↔ ПЕКТИ

Перен. Приносити радість.	*Перен.* Приносити прикрість, неприємність.

⊙ **Гріти ↔ пекти** поглядом, словом, очима; сильно, дуже. Лагідно **гріти** ↔ нестерпно **пекти.**

○ Мені якось легше стає на душі коло добрих та прихильних людей, неначе їх слово мене **гріє** *(І. Нечуй-Левицький)*; Він **пік** оратора очима *(Ю. Збанацький)*.

131. ГРОМАДСЬКИЙ ↔ ПРИВАТНИЙ

Який відбувається в суспільстві, належить до нього, стосується суспільства.

Який належить окремій особі, не державний, не суспільний.

⊙ **Громадський, державний, суспільний** а, е ↔ **приватний,** а, е власність, виробництво, думка, справи, права, обов'язки, інтереси. **Державні** іспити, влада. **Громадський** а, е ↔ **приватний,** а, е харчування.

○ Уперед до завзятого бою За **громадські** та **власні** права *(П. Грабовський).*

□ **Комунальний** *(стосується міського господарства) // (належить державі)* **державний** *// (стосується суспільства)* **суспільний** ↔ **приватний** // **власний**.

132. ГРУБИЙ ↔ ДЕЛІКАТНИЙ

Який виявляє непривітне, недоброзичливе ставлення до кого-н., виходить за межі елементарних правил поведінки, неделікатний, брутальний, некультурний.

Приємний у спілкуванні, для сприймання, нерізкий, м'який, ніжний, ласкавий, лагідний.

⊙ **Грубий**, а, е ↔ **делікатний**, а, е витвір рук кого-н., вірш, голос, звертання, запитання, дитя, дівчина, жінка, інтонація, лист, мелодія, молодь, наречена, прохання, ставлення, розмова, розповідь, тон, чоловік. **Грубі** ↔ **делікатні** вияви чого-н., жарти, жести, звуки, почуття, рухи, слова кого-н. **Грубі** знущання, обрáзи ↔ **делікатне** ставлення. **Грубий**, а, е ↔ **делікатний**, а, е з дитиною, з дочкою, з жінкою, з невісткою, з сином, з чоловіком; у поведінці, у звертанні, у ставленні до кого-н. Бути, виростати, здаватися, ставати **грубим** ↔ **делікатним**.

○ Поштові дзвінки, валування собак, **грубі** лайки і крики — все це пропливало, як хмара на літнім небі *(М. Коцюбинський);* А душа його [робітника], проте,

ніжна. **Делікатний**, **лагідний**, скромний, добрий — він **суворішає** тільки біля домни *(Ю. Яновський)*; **Груба** мужицька лайка, **грубі** слова, а часом і стусани — все це так і сипалось од його [Ястшембського] на всі боки. Тільки ж він входив в покої між панів та паннів, на його знов сходив, ніби з неба, незвичайно **делікатний** тонкий дух *(І. Нечуй-Левицький)*.
□ **Грубість ↔ делікатність, грубіян ↔ делікатний** *(у знач. ім.)*, **грубіянство ↔ делікатність, грубо ↔ делікатно, брутальний ↔ ніжний, різкий ↔ лагідний, брутальність ↔ ніжність, грубіян // лихослов ↔ ангел, брутальний // лихослівний ↔ ангельський, хвалити ↔ грубіянити // лихословити.**

133. ГРУБИЙ ↔ ДРІБНИЙ

Великий за об'ємом та поперечним розміром.	Малий розміром, об'ємом або невеликого росту.

⊙ **Грубий**, а, е ↔ **дрібний**, а, е мак, зерно, камінці, пшоно.
○ **Дрібне** садиш, **грубе** родить *(Народне прислів'я)*; В саду стежки були висипані морським **грубим** піском; Зорі між **дрібними** хмарками наче таночки заводять *(З тв. Лесі Українки)*; Романові минуло сім років, хоч і **дрібний** він на зріст *(С. Васильченко)*.
□ **Грубуватий ↔ дрібненький, грубішати // грубіти ↔ дрібнішати // дрібніти.**

134. ГУЗИР ↔ КОЛОССЯ

Нижня частина снопа.	Верхня частина снопа.

⊙ **Гузир** підбитий, вирівняний, широкий, перев'язаний ↔ **колосся** рівне, акуратно складене, важке.
○ Підбивала [Ярина] **колосся**, поперек швидко клала перевесло, коліном придавлювала **гузир** *(О. Десняк)*.

135. ГУСТИЙ ↔ РІДКИЙ

1. Який складається з великої кількості близько розміщених один від одного предметів, частин і т. ін., (розміщених речей), щільний, (що висить) рясний.	Розташований або розміщений неблизько або нещільно один від одного, рідкуватий, розкиданий.

⊙ **Густий**, а, е ↔ **рідкий**, а, е борода, волосся, гребінь, грива, дощ, листя, ліс, пшениця, сніг, трава. **Густі** ↔ **рідкі** берези, брови, вії, дуби, зарості, зорі, зуби, крони, кущі, липи, ліхтарі, сосни, стовпи. Бути, виростати, залишатися, зробитися, стати **густим** ↔ **рідким**. Винятково, досить, дуже, занадто, зовсім, надмірно, незвичайно **густий** ↔ **рідкий**.

2. З великим вмістом, концентрацією в рідині чого-н., тугий, крутий.	Який перебуває в стані рідини.

⊙ **Густий**, а, е ↔ **рідкий**, а, е борщ, варення, вершки, каша, кисіль, клей, мед, молоко, сироп, сметана, фарба. Бути, здаватися, зробитися, уважатися дуже **густим** ↔ **рідким**. Винятково, дуже, зовсім, надмірно, сильно **густий** ↔ **рідкий**.

○ У **густому** житті **рідкий** кукіль росте; Сій просо **рідко**, де дітей черідка; Сій просо **густо**, де дітей пусто; Брехня **густа**, але пуста, а правда **рідка**, зате як квітка *(Народні прислів'я);* Люблю я красиву й **ажурну** роботу *(Ю. Яновський).*

□ **Густесенький ↔ рідесенький, густина // гуща ↔ рідина, густо ↔ рідко, густіти // густішати ↔ ріднути // рідшати, густий ↔ кущистий // кущуватий // кущастий,** *(плетений виріб)* **ажурний, густий ↔ рідкуватий.**

136. ДАВИТИ ↔ ВІДПУСКАТИ

1. Налягаючи на щось вагою, натискати.	Переставати давити на кого-, що-н.

⊙ **Давити** ↔ **відпускати** людину, хлопця, руку; сильно, довго, не переставати; вдома, на вулиці.

○ **Відпусти**, не **дави** так сильно, бо болить *(З розмови).*

2. Чинити утиск на когось, гнобити.	Давати комусь волю, звільняти.

⊙ **Давити ↔ відпускати** громадян, кріпаків, селян.
○ І нас **тіснити** почав, **давити** — нема життя нашому братові *(Панас Мирний);* Левка **одпустили**, щоб куди хотів ішов собі *(Г. Квітка-Основ'яненко).*
□ **Душити // тіснити ↔ відпускати.**

137. ДАРУВАТИ ↔ ВІДБИРАТИ

Передавати що-н. комусь у власність як подарунок.	Забирати від когось що-н., раніше подароване.

⊙ **Дарувати ↔ відбирати** подарунок, обручку, цінності, сувенір; матері, братові, другові, дівчині, Марті; **дарувати** на день народження, від щирого серця, із задоволенням ↔ **відбирати** без причини, зі злістю, з обуренням.
○ Хто **дарує** і **відбирає**, той у рай не попадає *(Народне прислів'я).*
□ **Наділяти ↔ забирати.**

138. ДАХ ↔ ФУНДАМЕНТ

Верхня частина будівлі.	Основа, на якій встановлюють будинок.

Дах ↔ фундамент будинку, будівлі, стодоли, кріпості; міцний, новий, старий, добрий. Зробити, скріпити, поправити **дах ↔ фундамент.**
○ Був у нас добрий будинок з вербини. Гонтовий **дах**, димарі із цеглини *(Я. Щоголів);* Всі хати ставлять на високому кам'яному **фундаменті** *(І. Нечуй-Левицький).*
□ **Покрівля ↔ підвалина.**

139. ДБАЙЛИВИЙ ↔ НЕДБАЛИЙ

Який дбає, піклується про кого-н.	Який байдужий, не старається при виконанні своїх обов'язків.

⊙ **Дбайливий**, а, е ↔ **недбалий**, а, е господар, людина,

жінка, ґаздиня, Марічка; дуже, завжди, щоденно, віддавна. Бути, не переставати бути, залишатися **дбайливим ↔ недбалим.**

○ Чи ти **дбайливий**, чи **недбалий**, все одно панові не вгодиш *(Народне прислів'я);* Вона була така працьовита, мов бджола, **запопадлива** *(О. Кобилянська)*

□ **Старанний // пильний // запопадливий // ретельний ↔ недбалий // неохайний.**

140. ДЕ́БЕТ ↔ КРЕ́ДИТ

Бухгалтерський рахунок, де записують витрати, борги, видатки.	Бухгалтерський рахунок, куди записуються одержані цінності, прибутки.

⊙ Запис, здійснений у **дебеті** одного рахунку, обов'язково повторюється у **кредиті** іншого. Тому сума записів у **дебеті** усіх рахунків... має дорівнювати сумі записів у їх **кредиті** *(Фінас. словник).*

141. ДЕГРАДУВАТИ ↔ ВІДРОДЖУВАТИСЯ

Поступово втрачати набуті властивості, занепадати.	Відновлювати попередні властивості після занепаду.

⊙ Сторінка за сторінкою розповідає книга, як країна **деградувала** і поступово почала **відроджуватися** *(З газет).*

□ **Занепадати ↔ відновлюватися, деградований ↔ відновлений, деградація ↔ відродження**.

142. ДЕМОКРАТІЯ ↔ АБСОЛЮТИЗМ

Форма правління, при якому верховна влада належить народові.	Форма керування, при якій влада належить одній особі.

⊙ Повна, цілковита, утверджена **демократія ↔ абсолютизм.**

□ **Демократичний ↔ абсолютиський, демократ ↔ абсолютист // автократ, демократизація ↔ абсолютизація.**

143. ДЕНЬ ↔ НІЧ

Частина доби від ранку до вечора, (образно) про прогресивний період у житті суспільства.	Частина доби від вечора до ранку, (образно) про реакційний період у житті суспільства.

⊙ **День** безхмарний, бурхливий, важливий, відомий, вітряний, вологий, гарний, довгий, дорогий, дощовий, захмарений, зимовий, колишній, короткий, літній, майбутній, морозний, осінній, останній, очікуваний, перший, повний, погідний, попередній, похмурий, прекрасний, сонячний, теплий, тихий, торговий, травневий, увесь, улюблений, холодний, хороший, цілий, чудовий, ясний ↔ **ніч** безхмарна, бурхлива і т. ін. *(як день, тільки прикметники мають форму жіночого роду).* Кінець, початок, середина, тривалість, частина **дня** ↔ **ночі**. Працювати, провести, перебувати, чекати на кого-н. (весь) **день** ↔ (всю) **ніч**. Протягом **дня** ↔ **ночі**. В першій половині **дня** ↔ **ночі**. За цілий **день** ↔ за цілу **ніч**. Закінчився, збільшився, зменшився **день** ↔ закінчилася, збільшилася, зменшилася **ніч**.

◇ **Добрий день! Доброї ночі!** — традиційне взаємне дружнє вітання.

○ Аби **день** переднювати, а **ніч** переночувати. **День** за **день**, **ніч** за **ніч** — і до смерті ближче *(Народні прислів'я);* І мерзла **вніч**, а **вдень** пеклась *(І. Котляревський);* Короткий **день** із **ночі** вирина *(Є. Маланюк);* І **день** ішов, і **ніч** ішла, і **днів** було без ліку *(Ю. Яновський);*

Та часом гінець доганяє світання
і клаптями **ночі** доточує **день** *(Л. Костенко);*

Ти співала мені в сині **ночі** люлійних пісень, ...коли вперше я крикнув і глянув із **ночі** на **день** *(В. Сосюра);* Мчать козаки степами і лісовими дорогами, через річки, **день** і **ніч** *(О. Довженко);* У страсті скінчив **ніч**, У страсті **день** почав, Від страху і до страху ця любота *(М. Вінграновський).*

□ **Денний ↔ нічний, днювати ↔ ночувати, переднювати ↔ переночувати, дніти ↔ вечоріти.**

Пор. ще: ВДЕНЬ ↔ ВНОЧІ.

144. ДЕЩИЦЯ ↔ ГОРИ

Незначна кількість чого-н.	*Перен.* Про велику кількість чого-н.

○ Грошей заробили **дещицю**, але переконалися: що там найкраще, де нас нема *(І. Карпенко-Карий);* Тут же між яблунями **гори** яблук *(А. Головко);* **Абищицю** здобув, а **гори** втратив *(Народне прислів'я);* Винищувачі ніби змагалися між собою,.. поливаючи ворога **зливою** куль *(Д. Ткач).*

□ **Дрібниця // абищиця ↔ злива.**

145. ДИКИЙ ↔ СВІЙСЬКИЙ

1. Який перебуває в первісному природному стані, не приручений.	Який живе при людях, не дикий.

⊙ **Дикий**, а, е ↔ **свійський**, а, е качка, курка, собака, звірина, людина; зовсім, завжди. Бути, залишатися **диким ↔ свійським.**

○ І звір того не зробить **дикий**, Що ви, б'ючи поклони *(Т. Шевченко);* Пан Цибульський любив пополювать... і качок постріляти; коли нема **диких**, то з досади і **свійських** лущить *(О. Стороженко).*

2. *(Про рослини)* Який проростає неосвоєним, не культивований.	Який розводять, вирощують, культивують, культурний.

⊙ **Дикий**, а, е ↔ **культивований**, а, е злак, пшениця, помідор, рослина.

○ Археологічні розкопки свідчать, що доісторичні форми кукурудзи буди ще **дикішими**, примітивнішими, проте це вже були **культурні** рослини *(З посібника).*

3. *Перен.* Сором'язливий, відлюдкуватий. Приручений, покірний.

○ Вони з **диких** паничів поставали зовсім **свійськими** *(І. Нечуй-Левицький);* Був у нього вуж **домашній**, що нікого не кусав *(І. Франко).*
□ **Свійський // домашній ↔ дикий.**

146. ДІЙСНІСТЬ ↔ ПРИМАРА

Об'єктивно наявна реальність. Те, що постає у мріях, маренні як нереальне.

○ Те, що бачу, то **реальність**; Так дитячі мрії грали між **примарами** гарячки; Навіщо ти серце моє одурила **маревом** щастя *(З тв. Лесі Українки);* **Марево** мріється, неначе **дійсність** діється *(Народне прислів'я).*
□ **Дійсність ↔ марево // мара, реальність ↔ забобон // марновірство, дійсний ↔ забобонний // марновірний.**
Пор. ще: УЯВНИЙ ↔ ДІЙСНИЙ.

147. ДІЯЛЬНІСТЬ ↔ БЕЗДІЛЛЯ

Окремий прояв якої-н. діяльності. Пасивна участь в якій-н. діяльності.

⊙ **Діяльність** активна, велика, повсякчасна ↔ **безділля** повне, його, примусове, постійне. **Діяльність ↔ безділля** Марти, людини, учня, науковця, робітника.
○ Я й люблю хатнє господарство. А більшої й кращої **діяльності** не можу знайти для себе *(І. Нечуй-Левицький);* Хто не жив посеред бурі, той не знає всеї муки примусового **бездлля** *(Леся Українка).*
□ **Акт // дія // подія // вчинок // робота // праця ↔ неробство.**

148. ДНО ↔ ВЕРХ

Нижня частина якогось предмета. Верхня частина якогось предмета.

⊙ **Дно** добре, діряве, пробите ↔ **верх** цілий, пошкоджений.

○ На **дні** здорової пляшки мало що лишилось *(М. Коцюбинський);* **Верх** бочки.

□ **Донний ↔ верхній.**

149. ДО ↔ ВІД

Прийменник, який уживається з *род. в.* при позначенні місця, предмета чи особи, в бік яких спрямована дія.	Прийменник, який уживається з *род. в.* при позначенні місця, предмета чи особи, які є вихідним пунктом переміщення кого-, чого-н.

⊙ Вирушати, йти, їхати, прибувати, прийти, ходити **до** лісу, **до** парку, **до** університету, **до** школи ↔ **від** лісу, **від** університету, **від** школи.

◇ Вивчити що-н. **від** ↔ **до** — вивчити все.

○ Ми **до** нього, воно **від** нас *(Г. Тютюнник);* Як хлопи **до** пана йдуть, то всі хваляться, а як **від** пана, то мовчать *(Народне прислів'я).*

150. ДО ↔ ПІСЛЯ

Прийменник, який вживається з *род. в.* при позначенні часової межі раніше визначеного моменту.	Прийменник, який вживається з *род. в.* при позначенні часової межі пізніше визначеного моменту.

⊙ Зустрічатися, прийти, приїхати **до** відходу поїзда, початку вистави, початку уроків ↔ **після** відходу поїзда, початку вистави, початку уроків; **до** сніданку, обіду, вечері ↔ **після** сніданку, обіду, вечері; **до** закінчення навчання ↔ **після** закінчення навчання.

◇ **До і після чого-н.**— перед початком і після завершення чого-н.; **Ні до ні після чого-н.**— ні до початку, ні після завершення чого-н.

○ За кілька перегонів **до** станції Ганівка Давидові Мотузці вперше **після** міста... степ війнув просто в лице міцним духом землі *(А. Головко).*

151. ДОБРИЙ ↔ ЗЛИЙ

Який доброзичливо, чуйно, прихильно ставиться до інших, *(про людей)* хороший, лагідний, добрячий, душевний, сердечний.

Який має почуття злоби до інших, *(про людей)* недобрий, лихий, злобний, *(вищою мірою)* злющий, жорстокий.

⊙ **Добрий**, а, е ↔ **злий**, а, е батько, вигляд, вовк, водій, голос, дівчина, дочка, жінка, невістка, погляд, серце, син, хлопець. **Добрі** ↔ **злі** люди, очі. **Добрий** ↔ **злий** від народження, від природи, з натури, до дітей, до дружини, до людей, до тварин, до чоловіка; з людьми, з учнями. Бути, виростати, здаватися, ставати, уважатися **добрим** ↔ **злим**. (Не) вельми, винятково, досить, (не)дуже, мабуть **добрий** ↔ **злий**.

У знач. ім.: **Добре** ↔ **зле**: Не робити нічого **доброго** ↔ **злого**.

○ Нема того **злого**, щоб не вийшло на **добре**; Не балакай на себе ні **доброго**, бо не повірять,— ні **злого**, бо подумають ще **гірше**; **Доброго** *не бійся, а* **поганого** не роби; Лучче з **доброго** коня впасти, ніж на **поганому** їхати; **Добре** довго пам'ятається, а **лихе** ще довше; На **добрій** землі хліб сіють, а на **погану** гній возять *(Народні прислів'я)*; Чи то **лихий**, чи **добрий** знак, що він до гри узявся *(Леся Українка)*;

Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й **злі** *(В. Симоненко)*;

Що їх веде — і **доброго**, і **злого** *(Л. Костенко);* Воно [життя] могло бути і **кращим**, але могло бути і **гіршим** *(М. Стельмах)*; **Злий! Недобрий** чоловік, **лихий!** Навчив тебе, моя дитино, Зробить оце! *(Т. Шевченко);* Санька визначила, що перед нею людина **добра**, а не **зла** *(Г. Тютюнник);* Мали вони трьох хлопців, ...а на ніч випускали навали **лютих** псів *(С. Скляренко);* Воно ніяке: ні **добре**, ні **лихе** *(Народне прислів'я)*.

□ **Добріти** ↔ **зліти, добрішати** ↔ **злішати, добрий** ↔

лихий, хороший ↔ недобрий // злющий, добрячий ↔ злющий, душевний ↔ злобний // жорстокий, добрячий ↔ поганющий, людяний // прихильний // зичливий ↔ лютий // *перен.:* **звірячий // гадючий,** *(з великою доброзичливістю)* **великодушний ↔ злобний // злісний, добрішати ↔ лютувати.**

Пор. ще: ДОБРЕ ↔ ЗЛЕ, ДОБРО ↔ ЗЛО, ДОБРОДІЙ ↔ ЛИХОДІЙ, ДОБРОЗИЧЛИВИЙ ↔ ЗЛОБНИЙ.

152. ДОБРО ↔ ЗЛО

Усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям, благо.	Що-н. погане, недобре, погань, злоба, лихо.

⊙ **Добро** блаженне, велике, вічне, лагідне, небесне, сердечне, таємне, щире ↔ **зло** безвихідне, безсиле, божевільне, вічне, вовче, дике, жорстоке, люте, мстиве, нестримне, таємне, тваринне. Виявляти, діяти, робити, творити, чинити **добро** ↔ **зло**. Сприяти творенню **добра** ↔ **зла**. Відчувати, зазнавати, переживати, пізнавати, побачити **добро** ↔ **зло**.

○ *Роби* **добро** — *не кайся, роби* **зло** — *сподівайся.* Без **добра** і **лихо** не родить *(Народні прислів'я)*; Вогнище те — любов до своєї країни... тепло — віра в перевагу **добра** над **злом** *(М. Коцюбинський).*

◇ **Добро робити ↔ кривдити.**

□ **Доброта ↔ злоба, добро ↔ лихо, благо ↔ зло, добро ↔ кривда, добродій ↔ кривдник, людяність ↔ звірство.**

Пор. ще: ДОБРИЙ ↔ ЗЛИЙ, ДОБРОДІЙ ↔ ЛИХОДІЙ, ДОБРОЗИЧЛИВИЙ ↔ ЗЛОБНИЙ.

153. ДОБРОБУТ ↔ ЛИХОЛІТТЯ

Матеріально-побутове забезпечення, достаток.	Матеріальні нестатки, бідування.

⊙ Існує, є **добробут** ↔ **лихоліття** народу, країни, України, люду, *(коли)* в минулих часах, на даному етапі, тепер, завжди.

○ Розказали кобзарі нам про войни і **лихоліття** *(Т. Шевченко);* **Добробут** народний та воля — то наша найперша засада *(П. Грабовський).*

154. ДОБРОВІЛЬНИЙ ↔ ПРИМУСОВИЙ

Який здійснює щось з власної волі.	Який виконує щось під чиїм-н. тиском.

⊙ **Добровільний**, а, е ↔ **примусовий**, а, е перебування, робота, виконання, праця, реалізація чогось, союз, примирення. Здійснюватися, перебувати де-н. **добровільно** ↔ **примусово.**

○ Хто не жив посеред бурі, той не знає всеї муки **примусового** безділля *(Леся Українка);* У фірмі вісутній **примусовий** тиск на когось, а все побудоване на принципах **добровільного** союзу *(З газет).*

□ **Добровільність ↔ примус, добровільно ↔ примусово.**

155. ДОБРОДІЙ ↔ ЛИХОДІЙ

Добра людина, той, хто чинить добро іншим.	Той, хто недоброзичливий до інших, чинить іншим лихо.

⊙ **Добродій** добрий, сердечний, щирий, прихильний, свій ↔ **лиходій** злий, злобний, недоброзичливий, жорстокий. Були, залишитися, стати, виявитися **добродієм** ↔ **лиходієм.**

○ Я ж не **лиходій**, я ж не звір *(С. Васильченко)*; Знаю пана Гнатковського віддавна за патріота, тепер же маю його ще й за свого **добродія** *(Л. Мартович).*

◇ **Добродій** *(форма ввічливого звертання):* Шановний **добродію!** ↔ **Лиходій** *(зневажливе називання недоброчинних людей):* Ах ти **лиходію**!

□ **Добродійник // благодійник // доброчинець // філантроп // спонсор ↔ лиходій, добродійка ↔ лиходійка // лиходійниця, добродійний ↔ лиходійний, добродійство ↔ лиходійство, добродіяння // добродійність ↔ лиходіяння, добродіяти ↔ лиходіяти.**

Пор. ще: ДОБРИЙ ↔ ЗЛИЙ, ДОБРО ↔ ЗЛО, ДОБРОЗИЧЛИВИЙ ↔ ЗЛОБНИЙ.

156. ДОБРОЗИЧЛИВИЙ ↔ ЗЛОБНИЙ

Який бажає людям добра, дбає про них.	Сповнений недоброзичливого ставлення до людей, бажає іншим лиха.

⊙ **Доброзичливий**, а, е ↔ **злобний**, а, е людина, жінка, слово, вираз обличчя, ставлення, очі, Андрій; завжди, щоранку, постійно, сьогодні. Бути, приходити, ставати, прокидатися **доброзичливим** ↔ **злобним.**

○ Мої майбутні товариші... були молоді, **доброзичливі,** веселі *(І. Багмут);* Прибігла фурія із пекла,.. Зла, хитра, **злобная,** запекла *(І. Котляревський).*

Пор. ще: ДОБРИЙ ↔ ЗЛИЙ, ДОБРО ↔ ЗЛО, ДОБРОДІЙ ↔ ЛИХОДІЙ.

157. ДОВГИЙ ↔ КОРОТКИЙ

Який має велику довжину, предовгий, *(про час)* тривалий, довгочасний.	Який має невелику довжину, недовгий, куций, *(про час)* короткочасний.

⊙ **Довгий**, а, е ↔ **короткий**, а, е алея, боротьба, будинок, вечір, відстань, вікно, година, двір, день, дистанція, доповідь, дорога, дошка, зал, збори, кімната, коридор, коса, листок, нитка, обговорення, острів, парк, паркан, передбачування, поле, полиця, поліно, рік, розправа, рукав, стіл, стіна, сукно, урок, хвіст, час, шнурок. **Довгі** ↔ **короткі** збори, коси, ночі, штани. Винятково, досить, небувало, незвичайно, особливо **довгий** ↔ **короткий**.

◇ **Довга пісня** — те, що займає великий проміжок часу, чого не можна швидко зробити, виконати, розповісти ↔ **Справа коротка** — справа, що вирішується швидко.

○ З панами не міряйся чубами, бо як **довгий**, то підстрижуть, як **короткий**, то витягнуть; Не тим час дорогий, що **довгий**, а тим, що **короткий** *(Народні прислів'я)*; У голуба... шийка горда, не **довга** й не

коротка, спина ввігнута, хвіст трубою *(В. Винниченко)*; **Довге** волосся, а **короткий** розум *(Народне прислів'я)*; Була **куца**, як робити, була **довга**, як просити, У нього рука *(І. Нехода)*; День тепер **куций**, мов заячий хвіст *(М. Стельмах)*; **Віковічна** боротьба двох станів, панського і мужицького, ніколи не кінчалася *(М. Коцюбинський)*.
◇ **Короткі руки** *(не мати можливості зробити щось)* ↔ **мати довгі руки** *(привласнювати чуже)*.
☐ **Довжина ↔ короткість, довгенький ↔ коротенький, довго ↔ коротко, довгочасний ↔ короткочасний, тривалий ↔ короткочасний // недовгий, тривалість ↔ короткочасність, довготривалий // повсякчасний // безнастанний // беззупинний // віковічний ↔ короткотривалий // короткочасний // куций, довгуватий ↔ коротуватий, довгочасність ↔ короткочасність, довгота // довгість ↔ короткість, довгань ↔ коротун // курдупель // коротун //** *ім.* **куций.**

158. ДОВГОХВОСТИЙ ↔ КУЦОХВОСТИЙ

З довгим хвостом.	З коротким або обрубаним хвостом.

⊙ **Довгохвостий**, а, е ↔ **куцохвостий**, а, е пес, собака, вовк, ведмідь, птах; завжди, постійно. Бути, залишитися, *стати* ***довгохвостим*** ↔ **куцохвостим.**
○ А щоб була доладна рада, — Пускать на раду всіх **хвостатих**, а **куцих** не пускать; Де не взявся із-за лісу Невідомий птах, **Довгохвостий**, гостроносий, На восьми ногах; Один мордатий Кіт до Щуки учащав. Пройдисвітка зубаста знала, Чого **хвостатий** кум бажав *(З тв. Л. Глібова)*; Но, но, розтріскоталася сорока **куцохвоста** *(І. Франко)*; **Куцохвості** миші-нориці зовсім розгубилися *(О. Донченко)*.
☐ **Хвостатий ↔ куций.**

159. ДОВОДИТИ ↔ СПРОСТОВУВАТИ

Підтверджувати фактами, доказами істинність, правильність чого-н., доказувати, аргументувати.	Доводити помилковість чого-н., заперечувати, відхиляти.

⊙ **Доводити ↔ спростовувати** свої, чиї-н. аргументи, висновки, відкриття, гіпотези, докази, думки, показання, результати робіт, тем, ухвал; свою, чию-н. відданість, невинність, провину, правдивість, неправдивість чиїх-н. документів, дослідів, заходів, заяв, звинувачень, напрямів, показників, поправок, припущень, проблем, пунктів; безапеляційно, без труднощів, випадково, впевнено, глибоко, енергійно, раптово, рішуче, спокійно, швидко. Пробувати, старатися, хотіти **доводити ↔ спростовувати** що-н. **Доводити** групі, колективові, товаришам ↔ **спростовувати** перед групою, перед колективом, перед товаришами.

○ **Доводити** можна наявність справедливого і несправедливого, але останнє завжди можна **спростувати** *(З газет)*.

□ **Доведення ↔ спростування, доведений ↔ спростований, аргументувати ↔ заперечувати.**

Пор. ще: СТВЕРДЖУВАТИ ↔ ЗАПЕРЕЧУВАТИ.

160. ДОДАТНИЙ ↔ ВІД'ЄМНИЙ

Який більший від нуля.	Який менший від нуля.

⊙ **Додатний**, а, е ↔ **від'ємний**, а, е число, вислід, наслідок; завжди, повсякчас, інколи. Бути, ставати **додатним ↔ від'ємним**

○ Число із знаком *плюс* називається **додатним**, а число із знаком мінус ↔ **від'ємним** *(З посібника)*.

◇ **Додатне число ↔ від'ємне число** *(математичні терміни)*.

□ **Додавати ↔ віднімати, додаток ↔ від'ємник, додавання ↔ віднімання.**

161. ДОЗВОЛЯТИ ↔ ЗАБОРОНЯТИ

Давати згоду, дозвіл, право на здійснення чого-н., погоджуватися з чим-н.	Не давати дозволу, права на здійснення чого-н., заперечувати проти чого-н.

⊙ **Дозволяти ↔ забороняти** ввозити, вивозити що-н., видавати що-н., використовувати що-н., відзначати

що-н. (день народження, ювілей), грати в азартні ігри, гуляти, порушувати що-н. (дисципліну), працювати, тренуватися; ввезення, вживання, вивезення, видання чогось, використання чого-н. (ядерної зброї, балістичних ракет), відвідування кого-н., застосування чого-н., купання де-н., мітинги, створення чого-н., посадку чого-н., пропаганду чого-н., публікацію чого-н., таку поведінку. **Дозволяти ↔ забороняти** бійцям, делегатам, друзям, колективу, населенню, товаришам, учням робити що-н. **Дозволяти ↔ забороняти** впевнено, енергійно, завжди, з охотою, зразу, категорично, несподівано, офіційно, повністю, постійно, раптово, рішуче, спокійно що-н. Закон, статут, уряд **дозволяє ↔ забороняє** що-н.

○ Брянський... Юрась... Ясногорській здавалось, що всюди він тут продовжує жити. Продовжує спонукати і підтримувати, **дозволяти й забороняти**, діяльно втручається повсякчас у життя своїх бійців *(О. Гончар)*; Дітям у ліжку качатися **забороняй**, а сонце зустрічати **дозволяй** *(Народне прислів'я)*.

□ **Дозвіл ↔ заборона, дозволений ↔ заборонений, згода ↔ заперечення, погоджуватися ↔ заперечувати, допускати ↔ забороняти // заважати, допустимий // дозволений // можливий ↔ недопустимий.**

162. ДОПИТЛИВИЙ ↔ БАЙДУЖИЙ

Який намагається про все дізнатися, все знати.	Який апатично ставиться до всього, не виявляє цікавості.

⊙ **Допитливий**, а, е ↔ **байдужий**, а, е людина, дівча, хлопець, учень, студент, молодь, сусідка, сорока, молок; дуже, занадто. Бути, стати, виявитися цілком **допитливим ↔ байдужим.**

○ **Допитлий** та ясний розум *(О. Ільченко)*; В останні часи вона почувала себе такою втомленою, такою **апатичною, байдужою** до всього *(М. Коцюбинський)*.

□ **Цікавий ↔ апатичний.**

163. ДОРОГИЙ ↔ ДЕШЕВИЙ

Який коштує багато, цінний, коштовний, *(про ціну)* високий.	Який коштує мало, недорогий, *(про ціну)* помірний, невисокий, низький.

⊙ **Дорогий**, а, е ↔ **дешевий**, а, е апаратура, взуття, бензин, електроенергія, квартплата, машина, одяг, перстень, подарунок, робоча сила, телевізор, холодильник, хутро, шуба. **Дорогі** ↔ **дешеві** книги, меблі, приємності, прикраси, продукти, речі. **Дорогий** ↔ **дешевий** для батька, населення, сім'ї. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, уважатися **дорогим** ↔ **дешевим**. Вельми, досить, дуже, надзвичайно, незвичайно **дорогий** ↔ **дешевий**.

○ **Дешеву** юшку надвір виливають, а **дорогу** поїдають *(Народне прислів'я).*

□ **Дорогенький** ↔ **дешевенький, дорогий** ↔ **недорогий, дорого** ↔ **дешево, дорожчати** ↔ **дешевшати, дорожнеча** ↔ **дешевизна, дорожчий** ↔ **дешевший, коштовний** ↔ **дешевий, цінний** ↔ **недорогий, коштовність // дорогоцінний** ↔ **безвартість, коштовність, коштовно** ↔ *(про ціну)* **низький // малоцінний.**

164. ДОСВІТНІЙ ↔ НІЧНИЙ

Який існує перед сходом сонця.	Який починається після заходу сонця.

⊙ **Досвітній**, я, е ↔ **нічний**, я, е вогонь, присмерки, промінь, зірка, тиша, година. Бути **досвітнім** ↔ **нічним.**

○ **Досвітні** огні, переможні, урочі, Прорізали темряву **ночі** *(Леся Українка);* **Нічні** сумерки дрімали під темно-зеленими коронами сосон *(І. Франко).*

□ **Досвіт // досвіток** ↔ **ніч // ніченька.**

165. ДОСКОНАЛИЙ ↔ НЕДБАЛИЙ

Який містить відповідний високий ступінь довершеності.	Зроблений не старанно, байдуже, як-н.

⊙ **Досконалий**, а, е ↔ **недбалий**, а, е почерк, робота,

обслуга, виконання, малюнок; дуже, цілком, надзвичайно. Бути, виявитися, здаватися **досконалим ↔ недбалим.**

○ Кам'яні бойові сокири відзначаються **майстерною, досконалою** формою і **старанною** обробкою проверхні *(З посібника);* Вона має **досконале** виховання *(Леся Українка);* Здати роботу **недбалу** або **недороблену** він не міг *(З. Тулуб);* Ґирлиґами орудували чабани **майстерно** *(О. Гончар);* **Недбало** він своєю сокирою блискучою цюкав *(Марко Вовчок);* **Артистичний** виріб; **Мистецький** виріб.

□ **Майстерний // довершений // артистичний // мистецький ↔ невправний // недороблений // поганий, досконалість ↔ недбалість, майстерно // досконало ↔ недбало.**

166. ДОСТОЙНИЙ ↔ НЕГІДНИЙ

Який своєю роллю, своїм значенням у суспільстві цілком відповідає кому-н., чому-н., гідний.	Який своєю роллю, своїм значенням, своєю поведінкою цілком не відповідає кому-, чому-н., недостойний.

⊙ **Достойні ↔ негідні** діти, дочки, сини кого-н., чого-н. (своїх батьків, батьківщини, народу). **Достойний,** а, е ↔ **негідний,** а, е вчинок, дитя, дочка, зміна, пара, послідовник, потомок, предок, продовжувач чого-н., кого-н., противник, учень; такого звання, називатися ким-н. (дочкою, сином). Бути, залишатися, почуватися, уважатися, стати **достойним ↔ недостойним** кого-, чого-н. Вповні, зовсім, цілком **достойний ↔ негідний** чого-н. **Достойні ↔ негідні** одне одного.

○ Робіть у вашому житті все тільки так, щоб бути **достойними** людьми. **Негідні** вчинки завжди будуть засуджені *(З газет).*

□ **Гідний ↔ недостойний, гідність ↔ недостойність, достойно ↔ недостойно, достоїнство ↔ недостойність, достоїнство ↔ вада.**

167. ДРУГ ↔ ВОРОГ

Той, що зв'язаний з ким-н. дружбою, товариськими стосунками, приятель, товариш.	Той, що перебуває в стані ворожнечі з ким-н., недруг, супротивник, противник.

⊙ **Друг** ↔ **ворог** великий, вічний, давній, досвідчений, єдиний, новий, останній, очевидний, постійний, справжній, старий, сучасний. **Друг** близький, вірний, дорогий, душевний, кращий, надійний, незамінний, студентський, шкільний, щирий ↔ **ворог** безпощадний, безсумнівний, боягузливий, відвертий, відкритий, головний, жорстокий, загальний, заклятий, злий, зухвалий, ідейний, класовий, кровний, небезпечний, ненависний, непримиренний, нестерпний, підлий, підступний, сильний, слабий, смертельний, таємний, хитрий, явний. **Друг** ↔ **ворог** батька, дитини, дочки, сім'ї. Дії, доля, допомога, дочка, здоров'я, лист, наміри, народження, плани, поразка, приїзд, смерть, телефон, техніка, характер **друга** ↔ **ворога**.

Друга виручати, втрачати, захищати, зберігати, знаходити, любити, мати, ображати, підтримувати, познайомити з ким-н., привітати з чим-н. ↔ **ворога** бити, вивчати, засуджувати, знати, знищувати, зупиняти, недооцінювати, ненавидіти, (не) щадити, перемагати, переслідувати. Для **друга**, для **ворога** зробити що-н. У **друга** жити, зупинитися ↔ не могти жити у **ворога**. Любов, прихильність до **друга** ↔ ненависть, непримиренність до **ворога**. Боротьба **друзів**, соратників проти (спільного) **ворога** (з **ворогом**). Врятувати **друга** ↔ попасти в руки **ворога**. Бути на боці, перейти на бік, стати на боці **друга** ↔ **ворога**.

У кого-н. є **друг**, **друзі** ↔ нема **ворогів**. (Не) бути відданим, (не) вірити, (не) довіряти, (не) допомагати, написати, подзвонити, співчувати **другові** ↔ **ворогові**. Образитися, сердитися на **друга** ↔ на **ворога**. До **друга** ↔ до **ворога** зайти, звернутися, прийти. За **друга** ↔ за **ворога** зробити, поручитися. З **другом**, з **друзями** ↔ з

ворогом, з **ворогами** втратити зв'язок, залишатися, зустрічатися, поговорити, познайомитися, помиритися, посваритися, сперечатися. Залишатися **другом** ↔ **ворогом**.

○ Ні **другові**, ні **ворогові** — нікому.
Лягло братів моїх і **друзів** много
І множество — тяжких дістали ран,
Щоб випростала вся країна стан,
Хребет огидний **ворогу** зламавши
(М. Рильський);

Наближаються тіні тридцять сьомого року... про одну з найтяжчих... людських трагедій: це коли невідомо ким виплоджена гадюка підозри проповзла між людьми і вчорашнього **друга** назвали **ворогом**, бійця шпигуном, творця запроданцем, а хлібороба — хлібогноїтелем... Війна виступала перед ними із зав'язаними очима, смерть не вибирала, свій чи чужий, не було для неї кращих і гірших, **ворогів** і **друзів**, для живих вона завжди страшна, але ще страшніше — безсиле ждання смерті *(П. Загребельний)*.

□ **Дружба // братерство ↔ ворогування // ворожнеча, дружити ↔ ворогувати, дружній ↔ ворожий, подруга ↔ ворог, по-дружньому ↔ вороже, приятель // товариш ↔ недруг, друг ↔ противник // супротивник.**

Пор. ще: ДРУЖИТИ ↔ ВОРОГУВАТИ.

168. ДРУЖИТИ ↔ ВОРОГУВАТИ

Перебувати з ким-н. у дружних стосунках.	Ставитися до когось вороже.

⊙ **Дружити ↔ ворогувати** із сусідами, людьми, однокласниками; дуже, міцно, завжди.

○ І батько дуже з ним **дружив** *(І. Котляревський)*; Він був старий коновод і не любив **лигатися** з звичайними міськими злодіячками *(Б. Грінченко)*; Сини не жили в згоді, а завжди **ворогували** *(Народна казка)*.

□ **Товаришувати //** *(негативно)* **лигатися ↔ ворогувати, дружній // братерський // братолюбний ↔ ворожий.**

169. ДУАЛІЗМ ↔ МОНІЗМ

Вчення, що визнає в основі всесвіту два начала — матеріальне і духовне.	Вчення, що визнає основою всесвіту або матерію, або дух.

⊙ Визнавати, засуджувати, дотримуватися вчення **дуалізму ↔ монізму.**

○ Філософські вчення **монізму** та **дуалізму** є антагоністичними між собою *(З посібника).*

□ **Дуаліст ↔ моніст, дуалістичний ↔ моністичний.**

170. ЕЛЕГАНТНИЙ ↔ НЕОХАЙНИЙ

Вишукано витончений в одязі, поведінці.	Який має неакуратний вигляд.

⊙ **Елегантний**, а, е ↔ **неохайний**, а, е чоловік, хлопець, дівчина, люди; одяг, шати, вигляд. Бути (завжди, постійно, часом) **елегантним ↔ неохайним.**

○ Вона скинула з себе пальто і опинилася переді мною в **елегантній** вовняній сукні *(І. Франко);* **Чепурні** берези маяли на вітрі, як русалки, зеленими косами *(Панас Мирний);* З натури **нечепурна, неохайна**, Олександра зовсім опустила руки *(М. Коцюбинський).*

□ **Чепурний // акуратний ↔ нечупарний // неакуратний // недбалий.**

171. ЕЛЕГІЙНИЙ ↔ ЗБУДЖЕНИЙ

Який викликає меланхолійний настрій.	Який перебуває в стані піднесення, неспокійний.

⊙ **Елегійний**, а, е ↔ **збуджений**, а, е чоловік, юнак, дівчина, людина; дуже, досить, надзвичайно. Бути, залишатися, ставати **елегійним ↔ збудженим.**

○ Якийсь сум охопив його душу, викликавши тим часом у його голові **елегійні** думи *(М. Старицький);* Мати аж злякалася, побачивши **збудженого** сина *(Д. Гжицький).*

□ **Меланхолійний ↔ піднесений.**

172. ЕНТУЗІАЗМ ↔ ДЕПРЕСІЯ

Сильний душевний запал, захоплення, піднесення, натхнення.

Стан приголомшеності пригнічення, скорботи.

⊙ **Ентузіазм** ↔ **депресія** народу, колективу, художника; **ентузіазм** душевний, великий, творчий ↔ **депресія** душевна, велика, творча.

○ З невідомих причин чомусь саме **ентузіазм** колективу... чомусь трохи збентежив Женю Колман; Після внутрішньої **депресії**... Вася тепер відчув якийсь приплив тепла в усі клітини організму; Лист до Проскурових не тільки не послабив **кризи**, а ще більше її ускладнив *(З тв. І. Ле);* З небувалим **піднесенням**, які створюють лише справжні пориви людської душі і серця, йшов молодий художник додому *(О. Іваненко).*

□ **Піднесення** *(різка зміна звичайного стану речей)* ↔ *(душевний злам)* **криза**, *(про стан)* **піднесений** ↔ **кризовий**.

173. ЕФЕКТНИЙ ↔ НЕЙТРАЛЬНИЙ

Який справляє сильне враження.

Який не має яскраво вираженої ознаки.

⊙ **Ефектний**, а, е ↔ **нейтральний**, а, е вигляд, поведінка; дуже, недостатньо.

○ Вона була на той час дуже **ефектна** *(І. Нечуй-Левицький);* **Нейтральний** стиль.

174. ЖАРТІВЛИВИЙ ↔ СЕРЙОЗНИЙ

Який своїм змістом викликає розвагу.

Який не здатний до легковажності.

⊙ **Жартівливий**, а, е ↔ **серйозний**, а, е чоловік, людина, жінка, молодь, хлопець; пісні, оповідання; завжди, постійно, завжди, від народження. Бути, залишатися **жартівливим** ↔ **серйозним**.

○ Переходячи зі **серйозних** на **жартівливі** пісні, кобзар буквально перевтілювався в іншу людину *(І. Шаповал).*

□ **Дотепний** // *(з комічними жартами)* **блазенський // клоунський // комедійний // комічний ↔ поважний, клоунада // блазенство // комедія // комізм // курйоз ↔ поважність, жарт // дотеп ↔ серйозність.**

175. ЖАРТОМА ↔ СЕРЙОЗНО

Заради жарту, жартуючи, несерйозно, легковажно, жартівливо, зроблено або сказано заради розваги, сміху.

Вдумливо, статечно, розважливо, зосереджено.

⊙ **Виконувати**, глянути, говорити, казати кому-н., навчати кого-н., писати що-н., приймати що-н., робити що-н., ставити питання **жартома ↔ серйозно.**

○ Наймати духовий оркестр? — поспитав я **жартома**... Я повинна спитати тебе про одну річ,— вже й геть **серйозно** повідомила вона *(П. Загребельний)*; По обличчю сержанта не можна було вгадати — **жартує** він чи говорить **серйозно** *(О. Гончар)*.

□ **Жартівливий ↔ серйозний, жартівливість ↔ серйозність, жартівливо // жартом ↔ серйозно, жартівник ↔ серйозний** *(у знач. ім.)*, **легковажно ↔ вдумливо // зосереджено.**

176. ЖВАВИЙ ↔ ПОВІЛЬНИЙ

Повний життєвої сили, енергії, рухливий, моторний, проворний, бідовий.

Позбавлений жвавості, бадьорості, спокійний, млявий.

⊙ **Жвавий ↔ повільний** вальс, гра, дія, жінка, істота, кроки, процес, розмова, рух, тварина. Бути, виростати, жити, залишатися, здаватися, зробитися, рахуватися, ставати, вважатися **жвавим ↔ повільним**. Завжди, постійно **жвавий ↔ повільний. Жвавий**, як риба у воді ↔ **повільний**, як рак, як слимак.

○ Сама — невеличка, **метка й жвава**, з веселою усмішкою на виду, вона так і вабила до себе *(Панас Мирний)*; Стіни тут скляні, й крізь них видно міський парк, порожні лави на алеях, **повільних** пішоходів

(Є. Гуцало); Ще в березні прилетів омелюх, великий, **крутливий** чорно-сивий птах *(А. Турчинська)*.
□ **Жвавість ↔ повільність, жваво ↔ повільно, моторний // рухливий //** *(надто рухливий)* **крутливий ↔ млявий, проворний ↔ спокійний.**

177. ЖИВИЙ ↔ МЕРТВИЙ

Який існує, виявляє життя, здатний рости, розмножуватися, існуючий.	Який не виявляє ознак життя, неживий.

⊙ **Живий**, а, е ↔ **мертвий**, а, е бабуся, дитя, дівчина, жінка, істота, людина, обличчя, свідок, солдат, тварина, хлопець, чоловік, юнак. Брати, здаватися, привести кого-н. **живим ↔ мертвим.**
◇ **Живе слово** — а) слово, вимовлене безпосередньо людськими устами; б) мова, що виражає нові, правдиві думки ↔ **Мертві мови** — мови, якими не говорять; **Ні живий ні мертвий** — переляканий, дуже стурбований, схвильований.
○ Кайдашиха... наговорила приказок **живим** і **мертвим** повнісіньку хату *(І. Нечуй-Левицький)*; **Живі** поховали **мертвих** і стали в задумі над могилою *(Ю. Яновський)*; **Живі живих**, Марусю, убивають, а **мертві** зроду не зачеплять, ні *(Л. Костенко)*; То **живі** створіння [звірі] мають серце, коли не душу, але щоб каміння **безживне, мертве**... *(Леся Українка)*.
◇ **Жива вага** *(вага живої тварини)* ↔ **Мертва вага** *(вага вбитої тварини)*.
□ **Живий ↔ безжиттєвий // бездиханний.**

Пор. ще: ЖИТИ ↔ УМИРАТИ, ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ.

178. ЖИТИ ↔ УМИРАТИ

Існувати, бути живим, вікувати, *(погано)* животіти, бідувати.	Припиняти життя, *уроч.* відійти, спочити, *(раптово)* загинути, полягти, *(знижене)* сконати.

⊙ **Жити ↔ умирати** без води, без їжі, без повітря. **Жити ↔ умерти** з батьком, з братом, з дочкою, з жінкою, з

сином, з сусідами; біля батька, біля брата, біля дочки, біля жінки, біля сина, біля сусідів, серед близьких, серед ворогів, серед друзів; без близьких, без друзів, без рідних; як люди; в готелі, в квартирі, в місті, в країні, за річкою, над Дніпром. Бажати, прагнути, хотіти **жити** ↔ **умирати**; довго, з насолодою, з радістю, безтурботно, без труднощів, енергійно, захоплено, кілька днів, років, коротко, мало, непомітно, спокійно **жити** ↔ **померти** легко, нагло, несподівано, швидко. **Жити** ↔ **умирати** в ім'я чого-н.

◇ **Голову покласти** — загинути ↔ **Вийти сухим** з води — врятуватися.

○ Єсть серце єдине, серденько дівоче,
що плаче, сміється, й **мре**, й **оживає**
(Т. Шевченко);

Наш батько — з тих, що **умирали** перші,
А Гриць Бобренко — з тих, що хочуть **жить**
(Л. Костенко);

Не стомилась,— лежиш простерта,
Тяжко гупають в древні груди,—
Лиш — луна. Ні **життя**, ні **смерті**.
Довгий сон вікової отрути *(Є. Маланюк)*;

Левку, тож так **живи**, тож так **умри**, щоб ніколи не **вмерти** *(В. Сологуб)*; Чоловік так, як муха: сьогодні **живе**, а завтра **вмре**; Скільки не **живу**, а **помирати** доведеться *(Народні прислів'я)*.

□ **Оживати** ↔ **помирати** // **гаснути, вікувати** ↔ **відійти** // **спочити, животіти** ↔ **конати, жити** ↔ **загинути** // **полягти, оживляти** ↔ **умертвляти.**

Пор. ще: ЖИВИЙ ↔ МЕРТВИЙ, ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ, НАРОДЖУВАТИСЯ ↔ УМИРАТИ.

179. ЖИТТЯ[1] ↔ СМЕРТЬ

1. Існування всього живого.	Припинення життєвої діяльності організму, загибель.

⊙ **Життя** безхмарне, бурхливе, велике, гарне, довге, змістовне, коротке, легке, минуле, небезпечне, нове,

прекрасне, складне, славне, сучасне, тяжке ↔ **смерть** близька, гідна людини, несподівана, очікувана, передчасна, підступна, похмура, природна, тиха, трагічна. **Життя** ↔ **смерть** артиста, батька, брата, героя, доньки, живої природи, людини, письменника, рослинного і тваринного світу, учителя, на морі, в тилу, на роботі, на фронті. Початок **життя** ↔ **смерті**.

Життя виникло, існує, появилося, проходить, триває ↔ **смерть** прийшла, наступила. Закон, ознака, умови, форми **життя** ↔ **смерті**. Віддати **життя**, жертвувати **життям** в ім'я кого-, чого-н. ↔ піти на **смерть** в ім'я кого-, чого-н. (за батьківщину, за друга, за товариша, в ім'я батьківщини, в ім'я дружби). Вивчати, змальовувати, знати, показувати, розуміти, спостерігати **життя** ↔ **смерть**.

◇ **Не на життя, а на смерть** — щось має дуже рішучий, різкий характер; **Обірвати життя; Позбавити життя** — умертвити, убити; **Покласти життя** — загинути за що-н.; **Між (поміж) смертю й (та) життям** — у надзвичайному для життя становищі.

○ Яке **життя**, така й **смерть**. **Життя** багатство дає, а **смерть** усе відбере *(Народні прислів'я)*; Що **смерть** повсюди, а **життя** одне *(Л. Костенко)*;

Життя — це шлях, що переходе в шлях,—
Кінця не має ні одна дорога,
Смерть — тимчасовий міст, що на вітрах
Ледь-ледь стоїть і навіває страх *(Д. Павличко)*;

Тихо сяяли старечі очі перед повагою **смерті**, мудрий спокій єднав **життя** і **смерть**; У своїх дужих руках тримав сили небесні й земні, **смерть** і **життя** *(З тв. М. Коцюбинського)*.

180. ЖИТТЯ^2 ↔ СМЕРТЬ

Перен. Сукупність явищ, що характеризують існування чого-н.	Сукупність явищ, що вказують на кінець існування чого-н.

○ Український народ стоїть... перед вибором, між **життям** і **смертю** *(З газет)*.

Пор. ще: ЖИВИЙ ↔ МЕРТВИЙ, ЖИТИ ↔ УМИРАТИ, НАРОДИТИСЯ ↔ УМЕРТИ.

181. ЗА ↔ ПРОТИ

1. Прийменник, який вживається з *оруд. в.* і визначає просторові відношення при позначенні місця, предмета, особи, в напрямку яких щось рухається.

Прийменник, який вживається з *род. в.* і визначає просторові відношення при позначенні місця, предмета, особи, назустріч яким спрямована дія.

⊙ Іти, рухатися **за** бабою, **за** вітром, **за** водою, **за** людьми, **за** нами, **за** рухом чого-н., **за** саньми ↔ іти, направлятися, рухатися **проти** вітру, **проти** води, **проти** людей, **проти** нас, **проти** руху чого-н. (воза, саней).
◇ **Гладити за шерстю** — робити або говорити кому-н. щось приємне, догоджати ↔ **гладити проти шерсті** — робити або говорити кому-н. щось неприємне.

2. *У знач. присл.*: На підтримку, на користь кого-н.

Не на підтримку, не на користь кого-н.

⊙ Виступати, мати що-н. **за** ↔ **проти**.

3. *У знач. ім.*: Те, що є позитивним фактором стосовно чогось.

Те, що є негативним фактором стосовно когось.

◇ Зважати, перебирати всі **за** і **проти** — детально обдумувати що-н., зіставляти обставини.
○ Вирішувати повинен Максим сам. Зважити, обдумати всі **за** і **проти** *(Н. Рибак).*

182. ЗАБИВАТИ ↔ ВИТЯГАТИ

Б'ючи по чомусь, заглиблювати його в середину.

Тягнучи, виволікати що-н. звідкись.

⊙ Почати, продовжувати, старатися **забивати** ↔ **витягати** кілки, палку, тики, вила, кінець чого-н. **Забивати** ↔ **витягати** в землю, в сіно, в скирту.

○ Бавлячись, хлопчики **забивали** кілочки в землю та **витягали** їх *(З газет).*

□ **Забивання ↔ витягання, забито ↔ витягнено**.

183. ЗАБУВАТИ ↔ ПАМ'ЯТАТИ

Переставати пам'ятати кого-н., що-н.	Зберігати в пам'яті кого-н., що-н.

⊙ **Забувати ↔ пам'ятати** адресу, батька, вірш, дорогу, ім'я, його, матір, назву, клас, людину, минуле, обличчя, образ, слово, учителя, факти; про друга, про знайомого, про минуле, про свої обов'язки; взяти що-н., зайти куди-н.; записати що-н., передати що-н., попередити кого-н. Обіцяти, просити **забувати ↔ пам'ятати** що-н., випадково, легко, раптово, швидко, завжди, постійно, рідко, часто. **Забувати ↔ пам'ятати** *(з підрядною частиною речення)*, щоб відбулося що-н., щоб зробити що-н.

◇ **Забувати про все на світі** — ні про що інше не думати ↔ **пам'ятати про все на світі** — нічого не забувати.

○ — **Пам'ятаєш**, коли я приїздив, ти хотів мене за вуса посмикати? — Пам'ятаю, як ви й на коні мене вчили сидіти...

— Таки не **забув**! — прояснів посмішкою Палій *(Ю. Мушкетик).*

□ **Забування ↔ запам'ятовування, забуття ↔ пам'ять.**

Пор. ще: ЗАБУВАТИ ↔ ПРИГАДУВАТИ.

184. ЗАБУВАТИ ↔ ПРИГАДУВАТИ

Переставати пам'ятати кого-, що-н.	Поповнювати події, факти минулого в пам'яті.

⊙ **Забувати ↔ пригадувати** адресу чию-н., дещо, вірш, голос, горе, дітей, дитинство, епізод, зміст, ім'я, його, матір, мелодію, минуле, молодість, нещастя, номер телефону, оповідання, очі, пересторогу, пісню, пораду, розмову, якийсь час; взяти що-н., зайти куди-н., розповісти що-н., сказати що-н. Намагатися, обіцяти, хотіти **забути ↔ пригадати** що-н. без труднощів, випадково, відразу, легко, несподівано, постійно, раптом, рідко, швидко, часто.

Забувати ↔ пригадувати *(з підрядною частиною речення)*, що щось потрібно зробити, що потрібно відправити кого-н.

○ Прощай, Нимидоро! **Згадуй** мене, моє серце, вірними словами та дрібними сльозами, а я тебе, поки живий буду, довіку не **забуду** *(І. Нечуй-Левицький)*; Коли до нього приїздять товариші з полігона і після спеки розкошують тут свіжою водою з колодязя, не **забуває** молодий Горпищенко весело **згадати** добрим словом того свого невідомого пращура, який цей колодязь викопав у степу *(О. Гончар)*; Навіщо **оживляти** замерзлі мрії *(Леся Українка)*.

◇ **Забувати ↔** *перен.* **оживляти.**

□ **Забування ↔ пригадування, забуття ↔ згадка, забутий ↔ згаданий.**

Пор. ще: ЗАБУВАТИ ↔ ПАМ'ЯТАТИ.

185. ЗАБУТТЯ ↔ ПРОЗРІННЯ

Зникнення чогось з пам'яті.	Відновлення чогось з пам'яті.

⊙ Повне, раптове **забуття ↔ прозріння**.

○ Де зникає межа між рухом і спокоєм, між **забуттям** і **прозрінням**, між віддаленістю і близькістю, між пристрастю і байдужістю? *(М. Матіос)*.

186. ЗАВЖДИ ↔ НІКОЛИ

У будь-який час, повсякчас, постійно, довічно, впродовж віків.	Ні в який час, ні за яких обставин.

⊙ **Завжди** бувати, бути, жити, перебувати, приходити, робити, стояти, ступати, ходити де-н. ↔ **ніколи** не бувати, не бути, не жити, не перебувати, не приходити, не робити, не стояти, не ступати, не ходити куди-н.

○ *Я*. Уже все закінчилося. Тепер я вже не піду від тебе. *Тереза*. Ніколи? *Я*. Ніколи. *Тереза*. Як це гарно, що ми будемо завжди разом *(О. Гончар)*;

187. ЗАВ'ЯЗУВАТИ ↔ РОЗВ'ЯЗУВАТИ

Робити вузол, з'єднуючи кінці чого-н., (вузлом, петлею) зв'язувати.	Роз'єднувати вузол, роз'єднувати кінці чого-н., що зв'язані вузлом, петлею.

⊙ **Зав'язувати** ↔ **розв'язувати** бант, галстук, кінці чого-н., косинку, пояс, стрічку, хустинку, шнурок. **Зав'язати** волосся, голову, мішок, руки, шию чим-н. ↔ **розв'язувати** що-н. на волоссі, на голові, на мішку, на шиї. **Зав'язати** у вузлик, у хустинку ↔ **розв'язати** вузлик, хустинку. **Зав'язати** ниткою, тасьмою, шнуром, шпагатом ↔ **розв'язати** нитку, тасьму, шнур, шпагат. **Зав'язати** ↔ **розв'язати** дитині, дочці, синові що-н.; акуратно, без труднощів, відразу, впевнено, знову, легко, нашвидкуруч, обережно, рішуче, старанно, терпеливо, швидко, як-н. Наказати, намагатися, прагнути, хотіти **зав'язувати** ↔ **розв'язувати**.

◇ **Зав'язувати очі кому-н.**— позбавити можливості тверезо сприймати навколишнє ↔ **розв'язувати очі кому на що** — допомагати правильно зрозуміти справжній стан чого-н.; **Зав'язати руки** — позбавляти когось можливості вільно діяти ↔ **розв'язати руки кому-н., чиї** — звільняти кого-н. від будь-яких обмежень, давати *можливість вільно діяти*; **Зав'язувати світ** (кому) — а) одружувати силою кого-н.; б) робити когось нещасним, позбавляти душевної радості ↔ **розв'язувати світ** (кому) — а) звільняти від шлюбних обов'язків; б) робити щасливим, позбавляти душевних мук; **Зав'язувати язик (язика, язики, рот, роти, губу, мову)** кому-н.— примушувати кого-н. замовкнути, забороняти розповідати щось, поширювати якісь вістки ↔ **розв'язувати язик (язика, язики, рот, роти, губу, мову)** — а) призводити до невимушеної розмови; б) силою змушувати кого-н. заговорити.

○ Ходить вона між возами, нахиляється, ніби хоче **зав'язати** шнурок на черевиках *(А. Хижняк)*; Уляна так замерзла, що не могла **розв'язати** шалі *(Г. Тютюнник)*.

□ **Зав'язка** ↔ **розв'язка, зав'язаний** ↔ **розв'язаний, зв'язувати** ↔ **розв'язувати**.

188. ЗАВ'ЯЗКА ↔ РОЗВ'ЯЗКА

Епізод, яким починається розвиток сюжету в художньому творі.	Епізод, яким завершується розвиток сюжету в художньому творі.

⊙ Сюжетна **зав'язка ↔ розв'язка**.

○ Аналізуючи особливості розвитку сюжету в певному творі, ми вважаємо за потрібне говорити про **зав'язку**, кульмінацію, **розв'язку**; Трагічна **розв'язка** характерна для значної кількості новел А. Тесленка *(З посібників)*.

189. ЗАГАДКА ↔ РОЗГАДКА

1. Короткий алегоричний опис подій, предметів, явищ, які треба пояснити, відгадати.	Відповідь на загадку, відгадка.

⊙ **Загадка ↔ розгадка** вдала, весела, дитяча, дотепна, жартівлива, наївна, проста; віршем, прозою. Відгадати, дати, загадати, опублікувати, передати по радіо **загадку** ↔ дати, надіслати кому-н., написати **відгадку**.

2. *У перен. знач.*: Незрозумілі в житті, в природі, в суспільстві, в чому-н. таємниці, загадкові явища.	Пояснення яких-н. таємниць, загадкових явищ життя, суспільства, природи.

⊙ **Загадки** незрозумілі, неясні, різноманітні, таємні ↔ **розгадки** вичерпні, остаточні, повні. Бути, залишатися, стати **загадкою** чого-н.; наближатися, приближатися до розв'язання **загадки** ↔ до **розгадки** чого-н.; находити, шукати **розгадку**, стати **розгадкою** чого-н.

○ Така ваша **загадка**, що нема й **розгадки**; Де є **загадка**, там мусить бути й **розгадка** *(Народні прислів'я)*.

□ **Загадувати ↔ розгадувати, загадування ↔ розгадування, загадка ↔ відгадка.**

190. ЗАГАЛЬНИЙ ↔ ЧАСТКОВИЙ

Який стосується всіх, усього, містить лише головне, поширюється на всіх, на все.	Який стосується частини чогось, враховує всі подробиці.

⊙ **Загальний**, а, е ↔ **частковий**, а, е інформація, повідомлення, стаття, рецензія, виклад. Зробити, надрукувати, передати по радіо **загальне** ↔ **часткове** повідомлення.

○ Він умів побачити **загальне в частковому** і **часткове в загальному**; Умовиводи бувають дедуктивні, коли думка йде від **загального** до **часткового** *(З посібника)*; Роман з дивною кмітливістю навчився ловити **загальний** зміст; Самієв взявся розробляти **детальний** план операції *(З тв. О. Гончара)*.

□ **Узагальнювати ↔ деталізувати, загальний ↔ детальний.**

191. ЗАГАРБУВАТИ ↔ ВИЗВОЛЯТИ

Насильно захоплювати що-н., завойовувати.	Відвойовувати захоплену територію, місто.

⊙ **Загарбувати** ↔ **визволяти** людей, країну, батьківщину, рідну землю, населений пункт, місто, село; несподівано, раптово, швидко. Ворог, загарбник, нападник **загарбав** ↔ **визволяти** кого-н. від ворога, загарбника, нападника.

○ Той неситим оком — За край світа зазирає, Чи нема країни, Щоб **загарбать** *(Т. Шевченко)*; Україну ідіть **визволяти** *(В. Сосюра)*.

□ **Анексія ↔ звільнення, анексувати ↔ звільняти.**

192. ЗАГОРЯТИСЯ ↔ ГАСНУТИ

1. Починати горіти, світити, запалюватися, спалахувати.	Переставати горіти, світити, затухати, тухнути.

⊙ **Загорятися** від вогню, від іскри, від сірника ↔ **гаснути** від вітру, від дощу, від вологи. **Загорятися** ↔

гаснути в будинку, у вікні, в лісі, в пічці, в полі, на горищі, на столі. **Загорілися** ↔ **загаснули** ватра, вогонь, зоря, лампа, ліхтар, полум'я, світло де-н., свічка, факел; легко, несподівано, раптово, швидко.

2. *У перен. знач.: (про події, почуття)* починатися, збуджуватися.	Втрачати силу вияву, зменшуватися.

⊙ **Загорятися** бажанням, коханням, любов'ю, почуттями, пристрастю ↔ **згасає** бажання, кохання, любов, почуття, пристрасть; легко, несподівано, раптово, швидко.

○ Але невдовзі у віконці знову **блиснуло** світло, поколивалось якусь хвилину і погасло *(М. Стельмах)*; Бій на плацдармі то **затухав**, то **спалахував** з вулканічною пристрастю, але був десь далеко *(Ю. Яновський)*.

□ **Запалюватися** ↔ **гаснути, спалахувати** ↔ **затухати, займатися** ↔ **затухати**.

193. ЗАДОВОЛЕНИЙ ↔ НАСУПЛЕНИЙ

Який виражає почуття задоволення.	Який зовні виявляє незадоволення.

⊙ **Задоволений**, а, е ↔ **насуплений**, а, е погляд, очі, обличчя. Бути, залишитися дуже, цілком, часто **задоволений** ↔ **насуплений**.

○ Своїм спокійним, веселим і **задоволеним** поглядом змірив Владко схвильовану до глибини постать брата *(І. Франко)*; Христя, провівши Марину до воріт, вернулася сумна, **насуплена** *(Панас Мирний)*; Ясночолий коваль водив лагідними очима по **насуплених** лицях *(К. Гордієнко)*.

□ **Задоволений // лагідний** ↔ **надутий // насумрений // похмурий // насуплений.**

194. ЗАКОННИЙ ↔ НЕЗАКОННИЙ

Який дотримується встановлених законів.	Який суперечить встановленим законам.

⊙ **Законний**, а, е ↔ **незаконний**, а, е уряд, влада,

вимога, розпорядження. Стати, бути **законним** ↔ **незаконним.**

○ **Законний** уряд відійшов від влади, а до влади прийшла **незаконна** хунта; На кожному кроці в державі твориться страшне **свавілля** і **беззаконня** *(З газет);* А ось лихий царя несе, З **законами**, з мечем *(Т. Шевченко).*

□ **Закон // законність ↔ беззаконня, правний ↔ протизаконний // позазаконний.**

195. ЗАЛАЗИТИ, ЗАЛІЗАТИ ↔ ВИЛАЗИТИ, ВИЛІЗАТИ

Потай або відкрито забиратися або потрапляти куди-н., влазити.	Лізучи, вибиратися звідки-н.

⊙ **Залазити** у валізку, у замок, у кімнату, в комору, в куток, у магазин, у печеру, в хату, в яму ↔ **вилазити** з валізки, з замку, з кімнати, з комори, з кутка, з магазину, з печери, з хати, з ями. Дитя, жінка, мишка, теля, хлопець, чоловік **залазить** куди-н. ↔ **вилазить** звідки-н. **Залазити** ↔ **вилазити** енергійно, зразу, легко, швидко.

◇ **Залазити в борги** — заборгувати кому-н. ↔ **вилазити з боргів** — сплачувати борги; **Залазити в чию-н. шкуру** — перевтілюватися, намагатися зрозуміти чийсь стан ↔ **вилазити із шкури (шкіри)** — докладаючи всіх зусиль, робити що-н., добиватися чого-н.

○ Не так скоро **вилізеш**, як **залізеш** *(Народне прислів'я).*

□ **Вилізання ↔ влізання, вилазити ↔ влазити.**

Пор. ще: ЗАЛАЗИТИ ↔ ЗЛАЗИТИ.

196. ЗАЛАЗИТИ, ЗАЛІЗАТИ ↔ ЗЛАЗИТИ, ЗЛІЗАТИ

Підніматися на верх чого-н., вилазити.	Спускатися з гори чого-н.

⊙ Дитя, дівчина, комашня, людина, ящірка **залазить** на верх чого-н. ↔ **злазить** з гори чого-н. **Залазити** на будинок, на віз, на горище, на грушу, на дах, на дерево, на камінь, на кущ, на стіл, на шафу ↔ **злазити** з будинку, з воза, з горища, з груші, з даху, з дерева,

з каменя, з куща, з печі, зі столу, з шафи; енергійно, зразу, легко, з труднощами, швидко.

○ Вітер був у той день навісний і.., отже, **вилазити**, а надто **злізати** було не дуже-то легко *(Леся Українка)*.

□ **Вилазити ↔ злазити, залізання ↔ злізання.**

197. ЗАМЕРЗАТИ ↔ РОЗТАВАТИ

1. Холонути, застигати, ставати твердим, перетворюватися в лід.	Перетворюватися в рідкий стан, переважно під впливом тепла, *(про тверді замерзлі речовини)* танути.

⊙ **Замерзає ↔ розтає** вікно, вода, озеро, річка, хлопець. **Замерзати ↔ розтавати** при якійсь температурі. **Замерзати** в січні, зимою, вночі, звечора ↔ **розтавати** в березні, весною, вдень, зранку. **Замерзати ↔ розтавати** випадково, відразу, досить, дуже, легко, раптово, сильно, слабо, швидко. Швидко, повільно, надворі, в кадубі **замерзає ↔ тане** вода, молоко й усі інші рідкі або м'які речовини, які замерзають.

○ Тричі крига **замерзала**,
Тричі **розтавала**... *(Т. Шевченко)*;

Нам нелегко було. Може, іншим не знать поколінням, Як у школі в мороз **замерзає** чорнило на лід *(Л. Забашта)*; Весняний подих точив зашкарублу крижану кору, що вкрила землю, і вона **танула** *(О. Досвітній)*.

□ **Замерзання ↔ розтавання, замерзлий ↔ розталий; заморозки ↔ відлига.**

2. Під дією холоду дуже остигати.	Нагріватися під дією якогось джерела тепла.

⊙ Тіло, руки, вуха; скоро, повільно **замерзли ↔ огрілись.**

○ Дозвольте мені годинку в теплій хаті посидіти... **Одуб, замерз! Огріюсь** і далі посуну *(М. Старицький)*; Я заплакав, що й казати, бо почав вже **замерзати**; Дощ промочив бідака до нитки, **загрітись** не було де *(З тв. І. Франка)*; Ноги Леонідові в поганих чоботях **закоцюбли**, як в ополонці *(О. Гончар)*.

☐ **Замерзнути // заледеніти // закрижаніти ↔ розтанути, мерзнути // одубіти // заклякнути // закостеніти // закоцюбнути // закрижаніти // заціпеніти ↔ нагрітись // огрітися, леденити ↔ огрівати, замерзлий ↔ розталий // талий, замерзлий ↔ огрітий // загрітий.**

198. ЗАМОВЧУВАТИ ↔ ВИГОВОРЮВАТИ

Не згадувати про що-н. з метою приховати.

Висловити все, що думається, хочеться сказати.

⊙ **Замовчувати ↔ виговорювати** слова, думки, повідомлення, відому інформацію, щось приховане; все, що думаєш; своєчасно, вдало, з чемності, з нехіттю.

○ Думаю, що занадто **замовчувати** і **недоговорювати** те, що можна зовсім просто і щиро **сказати**, теж не слід *(Леся Українка);* Довго тієї ночі говорив Турчинович, ніби хотів **виговорити** все, що накипіло на душі *(П. Колесник).*

◇ **Обходити (обминати) мовчанкою** *(не згадуючи про щось)* ↔ **Виговорити все, що накипіло на душі** *(все висказати).*

☐ **Замовчувати // недоговорювати // недоказувати ↔ виговорити все // сказати.**

199. ЗАНЕПАД ↔ ПІДНЕСЕННЯ

Погіршення загального стану, зниження рівня розвитку.

Впливати на розквіт чогось, покращення загального стану.

⊙ **Занепад ↔ піднесення** економіки, господарства, фінансів, мистецтва. Наступив, почався, відбувається **занепад** великий, катастрофічний, загальний, поступовий, стрімкий ↔ наступило, почалося, відбувається **піднесення** загальне, поступове, стрімке. Початок, кінець **занепаду ↔ піднесення.**

○ Рузвельт зумів організувати загальне **піднесення** економіки США після її великого **занепаду** *(З посібника).*

☐ **Занепад ↔ розквіт, занепадати // підупадати ↔ підноситися // розквітати.**

200. ЗАОЧНИЙ ↔ ОЧНИЙ

Який здійснюється без особистого спілкування.	Який відбувається при особистому спілкуванні.

⊙ **Заочний**, а, е ↔ **очний**, а, е форма навчання, відвідування, знайомство, спілкування; деканат.

◇ **Заочне навчання** *(опанування знаннями, професією без систематичного відвідування занять)* ↔ **Очне (стаціонарне) навчання** *(опанування знаннями, професією із систематичним відвідуванням занять).*

○ **Очного** купця поклоном вітають, а **заочного** — пугами б'ють *(Народне прислів'я).*

201. ЗАПИТАННЯ ↔ ВІДПОВІДЬ

Звертання до кого-н. з метою з'ясування чогось, питання.	Усне чи письмове повідомлення, пояснення з приводу чийого-н. запитання, звертання.

⊙ **Запитання** додаткове, жартівливе, коротке, ласкаве, наївне, очікуване, перше, письмове, попереднє, правильне, продумане, розумне, складне, усне, хитре, цікаве ↔ **відповідь** блискуча, впевнена, всестороння, вичерпна, жартівлива, змістовна, кваліфікована, конкретна, коротка, наукова, несподівана, письмова, правильна, розумна, усна, щира. **Запитання** дочки, студента, учителя, учня; до дочки, до студента, до учителя, до учня ↔ **відповідь** дочки, студента, учителя, учня; дочці, студентові, учителеві, учневі. Інтонація, формулювання **запитання** ↔ **відповіді**. Чекати від кого-н. **запитання** ↔ **відповіді**. Зрозуміти, записати, запропонувати, почути, сформулювати **запитання** ↔ **відповідь**. Поставити **запитання** ↔ дати **відповідь**.

○ Усі дивилися на неї з надією, зверталися з **запитаннями**, а її **відповіді** заспокоювали *(З газет)*; Хоч цех наш фактично ще не існував, але майбутня слава притягувала до нього безліч метких хлопців, які розносили поміж нас різні анкети і приставали з досить примітивними **запитаннями**, сподіваючись здивувати

людство висновками, виведеними з наших **відповідей** *(П. Загребельний).*

☐ **Запитувати ↔ відповідати, питання ↔ відповідь.**

202. ЗАПРОШУВАТИ ↔ ПРОГАНЯТИ

Кликати когось кудись.	Наказувати віддалитися.

⊙ **Запрошувати ↔ проганяти** сусідів, чоловіка. **Запрошувати** додому, на роботу; щиро ↔ **проганяти** з дому, з роботи, з ненавистю.

О *Як* **запрошують** — йди повільно, **проганяють** — тікай швидко *(Народне прислів'я).*

☐ **Запрошення ↔ проганяння.**

203. ЗАПРЯГАТИ ↔ РОЗПРЯГАТИ

Напрягати упряж на коня або іншу тварину, щоб щось тягнула.	Знімати упраж з тварин.

О **Запрягає** Чіпка коней *(Панас Мирний);* **Розпрягайте**, хлопці, коней Та й лягайте спочивать *(Народна пісня).*

☐ **Запрягання ↔ розпрягання, запряжений ↔ розпряжений.**

204. ЗАРАЖАТИ ↔ ЛІКУВАТИ

Передавати заразу кому-, чому-н.	За допомогою ліків ліквідувати заразу.

⊙ **Заражати** інфекцією, хворобою, коклюшем, тифом; раптово, несподівано; на роботі, в транспорті ↔ **лікувати** інфекцію, хворобу, коклюш, тиф; терміново, завчасно; у лікарні, вдома, госпіталі.

О Щоб не **заразити** багатьох дітей коклюшем, лікарі почали проводити профілактику та **лікувати** хворих *(З посібника).*

☐ **Заразність ↔ лікування.**

205. ЗАСНОВУВАТИ ↔ ЛІКВІДУВАТИ

Створювати початок існування чого-н., започатковувати.	Знищувати щось раніше засноване.

⊙ **Заснувати ↔ ліквідувати** партію, установу, органі-

зацію, фонд; раптом, несподівано, своєчасно; в державі, в місті, в столиці.

○ І. Франко **заснував** радикальну партію *(М. Коцюбинський);* **Ліквідували** його установу як непотрібну *(О. Довженко).*

□ **Створювати // організовувати ↔ знищити // припинити // зруйнувати.**

206. ЗАСПОКОЮВАТИ ↔ ХВИЛЮВАТИ

Розвіювати неспокій, турботи.	Робити неспокійним кого-н.

⊙ **Заспокоювати ↔ хвилювати** його, Чіпку, сина, маму; завжди, передчасно, несподівано; почати, не переставати; в товаристві, між людьми, вдома, в поїзді.

○ Галя його **заспокоювала**, голубила *(Панас Мирний);* Нащо й Бога **турбувать**, коли по-нашому не буде *(Т. Шевченко);* Почне [Зінько] **каламутити** в громаді *(Б. Грінченко);* Василь, що **хвилював** дівчат блиском свої очей, вів плуга по другиий бік поля *(П. Панч);* Він махав назад себе палицею і ще гірше **дразнив** собак *(І. Нечуй-Левицький).*

□ **Заспокоювати ↔ непокоїти // турбувати // бентежити // баламутити //** *перен. (з великою силою)* **бурлити // буяти, каламутити //** *(викликати заворушення)* **бунтувати // колотити // мутити, заспокоювати ↔** *(навмисне)* **дражнити // дразнити // дратувати // дрочити, заспокійливий ↔ дражливий // дратівливий.**

Пор. ще: СПОКІЙ ↔ ЗАВЗЯТТЯ, СПОКІЙНИЙ ↔ НЕСПОКІЙНИЙ.

207. ЗАТРИМУВАТИСЯ ↔ СПІШИТИ

Залишатися якийсь час у певному місці.	Старатися швидко щось зробити, рухатися.

○ Хаєцький **затримувався** десь *(О. Гончар);* Не **барися**, мій синочку, швидше повертайся *(Т. Шевченко);* Іди, доню, та й не **гайся** *(Народна пісня)*; **Спішу** поділитися з вами вісткою *(М. Коцюбинський).*

□ **Баритися // гаятися ↔ поспішати.**

208. ЗАХИЩАТИ ↔ ЗВИНУВАЧУВАТИ

Боронити, відстоювати інтереси, погляди, честь, права кого-н.	Покладати вину на кого-н., робити винним, обвинувачувати.

⊙ **Захищати ↔ звинувачувати** винуватого, жінку, злодія, людину, підсудного, хлопця, хулігана; впевнено, вперто, гаряче, енергійно, категорично, несподівано, обережно, офіційно, рішуче, стійко, як-н. Виявляти бажання, намагатися, прагнути, хотіти **захищати ↔ звинувачувати**.

○ Хочу бути юристом, щоб досконало вивчити закони **захисту** людини, ...щоб **обвинувачувати** фашизм, бо він ще не викорчуваний *(А. Хижняк).*

□ **Захисник ↔ обвинувачувач, захист ↔ обвинувачення, захищати ↔ звинувачувати; боронити // відстоювати кого-, що-н. ↔ звинувачувати.**

209. ЗАХИЩАТИ ↔ НАПАДАТИ

Відмежовувати себе від кого-н., від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних дій, обороняти, боронити.	Накидатися на кого-, що-н., щоб захопити, набити, пограбувати, знищити.

⊙ **Захищати** батьківщину, дочку, друга, ліси, мир, пригноблених, рослини, себе, село, слабших, тварин ↔ **нападати** на батьківщину, на дочку, на друга, на ліси, на борців за мир, на пригноблених, на рослини, на нас, на село, на слабших, на тварин. **Захищати** кого-н. від ворога, від нападу, хуліганів ↔ **напали** вороги, хулігани. **Захищати** вперто, дуже, енергійно, обережно, офіційно, підкреслено, політично, рішуче, спокійно, стійко, хоробро, часто ↔ **нападати** відразу, впевнено, непомітно, несподівано, офіційно, політично, постійно, раптово, рішуче, швидко.

○ Загін повстанців не лише **боронився**, але й сам **нападав**, *і незабаром йому вдалося вибити противника (О. Гончар).*

□ **Захисник ↔ напасник, захист ↔ напад, захищатися ↔ нападати, боронитися ↔ нападати, обороняти ↔ нападати.**

210. ЗБИРАТИ ↔ РОЗКИДАТИ

Брати щось у різних місцях і складати в одне місце.	Кидати що-н. у різні боки.

⊙ **Збирати ↔ розкидати** каміння, речі, зілля, предмети; по землі, по хаті, по кімнаті, всюди; зранку, вдень, протягом тривалого часу, не перестаючи. Не переставати **збирати ↔ розкидати** що-н.

○ Приходить час **збирати** каміння і час його **розкидати** *(Крилатий вислів).*

211. ЗБІЛЬШУВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ

Робити більшим за кількістю, об'ємом, розміром, тривалістю, інтенсивністю.	Робити меншим за кількістю, об'ємом, розміром, тривалістю, інтенсивністю, збавляти.

⊙ **Збільшувати ↔ зменшувати** вагу, відстань, водойму, врожай, довжину, дозу чого-н., доходи, витрати, кількість чого-н., напругу, небезпеку, плату, площу, податки, видатки, проценти чого-н., розмір чого-н., швидкість чого-н., ширину чого-н. на три метри, на три гривні, до трьох кілограмів, до норми, понад норму; вдвічі, втричі..; зразу, небагато, повільно, повністю, поступово, різко, трохи. Вирішити, намагатися, почати, продовжувати, хотіти **збільшувати ↔ зменшувати**. Швидкість **збільшувати ↔ збавляти**.

○ Ми спокійно і солідно ставали в чергу між велетенськими машинами, ми йшли своїм крейсерським ходом, ні **збавляючи**, ні **збільшуючи** швидкість *(П. Загребельний)*; **Меншає** гора кавунів на березі, **росте** гора кавунів на баржі *(О. Гончар)*; Дай мені мудрість всього, що триває; нехай перше в моїх очах **маліє**, а друге **росте** *(З молитви).*

□ **Збільшення // градація // накопичення // нагрома-**

дження ↔ зменшення // спад // спадання, перебільшувати ↔ применшувати, збільшувати ↔ збавляти, рости // зростати // збільшуватися ↔ маліти.

Пор. ще: БІЛЬШЕ ↔ МЕНШЕ, БІЛЬШІСТЬ ↔ МЕНШІСТЬ, ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ.

212. ЗВЕЛИЧУВАТИ ↔ ПРИНИЖУВАТИ

Сприяти витворенню величі кого-, чого-н.	Ображаючи, намагатися применшити чиюсь гідність.

⊙ **Звеличувати ↔ принижувати** людину, чоловіка, службовця; гідність, працю; дуже, із задоволенням, постійно, щодня; вдома, на роботі, в побуті.

○ Треба знайти такий художній вираз правди життя, щоб голоний сенс фільму не **применшував** гідності народу, не **принижував**, а **звеличував** народ *(О. Довженко)*.

□ **Величати // підносити** *(гідність)* **↔ применшувати // ганьбити.**

Пор. ще: ВЕЛИЧ ↔ ДРІБНИЦЯ.

213. ЗВИНУВАЧУВАТИ ↔ ВИПРАВДОВУВАТИ

Вважати кого-н. винним у здійсненні, у виконанні чого-н.	Визнавати кого-н. невинним у чомусь.

⊙ **Звинувачувати ↔ виправдовувати** кого-н., людину, дівчину, хлопця, його, Дмитра; публічно, справедливо, завжди, вчора; справедливо, від себе, від чийого-н. імені. *Намагатися, вирішити,* хотіти **звинувачувати ↔ виправдовувати** кого-н. **Звинувачувати** у нечесності, в брехні, в несправедливості ↔ **виправдовувати** у всьому.

○ Невже він **виправдає** Катрусю й **звинуватить** Павла *(В. Кучер)*.

□ **Звинувачення ↔ виправдання, оскаржувати ↔ виправдовувати.**

214. ЗВИЧАЙНИЙ ↔ МАНІРНИЙ

Який не має в собі нічого особливого в порівнянні з іншими, нічим не прикметний.

Позбавлений простоти і природності, з надмірною манірністю.

⊙ **Звичайний**, а, е ↔ **манірний**, а, е людина, чоловік, жінка, дама, дівчина, дитя; в побуті, в житті, в поведінці; завжди, від народження. Бути, залишатися **звичайним** ↔ **манірним**. Вести себе **звичайно** ↔ **манірно**. О Ви були у всякому ділі **звичайні** і обачні *(Марко Вовчок)*; Данило чомусь відчув, що перед ним сидить не **простий** парубчак, а господар землі *(М. Стельмах)*; Увіходить немолода, носата, але **манірна** дама *(І. Кочерга)*. □ **Звичний // нормальний // природний // простий ↔ дивний // дивовижний // екстравагантний // аномальний // манірний // розманіжений.**

215. ЗГОДА ↔ НЕЗГОДА

Взаємне порозуміння, відсутність ворожнечі, суперечок, одностайність, мир, злагода.

Стан ворожості між ким-н., словесне змагання між двома або кількома особами, спір.

⊙ Довга, коротка, постійна, справжня, щира; між дітьми, між людьми, між сусідами, між народами **згода** ↔ **незгода**. Досягнення, забезпечення, збереження **згоди** ↔ виникнення, причина, продовження, розв'язання **незгоди**. Виростати, жити, перебувати в постійній **згоді** ↔ **незгоді**. Берегти, відстоювати, зберігати, зміцнювати, підтримувати, починати **згоду** ↔ нав'язувати, попереджувати, припиняти, притаїти, продовжувати, розв'язувати, спровокувати **незгоду**. О **Згода** будує, **незгода** руйнує *(Народне прислів'я)*;

Се [це] буде щира думка **згоди**,
Се [це] буде слава добрих діл,
Де засівали тьму **незгоди**,
Бряжчали списи вражих сил
(П. Грабовський).

216. ЗДОБУВАТИ ↔ ВТРАЧАТИ (УТРАЧАТИ)

У наполегливих змаганнях досягати чого-н.

Позбуватися чогось унаслідок яких-н., чиїх-н. дій.

○ Абищицю **здобув**, а гори **втратив** *(Народне прислів'я);* О, не один нащадок Прометея Блискучу іскру з неба **здобував**; А що **здобув** ти у житті своєму? *(З тв. Лесі Українки);* Вони не **втратили** жодного чоловіка *(Ю. Яновський).*

□ **Здобуття ↔ втрата, здобуто ↔ втрачено.**

217. ЗДОРОВИЙ ↔ БОЖЕВІЛЬНИЙ

Який має фізичне і психічне здоров'я.

Який утратив розум.

⊙ **Здоровий**, а, е ↔ **божевільний**, а, е знайомий, людина, син, сусід, чоловік.

○ Він психічно цілком **здоровий** *(З розмови);* Зійшов з помосту **божевільний** Лір *(М. Рильський);* Тебе самого **безумним** люди назовуть *(Т. Шевченко);* Хіба ж ти не помітив по ній, що вона й здавна **навіжена** була *(Марко Вовчок).*

□ **Здоровий ↔ безумний // безтямний // навіжений // одурілий // психічнохворий.**

218. ЗДОРОВИЙ ↔ ХВОРИЙ

Який має здоров'я, стан організму, при якому нормально функціонують усі органи.

Який має якусь хворобу, нездоровий, слабий.

⊙ **Здоровий**, а, е ↔ **хворий**, а, е бабуся, вухо, дитя, дерево, дівчина, жінка, дуб, істота, кінь, нога, око, організм, печінка, птиця, рука, серце, тітка, чоловік, шкіра, шлунок, юнак; на вигляд, абсолютно, дуже, досить, зовсім, повністю, практично. Бути, виглядати, жити, залишатися, здаватися, ставати **здоровим ↔ хворим**.

У знач. ім.: **Здоровий**, а ↔ **хворий**, а — здорова або хвора людина: Перевіряти усіх **здорових** і **хворих**.

◇ **Перекладати (валити, перекласти, звалювати, звалити) з хворої голови на здорову** — перекладати з винного на невинного.

○ То **хворого** питають, а **здоровий** що впіймає, то й змеле [з'їсть]; з **хворої** голови на **здорову** *(Народні прислів'я)*; На порозі з'явилася фельдшериця в білому халаті.— Що вам треба? — Прийміть **хворого**.— Це ви — **хворий**? — Ні, я **здоровий**. **Хворий** там *(О. Гончар)*; Коли б, кажуть, **здужав**, нехай би вештався, де хоче, а то **хворіє** *(За творами М. Кропивницького)*.

□ **Здоровенький ↔ хворенький, здоровшати ↔ хворіти, здоров'я ↔ хвороба, здоровий ↔ слабий, здоров'я ↔ недуга, одужувати ↔ занедужати, здоровий ↔ хворобливий, здужати ↔ хворіти.**

219. ЗДРИГАТИТСЯ ↔ ЗАСПОКОЮВАТИСЯ

Відчувати мимовільне тремтіння, судорожні рухи від холоду, страху, хвилювання.	Ставати менш напруженим.

○ Переляканий хлопець **здригнувся** і притулився до брата *(І. Франко)*; Хвилювання чимраз починає проходити і пацієнт **заспокоюється** *(З посібника)*.

□ **Здригання ↔ заспокоєння**.

220. ЗЕМЛЯ ↔ НЕБО

Земна куля з усім, що на ній є.	Видимий над землею як її протилежність повітряний простір.

⊙ **Земля** простора, неосяжна, рідна ↔ **небо** високе, неосяжне, світле, зоряне. Бути, існувати, перебувати на **землі** ↔ піднятися, дивитися на **небо**. Сили, влада **землі** ↔ **неба**.

○ Нехай супутниками в **небо** Летять супутники **Землі** *(М. Рильський)*; Є Україна правдива і брехлива.... Є совісна і є безлична. І кожна з них така далека одна від одної, як **Сонце** від **Землі** *(М. Матіос)*; У своїх дужих руках тримав сили **небесні** й **земні**, смерть і життя *(М. Коцюбинський)*.

□ **Земля // планета ↔** *перен.* **сонце; земний ↔ небесний.**

221. ЗИМА ↔ ВЕСНА

Пора року, яка наступає після осені.	Пора року, яка наступає після зими.

⊙ **Зима** ↔ **весна** приємна, близька, волога, добра, тривала, різна. **Зима** холодна, вітряна, мокра, прикра ↔ **весна** лагідна, приємна, тепла, очікувана. Любити, чудуватися, натішитися **зимою** ↔ **весною.** На **зиму** ↔ на **весну** надіятися, відкладати, зробити що-н.

○ Мої сини, як **зима** і **весна**. Старший — меткий і проворний, як задеркуватий **зимовий** день. Молодший неврівноважений, як **весняна** повінь *(Ю. Яновський).*

222. ЗИМА ↔ ЛІТО

Пора року, яка наступає після осені.	Пора року, яка наступає після весни.

⊙ **Зима** безхмарна, близька, вітряна, волога, гарна, довгождана, коротка, минула, м'яка, несподівана, остання, очікувана, сибірська, снігова, суха, тепла, холодна, чудова ↔ **літо** безхмарне, близьке, вологе, гарне, довгождане, коротке, минуле, м'яке, останнє, очікуване, сонячне, сухе, тепле, холодне, чудове. Згадувати, любити, провести, описувати **зиму** ↔ **літо**. До **зими** ↔ до **літа** встигнути зробити що-н. За **зиму** ↔ за **літо** закінчити роботу, намучитися, підлікувати, написати спогади. На **зиму** ↔ на **літо** відкласти що-н. (свою відпустку). Іде, наближається, настає, наступає, починається, прийде, пройде, проходить **зима** ↔ **літо**.

◇ **Скільки літ, скільки зим** — дуже довго.

○ **Літо** збирає, а **зима** з'їдає; **Зима** без снігу — **літо** без хліба; У лютому сонце йде на **літо**, а мороз на **зиму** *(Народні прислів'я)*; Дід Сербиченко показав фронтовикам відмітне місце, де впродовж року, **літо** й **зиму**, ніколи не вщухав вітер *(Ю. Яновський).*

□ **Зимовий** ↔ **літній, зимонька** ↔ **літечко, зимою** // **взимку** // **взимі** ↔ **літом** // **влітку, зимувати** ↔ **літувати, по-зимовому** ↔ **по-літньому.**

223. ЗМІСТОВНИЙ ↔ ПУСТИЙ

Багатий змістом.	*Перен.* Позбавлений насиченого змісту, глибини.

⊙ **Змістовний**, а, е вислів, мова, твір, лист ↔ **пустий**, а, е звук, фраза, слово, мова. Бути, стати **змістовним** ↔ **пустим.**

○ Той, хто працює і знає мету своєї праці, у того завжди буде життя **змістовне** і **повноцінне** *(О. Гуреєв);* **Пустим, спустошеним** стало його життя *(О. Гончар);* У доробку Виргана даремно шукати **пустодзвонних** фраз чи риторики *(З журналу).*

□ **Змістовний // насичений** ↔ *(позбавлений змісту)* **неповноцінний // пустодзвонний.**

224. ЗМІЦНЮВАТИ ↔ ПОСЛАБЛЮВАТИ

Робити щось міцнішим, стійкішим, укріплювати.	Зменшувати силу, ступінь вияву.

⊙ Хотіти, вирішити **зміцнювати** ↔ **послаблювати** дисципліну, владу, любов, віру, враження, почуття, дружбу, силу вияву, вияв *чого-н.*, здоров'я; наполегливо, дуже, назавжди.

○ Сім'ї моїй довелося жити на селі,.. і там я ще більше **зміцнив** свою любов до всього українського *(М. Коцюбинський);* Ось що, пане, — заговорив він по хвилі, — треба насамперед **послабити** враження від сьогоднішньої зустрічі *(З. Тулуб);* Громадська робота в нас заснована так, щоб вона не **збавляла** людські сили та здоров'я, а **кріпила** їх *(Панас Мирний);* **Кріпися**, козаче, отаманом будеш *(Народне прислів'я);* Бій гуркотів на всіх ділянках, то **послаблюючись**, то доходячи до найвищої грані напруження *(Ю. Бедзик).*

□ **Кріпити** ↔ **збавляти, укріплювати** ↔ **послаблювати, кріпитися** ↔ **послаблюватися.**

Пор. ще: СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ.

225. ЗНАМЕНИТИЙ ↔ БЕЗСЛАВНИЙ

Який має широку популярність.	Позбавлений популярності, слави.

○ Все про нього, все про **славного**, вічно пам'ятного героя Гуцульщини Олексу Довбуша *(Г. Хоткевич);* Я ж не так **знаменита**, як Байрон *(Леся Українка);* Він не хотів загинути такою **безславною**, страшною смертю *(М. Коцюбинський).*

□ **Славнозвісний // славний ↔ знеславлений // ославлений.**

226. ЗНАХОДИТИ ↔ ГУБИТИ

Намагатися шукати, виявляти кого-, що-н.	Втрачати щось через неуважність, недбалість, залишаючи десь кого-, що-н.

⊙ **Знаходити ↔ губити** авторучку, документ, зошит, дочку, сина, книгу, річ, рукавичку, шапку; в автобусі, на базарі, надворі, на стадіоні, там, тут; вчора, минулого тижня, сьогодні; випадково, несподівано, раптом; через неуважність.

○ Чоловік не знає, де **згубить**, а де — **знайде** *(Народне прислів'я)*;

Хіба я не крапля мала,
Що світ необмежний одбила,—
Лиш ґрунту свого не **знайшла**,
Лиш крила родимі **згубила** *(М. Рильський).*

□ **Знахідка ↔ згуба, відшукати ↔ загубити, знайдений ↔ загублений, знахідка ↔ втрата.**

Пор. ще: ЗНАХОДИТИ ↔ ХОВАТИ.

227. ЗНАХОДИТИ ↔ ХОВАТИ

Намагатися знайти, виявити кого-, що-н.	Класти що-н. у таємному місці, щоб ніхто не міг знайти.

⊙ **Знаходити ↔ ховати** книгу, пальто, портфель, речі; вдома, в стодолі, в хаті, надворі; вчора, минулого тижня, завжди, постійно; зі злоби, з помсти, навмис-

не, спеціально. Намагатися, прагнути, старатися, хотіти **знайти ↔ сховати**.

○ Далеко **сховавши**, ближче **знайдеш** *(Народне прислів'я)*; Він пильно **мишкував** у його маєтності *(І. Франко)*; Чи ми тебе, доню, К серцю не тулили, Чи ми твою долю Де **запропастили**? *(М. Кропивницький)*.

□ **Знайдений ↔ схований, знаходження ↔ ховання, крити** *(кого чим)* // **критися** // **таїти ↔ виявляти, запропастити ↔ знаходити** // **мишкувати, знаходитися** // **зачаїтися ↔ губитися.**

Пор. ще: ЗНАХОДИТИ ↔ ГУБИТИ.

228. ЗНАЧНИЙ ↔ АБИЯКИЙ

Який має неабияке значення.	Нічим не примітний.

⊙ **Значний ↔ абиякий** випадок, приклад, зразок, постать, явище, вплив, факт, роль. Досить, дуже, достатньо **значний ↔ абиякий.** Бути, здаватися, вважатися **значним ↔ абияким.**

○ Ви не думайте, що я **абиякий** чоловік, я чоловік **значний** на селі *(С. Васильченко)*.

□ **Відомий** // **знаменитий** // **визначний ↔ звичайний** // **будь-який, значущість ↔ звичайність, значно ↔ як-небудь.**

229. ЗОВНІ ↔ ВСЕРЕДИНІ

На зовнішній частині.	У внутрішній частині.

⊙ Оглядати, перевіряти, любуватися, вивчати, бути **зовні ↔ всередині. Зовні ↔ всередині** будинку, собору, будинку, людини.

○ Я весь час любувався собором і **зверху**, і **всередині** і не міг одірвати очей *(М. Коцюбинський)*.

230. ЗОВНІШНІЙ ↔ ВНУТРІШНІЙ

Розміщений, розташований, перебуває зовні, на поверхні чого-н.	Який є, міститься всередині чого-н.

⊙ **Зовнішній**, я, є ↔ **внутрішній**, я, є бік чого-н., вигляд чого-н., вплив, дія, життя, зміна, ознака, по-

верхня, подібність, простір, світ, середовище, частина чого-н., умови чого-н., шар чого-н. Мабуть, напевно **зовнішній ↔ внутрішній**. Чисто **зовнішній ↔ внутрішній**. Бути **зовнішнім ↔ внутрішнім**. Щось є (лише) **зовнішнє ↔ внутрішнє**.

○ **Зовнішня** лінія оборони тягнеться степом верстов на сорок... Видніються на четвертому поверсі **внутрішні** стіни однієї з кімнат, оббиті шпалерами *(О. Гончар)*; І от до нього статечно підходить прояснений **зовні** і підхмурений **зсередини**, середній на зріст, доладно збудований чолов'яга, якого можна запам'ятати з першого погляду *(М. Стельмах)*; **Внутрішні** і **зверхні** обставини нашого театру ненормальні *(І. Франко)*.

□ **Зовнішність ↔ внутрішність, зовнішньо ↔ внутрішньо, зверхній ↔ внутрішній.**

231. ЗОЛОТО ↔ МІДЯКИ

Перен. Перев. зб. Щось дуже вартісне, цінне.	*Перев. мн.* Що-н. маловартісне.

⊙ Мати, використовувати, втратити **золото** моє, власне, останнє, зароблене, втрачене ↔ **мідяки** мої, власні, останні, зароблені, втрачені.

○ Чужими руками добре вогонь загортать, а своїми **золото** брать; Міняти **золото** на **мідяки** *(Народні прислів'я)*.

232. ЗОСЕРЕДЖУВАТИ ↔ РОЗСІВАТИ

1. Збирати, скупчувати щось в одному місці.	*Розпорошувати, розтрушувати* що-н. у різних місцях.

⊙ **Зосереджувати ↔ розсівати** збіжжя, жито, насіння, добрива, вогонь; по землі, на території, на подвір'ї; сівалкою, руками; пильно, уважно, фахово, сьогодні. Вирішити, хотіти **зосереджувати ↔ розсівати.**

○ В разі потреби Устим міг тепер **зосередити** вогонь усього полку на одній якійсь дільниці *(В. Кучер)*; По скибах жито **розсівав** сівач *(У. Кравченко)*.

2. *Перен.* Набувати чіткості, завершеності. — Утрачати чіткість обрисів, концентрувати.

⊙ **Зосередити ↔ розсівати** волю, погляд, думку, увагу, сумніви; наполегливо, сильно, постійно, повсякчас, вчора.

○ Він **зосередив** всю свою волю, щоб робота вийшла як слід *(І. Сенченко);* Харчук зітхнув, провів рукою по голові, ніби **концентруючи** думку *(О. Досвітний);* Незабаром, наче щоб **розсіяти** наші сумніви, убік від плантацій кукурудзи відкривається лугова широчінь *(О. Гончар);* Не треба ж було **розпорошувати** увагу між годинником і тим, що робиться в чані *(Ю. Шовкопляс);* Мужня пісня **розвіває** тугу *(Д. Павличко).*

□ **Кристалізувати** // **кристалізуватися** // *(зосереджуючи основне)* **концентрувати** // **збирати ↔ розпорошувати** // **розвіювати, концентрація** // **зосередження ↔ розсівання, скупчений** // **сконцентрований ↔ розсіяний** // *перен.* **розкиданий, скупчено** // **концентровано ↔ розсіяно, концентрований ↔ розпорошений.**

233. ЗРОЗУМІЛИЙ ↔ НЕЗРОЗУМІЛИЙ

Який доступний для сприймання. — Якого важко зрозуміти, осмислити.

⊙ **Зрозумілий**, а, е ↔ **незрозумілий**, а, е текст, формула, закон, твердження, наука; дуже, цілком, абсолютно; учням, студентам, слухачам, громадянам; для учнів, для студентів, для слухачів. Бути **зрозумілим ↔ незрозумілим** *кому-н.*

○ Він забув, що його парафія не чула... моральної проповіді на **зрозумілій** для селян народній мові *(І. Нечуй-Левицький);* Каміння пожовкло... і виписались на нім якійсь **незрозумілі** письмена *(Леся Українка);* Мова доповідача має бути ясна, **доступна** кожному *(З посібника).*

□ **Доступний** // **дохідливий** // *перен.* **ясний ↔ незрозумілий.**

234. ЗУСТРІЧ ↔ РОЗЛУКА

Побачення знайомих, близьких людей, наперед домовлене чи несподіване.	Розставання, прощання з ким-н., розлучення.

⊙ **Зустріч ↔ розлука** близька, випадкова, довгождана, *драматична*, *єдина*, колишня, коротка, небезпечна, незабутня, неминуча, непередбачена, несподівана, остання, сумна, холодна; ветеранів, випускників, ворогів, друзів, товаришів; батька з сином, учителів з випускниками, дочки з матір'ю, делегатів з колгоспниками. Відбулася **зустріч ↔ розлука**. День, місце, час, очікування; дочекатися, уникати, чекати, шукати **зустрічі ↔ розлуки**. Відкласти, перенести **зустріч ↔ розлуку**. Перешкоджати, сприяти **зустрічі ↔ розлуці**. Після **зустрічі ↔ розлуки** бути присутнім де-н., зробити що-н., піти куди-н., повідомити що-н. Про **зустріч ↔** про **розлуку** довідатися, згадати, розповідати кому-н. Відмовитися від **зустрічі ↔ розлуки**. Бентежитись, тривожитись перед **зустріччю ↔ розлукою**.

○ Тепер я житиму з вами,— щебетала Зізі,— кінчилися **зустрічі** і **розлуки** *(П. Загребельний)*;

О друже мій, попереду **розлука**,
А **зустрічі** — чи трапляться вони?
(В. Симоненко).

□ **Зустрічатися // здибати ↔ розлучатися, побачення ↔ прощання, зустрічатися // сходитися ↔ розходитися.**

235. ІМПОРТ ↔ ЕКСПОРТ

Завезення товарів з-за кордону, ввіз.	Вивезення товарів або капіталів за кордон, вивіз.

⊙ **Імпорт ↔ експорт** капіталу, меблів, нафти, предметів, *продуктів*, *товару*; досконалий, розвинутий, на найвищому рівні. Вітати, заохочувати **імпорт** чого-н. ↔ **експорт** чого-н. Радіти, сприяти **імпортові ↔ експортові**.

○ Поряд з **експортом імпорт** є складовою частиною зовнішньоторговельних зв'язків кожної країни *(З підручника).*

□ **Імпортер ↔ експортер, імпортний ↔ експортний, імпортований ↔ експортований, імпортування ↔ експортування, імпортувати ↔ експортувати, ввіз ↔ вивіз, ввізний ↔ вивізний, ввозити ↔ вивозити.**

236. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ↔ КОЛЕКТИВНИЙ

Властивий одній особі, особистий, окремий.

Властивий цілому колективові, загальний, спільний, суспільний.

⊙ **Індивідуальний**, а, е ↔ **колективний**, а, е господарство, договір, дух, заява, керівництво, лист, похід, праця, робота. **Індивідуальні** ↔ **колективні** горо́ди, землі, заводи, ідеали, методи, почуття, принципи, риси. **Індивідуальний** договір з ким-н. ↔ **колективний** договір з ким-н. Виконати що-н., зробити що-н., побудувати що-н. на **індивідуальних** ↔ на **колективних** засадах.

○ **Індивідуальні** і **колективні** засоби захисту *(З журналу).*

□ **Індивідуалізм ↔ колективізм, індивідуаліст ↔ колективіст, індивідуалістка ↔ колективістка, індивідуальне ↔ колективне, окремий ↔ загальний, особистий ↔ спільний, особистий ↔ суспільний, поодинокість ↔ колективізм** // *(одноразова праця гуртом)* **толока, поодинокий ↔ колективний, наодинці ↔ толокою** // **гуртом.**

237. ІНДУКТИВНИЙ ↔ ДЕДУКТИВНИЙ

Який пізнається від окремого до загального.

Який пізнається від загального до окремого.

⊙ **Індуктивний**, а, е ↔ **дедуктивний**, а, е метод, умовивід, теорія, навчання; повністю, цілком. Стояти, дотримуватися **індуктивного** ↔ **дедуктивного** методу.

○ Вона [критика] мусить бути... не **дедуктивною**, а **індуктивною** *(І. Франко);* Умовиводи бувають **дедуктивні** та **індуктивні** *(З підручника).*

□ **Індукція ↔ дедукція.**

238. КАРАТИ ↔ МИЛУВАТИ

Завдавати кари, накладати кару, покарання кого-н.	Прощати провину кому-н., виявляти поблажливе ставлення до кого-н.

⊙ **Карати ↔ милувати** винного, грубіяна, групу, дочку, друга, злочинця, клас, порушника, пустуна, студента, сина, учня, шибеника; **карати** за злочин, за грубість, за запізнення, за невиконання чого-н., за провину ↔ **милувати** за добрий вчинок, з прихильності, за доброту. Вирішити, намагатися, хотіти **покарати ↔ помилувати** кого-н. Випадково, відразу, знову, морально, нашвидкуруч, несподівано, офіційно, раптом, рішуче, часто **карати ↔ милувати**.

○ Краще десять винних **помилувати**, ніж одного невинного **покарати** *(З розмови)*.

□ **Кара // покарання ↔ помилування, покараний ↔ помилуваний**.

239. КЕРІВНИК ↔ ПІДЛЕГЛИЙ *(у знач. ім.)*

Той, хто керує ким-н., очолює щось.	Який перебуває в залежності від кого-н., підпорядкований.

○ **Керівник** усе мусить знати *(А. Шиян)*; **Підлеглі** мають визначені права *(З газет)*; Я **арештанта** привіз... Піду по **коменданта** *(З. Тулуб)*.

□ **Керувати ↔** *(бути підлеглим)* **підпорядковуватися**; **Керівництво ↔ підпорядкування; керівний ↔ підпорядкований, підвладний, комендант ↔ арештант.**

240. КИДАТИ ↔ ЛОВИТИ

Махнувши рукою, примушувати летіти те, що в руці.	Хапати що-н. на льоту.

⊙ **Кидати ↔ ловити** каміння, землю, пісок, мішки, картоплю, папір; з вікна, скоро, моментально, вдало, несподівано, як попало. **Кидати** вліво, набік, різко ↔ **ловити** зліва, з боку, легко.

○ Дівчата хапалися за нависле листя, рвали й **кидали**

його на хлопців, а ті **ловили** його і **кидали** на дівчат; Олеся ловила стрічки рукою й швидко то **одкидала** їх, то **притягала**, то обсмикувала *(За тв. І. Нечуя-Левицького);* **Метати** гранати *(І. Нехода).*

□ **Метнути // жбурнути ↔ піймати, кинутий ↔ пійманий, кинути ↔ зловити // спіймати, кидання ↔ ловлення.**

241. КИДАТИ ↔ ПІДІЙМАТИ (ПІДНІМАТИ)

Махнувши рукою, примушувати падати.	Нахилившись, брати з землі.

⊙ **Кидати ↔ підіймати (піднімати)** на землю, на крісло, на лавку; різко, рішуче, швидко, легко. Хотіти, намагатися, встигати **кинути ↔ підняти.**

○ Шабаш! — **кинувши** шапку об землю, крикнув Грицько *(Панас Мирний);* Вбитий у потилицю офіцерською кулею, він тихо падає. А офіцер **піднімає** його гвинтівку — і вперед *(О. Довженко).*

□ **Кинений // кинутий ↔ піднятий, кидання ↔ піднімання.**

242. КЛАСТИ ↔ БРАТИ

Класти щось на що-н. або в що-н.	Схоплюючи, охоплюючи руками, забирати.

⊙ **Кидати ↔ підіймати (піднімати)** серп, молот, палку, дошку, гілку, гроші; швидко, несподівано, часто, постійно; вчора, зранку, щодня; в парку, на вулиці. На підлогу, на землю, на крісло **кидати ↔ підіймати (піднімати)** з підлоги, з землі, з крісла.

○ Надходить Лукаш з оберемком хмизу, **кладе** перед дядьком *(Леся Українка)*; **Бере** [Максим] заступ і лопату, шкандибає в поле *(Т. Шевченко).*

□ **Кладення ↔ брання.**

243. КЛЕЇТИ ↔ РОЗ'ЄДНУВАТИ

З'єднувати за допомогою клейкої речовини.	Розривати щось склеєне.

⊙ **Клеїти ↔ роз'єднувати** папір, коробки, картон, матеріал, тканину, бляху. **Клеїти** міцно, щільно, доб-

ре, ґрунтовно ↔ **роз'єднувати** різко, одне від одного, на зовсім.

○ Ти можеш... **клеїти** коробочки для аптеки *(Ю. Яновський);* Він **роз'єднував** склеєні листочки і усміхався *(О. Донченко).*

□ **Клеєння ↔ роз'єднування.**

Пор. ще: ОБ'ЄДНУВАТИ ↔ РОЗ'ЄДНУВАТИ.

244. КЛЕПАТИ ↔ ЗАТУПЛЯТИ (ЗАТУПЛЯТИСЯ)

Вирівнювати і загострювати лезо коси, ножа, б'ючи по ньому молотком. | Робити тупим що-н.

⊙ **Клепати ↔ затупляти** косу; дуже.

○ Якщо коса **затупилась**, то треба **клепати**, якщо дівча загубилось, то треба шукати *(Народне прислів'я).*

□ **Клепання ↔ затуплятися.**

245. КОЛУВАТИ ↔ ПРОСТУВАТИ

Рухатися по колу, окружними дорогами. | Йти куди-н. навпростець.

⊙ **Колувати** манівцями, городами, лісом ↔ **простувати** стежкою, дорогою, полем; швидко, не думаючи, до мети.

○ Хто **колує,** той вдома не ночує; Рівно **простувати** — час зберігати *(Народні прислів'я).*

□ **Колування ↔ простування.**

Пор. ще: КРУЖЛЯТИ ↔ ПРЯМУВАТИ.

246. КОМПЕНСУВАТИ ↔ ШКОДИТИ

Винагороджувати за зроблену шкоду, втрату. | Завдавати комусь матеріальних збитків, моральної кривди.

⊙ **Компенсувати ↔ шкодити** громадянинові, людям. **Компенсувати** кривду, шкоду, матеріальні збитки, втрати, моральну шкоду ↔ **нашкодити** в справі, у бізнесі, під час стихійного лиха, під час чорнобильської трагедії.

○ Корона може **компенсувати** панові збитки і все пережите *(З. Тулуб);* Хто пізно приходить, той сам собі **шкодить** *(Народне прислів'я).*

□ **Компенсація ↔ шкода, відшкодувати // винагороджувати ↔ нашкодити.**

247. КОНЕЧНИЙ ↔ НЕОБОВ'ЯЗКОВИЙ

Конче, дуже потрібний.	Який не є необхідним.

⊙ **Конечний**, а, е ↔ **необов'язковий**, а, е праця, робота, виконання чогось, служба.

○ Цей хвилевий антракт у роботі був таким природним, таким **конечним**, що я мимохіть звернув увагу на робітника, який ні разу не покористувався ним *(М. Коцюбинський);* У високій художній творчості повинно бути все обґрунтоване; має бути відкинуте все **необов'язкове** *(З посібника).*

□ **Конечність // необхідність ↔ необов'язковість, необхідний // обов'язковий ↔ випадковий, конечно ↔ необов'язково.**

248. КОНСОНАНС ↔ ДИСОНАНС

Гармонійне поєднання звуків.	Порушення співзвучності.

○ При паралельному поєднанні мелодичних ліній можливі не тільки паралелізми **консонансів**, але й **дисонансів** *(З посібника);* Серед загальної гармонії тут і там прорветься пискливий **дисонанс** *(І. Франко).*

□ **Гармоніювати ↔ дисонувати, співзвучний ↔ дисонансний.**

249. КОНТАКТУВАТИ ↔ КОНФЛІКТУВАТИ

Встановлювати тісний контакт, тісні стосунки.	Переривати взаємні стосунки.

⊙ **Контактувати ↔ конфліктувати** з приятелями, з товаришами, друзями, сусідами.

○ Твір митця може відставати від дійсності, може з нею **контактувати** чи **конфліктувати** *(З посібника).*

□ **Контактування ↔ конфліктування.**

250. КОНЦЕПЦІЯ ↔ БЕЗПРИНЦИПНІСТЬ

Система поглядів на те чи інше явище. — Відсутність певних поглядів, твердих переконань.

○ Ми серйозно засперечалися... І, мабуть, у запалі десь якимсь словом чи може й цілою **концепцією** зачепив гонор друга *(І. Ле);* Погляньмо навкруги, чи не роз'їдають душу людини заздрощі, кар'єризм, **безпринципність** *(З газет).*

□ **Концептуальний // принциповий // принципіальний ↔ безпринципний, контактувати ↔ *конфліктувати*, принциповість ↔ безпринципність, принципово // концептуально ↔ безпринципно.**

251. КОПАТИ ↔ ЗАГОРТАТИ

Робити заглиблення, викидаючи чим-н. землю. — Закидати яму землею.

⊙ **Копати ↔ загортати** ямки, рів, окопи, шанці; швидко, спішно, зосерджено, з великим напруженням. **Копати** глибоко ↔ **загортати** повністю.

○ Солдати **копали** окопи за селом, а в мирний час люди загортали їх *(З газет);* При садінні дерев **викопують** неглибокі ями і **загортають** їх лише землею верхнього родючого ґрунту *(З посібника).*

□ **Копання ↔ загортання, викопувати ↔ засипати // закидати, копаний ↔ загорнений.**

252. КОПИЛИТИ ↔ СТЯГАТИ

Випинати, здувати (звичайно губи). — Морщачи, збирати докупи.

⊙ **Копилити ↔ стягати** дуже, надмірно, до болю, завжди; вчора, щодня, віддавна; губи, щоки.

○ Степанида ледве осміхалася і **копилила** свої тонкі губи *(І. Нечуй-Левицький);* Куточки губ **зтягнуто** зморшками одчаю *(В. Сосюра).*

□ **Копилення ↔ стягання, закопилений ↔ стягнутий.**

253. КОРИСНИЙ ↔ ШКІДЛИВИЙ

Який дає, приносить добрі наслідки, вигідний, пожиточний.	Який завдає збитків кому-н., чому-н., некорисний.

⊙ **Корисний**, а, е ↔ **шкідливий**, а, е виробництво, виступ, вплив, дискусія, діяльність, книга, лекція, рада, речовина, річ, робота, розмова, справа, теорія. **Корисні** ↔ **шкідливі** домішки, заняття, комахи, ліки, наслідки, починання, погляди, продукти, рослини. **Корисний** ↔ **шкідливий** для дитини, для господарства, для здоров'я, для економіки, для лісу, для організму, для серця, для суспільства, для учнів. Бути, виглядати, жити, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, вважатися **корисним** ↔ **шкідливим** для кого-, чого-н. Вельми, досить, дуже, казково, надмірно, особливо **корисний** ↔ **шкідливий**.

○ Скільки там зібрано різних колекцій: і **корисних** рослин, і рослин-бур'янів, і **шкідливих** комах, і насіння *(О. Донченко)*.

□ **Користь** ↔ **шкода, вигідний** ↔ **некорисний, вигода** ↔ **шкода, допомагати** ↔ **шкодити.**

Пор. ще: КОРИСНО ↔ ШКІДЛИВО.

254. КОРИСНО ↔ ШКІДЛИВО

Сприяючи добрим наслідкам.	Завдаючи шкоди, збитків.

⊙ **Корисно** бігати, вчитися, гартуватися, гуляти, захоплюватися спортом, вживати вітаміни, ходити, читати ↔ **шкідливо** довго спати, лінуватися, об'їдатися, перестуджуватися, не рухатися, сидіти в хаті, перейматися. Це дуже, завжди, особливо **корисно** ↔ **шкідливо**.

○ Навіть **корисно** для очей прогулюватися. **Шкідливо** впливає на зір звичка читати лежачи; це швидко втомлює очі *(З посібника)*.

Пор. ще: КОРИСНИЙ ↔ ШКІДЛИВИЙ.

255. КОРИСТЬ ↔ ШКОДА

Добрі наслідки, прибуток від когось, чогось.

Матеріальна або моральна втрата, заподіяна комусь.

⊙ **Користь ↔ шкода** велика, чимала, спільна, ваша; від науки, від звички, від справи; для людини, для довкілля, для України, для Юрченка.

О Од того вийшло більше **шкоди**, ніж **користі** *(І. Нечуй-Левицький);* На світі є кого любить і без **користі** *(Т. Шевченко).*

☐ **Користати ↔ шкодити.**

Пор. ще: КОРИСНИЙ ↔ ШКІДЛИВИЙ, КОРИСНО ↔ ШКІДЛИВО.

256. КОРОТКОЗОРІСТЬ ↔ ДАЛЕКОЗОРІСТЬ

Вада зору, внаслідок якої людина погано бачить на далекі відстані, близькозорість.

Властивість зору, при якому людина добре бачить на далекі відстані.

⊙ **Короткозорість ↔ далекозорість** безсумнівна, вдавана, велика, винятковa, значна, мала, незначна, нестримна, прогресуюча, рідкісна, хронічна, шкідлива, явна; дитини, дочки, діда, пацієнта, чоловіка. Втратити, мати, переживати, переносити **короткозорість ↔ далекозорість**. Ходити з **далекозорістю ↔ короткозорістю**.

О До очних хвороб відносять також аномалії рефракції ока — **короткозорість, далекозорість**... оскільки при цьому порушується нормальна гострота зору *(З журналу).*

☐ **Короткозорий ↔ далекозорий, близькозорість ↔ далекозорість, близькозорий ↔ далекозорий.**

257. КОРОТКОЗОРІСТЬ ↔ ДАЛЕКОГЛЯДНІСТЬ

У перен. знач.: Нездатність бачити очевидного, близькозорість, недалекоглядність, недалекосяжність.

Здатність передбачати події, наслідки чого-н., передбачливість, далекосяжність, завбачливість.

⊙ **Короткозорість ↔ далекоглядність** виняткова, на-

укова, небезпечна, об'єктивна, продумана, явна; громадського діяча, людини, письменника, ученого. Вдавана, духовна, ідейна, неминуча, одностороння, очевидна **короткозорість** ↔ всестороння, геніальна, гнучка **далекоглядність**. Виражати, виявляти (свою) **короткозорість** ↔ **далекоглядність**.

○ Як може Самієв недооцінювати значення їхньої присутності там, у самому пеклі? Адже це з його боку **короткозорість** *(О. Гончар)*; Його [О. Гончара] публіцистика доречна, переконлива, жива, відтворююча широкий світогляд, інтелектуальність та **далекоглядність** людини *(Ю. Смолич)*.

□ **Короткозорий** ↔ **далекоглядний, недалекоглядність** ↔ **далекоглядність**; **непроникливий** // **недалекоглядний** // **недалекосяжний** ↔ **проникливий** // **далекоглядний** // **далекосяжний** // **передбачливий**.

258. КРАПАТИ ↔ ЛИТИ

Падати, литися краплями.	Сильно текти.

⊙ **Крапати** *(про дощ)* ↔ **лити** з неба, надворі, по дорозі, зі стелі; зранку, часто, цілодобово.

◇ **Ні крапелини (краплини)** *(ані трішки)* ↔ **Ливцем лити** *(іти дуже сильно, про дощ)*.

○ Зранку **крапав** дощик і сонце не встигло ще випити росу *(І. Вільде)*; Якже **хлине** дощ, і вже не **йде**, а **ллє** *(Г. Квітка-Основ'яненко)*.

□ **Дощити** // **крапати** // **крапотіти** ↔ **лити** // *(раптово сильно политися)* **хлинути, краплистий** ↔ **зливовий** // **зливний**.

Пор. ще: ЗЛИВА ↔ ПОГОДА.

259. КРАПЛЯ ↔ МОРЕ

Перен. Дуже мала кількість, невеличка частина чогось.	Велика кількість чогось.

◇ **Крапля в морі** *(маленька частина великого цілого)* ↔ **Без ложки** чогось *(відсутність малої кількості чогось, крапля чогось)*.

⊙ Земле, моя всеплодющая мати, Сили, що в твоїй

росте глибині, **Краплю**, щоб в бою міцніше стояти, Дай і мені *(І. Франко);* Ярмарок шумів і гув, як буйна зелена діброва. **Море** сміху, **море** гамору-гумору *(С. Васильченко);* Гричакові діти сидять **без ложки** молока *(М. Стельмах).*

□ **Краплина** // **краплинонька** // *перен.* **ложка** ↔ **море.**

260. КРАСА ↔ ПОГАНЬ

Притаманна властивість кому-, чому-н. чогось гарного.	Те, що вражає чимсь неприємним, відразним.

⊙ **Краса** ↔ **погань** околиці, вислову, одягу, людини, зовнішності, звичок; справжна, незвичайна, неописана, духовна. Побачити, зауважити, оцінити, описати **красу** ↔ **погань.** Захоплюватися, любуватися **красою** ↔ бридитися, гидувати **поганню.**

○ Як я люблю тебе, мій рідний краю, Як я люблю **красу** твою, твій люд *(І. Франко);* Боротьба за чистоту, **красу** і багатство української мови — це наша спільна справа *(М. Рильський);* Хай про це діти не знають: ще немало всякої **погані** на них чекає *(М. Стельмах);* Сподіваюсь, у нас не буде того, щоб маринувати добрі праці по три роки, а всяку **негідь** друкувати *(Леся Українка).*

□ **Краса** ↔ **огида** // **відраза** // **паскудство, цвіт** *(найкраща частина чогось)* ↔ **погань.**

Пор. ще: ВРОДЛИВИЙ ↔ ПОТВОРНИЙ, КРАСЕНЬ ↔ ПОТВОРА, ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

261. КРАСЕНЬ ↔ ПОТВОРА

Гарний на вроду чоловік, хлопець.	Той, хто виглядом викликає відразу, неприємне почуття.

⊙ **Красень** неабиякий, незрівняний, місцевий ↔ **потвора** неабияка, жахлива, місцева.

○ Даю голову на відріз, що з ними нічого поганого не трапилось, — запевняв Павка Македон, оптиміст і **вродливець** *(О. Гончар);* Смільчака такого, такого

красеня, як цей хлопець удався пошукати, по всьому світі *(Марко Вовчок);* Глянув я на Дрімайла та й зареготався на всю хату. Такої **мавпи** я ще зроду не бачив. Коли гляну на себе в дзеркало, а з мене вийшла ще краща **мавпа** *(І. Нечуй-Левицький);* Дивиться Петро. Така **мацапура**, семінаристом він був! *(А. Тесленко).*

◇ **Ні пава, ні ґава; Ні те ні се** ↔ нічого особливого.

□ **Красень** ↔ **мацапура** // *перен.* **мавпа, красуня** // **краля** // **вродливиця** ↔ **паскуда** // **поганка** // **паскудниця.**

Пор. ще: ВРОДЛИВИЙ ↔ ПОТВОРНИЙ, КРАСА ↔ ПОГАНЬ, ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

262. КРАСНОМОВНИЙ ↔ НЕДОРІКУВАТИЙ

1. Який характеризується доладністю, майстерністю *(про мовлення).*	*Який має певний дефект мови, нездатен гарно говорити.*

⊙ **Красномовний**, а, е ↔ **недорікуватий**, а, е хлопець, дівчина, дитя, людина, прохожий; дуже, надто, довший час, від народження. Бути, залишитися, вродитися **красномовним** ↔ **недорікуватим.**

○ Нічна пізня доба, чарка горілки... додають красномовності навіть не **красномовній** розмові мовчуна о. Мойсея *(І. Нечуй-Левицький);* **Недорікуватість** — мовна вада *(З посібника);* А воно якось не той... — Затойкав, як той **недорікуватий**, — гримнув на Данила Харитон *(Ю. Смолич).*

2. *Перен.* Який виявляється переконливо.	Який нездатен сам справитися з чимсь, безпорадний.

⊙ **Красномовний**, а, е ↔ **недорікуватий**, а, е факт, доказ, наукове дослідження, висловлювання, приклади, написи.

○ На вічі оратори пропагували два різні політичні напрямки, з яких перший був **красномовним**, переконливий, а інший безпорадним, **недорікуватий** *(З газет).*

□ **Красномовність** // **красномовство** ↔ **недорікуватість**

логопатія, красномовець ↔ недоріка, красномовно ↔ недорікувато.

Пор. ще: ВРОДЛИВИЙ ↔ ПОТВОРНИЙ, КРАСАВЕЦЬ ↔ ПОТВОРНИЙ, ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

263. КРЕМЕЗНИЙ ↔ ВУТЛИЙ

Міцної будови тіла *(про людину).*	Який слабий, фізично нерозвинутий.

⊙ **Кремезний**, а, е ↔ **вутлий**, а, е людина, дівчина, хлопець, чоловік, квітка, дерево; в дитинстві, здавна, протягом року. Бути, залишатися, ставати **кремезним** ↔ **вутлим.**

○ Незважаючи на свою глибоку старість, Захар Беркут був іще сильний і **кремезний** *(І. Франко);* З хати, смачно позіхаючи, вийшов **кряжистий** лісник *(М. Стельмах);* Де проходив **широкоплечий** Мокеїч, там вже легко міг протиснутись і **сухоребрий**, жилавий Цимбал; Тут люди, бачиш, якісь **вутлі**, тонкошкірі *(З тв. О. Гончара);* Оповідач,.. **могутньої** будови чоловік, був місцевий житель *(В. Собко).*

□ **Коренастий // коренистий // кряжистий // дебелий // огрядний // широкоплечий // могутній ↔ кволий // слабенький.**

Пор. ще: ВЕЛИКИЙ ↔ МАЛИЙ, СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ.

264. КРИЛАТИЙ ↔ БЕЗКРИЛИЙ

1. Який має крила.	Який не має крил.

⊙ **Крилатий**, а, е ↔ **безкрилий**, а, е птах, комаха, літальні апарати. Бути, вродитися, стати **крилатим** ↔ **безкрилим.**

○ Птах летів і крила посіклись. І він сів тоді на мураву. — Ні, **безкрилий** я не проживу *(М. Терещенко);* Поряд з **безкрилими** в колоніях на капусті народжуються і **крилаті** попелиці *(З посібника).*

2. *Перен.* Який надихає, підносить на дусі.	Позбавлений творчої наснаги.

⊙ **Крилатий,** а, е ↔ **безкрилий,** а, е слово, ідеї, мрія, думки, пісні, пориви, задуми.

○ Весна їм шле гадки **крилаті** *(М. Старицький);* І знов я буду виправдуватися.., ховаючись за те нудне **безкриле** слово «помилка» *(Леся Українка).*

□ **Крилатість ↔ безкрилість, крилато ↔ безкрило.**

265. КРИТИ ↔ ВИЯВЛЯТИ

Тримати щось у таємниці.	Робити явним, помітним.

⊙ **Крити ↔ виявляти** почуття, стан, наміри, таємниці; постійно, завжди, довго, повсякчас.

○ **Крий, ховай** погане, а воно таки **появиться** *(Народне прислів'я);* Мати ж — вона ж зітхала й журилася, та нікому не **виявляла** свої гризоти *(Л. Мартович).*

□ **Критий ↔ виявлений, приховувати ↔ знаходити.**

Пор. ще: ЗНАХОДИТИ ↔ ХОВАТИ.

266. КРУГОЗІР ↔ ОБМЕЖЕНІСТЬ

Широта, обсяг уявлень, зацікавлень, знань.	Незначні знання, обмежене коло інтересів, відсутність ширших знань.

⊙ **Кругозір** широкий, неосяжний, тривалий, обмежений ↔ **обмеженість** вузька, тупувата, своя, їхня.

○ Це люди широкого розумового **кругозору** *(П. Тичина);* Се жінки з дуже затісненим **круговидом** життєвих інтересів *(І. Франко);* Коли люди чогось не знають, вони плещуть усякі дурниці. Цим вони винагороджують себе за свою **обмеженість** *(Ю. Смолич);* Куцевич... завжди стояв за **обмеження** ініціативи *(Н. Рибак).*

□ **Кругогляд // круговид ↔ обмеженість // обмеження.**

267. КРУЖЛЯТИ ↔ ПРЯМУВАТИ

Іти, їхати, часто відхиляючись від визначеного шляху, блукати.	Іти, їхати, весь час дотримуючись визначеного шляху.

⊙ **Кружляти ↔ прямувати** дорогою, шляхом, стежкою, берегом, *перен.* у житті.

○ Хоч-не-хоч, а доведеться тепер **кружляти** об'їздами до самісінької ночі *(М. Стельмах);* Тепер **кружляю, кружляю**, а все вертаюся до того самого *(Леся Українка);* Їхали вони довго, все більше **крутилися** та **петляли**, все ніяк не могли втрапити, куди треба було *(Ю. Збанацький);* За вибалком машина почала **кривуляти**, як п'яна *(Ю. Яновський);* Хто **прямцював** у город, хто на польських фільварках зоставався *(А. Свидницький);* Лежить... хлопець на гарбі горілиць і співає-співає, а коні самі знають дорогу, **прямують** до села *(І. Цюпа);* Хто **кружляє**, не **простує**, той вдома не ночує *(Народне прислів'я);* **Простував** через горби і низів'я на Поточчя *(О. Кундзич).*

□ **Кружити // петляти // крутитися // кривуляти ↔ прямцювати // простувати.**

Пор. ще: КОЛУВАТИ ↔ ПРОСТУВАТИ.

268. КРУТИЙ ↔ ПОЛОГИЙ

Мало відхилений від вертикалі.	Який знижується поступово, не стрімкий.

⊙ **Крутий**, а, е ↔ **пологий**, а, е берег, стіна, урвище, гора, вершина, полонина, плай, стежка, схили, скелі. Бути, залишатися **крутим ↔ пологим.**

○ **Круті** глинясті стіни урвища жовтіли *(М. Коцюбинський);* Перед військом піднімався лагідно **спадистий** горб *(О. Маковей);* Кілометрів за два **звисисте** провалля переходить у широкий **положистий** яр *(В. Козаченко);* **Круті** схили вигинались то вправо, то вліво, то **пологими**, то **стрімкими** западинами *(І. Цюпа);* Ці **похилі** спадисті гори, скільки захопить око,.. засіяні житом, ячменем, вівсом *(І. Нечуй-Левицький);* Астрономи десятиліттями спостерігають і докладно вивчають місячні кратери — знають їх розміри і глибину, **крутизну** і **спадистість** схилів та висоту валів *(З журналу).*

□ **Обривистий // прямовисний // звисистий // крутоберегий // крутобережний // крутобокий // стрімкий ↔**

спадистий // положистий // похилий, стрімкість // крутизна ↔ спадистість.

Пор. ще: КРУЧА ↔ СПАДИСТІСТЬ.

269. КРУТИТИСЯ ↔ СТОЯТИ

1. Робити кругові рухи, обертатися.	Бути нерухомим.

⊙ **Крутитися ↔ стояти** впевнено, постійно, протягом дня, завжди. Платівка, диск, рулетка **крутиться ↔ стоїть.**

○ Веретенце не **крутилось** *(Я. Щоголів);* Край столу, де **крутиться** чорний диск на патефоні, сидять троє людей *(Ю. Яновський);* Чорний диск **стояв** нерухомо *(З газет).*

2. Часто змінювати положення тіла, вертітися, кружляти.	Припиняти рух, зупинившись, перебувати в нерухомому стані.

⊙ **Крутитися ↔ стояти** вдома, на роботі, біля людей, біля хати; впевнено, в негоду, постійно, протягом дня, завжди.

○ **Крутяться** привиди в дикім танку *(М. Рильський);* Годинник **стоїть.**

3. Швидко, квапливо, з якоюсь метою рухатися, метушитися.	Переставати неорганізовано рухатися, заспокоюватися.

○ **Крутиться**, як посолений в'юн *(Народне прислів'я);* Марія **крутиться** по світлиці, як метелик біля світла *(М. Стельмах);* Він знову заметушився, а потім заспокоївся і **став** *(А. Шиян).*

4. *(про воду, течію)* Швидко рухатися, вирувати.	Переставати бушувати, клекотіти.

○ Між скелями та по камінні ревла Рось, **крутилась** вода, як на лотоках *(І. Нечуй-Левицький);* Швидше і швидше котилися хвилі, заливали все, розливалися ширше і помалу **заспокоювалися** *(Леся Українка);* Плесо води **стояло** спокійне і гладке.

□ **Обертатися ↔ стояти, кружляти // метушитися ↔ стояти // заспокоюватися.**

270. КРУЧА ↔ СПАДИСТІСТЬ

Високий стрімкий берег.	Пологий схил до річки, яру.

⊙ **Круча ↔ спадистість** річки, гори, яру, яруги; велика, Дніпрова.

○ Сонце саме сходить з-за Дніпрової **кручі** *(Марко Вовчок);* Підійшов опришок до краю **похилості**, що йшла геть далеко униз, а там переходила в **пропасть** *(Г. Хоткевич);* **Спадистість** берега полегшувала доступ до річки *(З газет).*

□ **Урвище // пропасть ↔ пологість // похилість.**

Пор. ще: КРУТИЙ ↔ ПОЛОГИЙ.

271. КУЛЬТУРНИЙ ↔ ДИКИЙ

Про культивовану рослину, яка вирощується людиною для отримання продуктів харчування, сировини, кормів тощо.	Про рослину, яка росте в первісному виді.

○ Археологічні розкопки... свідчать, що доісторичні форми кукурудзи були вже **культурні** рослини; Сучасна **свійська** курка походить від **диких** курей *(З посібника).*

□ **Свійський ↔ дикий.**

272. КУПУВАТИ // КУПЛЯТИ↔ ПРОДАВАТИ

Придбати що-н. за гроші.	Віддати що-н. за гроші.

⊙ **Купувати ↔ продавати** будинок, велосипед, газету, зошит, квиток, книгу, коня, кусок чого-н., ліки, магнітофон, молоко, пальто, пенал, подарунок, ручку, собаку, хліб; на базарі, у магазині; в кредит, гуртом, оптом; за п'ять гривень. **Продавати, продати ↔ купувати** ковбасу, масло, молоко, м'ясо ↔ **купити** ковбаси, масла, молока, м'яса. **Купувати ↔ продавати** дружині, туристові, учневі. Вирішити, зібратися, прагнути, хотіти **купувати ↔ продавати**. Абсолютно все, без труднощів, з труднощами, вигідно, відразу, дешево, енергійно, легко, (не)дорого, несподівано, офіційно, спокійно, швидко, як-н. **купити ↔ продати**.

◇ **Витрішки купувати ↔ витрішки продавати** — нічого не роблячи, дивитися, розглядатися навкруги; **За що купив, за те й продав** — розповідати те, що почув; **Такий, що купить і продасть** — про підлу, підступну людину; **Купівля-продаж, купля-продаж** *(торгова операція)*: На основі **купівлі-продажу** одне господарство **продає** що-н., а інше — **купує** *(Із посібника)*; За що **купив**, за те й **продав** *(Народне прислів'я)* *(переповідати почуте, не будучи переконаним у його правдивості)*.

○ **Купля** руки пече, а **продаж** гріє *(Народне прислів'я)*; — Товариші, нас **продають**! — Та не **продадуть**, цілі будете. Хто вас **купить**, таких голодранців,— почувся з тамбура класного вагона веселий голос *(О. Довженко)*; Дві сили на землі: Одна — це гніт і кров, це визиск і неволя, **Продажа й купля** це... А друга — чесний труд у дружбі світлочолій *(М. Рильський)*; У споживчій кооперації форма торгівлі побудована таким чином, щоб надати можливість громадянам легко **продати** надмір своїх продуктів і вільно **купити** потрібні товари *(З газет)*; Там чи **купити** що, чи **продати**, — зроду-віку не послухає *(Марко Вовчок)*.

□ **Купівля // купля ↔ продаж // продажа, покупець ↔ продавець, куплений ↔ проданий.**

273. КУЧМА ↔ ЛИСИНА

1. *Перен.* Багато волосся на голові, інколи скуйовджене волосся.	Місце на голові, де випало і не росте волосся.

⊙ **Кучма ↔ лисина** чоловіка, дідуся; велика, дідова. **Кучма** волохата, скуйовджена, патлата, густа ↔ **лисина** повна, світла, лискуча.

○ Вид у нього засмажений, полуплений від спеки, чуб **кучмою**, нестрижений *(С. Васильченко)*; Буває, що набреде тут на їхню екскурсію табірний баяніст, в якого на голові ціла **кучма** густої вовни, аж дивно, чому його не стрижуть в таку спеку *(О. Гончар)*; Волосся він зачісував з потилиці на лоб, щоб якось замаскувати **лисину** *(М. Руденко)*.

2. *Перен.* Ділянка землі, достатньо заповнена чим-н.	Ділянка землі, оголена від чогось.

○ Щезла з Хребта-гори вже сніговая блискучая **кучма** *(І. Франко);* Вже горби з-під снігу **лисинами**, Голосніший сміх і стук, Вже з піснями розколисаними Голий березень надбіг *(М. Рильський).*

□ **Кучматий ↔ лисий // лисуватий.**

274. ЛАГІДНИЙ ↔ РІЗКИЙ

Який пройнятий спокоєм, добротою, ласкою, виражає ніжність.	Позбавлений лагідності, виражає непривітне, неприємне ставлення до кого-н., грубий.

⊙ **Лагідний**, а, е ↔ **різкий**, а, е *мова, слово, ставлення, поведінка, манери;* дуже, надто. Бути, залишатися, ставати **лагідним ↔ різким.**

○ Лишившись на людях тим самим славним і **лагідним** хлопцем, він наодинці щораз глибше поринав у самоспоглядання *(В. Підмогильний);* **Гостра** і **різка** була бесіда Максимова *(І. Франко);* **Базарні** лайки і гармидер ще клекотіли в ньому *(М. Коцюбинський).*

◇ **Гостре слово** *(щось сказане категорично або грубо);* **Гострий на язик** *(здатний говорити з образливою прямотою)* ↔ **Лагідна мова, Лагідне слово** *(мова, що виражає прихильність до когось).*

□ **Ласкавий ↔ дошкульний // дошкульний, лагідність ↔ різкість, лагідний ↔ вульгарний // базарний.**

275. ЛАДИТИ ↔ ВОРОГУВАТИ

Жити в мирі, злагоді, дружити.	Виявляти до когось вороже, неприхильне ставлення, неприязнь.

⊙ **Ладити ↔ ворогувати** з людьми, з товаришами, з однокласниками, з сусідами, з ними; на роботі, в транспорті, на майдані, постійно, здавна. **Ладити** щиро, *по-людськи,* нормально ↔ **ворогувати** з ненавистю, з люттю.

○ Не **поладили** ми з ним іще на Січі, та й досі не **змирились**; ти знаєш козацьку вдачу — гордий народ! *(С. Васильченко);* Завжди він умів з людьми **ладити** *(Ю. Бедзик);* Він з братом **ладнає** *(Словник Б. Грінч.);* Сини не жили в згоді, не **ладили** між собою, а завжди **ворогували** *(Народна казка).*

□ **Ладнати // миритись ↔ сваритися // гніватися.**

276. ЛАКОНІЧНИЙ ↔ РОЗПЛИВЧАСТИЙ

Для якого характерна гранична стислість, чіткість.	Позбавлений чіткості, конкретності, виразності.

⊙ **Лаконічний**, а, е ↔ **розпливчастий**, а, е вислів, текст, думка, побажання, зауваження, цифри, повідомлення, контури; в доповіді, у виступі, у викладі думки, на мітингу.

○ Любив він слухати жартівливих оповідань пана Станіслава і часом немов припечатував їх **лаконічними** увагами *(І. Франко);* **Розпливчасті** зауваги; Повість композиційно **аморфна** *(З посібників).*

□ **Лаконічний ↔ аморфний, лаконізм // лаконічність ↔ розпливчастість // розпливчатість //** *перен.* **аморфність, лаконічно ↔ розпливчасто.**

277. ЛАНЦЮГ ↔ ЛАНКА

1. Ряд кілець, послідовно з'єднаних одне з одним.	Складова чатина ланцюга або з'єднання деталей.

⊙ **Ланцюг** довгий, залізний, міцний; колодязя, якора ↔ **ланка** міцна, залізна, металева; ланцюга, гусениці.

○ Стало чути, як за вікном шумить море і десь скрегоче якірний **ланцюг** *(В. Кучер);* Не рвися, як собака на **ретязі** *(Народне прислів'я);* Тракторна гусениця складається з **ланок** *(З посібника).*

2. Суцільний ряд, сукупність кого-, чого-н.	Один з елементів певної сукупності.

○ Війна прийшла... **Ланцюг** хат... і високі тополі — все тепер стало сірим *(П. Автомонов);* Тіла, що хо-

дять до складу механізму, називаються його **ланками**; **Ланкове** змішання полягає в тому, що кілька підряд насаджених дерев однієї породи чергуються в **ланцюгу** з кількома деревами іншої *(З посібників).*

3. Безперервний, послідовний ряд подій.	Найменший момент в якій-н. тривалості.

○ Вона [висота] стояла головною **ланкою** в **ланцюгу** великого плану нашого наступу *(А. Трипільський).*
□ **Ланковий ↔ ланцюговий, ретязь ↔ ланка.**

278. ЛАСКА ↔ ГРУБІСТЬ

Доброзичливе привітне ставлення до когось.	Недружелюбність, невихованість, безкультур'я.

⊙ **Ласка ↔ грубість** велика, незвичайна, невимовна, постійна, тривала, давня, повсякденна; людини, сусіда, знайомого. **Ласка** ніжна, материнська, батьківська, дитини, доброзичлива, щира ↔ **грубість** непристойна, жорстока, несамовита, дошкульна.
○ Спасибі тобі, дочко, за твою **ласку**, як до його, так і до мене *(Панас Мирний);* А, власне, чим я ризикую? Ну, *ще одну* **грубість** *почую від вас (А. Головко).*
□ **Ласкати ↔ грубіянити, лагідність // ласкавість ↔ грубіянство, ласкавець ↔ грубіян, ласкаво ↔ грубо.**
Пор. ще: ЛАСКАВИЙ ↔ СУВОРИЙ.

279. ЛАСКАВИЙ ↔ СУВОРИЙ

1. Який виявляє доброзичливе, привітне ставлення, любов до кого-н.	Який надто вимогливий, безпощадний, строгий до себе і до інших.

⊙ **Ласкавий**, а, е ↔ **суворий**, а, е вислів, голос, дівчина, дружина, запитання, звернення, інтонація, лист, обличчя, вид, погляд, слово, ставлення, почуття, стосунки, тон, усмішка, характер; з дочкою, з дружиною, з сином, з чоловіком, з учнем; до дитини, до дружини, до себе. Винятково, випадково, досить, дуже, надмірно, часто **ласкавий ↔ суворий**. Бути,

виростати, здаватися, ставати **ласкавим** ↔ **суворим** від природи, з натури, характером.

2. Про явища природи:

Який робить приємність.	Який робить неприємність.

⊙ **Ласкавий**, а, е ↔ **суворий**, а, е весна, вітер, вітерець, клімат, літо, погода. Бути, ставати **ласкавим** ↔ **суворим**.

З тобою простивсь я, Вдовенку Іване,
І довго у серці моєму бринів
Твій голос **ласкавий**, твій голос **суворий**
(М. Стельмах);

Як не готував себе Іван Юхимович до **лагідної** розмови, гнів почав брати верх над його волею *(М. Руденко)*; Він дуже любив цього скромного трудівника, завжди привітного і **доброзичливого** *(О. Довженко)*; [Орест]: Сьогодні оце ввечері, мені здалося, ви повернулися до давнього **дружнього** тону *(Леся Українка)*; Він боявся батька, його **крутого** норову, його **твердого** слова *(І. Нечуй-Левицький)*; Оця життєрадісність, оцей дошкульний **крутуватий** гумор скрашували важку.., жахливу дійсність *(В. Кучер)*; Мужича правда єсть **колюча**, а панська на всі боки гнуча *(І. Котляревський)*.

◇ **Гострий на слово** *(який вдало, але дошкульно говорить)*.

□ **Ласкавість // ласка ↔ суворість, ласкаво ↔ суворо; лагідний ↔ різкий, ніжний ↔ гострий**.

2. Якому невластиві різкі температурні коливання.	Який відзначається суворим кліматом.

⊙ **Ласкавий**, а, е ↔ **суворий**, а, е зима, осінь, січень, грудень, погода, день, вітер, море, степ; дуже, надзвичайно, завжди.

○ Після незвичайно довгої і **лагідної** осені, настала відразу **люта**, морозна зима *(І. Франко)*.

□ **Доброзичливий // приязний // дружній ↔ дошкульний // колючий // колький, лагідний ↔ крутий // крутуватий //** *(перен.)* **твердий // гострий // лютий.**

280. ЛЕБЕДІТИ ↔ ГРУБІЯНИТИ

Звертатися до кого-н. ласкавими, ніжними словами.	Говорити грубощі.

⊙ **Лебедіти ↔ грубіянити** постійно, весь час, часто. **Лебедіти** ніжно, припадаючи, ласкаво, стиха ↔ **грубіянити** грубо, жорстоко, з відразою.

○ Маргіт тривожно нахилилася над нею, щось ласкаво **лебеділа** до немовляти *(О. Гончар);* Він відповідав їй скупо, неохоче, часто **грубіянив** *(А. Шиян).*

□ **Лебедик // лебедятко ↔ грубіян, лебідка // лебідонька ↔ грубіянка.**

281. ЛЕГАТО ↔ СТАКАТО

Плавний перехід від одного звука до іншого.	Уривчасте виконання звуків.

○ Я хочу стати знаменитою [піаністкою].., а ви набиваєте мені голову вашими **стакато, легато,** модерато! *(І. Кочерга).*

282. ЛЕГІТ ↔ БУРЕВІЙ

Легкий приємний вітерець.	Дуже сильний вітер, ураган.

⊙ **Легіт ↔ буревій** постійний, щоденний, вечірній; у горах, у степу, над морем. **Легіт** лагідний, ніжний, ласкавий, теплий, південний ↔ **буревій** суворий, сильний, поривчастий, північний.

○ Але ось щось затремтіло, В небі щось зашелестіло, Ніби **легіт**, мов **вітрець** *(Л. Первомайський);* Зима не хотіла поступатися весні, враз розлютувалася **буревіями** *(М. Минко);* Завтра ж рано Завив холодний Звір в пустині і повіє **Ураган** холодний *(Т. Шевченко);* **Легітний** вітер розносив пісню вздовж вулиці *(В. Кучер);* **Ураганний** вітер зняв шалену снігову завірюху *(М. Трублаїні).*

□ **Вітерець ↔ ураган, легітний ↔ ураганний.**

283. ЛЕГКИЙ ↔ ВАЖКИЙ

1. Який має невелику, незначну вагу, невагомий, неважкий.	Який багато важить, ваговитий, нелегкий, тяжкий.

⊙ **Легкий**, а, е ↔ **важкий**, а, е вантаж, валізка, взуття, камінь, портфель. Бути, виглядати, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, уважатися **легким** ↔ **важким**. Досить, дуже, надмірно, особливо **легкий** ↔ **важкий**. **Легкий**, як пух, як пір'я ↔ **важкий**, як камінь, як чавун.

◇ **Легка атлетика** ↔ **важка атлетика** — види спорту; **Легке повітря** ↔ **важке повітря** — про чистоту або нечистоту, свіжість або несвіжість повітря; **Важка індустрія**, **важка промисловість** ↔ **легка промисловість** — сукупність різних галузей промисловості; **Легкий ґрунт**, **ґрунт легкого складу** — піщаний або супіщаний ґрунт ↔ **важкий ґрунт**, **ґрунт важкого складу** — ґрунт із значним вмістом глини; **З легким серцем** — без тривоги, болю, жалю ↔ **з важким серцем** — з гнітючим, тривожним настроєм; **Легка рука** чия, у кого — комусь щось добре вдається ↔ **важкий на руку** — а) про людину, удар якої дуже сильний, відчутний; б) якому не щастить (не таланить), невдачливий.

2. Який має плавні, граціозні рухи, граціозний.	Позбавлений легкості, граціозності рухів, ходи, неповороткий, незграбний.

⊙ **Легкий**, а, е ↔ **важкий**, а, е кінь, людина, постать, рух, хода. Бути, виявлятися, здаватися, ставати **легким** ↔ **важким**. Вельми, винятково, незвичайно **легкий** ↔ **важкий**.

3. Простий для розуміння, засвоєння, подолання, зрозумілий.	Складний для розуміння, засвоєння, подолання, трудний.

⊙ **Легкий**, а, е ↔ **важкий**, а, е екзамен, задача, матеріал, мова, стиль, текст, формула. **Легкі** ↔ **важкі**

завдання, зусилля. Бути, стати **легким ↔ важким**. Дуже, надто **важкий ↔ легкий**.

◇ **Легкий хліб, легкі хліба** — а) заробіток без важкої праці; б) неважка робота ↔ **тяжкий хліб** — робота, пов'язана з великими труднощами, напруженням.

4. Не дуже сильний за кількістю, інтенсивністю вияву, слабий.	Значний за кількістю, інтенсивністю вияву, сильний.

⊙ **Легкий**, а, е ↔ **важкий**, а, е бій, прикрість, запах, звук, зусилля, кашель, напруження, недуга, подих, праця, провина, простуда. **Легкі ↔ важкі** думки, думи, почуття. Бути, залишатися, здаватися, ставати, вважатися **легким ↔ важким**; винятково, надзвичайно, надмірно, надто **легкий ↔ важкий**.

○ Складати літери, коли дивишся збоку, видавалося **легкою**, дитячою забавою, і стало **важкою**,.. коли йому самому довелось з-поміж десятків гнізд каси виловлювати... пальцями потрібну літеру *(І. Вільде)*.

□ **Легкість ↔ важкість // вага, легко ↔ важко, легшати ↔ важчати, полегшати ↔ поважчати, невагомість ↔ тягар, легкість ↔ трудність, легенький // ефірний ↔ важезний // ваговитий.**

284. ЛЕГКО ↔ ВАЖКО

1. Без фізичного або розумового напруження.	З великим фізичним або розумовим напруженням.

⊙ Піднімати, працювати, робити, здійснювати щось, виконувати щось, піднімати, косити, падати **легко ↔ важко**.

○ Де проходив широкоплечий Мокеїч, там вже **легко** міг протиснутись і сухоребрий, жилавий Цимбал *(О. Гончар)*; Чому вона мусить так **тяжко** працювати на кусок хліба? *(М. Коцюбинський)*; **Важко** нести, та жаль покинути; **Важко** в навчанні, **легко** в поході *(Народні прислів'я)*.

2. Не зустрічаючи перешкод.	З певними труднощами.

⊙ Їхати, пливти, прямувати, пересуватися, мчати **легко** ↔ **важко**.

○ Потрапити, скажу вам, не зовсім **легко** туди: найтяжче — перейти... російський кордон *(М. Стельмах);* Мчать сани **легко** і весело *(І. Муратов);* Він іде, **тяжко** ступаючи *(П. Куліш).*

3. Без ускладнення, просто.	При незвичайних обставинах.

⊙ Жити, проживати, лікуватися **легко** ↔ **важко**.

○ З нею [п. Ольгою] **легко** жити *(Леся Українка);* **Тяжко, важко** в світі жити Сироті без роду *(Т. Шевченко);* Еге ж, тепер коням буде **легко**, а йому до синього смутку **тяжко** *(М. Стельмах)*; Біду здибати **легко**, та **трудно** її збути. **Важко** в навчанні, **легко** в праці; На гарного чоловіка дивитись приємно, з розумним жити **легко**, а з дурним — **важко** *(Народні прислів'я).*

4. У сполученні зі словами *бути пораненим, хворіти.*

○ Якщо тебе **легко** поранено, все рівно ведеш вогонь *(О. Гончар);* Упав **важко** поранений Пахомов *(О. Довженко).*

□ **Легше ↔ важче, обтяжувати ↔ полегшувати.**

Пор. ще: ЛЕГКИЙ ↔ ВАЖКИЙ.

285. ЛЕГКО... ↔ ВАЖКО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *легкий ↔ важкий*:

легкоатлет ↔ важкоатлет,
легкоатлетика ↔ важкоатлетика,
легкоатлетичний ↔ важкоатлетичний,
легкоатлетка ↔ важкоатлетка,
легковагий ↔ важковаговий,
легковаговик ↔ важковаговик,
легкодумний ↔ важкодумний,
легкозаймистий ↔ важкозаймистий,

легкозасвоюваний ↔ важкозасвоюваний,
легкоздійснений ↔ важкоздійснений,
легкокрилий ↔ важкокрилий,
легкопоранений *ім.* **↔ важкопоранений,**
легкопрогнозований ↔ важкопрогнозований,
легкопрохідний ↔ важкопрохідний,
легкопрохідність ↔ важкопрохідність,
легкорозчинний ↔ важкорозчинний,
легкосуглинковий ↔ важкосуглинковий,
легкотравний ↔ важкотравний,
легкотравність ↔ важкотравність *і ін.*

286. ЛЕГКОВАЖНИЙ ↔ СЕРЙОЗНИЙ

Який має пустотливу вдачу.	*Стриманий у вияві своїх* почуттів.

⊙ **Легковажний**, а, е ↔ **серйозний**, а, е вдача, характер, ставлення, слово, відповідь.

○ Тай на вдачу він був **легковажний** — в його було на тиждень сім п'ятниць *(І. Нечуй-Левицький);* Той безсовісно їх дурив своїми **легкими** і веселими словами *(М. Стельмах);* Він хотів здаватися більш **серйозним**, *ніж був насправді (Г. Тютюнник).*

□ **Легковажність ↔ серйозність, легкий // легкодумний // легкодухий ↔ серйозний, легковажно ↔ серйозно.**

287. ЛЕГШАТИ ↔ ВАЖЧАТИ

1. Зменшувати кількість ваги.	Набирати більше ваги.

⊙ Човен, клунок, вага, тіло **легшає ↔ важчає.**

○ *Закинутий невід у ставок то* **легшає,** *то* **важчає** *(З газет).*

2. Про стан самопочуття:

Ставати ліпшим.	Ставати гіршим.

⊙ На душі, настрій, самопочуття; в неволі, в тюрмі, в місті, на повітрі **легшає ↔ важчає.**

○ Мені **легшає** в неволі, Як я їх [вірші] складаю. З-за

Дніпра мов далекого слова прилітають *(Т. Шевченко);* Від цих думок все **важчає** на душі.

Пор. ще: ЛЕГКИЙ ↔ ВАЖКИЙ, ЛЕГКО ↔ ВАЖКО.

288. ЛЕЖАТИ ↔ СИДІТИ

Перебувати в горизонтальному положенні.	Оперши сідниці до чого-н., зберігати тулуб у вертикальному положенні.

⊙ **Лежати** ↔ **сидіти** на траві, на підлозі, на ліжку; спокійно, напружено; роздягнутим, у плащі.

О [Пріся] Як його прийняти? Стоячи чи **сидячи?** Ні, краще **лежачи** *(М. Старицький);* Дядьки стовбичили на майдані більше години, в них поболіли ноги, деякі відійшли до тополь, щоб **лягти** або **сісти** *(Г. Тютюнник);* Нема гірше, як іти в новій одежі: там не **сядь**, там не **ляж** *(М. Стельмах).*

□ **Лежма** ↔ **сидячи.**

289. ЛИСИЙ ↔ ОБРОСЛИЙ

1. Позбавлений волосся на голові.	Оброслий волоссям на голові.

⊙ **Лисий**, а, е ↔ **оброслий**, а, е чоловік, дідусь, голова; повністю, частково, зовсім, де-не-де. Бути, стати, залишатися **лисим** ↔ **оброслим.**

О В одного чоловіка біла борода висіла до пояса, а **лиса** голова, як коліно, блищала до місяця *(І. Нечуй-Левицький);* Раз, ідучи лісом, зустрів [доктор] діда, зовсім голого, **оброслого** волоссям з ніг до голови *(І. Франко).*

2. *Перен.* Без будь-якої рослинності.	Покритий якоюсь рослинністю.

⊙ **Лисий**, а, е ↔ **оброслий**, а, е земля, гори, степ. Бути, стати, залишитися **лисим** ↔ **оброслим.**

О З погідного неба сонце сипле гарячим промінням на високі **лисі** гори *(І. Франко)*; Вони надибали... природну западину, **оброслу** травою *(М. Коцюбинський);* Стіна від вогкості вже почала **поростати** мохом *(І. Вільде).*

◇ **Бути лисим, як коліно** *(цілком лисим)* ↔ **Зарости, як ведмідь** *(бути дуже зарослим).*
□ **Лисуватий // голий ↔ покритий** *чим-н.*, **лисіти ↔ поростати.**

Пор. ще: ГОЛИЙ ↔ ОДЯГНЕНИЙ, КУЧМА ↔ ЛИСИНА.

290. ЛИШАТИСЯ ↔ ВІДПРАВЛЯТИСЯ

Продовжувати перебувати в тому ж місці, не рухаючись.	Вирушити з попереднього місця кудись.

⊙ **Лишатися ↔ відправлятися** щодня, постійно, як-н., назавжди, надовго, разом з ким-н. **Лишатися** вдома, на полі, в поїзді, на майдані ↔ **відправлятися** в дорогу, в подорож.
○ Сідай по вагонах, **одправляємося** на фронт *(О. Довженко);* Ще нині **відправлюся** від свого господаря *(І. Франко);* Чоловік **лишався** в полі, а вона **йшла** з ними [дітьми] додому *(В. Стефаник);* Перикова мати щодня **ходила** на роботу, а він **лишався** сам *(В. Кучер).*
□ **Залишатися ↔ вирушати // відходити, залишатися ↔ виїжджати.**

291. ЛІВИЙ ↔ ПРАВИЙ

1. Який розташований з того боку тіла, де серце.	Який розташований з протилежного боку тіла, де не міститься серце.

⊙ **Лівий**, а, е ↔ **правий**, а, е берег чого-н. (річки, потічка, каналу), бік кого-, чого-н. (людини, човна), вухо, колонка чого-н. (газети, словника), крило, нирка, нога, плече, рука, рукав, сторона чого-н. (вулиці, якоїсь будови), чобіт. Бути, ставати **лівим ↔ правим.** Знаходитися, перебувати з **лівого ↔ правого** боку. Більш, значно **лівіший ↔ правіший.**
◇ **Лівий крайній ↔ правий крайній** — гравці футбольної команди; **Лівий фланг ↔ правий фланг** — частина військ фронту; **На ліву руку** — ліворуч ↔ **на праву руку** — праворуч.

2. *У перен. знач.*: Прихильник крайніх поглядів, рішучих дій.

Який дотримується консервативних поглядів.

⊙ **Лівий**, а, е ↔ **правий**, а, е газета, дипломат, журнал, журналіст, напрям, партія, політика, ставлення до чого-н., характер, чоловік. **Ліві** ↔ **праві** погляди. Бути, залишатися, здаватися, ставати **лівим** ↔ **правим**; на **лівих** ↔ на **правих** позиціях. Вельми, досить, дуже, надто, особливо **лівий** ↔ **правий**.

У знач. ім.: **Ліві** — прихильники радикальної політики; **праві** — прихильники консервативної політики.
○ З дверей виткнулось спершу відро, до половини наповнене водою, далі русява головка дівчини, нахилена набік до відра, а далі **права** рука, піднята трохи догори. В хату увійшла Харитя і поставила коло печі відро... **Ліва** рука від незвичайної ваги зомліла *(М. Коцюбинський)*; Хто хоче рушати, ставай на **правий** бік. Хто зостається — відходь на **лівий** *(О. Довженко)*.
◇ **Лівиця** *(ліва рука, партія лівого світогляду)* ↔ **правиця** *(права рука, партія правого світогляду)*: В парламенті засідали партії різного політичного спрямуванняі — **лівиця** і **правиця** *(З газет)*.
□ **Лівиця ↔ правиця, лівіти ↔ правіти, лівіше ↔ правіше**.

Пор. ще: НАЛІВО ↔ НАПРАВО.

292. ЛІВОБЕРЕЖНИЙ ↔ ПРАВОБЕРЕЖНИЙ

Розташований на лівому березі річки, біля лівого берега.

Розташований на правому березі річки, біля правого берега.

○ **Лівобережжя** підходить до Дніпра низиною, високий **правий** берег бовваніє за річкою *(Ю. Яновський)*; **Правобережна** частина України вища за **лівобережну** *(З посібника)*.
◇ **Лівобережна Україна ↔ Правобережна Україна** *(частина України по обидва береги Дніпра)*.
□ **Лівобережжя ↔ правобережжя, лівобережець ↔ правобережець.**

293. ЛІВОРУЧ ↔ ПРАВОРУЧ

З лівого боку, у лівий бік.	З правого боку, у правий бік.

○ Командир полку післав кінну розвідку далеко **ліворуч** і **праворуч** від дороги; **Ліворуч! Праворуч!** А вони ні з місця, стоять наче вкопані, а потім враз вибухають реготом, навіть суворий їхній фізкерівник розсміявся, так і не повернувши їх ні **праворуч**, ні **ліворуч** *(З тв. О. Гончара);* Йти спочатку **ліворoч**, а потім треба повернути **праворуч**.

□ **Лівобічний // лівосторонній ↔ правобічний // правосторонній, лівофланговий ↔ правофланговий, лівобіч ↔ правобіч.**

294. ЛІКВІДУВАТИ ↔ ВІДНОВИТИ

Припинити діяльність чого-н.	Поновлювати те, що було ліквідоване.

○ **Ліквідували** його установу як непотрібну *(О. Довженко);* Міністр **відновив** діяльність кількох шкіл, які до цього були **ліквідовані** *(З газет).*

□ **Ліквідація ↔ відновлення, ліквідований ↔ відновлений.**

295. ЛІС ↔ ПОЛЕ

Велика площа землі, заросла деревами і кущами.	Безліса рівнина.

⊙ **Ліс** весняний, чарівний, освітлений ↔ **поле** весняне, чарівне, освітлене. Йти, ходити, прямувати, їхати **лісом ↔ полем.**

○ *Ішов я* **полями** *чистими і широкими* — далі набрів **діброву** густу та красну *(Марко Вовчок);* Жив на Гончарівці хазяїн заможний... Було й **поле**, був і **ліс** *(Г. Квітка-Основ'яненко).*

□ **Діброва ↔ поле, лісовий ↔ польовий, лісовод ↔ полевод.**

296. ЛЮБИТИ ↔ НЕНАВИДІТИ

1. Відчувати глибоку відданість, прихильність, симпатію до кого-н., чого-н., поважати; відчувати глибокі інтимні почуття, кохати.	Відчувати неприязнь, ненависть до кого-н., чого-н., не переносити, не любити.

⊙ **Любити** батька, батьківщину, брата, Данилка, дівчину, доброту, ласку, людей, Марусю, матір, нареченого, родину, рідну землю, парубка ↔ **ненавидіти** брехуна, ворога, дволичність, загарбника, зрадника, егоїста, насильство, нещирість, підлабузництво, підлість. **Любити** беззавітно, від щирого серця, віддано, вічно, гаряче, глибоко, дуже, завжди, на все життя, надмірно, пристрасно, сильно, сліпо, стійко, таємно, щиро ↔ **ненавидіти** всіма силами душі, дуже, з відразою, завжди, занадто, надто, підкреслено, рішуче, щиро. **Любити** за відданість Україні, за доброту, за надійну дружбу, за принциповість, за прямоту, за порядність, за скромність, за хоробрість, за чесність, за щирість ↔ **ненавидіти** за безпринципність, за безхарактерність, за боягузтво, за глупоту, за егоїзм, за жадібність, за захланність, за зраду, за злобу, за нахабність, за ненаситність, за підлість, за скупість.

○ І тільки той **ненависті** не знає, Хто цілий вік нікого не **любив** *(Леся Українка)*; А дай жити, Серцем жити І людей **любити**, А коли ні, то **проклинать** *(Т. Шевченко)*; Ольжині товаришки... **обожнювали** Ольгу *(І. Нечуй-Левицький)*.

2. Мати потяг до чого-н., цікавитися чим-н.	Не мати потягу до чого-н., уважати щось поганим, не любити, відгетькувати.

⊙ **Любити** ↔ **ненавидіти** велосипед, кіно, коней, магнітофон, молоко, музику, овочі, оперету, собак, театр, варити їсти, їздити кіньми, дивитися спортивні передачі, мити посуд, навчатися, працювати, читати книги. Перестати, починати, хотіти **любити** ↔ **ненавидіти** що-н. Досить, дуже, стійко **любити** ↔ **ненавидіти**.

○ Він **ненавидів**, бо умів **любити**,
Як мало хто уміє з нас **любить**...
Він був і є, він є і завжди буде,
Він з нами на риштованнях будов.
Як вітер, увіходить в наші груди
Його **ненависть** і його **любов**
(М. Рильський);

В цьому останньому вигуку відбилася вся натура старого, благородного і невичерпно щедрого в своїй **любові** і **ненависті** *(О. Довженко)*;

Я хотів, як ти, прожити,
Щоб не тліти, а завжди горіть,
Щоб уміти, як ти, **любити**,
Ненавидіти, як ти, уміть *(В. Симоненко)*;

Я тільки раз, єдиний раз **любив**,
А скільки раз **ненавидів** — не знаю *(Д. Павличко)*.

□ **Любимий ↔ ненависний, любов ↔ ненависть, коханий ↔ ненависний, кохання ↔ ненависть,** *(вищою мірою)* **обожнювати // боготворити ↔ ненавидіти // гидувати, коханий // любий ↔ ненависний, кохане ↔ ненависне, кохатися ↔ ненавидітися, любити ↔ проклинати, коханець ↔ нелюб, коханка ↔ нелюба.**

297. ЛЮДИНА (ЛЮДИ) ↔ *перен.* ЗВІР (ЗВІРІ)

Суспільна істота, наділена свідомістю, почуттями, мовою.

Перен. Про дуже люту, жорстоку людину.

⊙ **Людина** лагідна, добра, гуманна, чесна, працьовита, привітна ↔ жорстокий, злий, непривітний, як **звір. Люди** лагідні, добрі ↔ жорстокі, недобрі, як **звірі. Люди** як **звірі.**

○ Любить і **звір** свою дитину. Але поріднитись душею, а не кревна може бути тільки **людина**; А вони [німці] тоді зайшли та півсела й спалили... От **звірі** *(З тв. О. Довженка)*; Ви ж **люди, люди**, не **собаки**; Кати! кати! **людоїди**! Наїлись обоє, Накралися; а що взяли На той світ з собою? *(З тв. Т. Шевченка)*; Чи ви **люди**, чи

нелюди? *(М. Стельмах);* Я трохи **звір**. Я не люблю неволі *(Л. Костенко).*

◇ **Відчувати себе людиною** *(відчувати свою людську гідність)* ↔ **Розбуджувати** *в кому* (**робити** *з кого*) **звіра** *(сприяти виникненню в кого-н. звірячих інстинктів):* Ревнощі — це, брат, така штука, що з **чоловіка** може **звіра** зробити *(А. Головко).*

□ **Людина** // **чоловік** ↔ **людоїд** // **недолюдок** // *перен.* **звір** // **собака, людський** // **людяний** ↔ *(жорстокий)* **звірячий.**

298. ЛЮДИНОЛЮБЕЦЬ ↔ МІЗАНТРОП

Той хто любить людей, готовий допомагати їм.

Той, хто не любить людей, цурається їх.

⊙ **Людинолюбець** ↔ **мізантроп** високий, незалежний, відкритий. **Людинолюбець** доброзичливий, прихильний, людяний, погідний ↔ **мізантроп** непривітний, похмурий, недоброзичливий. Бути, стати, залишатися, вродитися **людинолюбцем** ↔ **мізантропом.**

○ [Любов]: У татка був один знайомий, старий **мізантроп**; я й тепер пам'ятаю той вовкуватий тон, яким він говорив: «всякий має право повіситись!» *(Леся Українка);* Шевченко, незламний **людинолюб** і оптиміст *(З посібника).*

□ **Людинолюб** // **людинолюбець** // **філантроп** ↔ **людиноненависник, філантропка** ↔ **мізантропка, людинолюбство** // **філантропія** ↔ **людиноненависництво** // **мізантропія.**

299. ЛЮДЯНІСТЬ ↔ БЕЗДУШНІСТЬ

Почуття щирого, доброзичливого, чуйного ставлення до інших, уважності до чужих потреб; людинолюбство, гуманність, милосердя, доброта.

Який виявляє суворе, немилосердне ставлення до інших; жорстокість, немилосердність, безсердечність, безжальність, безпощадність, жорстокість.

⊙ **Людяність** велика, величезна, виняткова, надмірна, найвища, ніжна, справжня, щира ↔ **бездушність** безпощадна, боягузлива, вишукана, відкрита, надмір-

на, нелюдська, неприродна, рідкісної сили вияву, страшна, явна.

Людяність людей, матерів, робітників, стосунків ↔ **бездушність** людиноненависників, прислужників, расистів, терористів, фашистів. Виражати, виявляти, відчувати, описувати, пізнавати, приховувати **людяність ↔ бездушність**. Не втратити, не знати **людяності ↔ бездушності**. **Людяність ↔ бездушність** існує, наповнює душу, серце, зникає.

○ [Ромодан]: Вас тепер тільки одні роки прикрашають, а не мудрість. Зазнайство, а не скромність. **Бездушність**, а не **людяність** *(О. Корнійчук)*.

□ **Людяний ↔ бездушний, людяно ↔ бездушно, гуманний ↔ бездушний // жорстокий, гуманіст ↔ деспот // свавільник, гуманність ↔ деспотизм // сваволя // звірство // бездушність // жорстокість, гуманно ↔ бездушно // жорстоко.**

300. ЛЯГАТИ ↔ ВСТАВАТИ

Приймати горизонтальне положення.	Підводитися, вставати на ноги.

⊙ **Лягати ↔ вставати** впевнено, роздягнутим, спокійно, напружено, швидко; біля мами, біля сестри, біля дерева, в садку. **Лягати** на землі, на траві, на підлозі, на ліжку ↔ **вставати** із землі, з трави, з підлоги, з ліжка.

○ Батько сів коло зятя, а мати, звісно, поралася, сама і страву на стіл подавала, бо Марусі не годилося з посаду **уставати** *(Г. Квітка-Основ'яненко)*; Раділи люде **встаючи**, а мати й спати не **лягали** *(Т. Шевченко)*; Дядьки **стовбичили** на майдані більше години, в них поболіли ноги, деякі відійшли до тополь, щоб **лягти** або сісти *(Г. Тютюнник)*.

301. МАЖОРНИЙ ↔ МІНОРНИЙ

Який вказує на бадьорий, радісний настрій.	Який сповнений сумного настрою.

⊙ **Мажорний ↔ мінорний** спів, мелодія, настрій, ви-

гляд; дуже, незвичайно, завжди, вранці, під вечір. Бути, стати, залишитися, прийти **мажорним** ↔ **мінорним.**

○ Пісня стародавна, **мінорна,** але вони співають її в такім радіснім **мажорі,** ...що нічого наче в світі більш прекрасного не існує для мене в цю мить *(О. Довженко);* Нині доба **мінорна,** Завтра буде **мажорна...** *(Ю. Рибчинський);* **Мажорний** настрій чергується в книзі І. Франка «З вершин і низин» з **мінорним,** лірика громадянська з інтимною *(З посібника).*

□ **Мажор** ↔ **мінор, мажорно** ↔ **мінорно.**

Пор. ще: РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ.

302. МАКРО... ↔ МІКРО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *великий* ↔ *малий:*

макробіотика ↔ **мікробіотика,**
макрогеометрія ↔ **мікрогеометрія,**
макроклімат ↔ **мікроклімат,**
макрокосм ↔ **мікрокосм,**
макрокосмос ↔ **мікрокосмос,**
макромолекула ↔ **мікромолекула,**
макрорайон ↔ **мікрорайон,**
макрорельєф ↔ **мікрорельєф,**
макроскопічний ↔ **мікроскопічний,**
макроспора ↔ **мікроспора,**
макроструктура ↔ **мікроструктура,**
макроцефал ↔ **мікроцефал,**
макроцефалія ↔ **мікроцефалія.**

303. МАКСИМАЛЬНИЙ ↔ МІНІМАЛЬНИЙ

Найбільший у ряді інших. Найменший серед інших.

⊙ **Максимальний,** а, е ↔ **мінімальний,** а, е витримка, вплив, враження, досвід, досягнення, ефективність, задоволення, заслуга, значення, могутність, різниця, розходження, температура, тиск, успіх, частота, ціна, швидкість, шум. **Максимальні** ↔ **мінімальні** вимоги,

заслуги, здібності, переваги, підрахунки, показники, почуття, результати, шанси. За **максимальними** ↔ за **мінімальними** підрахунками. Бути, залишатися, стати **мінімальним** ↔ **максимальним** у всьому, у деяких випадках, деколи, інколи, завжди.

○ Ми повзли з швидкістю, для вимірювання якої ще не знайдено механічних пристосувань. Мається на увазі швидкість не **максимальна**, а **мінімальна** *(П. Загребельний).*

□ **Максимально ↔ мінімально, максимум ↔ мінімум, максималізм ↔ мінімалізм, максималіст ↔ мініміаліст, максималістка ↔ мінімалістка, максі ↔ міні** *(розм.)*; **найбільший ↔ найменший, найбільше ↔ найменше.**

304. МАЛО... ↔ ВЕЛИКО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *великий* і *малий*. *Див.* **ВЕЛИКО... ↔ МАЛО...**

305. МАСОВИЙ ↔ ПООДИНОКИЙ

В якому беруть участь багато людей.	Який складається з невеликої кількості людей.

⊙ **Масовий**, а, е ↔ **поодинокий**, а, е загін, сцени, випадки, мітинг. **Масовий**, а, е натовп, рух *кого-н.*, збіговище ↔ **поодинокий**, а, е перехожий, чоловік, жінка. Рух **поодиноких** осіб.

○ До окликів, бігання, і **масових** збіговищ, і верескливих народів він уже привик був за цей рік; **Нечисленні** прохожі снували по тротуарах *(З тв. І. Франка).*

□ **Масовість ↔ нечисленність** // ***поодинокість.***

Пор. ще: НАТОВП ↔ ОДИНАК.

306. МАСШТАБНІСТЬ ↔ МІЗЕРІЯ

Щось дуже великих розмірів.	Дуже мала кількість чогось, щось несуттєве.

○ Пропозиція вражала... своєю **масштабністю**

(С. Добровольський); **Масштабність** задумів; Праця — каторга, а гроші — **мізерія** *(С. Чорнобривець).*
□ **Масштабний ↔ мізерний.**

307. МАТЕРІАЛЬНИЙ ↔ ДУХОВНИЙ

1. Який існує незалежно від свідомості.	Нематеріальний, нетілесний.

⊙ **Матеріальний**, а, е ↔ **духовний**, а, е життя, світ, цінність. **Матеріальні ↔ духовні** цінності. Бути, залишатися, уважатися **матеріальним ↔ духовним**.
О Творцем усіх **матеріальних** і **духовних** цінностей на Землі є трудящий народ *(З газет).*
□ **Матеріально ↔ духовно**.

2. Який стосується явищ і предметів реального світу, світський.	Який пов'язаний з розумовим і психічним життям.

О **Матеріальна** культура; **Матеріальне** виробництво; **Речові** докази; **Предметний** світ; **Душевні** турботи; Краса **фізична** і краса **внутрішня**; Для літературної роботи треба **духовної** рівноваги *(Леся Українка);* Для літературної роботи потрібна і **матеріальна** підтримка *(З газет).*
□ **Фізичний // речовий // предметний // матеріальний ↔ внутрішній // моральний // духовний // чуттєвий.**

308. МАТРІАРХАЛЬНИЙ ↔ ПАТРІАРХАЛЬНИЙ

Який стосується родинного стану, в якому перевагу мають жінки.	Який стосується родинного стану, в якому перевагу мають чоловіки.

⊙ **Матріархальний**, а, е ↔ **патріархальний**, а, е рід, епоха, період, організація праці, стан.
О У неолітичну епоху були підготовлені умови для переходу від **матріархальної** організації суспільства до **патріархальної** *(З посібника).*
□ **Матріархат ↔ патріархат.**

309. МЕЖА ↔ БЕЗМІР

Перен. Перев. мн. Простори, обмежені чим-н. — Неокреслені простори, які неможливо зміряти.

⊙ **Межі** тісні, обмежені, маленькі, звужені, власні, Марiїні ↔ **простори** необмежені, безконечні, неосяжні.
○ Ще того поля **безмір**; Вона, бідна невільниця, замкнена в тісних **межах** свого подвір'я *(З тв. М. Коцюбинського).*
□ **Край ↔ безмежжя.**

310. МЕЛОДІЯ ↔ КАКОФОНІЯ

Художньо усвідомлена логічна послідовність музичних звуків. — Немилозвучне сполучення звуків.

⊙ **Мелодія** чарівна, милозвучна, незвичайна, мила ↔ **какофонія** нестерпна, вражаюча, незносна, неприємна.
○ Ніжна, тиха, кристально чиста **мелодія** почулася ніби здалека *(Леся Українка);* Ладова основа — неодмінна приналежність музики і заперечення її веде до **атональності,** до **какофонії** *(З посібника);* Під голубим небом розсівалися жайворонки дрібними, **милозвучними** перлами *(О. Кобилянська).*
□ **Мелодика // милозвучність ↔ атональність, мелодійний // милозвучний ↔ какофонічний.**

311. МЕРЕХТЛИВИЙ ↔ РІВНИЙ

Який світить тремтливим, нерівним світлом. — *Перен.* Рівномірний, постійний у своєму вияві.

⊙ **Мерехтливий**, а, е ↔ **рівний**, а, е вогонь, полум'я, світло. Бути, залишатися **мерехтливим** ↔ **рівним.**
○ Каганець ллє **нерівне, мерехтливе** світло *(І. Кириленко);* Степ... горить **рівним** жовто-зеленим кольором *(Панас Мирний);* Високе вогнище заливає **тремливим** червонястим світлом велику галявину *(В. Козаченко);* А далі бачу: блимнула свічечка, блимнула друга і третя — і затеплились вони **рівним** вогнем перед образами *(М. Стельмах).*
□ **Миготливий // тремтливий ↔ рівномірний.**

Пор. ще: СЯЯТИ ↔ МЕРЕХТІТИ.

312. МЕТУШЛИВИЙ ↔ СПОКІЙНИЙ

Який поспішно, безладно, неспокійно рухається.	Який перебуває в стані спокою, рівноваги.

⊙ **Метушливий**, а, е ↔ **спокійний**, а, е людина, жінка, брат, натовп; майдан, маса, степ, море; вітер, ліс, рух. Бути, стати, залишитися **метушливим** ↔ **спокійним.**

○ Рухи його були непевні, **метушливі** *(М. Руденко);* Федько — цілковита протилежність братові: завжди задумливий, **спокійний** *(О. Донченко);* На вулиці перестав панувати **спокій** і почалася якась підозріла **метушня** *(З газет).*

□ **Метушитися** ↔ **заспокоюватися, метушня** ↔ **спокій.**

Пор. ще: СПОКІЙНИЙ ↔ НЕСПОКІЙНИЙ.

313. МИЛИЙ ↔ НЕПРИЄМНИЙ

Дуже приємний у стосунках з людьми, який викликає задоволення.	Який не подобається своїми рисами, прикметами, викликає почуття незадоволення.

⊙ **Милий**, а, е ↔ **неприємний**, а, е чоловік, дівчина, молодиця, людина; дуже, незвичайно, завжди, зранку. Приходити, з'являтися, бути, пріжджати **милим** ↔ **неприємним.**

○ Маня була... **милою** жінкою *(І. Вільде);* Здрастуй, місто, несказано **любе** *(Т. Масенко);* Він подумав, що ця людина теж **неприємна** *(Г. Тютюнник).*

□ **Любий // миловидний** ↔ **чужий.**

314. МИЛОСЕРДНИЙ ↔ ЖОРСТОКИЙ

Який схильний до добрих вчинків, доброзичливого ставлення до інших.	Який виявляє немилосердя, безсердечність, безжалісність

⊙ **Милосердний**, а, е ↔ **жорстокий**, а, е людина, боєць, ставлення, закон, вчинок; дуже, щодня, при кожній нагоді. Бути, ставати, залишатися **милосердним** ↔ **жорстоким.**

○ Релігія вчить бути **милосердними** і не проливати

кров *(П. Загребельний);* Слово,.. чом не гострий **безжалісний** меч *(Леся Українка);* Коли зробиш добре діло, то й до тебе **милостивою** буде доля *(М. Стельмах);* **Жорстокий** вчинок.

□ **Милостивий ↔ безжалісний // безсердечний.**

315. МИНУЛИЙ ↔ ТЕПЕРІШНІЙ

Який передував теперішньому, попередній, давній, колишній.	Який є, живе, відбувається зараз, у момент мовлення, нинішній, сучасний.

⊙ **Минулий**, а, е ↔ **теперішній**, я, є вік, дослідження, урок, час, життя, література, модель, поезія, техніка, філософія, художник. **Минулі ↔ теперішні** вибори, дослідження, заслуги, методи, поезії. Бути, залишатися, здаватися, рахуватися, ставати, уважатися **минулим ↔ теперішнім**. Це, абсолютно, вповні, надто, особливо, повністю, цілком **минулий ↔ сучасний.**

У знач. ім.: **Минуле** — час, який минув, пройшов, відійшов ↔ **теперішнє** — те, що існує, відбувається, живе.

○ **Минуле** і **теперішнє** зійшлися разом і втихомирилися; Довго я стояв перед причілковим вікном, перед чужим **колишнім** щастям і **теперішнім** горем *(Із тв. М. Стельмаха).*

□ **Минувшина ↔ теперішність, колишній // давній // незапам'ятний ↔ сучасний, вчорашній ↔ нинішній, давнина ↔ сучасність.**

Пор. ще: МИНУЛИЙ ↔ МАЙБУТНІЙ, ТЕПЕРІШНІЙ ↔ МАЙБУТНІЙ.

316. МИНУЛИЙ ↔ МАЙБУТНІЙ

Який передував теперішньому, колишній.	Який іде після сучасного, наступний, прийдешній, *уроч.* грядущий.

⊙ **Минулий**, а, е ↔ **майбутній**, я, є вівторок, вік, діяльність, життя, літо, неділя, процес, тиждень, успіх. **Минулі ↔ майбутні** вибори, заходи, збори, уроки.

У знач. ім.: **Минуле** — час, який минув, пройшов, відійшов ↔ **майбутнє** — час, який настане.

⊙ **Минуле** ↔ **майбутнє** близьке, блискуче, велике, віддалене, далеке, затуманене, прекрасне, чудове. Бурхливе, відоме, забуте **минуле** ↔ вимріяне, довгождане, невідоме, непередбачуване, очікуване **майбутнє**. Держава, людина, місто, наука, промисловість, техніка, транспорт **минулого** ↔ **майбутнього**. Справа далекого **минулого** ↔ **майбутнього**. Думати, забувати, згадувати; думки, спогади про **минуле** ↔ думати, мріяти про **майбутнє**; думки, мрії, плани на **майбутнє**. Оглядатися на **минуле** ↔ кроки, погляди в **майбутнє**.

◇ **Минулий час** ↔ **майбутній час** *(часи дієслова)*.

○ Минуле — невід'ємна частка нашого буття, ми завжди стоїмо в центрі між **минулим** і **майбутнім**, немов у центрі виднокола *(Р. Іваничук)*; Та неможливо переписати разом з вами **минуле** життя. Та ще й лиха логіка **майбутнього** виростає теж з цієї книжки *(І. Драч)*; А з розумними був клопіт у **минулому**, є тепер, буде й у **майбутньому** *(М. Стельмах)*; Дюма-син сказав: «Твір, котрий читають, має теперішнє, твір, який перечитують, має **майбутнє**» *(Б. Олійник)*.

□ **Минувшина** ↔ **майбутність** // **майбуття, колишній** ↔ **наступний** // **прийдешний** // **грядущий**.

Пор. ще: МИНУЛИЙ ↔ ТЕПЕРІШНІЙ, ТЕПЕРІШНІЙ ↔ МАЙБУТНІЙ.

317. МИР ↔ ВІЙНА

Відсутність збройної боротьби між державами, антагоністичними класами, спокій, *уроч.* супокій.

Організована збройна боротьба між державами, антагоністичними класами, *(у деяких текстах)* боротьба.

⊙ **Мир** вічний, міцний, очікуваний, постійний, справжній, тривалий, якнайдовший ↔ **війна** атомна, бактеріологічна, беспощадна, братовбивча, визвольна, вітчизняна, глобальна, громадянська, довга, жорстока, загарбницька, затяжна, коротка, кривава, народна, несправедлива, остання, партизанська, пере-

можна, світова, справедлива, сучасна, термоядерна, тривала, хімічна. **Мир** ↔ **війна** з ворогом, із сусідом. Досягнення, збереження, зміцнення, забезпечення, захист, ілюзії, політика, сили, символ, справа **миру** ↔ виникнення, вогнище, загроза, закінчення, можливість, підготовка, причина, продовження, пропаганда, розв'язання, розширення, стан, стратегія, тактика, учасник, уроки, хід **війни**. Борець, боротися, боротьба за **мир** ↔ проти **війни**. Настав **мир** ↔ почалася **війна**. Хотіти **миру** ↔ боятися **війни**. Берегти, відстоювати, зберігати, зміцнювати, оберігати **мир** ↔ загрожувати **війною**; вести, виграти, вступати, готувати, нав'язувати, оголосити, пережити, попередити, припинити, програвати, продовжувати, починати, розв'язувати, спровокувати **війну**; шлях, прагнення до **миру** ↔ до **війни**. Виростати, жити, залишатися, знаходитися, перебувати в **мирі** ↔ на **війні**.

◇ **Іди (зоставайся) в мирі (з миром)** — добре побажання тому, хто йде або залишається ↔ **Війною йти (піти)** — починати війну, боротьбу проти кого-н.

○ Чи будемо **битись**, чи будем **миритись** *(Народне прислів'я)*; Опівдні **битва** притихла, але не втихав **герць**: сотні турків ганяли на бойовищі, прискакували то тут, то там до окопів... та викликали козаків на **бій** *(О. Маковей)*;

Тривали **війни**, буревійні віяли
Вітри, руйнуючи і **спокій** і красу,—
Та образ твій незайманий під віями
Із юності в майбутні дні несу *(Б. Кравців)*.

□ **Воєнний** ↔ **мирний**, **воювати** ↔ **миритися**; **битва** ↔ **мир**, **боротьба** // **бій** // **герць** ↔ **спокій** // **супокій**.

Пор. ще: МИРНИЙ ↔ АГРЕСИВНИЙ.

318. МИРИТИ ↔ СВАРИТИ

Встановлювати мирні стосунки між ким-н.	Сприяти загостренню взаємин.

⊙ **Мирити** ↔ **сварити** *(кого з ким)* народи, людей, сусідів, товаришів, знайомих, дівчат, юнаків, учнів;

дуже, сильно, навічно, постійно, з певною метою, одного з одним.

○ Розбирав [пан Адам] **сварки** та суперечки, **мирив** сусідів, давав усякі поради *(М. Коцюбинський).*

□ **Мир ↔ війна, мирний ↔ агресивний, погоджувати** *// (зводити до відповідності)* **координувати ↔ розсварювати, координуватися ↔** *(втрачати спільні погляди)* **розходитися.**

319. МИРНИЙ ↔ АГРЕСИВНИЙ

Який позбавлений ворожих намірів, який проводить політику миру, миролюбний.	Який настроєний на збройний напад з метою загарбання чиєсь території, багатства, який має нападницький характер, войовничий.

⊙ **Мирний**, а, е ↔ **агресивний**, а, е акт, блок, виступ, спрямування кого-, чого-н., держава, дія, договір, задум, заява, країна, курс, мета, пакт, політика, союз, ставлення до кого-, чого-н., суть чого-н., характер кого-н.; у ставленні до кого-, чого-н. **Мирні ↔ агресивні** кола, наміри, плани, сили. Бути, виростати, залишатися, здаватися, ставати мирним ↔ агресивним. Досить, дуже, завжди, особливо **мирний ↔ агресивний.**

○ Незалежна Україна стала на шлях **мирного** співжиття з сусідніми країнами, за збереження існуючих кордонів і проти **агресивних** намірів будь-кого *(З газет).*

□ **Мир ↔ агресія, миролюбність ↔ агресивність, мирно ↔ агресивно.**

Пор. ще: МИР ↔ ВІЙНА.

320. МИТТЄВИЙ ↔ ТРИВАЛИЙ

Який триває коротко.	Який довго продовжується.

⊙ **Миттєвий**, а, е ↔ **тривалий**, а, е момент, інцидент, блиск, поява, зустріч, перемир'я. Бути, стати **миттєвим ↔ тривалим.**

○ Радісно і трохи аж тоскно стало дівчині від цієї

миттєвої зустрічі з капітаном *(О. Гончар);* Настав **тривалий** мир *(З газет);* На **вічну** пам'ять Котляревському *(Т. Шевченко).*

□ **Скороминущий // короткочасний ↔ вічний // довгочасний // довготривалий.**

321. МИТЬ ↔ ВІЧНІСТЬ

Дуже короткий проміжок часу.	Плин часу, що не має початку і кінця.

⊙ **Мить ↔ вічність** минула, бурхлива, шаслива, очікувана, бажана; триває, існує; життя, історії, революції, стану. Зафіксувати, описати, почалася, передати в чомусь цю **мить ↔ вічність.**

○ *Нехай життя —* **момент** *і зложене з* **моментів**, *ми* **вічність** *носимо в душі (І. Франко);* Він... наче боявся пропустити з цього хоч одну **мить**; Вік їх був коротенький, всього **мент** *(З тв. М. Коцюбинського).*

□ **Момент // мент // хвилина ↔ тривалість.**

322. МІГРАЦІЯ ↔ ПОВЕРНЕННЯ

Переселення народів.	Повернення на попереднє місце.

⊙ Триває, продовжується, відбувається **міграція ↔ повернення** народів, населення, мешканців. **Міграція** *постійна*, численна **↔ повернення** постійне, тривале.

○ **Міграція** народів найчастіше відбувається під час війни, хоч ці народи завжди мріють про **повернення** на свою батьківщину *(З газет).*

□ **Мігрувати ↔ повертатися.**

323. МІЖНАРОДНИЙ ↔ НАЦІОНАЛЬНИЙ

Який існує, відбувається між народами, країнами.	Який існує, відбувається в середині країни.

⊙ **Міжнародний**, а, е **↔ внутрішній,** я, є вагон, поїзд, зв'язок, становище, стосунки, теми, закон, організація, домовленість.

○ Сучасна криза в Україні стала **національною**, але

вона не викликана **міжнародними** стосунками держави *(З газети).*

◇ **Міжнародні мови** *(мови, якими послуговуються міжнародні організації)* ↔ **Національна мова** *(мова нації).*

☐ **Міжнародний ↔ національний.**

324. МІЛІТАРИЗАЦІЯ ↔ РОЗЗБРОЄННЯ

Політика озброєння держави і підготовка до війни.	Політика позбавлення зброї кого-, чого-н.

⊙ **Мілітаризація ↔ роззброєння** постійна, тривала, тимчасова, швидка, випадкова; держав, війська; триває, відбувається.

○ Найважливішою політикою мирного співіснування є **роззброєння**, протилежністю якої є політика **мілітаризації**, або **озброєння** *(З посібника).*

325. МІКРО... ↔ МАКРО...

Перші компоненти антонімічних складних слів, які вказують на значення *великий ↔ малий. Див.* **МАКРО... ↔ МІКРО...**

326. МІЦНИЙ ↔ СЛАБКИЙ

1. Фізично витривалий, сильний, дужий.	Який має невелику фізичну силу.

⊙ **Міцний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е хлопець, парубок, юнак, боксер; дуже, надто, завжди, часом. Бути, стати, залишатися, перебувати, уродитися **міцним ↔ слабким.**

○ Невважаючи на свою глибоку старість, Захар Беркут був іще **сильний** і **кремезний**; Конята змучені і я **слабий** *(З тв. І. Франка);* Уродився він дуже **слабий** *(О. Стороженко);* Орест Білинський... дивувався, що вона така **тендітна**, така **крихка**, вродила аж п'ятеро істот *(І. Вільде);* Буваю часто в **анемічному** стані *(Леся Українка);* Внаслідок великого гідростатичного тиску **ламкі** породи набувають латентної або прихованої

пластичності *(З посібника);* На **крутеє** дерево треба **крутого** клина *(Народне прислів'я).*

2. *Який важко піддається руйнуванню.*	*Який легко ламається, псується.*

⊙ **Міцний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е будівля, огорожа, стіна, мур; дуже, незвичайно. Бути, залишитися, стати **міцним ↔ слабким.**

○ Засув висить над дверима **міцний** *(П. Грабовський);* *Кістляві гачки легкі й еластичні, але* **слабкі** *(З посібника).*

3. Духовно сильний, стійкий, непохитний.	Духовно слабкий, нестійкий.

⊙ **Міцний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е людина, жінка, душа, вдача; дуже, постійно, завжди. Бути, залишатися **міцним ↔ слабким.**

○ Він не був **непохитний, міцний,** як той дуб. Душа у його була мов у пропасниці. Він був **кволий** *(О. Довженко);* Хто вам сказав, що я **слабка**, що я корюся долі? Хіба тремтить моя рука, чи пісня й думка **кволі**? *(Леся Українка).*

4. Який діє з великою силою.	Який не в змозі сильно діяти.

⊙ **Міцний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е вітер, подув, настав. *Бути* **міцним ↔ слабким.**

○ **Міцний** вітер подув від заходу *(Н. Кобринська);* Шхуну безжалісно кидало з хвилі на хвилю навіть при **слабкому** вітрі *(З. Тулуб).*

5. З великою концентрацією діючих речовин.	Слабо насичена чим-н. речовина.

⊙ **Міцний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е розчин, чай, концентрат; дуже, надзвичайно. Бути, стати, зробитися **міцним ↔ слабким.**

○ **Міцна** горілка запекла в роті *(І. Нечуй-Левицький);* Подали **слабкий** чай *(З розмови).*

◇ **Міцний розчин ↔ слабий розчин.**

□ ***Міцний // крутий ↔ ламкий // крихкий, міцний ↔*** **слабий // слабкий // тендітний // кволий // анемічний,**

міцність ↔ слабкість, міцніти ↔ слабнути // знемагати // знесилюватися, міцнішати ↔ слабшати, міцно ↔ слабо.

Пор. ще: МОГУТНІЙ ↔ БЕЗВЛАДНИЙ, СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ, СИЛЬНИЙ ↔ СЛАБКИЙ.

327. МОБІЛІЗУВАТИ ↔ ДЕМОБІЛІЗУВАТИ

Проводити призов військовозобов'язаних на службу до армії.

Звільняти з армії військовослужбовців після закінчення строкової служби.

⊙ **Мобілізувати ↔ демобілізувати** регулярно, швидко, своєчасно, планово.

○ У країні майже одночасно головнокомандувач військ віддає наказ **мобілізувати** молодь і **демобілізувати** військових *(З газет).*

□ **Мобілізаціний ↔ демобілізаційний, мобілізація ↔ демобілізація, мобілізований ↔ демобілізований, мобілізуватися ↔ демобілізуватися.**

328. МОВЧАТИ ↔ ГОВОРИТИ

Бути пасивним у розмові, не виявляти почуття, не видавати звуків, зберігати мовчанку.

Володіти мовою, мати здатність передавати словами думки, почуття, казати, мовити, розмовляти, балакати.

⊙ **Говорить ↔ мовчить** батько, дочка, студент, учень; на вулиці, у класі, в сім'ї, у трамваї, в університеті, у школі; при батькові, при дочці, при дітях, при матері, при учнях; про вчинки, про відрядження, про навчання, про неї, про нього, про оцінки, про події, про факти. **Мовчати ↔ говорити** ввічливо, відкрито, вперто, постійно, часто, чесно. **Говорити** без труднощів, від щирого серця, впевнено, голосно, грубо, енергійно, захоплено, повільно, пристрасно, спокійно, тихо, швидко ↔ **мовчати** зовсім, покірно, стійко. Відмовляти, забороняти, заставляти кого-н., любити, продовжувати, рішити, старатися, хотіти **говорити ↔ мов-**

чати. Мовчати ↔ говорити завжди, повсякчас, довго, постійно, не перестаючи, щодня. **Мовчати** тупо, понуро, насуплено ↔ **говорити** голосно, швидко, українською мовою, по-українському, з товаришем, батьком, гарно, з акцентом, правду, боязко. Намагатися, продовжувати **мовчати ↔ говорити.**

○ *А ми дивились і* **мовчали** *(Т. Шевченко)*;

Ми вдвох ішли й не **говорили**,
Ти вся засніжена була *(М. Рильський)*;

Мовчить Полтава, наче приголомшена, перехотілось людям **говорить.** Він **гомонить**, а я собі **мовчу** *(Л. Костенко)*; Не **мовчанка** буває нудна, а пуста **балачка**; Лихо **говіркому,** та не добре й **мовчазному** *(Народні прислів'я)*; Усякі люди трапляються на містку: і щедрі і скупі, і веселі і сумні, і **мовчазні** і **говіркі**, але кожен щось лишав Кузьмі *(М. Стельмах)*; Складачі також **мовчали** *(І. Франко)*; Товариш **говорив** щось *(М. Коцюбинський).*

□ **Мовчазний // мовчазливий ↔ говіркий // говірливий, мовчанка ↔ говоріння // говір, мовчати ↔ казати // мовити, мовчати ↔ балакати // розмовляти, мовчун ↔ балакун, мовчазний ↔ балакучий, мовчати ↔ лепетати // белькотати, мовчазний ↔ лепетливий, мовчазник // мовчальник ↔ говорун // лепетун.**

Пор. ще: МОВЧАТИ ↔ КРИЧАТИ, МОВЧАТИ ↔ СПІВАТИ.

329. МОВЧАТИ ↔ ЗВУЧАТИ

Бути пасивним у звучанні.	Видавати, створювати звуки.

⊙ **Мовчати ↔ звучати** постійно, давно, щодня, роками; **мовчати** беззвучно, цілком ↔ **звучати** тихо, голосно, дзвінко. Інструменти, струни, оркестр, барабан **мовчить ↔ звучить.**

○ Лунає співом, криком, ляском ліс *(І. Франко)*; А ліс **мовчить**; Я... чуткий, як настроєна арфа, що **зву-**

чить струнами од кожного руху повітря *(З тв. М. Коцюбинського).*

☐ **Мовчати ↔ лунати // лускати, мовчазний // безголосий.**

330. МОВЧАТИ ↔ КРИЧАТИ

Не видавати звуків, не виявляти почуттів, зберігати мовчанку.	Видавати голосом сильний, різкий звук, репетувати, галасувати.

⊙ **Мовчати ↔ кричати** з дітьми, з чоловіком, на вулиці, в школі; про які-н. події, про кого-н.; багато, вперто. **Мовчить ↔ кричить** батько, дитина, учень. **Кричати ↔ мовчати** від болю, від захоплення, від жаху, від радості. Забороняти, хотіти **мовчати ↔ кричати.**

○ Дурне сало: як у піч, то **мовчить**, а як з печі, то **кричить** *(Народне прислів'я)*; — Вдоволені, лотри, хлопське бидло? — зловтішно **викрикнув** Самуїл Лащ.— Преці ж маємо королівський привілей! — з обуренням **вигукнув** Покута... Козаки **мовчали** *(П. Панч)*; Я бачу себе маленьким **мовчазним** хлопчиком посеред цілої юрми... **крикливих** веселих хлоп'ят *(За тв. І. Франка).*

☐ **Мовчазний ↔ крикливий, мовчанка ↔ крик, мовчун ↔ крикун, мовчати ↔ галасувати // репетувати, мовчанка ↔ крик //** *(багатьох людей)* **крикнява // вереск // гамір //** *(крик з плачем)* **лемент //** *(несамовитий крик, вираз відчаю, болю)* **зойк // ґвалт // алярм, мовчання ↔ крикливість,** *(на допомогу)* **волання, мовчазний ↔ галасливий // голосистий // горластий // крикливий.**

Пор. ще: МОВЧАТИ ↔ ГОВОРИТИ, МОВЧАТИ ↔ СПІВАТИ.

331. МОВЧАТИ ↔ СПІВАТИ

Не виявляти почуття, не видавати звуків, зберігати мовчанку.	Видавати голосні музичні звуки.

⊙ **Мовчить ↔ співає** артист, дівчина, учень, хлопець; з друзями, з товаришами; в компанії, в товаристві, в

класі, в хаті, в школі. Заборонити кому-н., любити, уміти, хотіти **мовчати ↔ співати**.

○ *Діти з натхненням* **співали** пісень так злагоджено і дзвінко, що навіть, здавалося, птиці **замовкли**, слухаючи їх *(З газет).*

□ **Мовчазний ↔ співучий.**

Пор. ще: МОВЧАТИ ↔ ГОВОРИТИ, МОВЧАТИ ↔ КРИЧАТИ.

332. МОГУТНІЙ ↔ БЕЗВЛАДНИЙ

1. Який має велику владу, силу.	Який не має влади взагалі.

⊙ **Могутній**, а, е ↔ **безвладний**, а, е монарх, президент, володар, прем'єр-міністр. Бути, стати, залишатися **могутнім ↔ безвладним.**

○ Я, цар царів, я сонця син **могутній** *(Леся Українка);* Чиновник, будучи **безвладним** перед керівником, вийшов мовчки з кабінету *(З газет).*

2. Який має велику фізичну силу, сильний.	Який не має сили, безсилий, безвладний.

○ Мокра сорочка облипла його **могутнє** тіло *(М. Коцюбинський);* Вона стояла німа, ...**безвладна**, немов розбита *(І. Франко).*

□ **Можновладний ↔ безвладний, могутність // можновладство ↔ слабість, могутнішати ↔ ослабати.**

Пор. ще: МІЦНИЙ ↔ СЛАБКИЙ, СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ, СИЛЬНИЙ ↔ СЛАБКИЙ.

333. МОДЕРНИЙ ↔ ЗАСТАРІЛИЙ

Який відповідає моді, виготовлений за зразками моди.	Який вийшов з ужитку, не відповідає сучасним вимогам.

⊙ **Модерний**, а, е ↔ **застарілий**, а, е одяг, капелюшок, будинки, приміщення, погляди, театр, вистава. Бути, залишатися, стати, здаватися, виявитися цілком **модерним ↔ застарілим.**

○ Дочки і зяті в Пахома Хрисантовича цілком **сучас-**

ні, модерні, читають молодих поетів *(О. Гончар);* Годі вам розповідати про боротьбу, яку я зчинив з собою, з своїми звичками, **застарілими** поглядами *(М. Коцюбинський);* На ньому був чорний **старомодний** піджак *(О. Донченко);* Він проти **відсталих** поглядів *(З розмови).*
□ **Сучасний // прогресивний ↔ відсталий, модний ↔ старомодний, модернізатор ↔ консерватор, модернізація ↔ застарілість.**

334. МОКНУТИ (МОКТИ) ↔ ВИСУШУВАТИ

Робитися мокрим, вологим, мокріти.	Ставати сухим.

⊙ **Мокнути (мокти) ↔ висушувати** цілком, повністю, дуже.

О Всьому свій час: під дощем **мокнути**, на сонці **висихати** *(Народне прислів'я);* Цілих десять день довелося пану Суботі... **мокнути** й мерзнути *(І. Франко).*

Пор. ще: ВИСИХАТИ ↔ МОКРІТИ, МОКРИЙ ↔ СУХИЙ, СУШИТИ ↔ МОЧИТИ.

335. МОКРИЙ ↔ СУХИЙ

Просякнутий водою, *(меншою мірою)* сирий, вологий, вогкий.	Який не містить води, вологи, висушений, засушений.

⊙ **Мокрий**, а, е ↔ **сухий**, а, е асфальт, волосся, дах, жито, істота, камінь, кущ, місцевість, м'яч, поверхня, сорочка, спина; **мокрі ↔ сухі** ноги, руки, штани. Залишатися, здаватися, ставати, ходити **мокрим ↔ сухим**. **Мокрий** від води, від дощу, від поту ↔ **сухий** без води, без дощу. Абсолютно, винятково, випадково, дуже, зовсім, надто, повністю, постійно **мокрий ↔ сухий**.

◇ **Мокрий від сліз** — заплаканий ↔ **сухе ридання, сухий плач** — ридання, плач без сліз; **Мокрі від сліз очі** — очі, повні сліз ↔ **сухі очі** — очі без сліз; **Мокрий (аж) до кісток, до рубця ↔ нитки сухої нема (не знайти)** на кому-н.— який наскрізь змок; **Мокра справа** —

розм. злочин, пов'язаний з убивством ↔ **суха справа** — злочин без вбивства.

○ **Сухий** березень, теплий квітень, **мокрий** май — буде хлібу урожай. Добрий чоловік: на печі **сухий**, у воді **мокрий** *(Народні прислів'я).*

□ **Мокрісінький ↔ сухесенький, мокріти ↔ висихати, мокро ↔ сухо, мокрота ↔ сухість; вогкий // вологий // сирий ↔ сухий // висушений.**

Пор. ще: ВИСИХАТИ ↔ МОКРІТИ, МОКНУТИ ↔ ВИСУШУВАТИ, СУШИТИ ↔ МОЧИТИ.

336. МОНОГАМІЯ ↔ ПОЛІГАМІЯ

Дозвіл одружуватися тільки з однією особою.	Дозвіл одружуватися з кількома особами.

○ Дикунству відповідає груповий шлюб — **полігамія**, цивілізації — **одношлюбність**, або **моногамія** *(З посібника).*

□ **Одношлюбність ↔ багатошлюбність // гарем, моногамний // одношлюбний ↔ полігамний.**

337. МОСТИТИ ↔ РУЙНУВАТИ

Будувати з каміння дороги, мости.	Знищувати вимощені дороги, мости.

⊙ ***Мостити* ↔ руйнувати** дороги, мости, шляхи; повністю, ґрунтовно, зовсім; в Україні, в областях, в районах.

○ Теслярі пахли тесаним деревом,.. ті, що **мостять** дороги — смолою *(Томчієв);* Не спинити зливи, що затоплює землю,.. **руйнує** греблі і все, що на дорозі *(М. Коцюбинський).*

□ **Мостити // брукувати ↔ руйнувати // нищити.**

338. МОРЩИТИ ↔ РОЗГЛАДЖУВАТИ

Робити зморшки, складки на чомусь.	Вирівнювати, розправляти щось.

⊙ **Морщити ↔ розгладжувати** брови, зморшки, чоло, обличчя, шкіру рук; ґрунтовно, добре, сильно.

○ Дмитро **морщить** чоло і дивиться кудись далеко в степ *(М. Ірчан)*; Другі **розправляли** невід *(Панас Мирний)*; Довго **розглажувала** [Марія] зморшки *(С. Чорнобривець)*; Коли підходить щось... Лице **морхле**, маленьке, як печена глива *(І. Вирган)*; Лице, Недавно ще **поморщене** грижею І втомою, тепер мов просіяло *(І. Франко)*; В нього було повне і **гладке** обличчя.

□ **Морщити ↔ вирівнювати // розгладжувати, поморщений // морхлий ↔ розгладжений // гладкий.**

339. МУДРІСТЬ ↔ ДУРНОТА

Здатність людини мислити.	Відсутність розуму, розсудливості, поміркованості.

⊙ **Мудрість ↔ дурнота** людини, дитини, чоловіка, жінки, учня; вроджена, вічна, природна, власна, своя.

○ Якби ви вчились так, як треба, то й **мудрість** би була своя; І **дурень**, і **мудрий** нічого не знає *(З тв. Т. Шевченка)*; Немає друга понад **мудрість**, Ні ворога над **глупоту** *(І. Франко)*; Як то так, що порожнеча зживається з повнотою, **глупота** з **розумом** *(Д. Ткач)*.

□ **Розум // глузд // розсудливість // поміркованість // інтелект // компетентність ↔ глупота // безглуздя, мудрощі ↔ тупість // дурість // дурощі, змістовність // сенс ↔ абсурд // абсурдність // нісенітниця // безглуздя, мудрець // мудрій // розумник ↔ дурень // телепень, розумниця ↔** *ім.* **дурна,** *ірон.* **мудрагель ↔** *лайл.* **блазень.**

Пор. ще: РОЗУМНИЙ ↔ ДУРНИЙ.

340. М'ЯТИ ↔ РОЗГЛАДЖУВАТИ

Стискаючи, згинаючи, робити нерівним, невпорядкованим.	Розправляти що-н. зім'яте, зібгане, робити рівним.

⊙ **М'яти ↔ розглажувати** руками; вим'я, льон, коноплі, шкури; добре, систематично, з напруженням.

○ Надя... витягла з кишені **зім'ятий** папірець і **розгладила** його *(З тв. Д. Ткача)*.

□ **Бгати // жмакати ↔ рівняти // випростовувати.**

341. НА ↔ З (ІЗ, ЗО, ЗІ)

Прийменник, який вживається із *знах. в.* і визначає просторові відношення при позначенні місця, предмета, істоти, на які спрямовується дія з метою розміщення. — Прийменник, який вживається з *род. в.* і визначає просторові відношення при позначенні місця, предмета, істоти, з поверхні яких відокремлюється що-н.

⊙ Вилізти **на** що-н. ↔ злізти **з** чого-н.; сісти **на** щось ↔ піднятися **з** чогось; одягнути шапку **на** голову ↔ зняти шапку **з** голови.

○ **Зі** школи **на** майдан вибігала дітвора *(А. Головко).*

342. НАБЛИЖАТИСЯ ↔ ВІДДАЛЯТИСЯ

1. Переміщатися на близьку віддаль до кого-, чого-н. — Переміщатися на дальшу відстань від кого-, чого-н.

⊙ **Наближатися** до берега, до будинку, до дівчини, до машини, до стола ↔ **віддалятися** від берега, від будинку, від дівчини, від машини, від стола. **Наближатися** ↔ **віддалятися** відразу, впевнено, гордо, дуже, знову, з охотою, повільно, часто, швидко. Наважитися, намагатися, хотіти **наближатися** ↔ **віддалятися**.

2. Стати ближчим у часі. — Стати дальшим у часі.

⊙ **Наближається** ↔ **віддаляється** вечір, день, зима, літо, осінь, рік, день народження, навчальний рік, ювілей; одноманітно, повільно, швидко.

3. Ставати подібним до кого-н. — Втрачати подібність з ким-н.

⊙ **Наближатися** до друзів, до колективу, до товаришів, до людей, до землі, до тіла, до будинку, до мети ↔ **віддалятися** від друзів, від колективу, від товаришів, від людей, від землі, від тіла, від будинку, від мети, **наближатися** ↔ **віддалятися** ідеалами, ідеями, концепціями, поведінкою, поглядами, відкрито, вельми, глибоко, зовсім, ідейно, морально, офіційно, повністю, наполегливо, постійно, вперто, щодня, щогодини, тижнями, рішуче від кого-н., чого-н.

O Напружене око вбачало у пітьмі якісь тіні, що снуються в тумані, **наближаються, віддаляються** *(М. Коцюбинський)*; Лихе швидко приходить, а поволі **відходить**. Розкіш як **приходить** — смакує, як **відходить** — катує *(Народні прислів'я)*; Одні видіння **відходять** від нього, а натомість **наближаються** тіні тридцять сьомого року, він морщиться од самої згадки про одну з найтяжчих, як він у глибині душі вважав, людських трагедій *(М. Стельмах)*.

□ **Наближати ↔ віддаляти, наближення ↔ віддалення, приходити ↔ відходити, наближено ↔ віддалено.**

Пор. ще: БЛИЗЬКИЙ ↔ ДАЛЕКИЙ.

343. НАБЛИЖАТИСЯ ↔ САХАТИСЯ

Захоплюючись чимсь, линути, пригортатися до когось.

Настрашившись, різко відсторонюватися від когось.

⊙ **Наближатися** *до когось, чогось* ↔ **сахатися** *від когось, чогось* завжди, постійно, кожного дня, невпинно. **Наближатися** *до когось, чогось* до хлопців, до дівчат, до людей, до світла, до товпи, до зброї; з надією, з любов'ю, пристрасно, лагідно ↔ **сахатися** *від когось, чогось* хлопців, дівчат, людей, світла, натовпу, зброї; з острахом, з боязню.

O Четверо запінених і охриплих від люті... псів вовчими стрибками **наближалися** до парубка *(О. Донченко)*; Тугар Вовк **приблизився** до Борунди *(І. Франко)*; **Сахається** розгублена душа *(Л. Костенко)*; У нас така чутка йде, що ви дівчат **сахаєтесь**? *(М. Кропивницький)*.

□ **Шарахатися ↔ наближатися** // *(душевно)* **линути** *до когось.*

344. НАВКОЛО ↔ ПРОСТО

Рухатися по колу.

Рухатися, не звертаючи з дороги.

⊙ **Навколо ↔ просто** ходити, їздити, рухатися.

O Він обходить **кругом** колиску *(М. Стельмах)*; Ідіть

просто і **просто**, повернете праворуч через село *(Ю. Яновський).*

□ **Крутом // навкруги // навкруг // довкола // довкіл ↔ навпростець // напростець // напрямки // навпрямці.**

345. НАД (НАДІ, НАДО) ↔ ПІД (ПІДІ, ПІДО)

Прийменник, який вживається з *оруд. в.* і вказує на просторові відношення при позначенні предметів, істот, вище яких відбувається дія.	Прийменник, який вживається з *оруд. в.* і вказує на просторові відношення при позначенні предметів, нижче яких відбувається дія.

⊙ **Над** головою ↔ **під** головою; **над** нами ↔ **під** нами; **над** столом ↔ **під** столом.

○ І **над** нами, й **під** нами горять світи...
І внизу, і вгорі глибини...
О, який прекрасний ти,
Світе єдиний *(Є. Плужник)*;

Тепер і хмари, і небо **над** ними, і земля **під** ними...— все це скидалося на незавершені полотна геніїв про створення світу *(М. Стельмах).*

346. НАДЗВИЧАЙНИЙ ↔ ЗВИЧАЙНИЙ

Дуже сильний ступенем свого вияву.	Нічим не примітний.

⊙ **Надзвичайний**, а, е ↔ **звичайний**, а, е дівчина, хлопець, вчинок, заходи, ставлення; **Надзвичайний**, а, е незадоволення, напруження, жорстокість, явище ↔ **звичайний**, а, е факт, потреба.

○ Який прекрасний, **надзвичайний** голос; З богині [статуї] ти зробив товар **звичайний** *(З тв. Лесі Українки).*

□ **Незвичайний // винятковий // особливий // дорідний ↔ повсякденний // звичний // незначний // абиякий, незвичайність // винятковість // особливість ↔ посередність // звичайність, надзвичайно // винятково // особливо ↔ звичайно // як-небудь // абияк.**

347. НАКОПИЧУВАТИ ↔ РОЗБИРАТИ

Поступово, збираючи, зносити докупи.	Використовуючи щось з чого-н. цілісного, робити його меншим.

⊙ **Накопичувати** ↔ **тратити** кошти, гроші, цінності, запаси чого-н., сили, здібності. **Накопичувати** наполегливо, повсякчас, із зусиллями, в поті чола ↔ **тратити** марно, даремно, повсякчас.

○ Буду **накопичувати** запаси хліба *(М. Руденко)*; Не **тратьте**, куме, сили, спускайтеся на дно *(Народне прислів'я)*; Кожен молодий літератор має день у день **нагромаджувати** літературний досвід, а не **витрачати** час на безплідні дискусії *(Літ. Україна)*.

◇ **Збивати копійку (копійчину)** *(нагромаджувати гроші)* — **втрачати майно**.

□ **Копичити** // **нагромаджувати** // **збирати** // **складати** ↔ **розбирати** // **розтягати.**

348. НАЛІВО ↔ НАПРАВО

На ліву сторону, ліворуч.	На праву сторону, праворуч.

⊙ Іти, їхати, зайти, заїхати, повернути, прибути, прийти, ходити **наліво** ↔ **направо**.

◇ **Направо** й **наліво** — без розбору, не розбираючи.

○ Люди, які... розмінюють свої почуття **направо** й **наліво**, по-моєму, зрештою, мусять відчувати себе злидарями *(О. Гончар)*; Йди **направо**, я **наліво** шлях верстатиму в тумані *(І. Франко)*; Той тягне **вліво**, інший гне **управо** *(Л. Костенко)*; Круті схили вигинались то **вправо**, то **вліво**, то пологими, то стрімкими западинами *(І. Цюпа)*; Цей **зліва**,— пояснив Епіфанієві Поважний Карлик,— колишній князь Голіцин... А той, **праворуч**,— колишній князь Волконський *(Р. Іваничук)*.

□ **Зліва** ↔ **справа**, **ліворуч** ↔ **праворуч**.

Пор. ще: ЛІВИЙ ↔ ПРАВИЙ.

349. НАПОЛЕГЛИВИЙ ↔ БЕЗПОРАДНИЙ

Непохитний у здійсненні поставленої мети.	Безпомічний у своїх справах, який потребує допомоги.

⊙ **Наполегливий**, а, е ↔ **безпорадний**, а, е юнак, учень, дівчина, старець, бабуся. Завжди, постійно, досить **наполегливий** ↔ **безпорадний**.

○ Вона була дівчина **наполеглива,** вольова *(В. Кучер)*; Юнаки з очевидною ерудицією *виявилися* **безпорадними** *(О. Довженко).*

□ **Настирливий // заповзятий // напористий // упертий // вольовий ↔ безпомічний // недолугий // недорікуватий, наполегливість ↔ безпорадність, наполегливо ↔ безпорадно.**

350. НАПРАВЛЯТИ ↔ ПСУВАТИ

Усуваючи помилки, вади, робити таким, як потрібно, правильно, лагодити, налагоджувати.	Робити непридатним для користування, вживання, пошкоджувати.

⊙ **Направляти ↔ псувати** годинник, двері, замок, іграшку, машину, меблі, механізм, обладнання, предмети; в дитячому садочку, в класі, в клубі, в кімнаті, в лісі, в хаті; на вулиці, на заводі, на роботі, на полі; зовсім, цілком, майже, повністю, остаточно. Намагатися, починати, хотіти **направляти ↔ псувати.**

○ Яць сидів дома і **направляв** цебер *(І. Франко)*; Окупанти і їхні наймити, відступаючи з Києва, **псували** устаткування підприємств *(С. Скляренко).*

□ **Направляння ↔ псування, виправлений ↔ зіпсований, направляти // налагоджувати ↔ шкодити, лагодити // ладнати // ладити //** *(ціль)* **корегувати //** *(текст)* **коректувати ↔ псувати // шкодити, направлений ↔ зіпсований // ушкоджений // дефектний.**

351. НАРОДЖЕННЯ ↔ СМЕРТЬ

Поява на світ, початок життя.	Припинення життя, кончина.

⊙ **Народження** ↔ **смерть** дитини, жінки, людини, чоловіка. Дата, день, місце, рік, час **народження** ↔ **смерті** кого-н. Відзначати день, річницю від дня **народження** ↔ від дня **смерті** кого-н. При **народженні** ↔ при **смерті** кого-н. бути присутнім. Довідатися, знати, повідомити кого-н. про **народження** кого-н. ↔ про **смерть** кого-н. Привітати з днем **народження** кого-н. ↔ висловити співчуття з приводу **смерті** кого-н. Радіти з дня **народження** ↔ сумувати з приводу **смерті**.

◇ Від **народження** до **смерті** — все життя.

○ Історія розвитку флори цілих географічних районів нашої планети — це безперервна послідовність відмирання і **народження** окремих видів *(З журналу)*; Людина прожила від **народження** до **смерті** на одному місці *(З документів)*.

□ **Народжуваність** ↔ **смертність**.

Пор. ще: ЖИТИ ↔ УМИРАТИ, ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ, НАРОДЖУВАТИСЯ ↔ УМИРАТИ.

352. НАРОДЖУВАТИСЯ ↔ УМИРАТИ

З'являтися на світ, починати життя, знайтися.	Переставати жити, закінчувати життя, кінчатися, конати, (трагічно) загинути, (в бою) полягти.

⊙ **Народжується** ↔ **вмирає** дитина, людина, первісток. **Народжуватися** ↔ **умирати** слабим, товстим, худим; у лікарні, на селі, в Києві, на чужині; у брата, вдома; о такій-то годині, такого-то дня, року, вдень, вночі, зранку, на світанні, зимою, літом. **Народжуватися** ↔ **вмирати** довго, в муках, тихо, тяжко. **Народитися** ↔ **умерти** зразу, раптом, швидко.

○ Як **народився**, то треба й **померти** *(Народне прислів'я)*; Обідрані, голодні люди **гинули** од чуми та од голоду *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Народжений ↔ померлий, народження ↔ відмирання, народження ↔ вмирання, народжуватися ↔ кінчатися // конати, народитися ↔ умерти // загинути // полягти.**

Пор. ще: ЖИТИ ↔ УМИРАТИ, ЖИТТЯ ↔ СМЕРТЬ, НАРОДЖЕННЯ ↔ СМЕРТЬ.

353. НАСТУП ↔ ВІДСТУП

Бойові дії військ з метою руху вперед і розгрому противника.	Відхід з певних позицій під натиском противника.

⊙ **Наступ ↔ відступ** великий, весняний, відомий, глибокий, загальний, масовий, незабутній, несподіваний, організований, раптовий, рішучий. Блискучий, довгожданий, переможний, очікуваний, успішний **наступ** ↔ важкий, тяжкий, ганебний, прикрий **відступ. Наступ ↔ відступ** взводу, дивізії, партизан, піхоти, полку, противника; в горах, у районі чого-н., на якійсь ділянці фронту, по всьому фронті. В результаті, в процесі, завдання, значення, мета, організація, підготовка, початок, раптовість, успіх, хід, час **наступу ↔ відступу**. Готувати, закінчити, починати, припиняти **наступ ↔ відступ**. Перейти в **наступ** ↔ почати **відступ**. Про **наступ** ↔ про **відступ** повідомити, прийняти рішення. Тримати в таємниці початок **наступу ↔ відступу**.

○ **Відступ** тривав недовго, почався **наступ** *(І. Ле)*.

□ **Наступальний ↔ відступальний, наступати ↔ відступати.**

Пор. ще: АТАКА ↔ КОНТРАТАКА, НАСТУП ↔ ОБОРОНА.

354. НАСТУП ↔ ОБОРОНА

Бойові дії військ з метою руху вперед і розгрому противника.	Бойові дії військ з метою утримання позицій, оборонних укріплень.

⊙ Великий, весняний, відомий, раптовий, сильний **наступ** ↔ глибока, героїчна, ешелонована, кругова,

мобільна, могутня, наполеглива, незабутня, протиземітна, протиповітряна, протитанкова **оборона**. Завдання, значення, підготовка **наступу** ↔ глибина, завдання, *лінія*, мета, *план*, прорив, успіх, характер **оборони**. Тактика **наступу** ↔ **оборони**. Наказ про **наступ** ↔ про **оборону**. Підготовка до **наступу** ↔ до **оборони**. Йти в **наступ** ↔ бути, сидіти в **обороні**.

○ Наші танкісти від **оборони** перейшли в **наступ** *(І. Ле)*.

□ **Наступальний ↔ оборонний, наступати ↔ оборонятися.**

Пор. ще: НАСТУП ↔ ВІДСТУП.

355. НАТОВП ↔ ОДИНАК

Велика сукупність людей.	Одна особа, що відокремилася від інших.

⊙ **Натовп** людей, молоді, студентів, шахтарів; великий, згуртований, неорганізований, суцільний ↔ **одинак**-юнак, хлопець, чоловік; самотній, поодинокий, сумний, незалежний. Бути, залишатися **масою** ↔ **одинаком.**

○ В невеликих кімнатах було тісно й душно од великого **натовпу** гостей *(І. Нечуй-Левицький)*; Я хочу сил повсталого титана, щоб оспівать нестримну силу **мас** *(В. Сосюра)*; Я бачу себе маленьким мовчазним хлопчиком посеред цілої **юрми**... крикливих веселих хлоп'ят *(З тв. І. Франка)*; Ішли старі з похилими сивими бородами, молодші з веселою посмішкою, галасливі діти, **організації** й **одинаки** *(Г. Епік)*; Більшість десятикласників готувалися до екзаменів **групками** *(О. Донченко)*; **Гурт** людей стоїть біля похилої хати *(Леся Українка)*.

□ **Купа // гурт // громада // натовп // організація //** *діал.* **глота ↔ одинак.**

Пор. ще: МАСОВИЙ ↔ ПООДИНОКИЙ.

356. НАХИЛЯТИ ↔ ВИРІВНЮВАТИ

Змінювати пряме положення предмета на похиле.	Зробити рівним по вертикалі.

⊙ **Нахиляти ↔ вирівнювати** корабель, човен, літак,

штангу; впевнено, рішуче, остаточно, із зусиллями, добре, правильно.

○ Шквал крутить корабля, **нахиляє** його *(О. Іваненко);* Василь **вирівняв** літака недалеко від землі *(В. Собко);* Вітер в полі повіває тополину то **рівняє**, то додолу **нахиляє** *(Народна пісня).*

□ **Нахил // крен ↔ прямизна // рівність,** *(про літак, човен, корабель)* **кренитися // нахилятися ↔ вирівнюватися; нахилений ↔ рівний // прямий.**

357. НАЧИСТО ↔ НАЧОРНО

Остаточно викінчуючи, без помарок, набіло.	Попередньо, не викінчуючи остаточно.

⊙ Написати, накреслити, зробити що-н. **начисто ↔ начорно.**

○ Час у роботі збігав швидко. Олекса навіть не отямився, як закінчив **начорно** всі доправки *(Ю. Мушкетик)*; Марійка ще раз переглянула **чернетку**, переписала твір **начисто** *(О. Донченко).*

Пор. ще: ЧИСТИТИ ↔ БРУДНИТИ, ЧИСТОВИК ↔ ЧЕРНЕТКА.

358. НАЯВНИЙ ↔ ВІДСУТНІЙ

Який є в дійсності.	Якого нема на місці.

⊙ **Наявний**, а, е ↔ **відсутній**, я, є начиння, основа, підстава, людина, учень, студенти, люди; всі, поодинокі; завжди, щодня, кожного разу; на зборах, на заняттях, на мітингу. Бути **наявним ↔ відсутнім.**

○ Кравець тяжко захворів на шлунок і зараз **відсутній** *(І. Ле);* При **наявній** кількості **присутніх**, кворум зборів є *(З газет).*

□ **Присутній ↔ неприсутній.**

359. НАЯВНІСТЬ ↔ ВІДСУТНІСТЬ

Перебування когось в якомусь місці, присутність.	Перебування когось поза межами певного місця.

⊙ **Наявність ↔ відсутність** дітей, матеріалу, пере-

шкод, учнів, членів, школярів; вдома, на заняттях, на зборах, у кабінеті, у класі, у списку, на уроці; деколи, завжди, постійно, часто.

○ Карналь поклав трубку, не слухаючи виправдань Кучмієнка, покликав Олексія Кириловича. Той слизнув до кабінету, мов тінь, наблизився й не наблизився, був, мабуть, між Карналем і Кучмієнком, між небом і землею, між **присутністю** і прихованою **відсутністю**, невловимий і непевний чоловік, якого не звинуватиш, але яким і не захопишся занадто *(П. Загребельний)*.

□ **Наявний ↔ відсутній, присутній ↔ відсутній.**

360. НЕВИННИЙ, ↔ ВИННИЙ, НЕВИНЕН ↔ ВИНЕН

Який не має за собою провини, гріха.	Який має за собою провину.

⊙ **Невинний**, а, е ↔ **винний**, а, е дитя, дівчина, жінка, клас, учень, хлопець, чоловік. Бути, жити, залишатися, ставати **невинним ↔ винним**. Засудити, покарати, знайти, оправдати, покарати **винного ↔ невинного**. Абсолютно, досить, дуже, мабуть, морально, повністю, політично **винний (винен) ↔ невинний (невинен)**. Довести, доказати, що хто-н. **винний (винен) ↔ невинний (невинен)**.

○ **Невинних** оправдано, а **винних** притягнуто до відповідальності *(З газет)*.

□ **Невинність ↔ винність // вина // провина.**

361. НЕВЧАСНИЙ ↔ СВОЄЧАСНИЙ

Який відбувається в непотрібний момент.	Який станеться в потрібну пору.

⊙ **Невчасний**, а, е ↔ **своєчасний**, а, е гість, приїжджий. Бути **невчасним ↔ своєчасним**.

○ Розгнівався пан на такий **невчасний** жарт *(І. Франко)*; Підмога **своєчасна** *(З газет)*.

□ **Невчасно ↔ своєчасно**.

362. НЕДООЦІНЮВАТИ ↔ ПЕРЕОЦІНЮВАТИ

Неповною мірою оцінювати чи виявляти значення когось, чогось. — Оцінювати вище, як варто.

⊙ **Недооцінювати ↔ переоцінювати** вартість чого-н., корови, капусти, вміння кого-н., достоїнства кого-н., здібності, знання кого-н., значення кого-, чого-н. (класу, противника, учнів, фактів, хлопців); абсолютно, досить, дуже, надто, раптом, рішуче.

○ Філіпчук глянув на Бронка поглядом, сповненим такої ненависті, що Бронкові мимохіть спало на думку: цього противника можна тільки **недооцінити**, але ніколи не **переоцінити** *(І. Вільде)*.

□ **Недооцінка // недооцінювання ↔ переоцінка // переоцінювання**.

363. НЕМА (НЕМАЄ) ↔ Є (БУТИ)

Бути відсутнім. — Знаходитися, перебувати.

○ Де **нема** святої волі, Не **буде** там добра ніколи *(Т. Шевченко)*.

364. НЕПРИТОМНІТИ ↔ ОТЯМЛЮВАТИСЯ

Втрачати свідомість. — Повертатися до свідомості.

⊙ **Непритомніти ↔ отямлюватися** зненацька, раптово, своєчасно; вчора, зранку, тоді; вдома, на роботі, на вулиці, в лікарні.

○ Аж тепер відчув, що **непритомніє** з перенапруги *(І. Ле)*; Оця відомість була для мене такою несподіваною, що довго я попросту не міг **отямитися** *(І. Франко)*; Меланка **опам'яталася** і дивиться на неї нетямущим поглядом *(І. Кочерга)*.

□ **Зомлівати ↔ опам'ятатися.**

365. НИШКОМ ↔ ЯВНО

Непомітно для інших. — Не приховуючи від інших.

⊙ **Нишком ↔ явно** постійно, завжди, час від часу,

інколи щось робити, навчатися, допомагати, шкодити, любити, кохатися, зустрічатися.

○ Часто бачиш, що грішить хтось **явно**, Та не знаєш, чи він **потаємно** Вдесятеро більш добра не робить *(І. Франко);* Устав Чіпка тихо; намацав двері; **нишком** вийшов у сіни *(Панас Мирний);* На очах Гордого з'явилася непрохана сльоза, і він **крадькома** змахнув її долонею *(М. Руденко);* За вікнами вітер **таємно** гіллям і снігами шумить *(В. Сосюра).*

□ **Таємно // крадькома // потай // потайки ↔ відкрито.** *Пор. ще:* ТАЄМНИЙ ↔ ЯВНИЙ.

366. НІЖНИЙ ↔ ГРУБИЙ

1. Який виявляє почуття ніжності, душевності.	Який у ставленні до когось виявляє грубість, безсердечність.

⊙ **Ніжний**, а, е ↔ **грубий**, а, е чоловік, жінка, коханий; до коханої, до дружини, до студентів, до дівчат, вчора, завжди, непослідовно, весь час. Бути, народитися, стати **ніжним ↔ грубим.**

○ Немає для неї на світі нікого дорожчого, ніж він, її **ніжний**, тихий, душевний Віталик *(О. Гончар);* Такий **ніжний** [Володко], як те сонячне тепло, такий **сердечний** і милий, як ті пісні чудові *(І. Франко);* І в мозолях рука його уперта Шукає, клеїть сірого конверта З листом **душевним**, писаним вночі *(А. Малишко);* **Бездушну** помсту звали правосуддям; **Ліричний** поет з нього був би добрий *(З тв. Лесі Українки).*

2. Який приємний на дотик, слух, зір, нюх.	Який неприємний на дотик, для слуху, зору, нюху, шорсткий.

○ **Ніжний** багрянець скрашав травки над горами *(О. Гончар);* Її манера одягатися була якась **вульгарна** *(А. Турчинська);* **Грубий** тон старої панни обидив її *(І. Нечуй-Левицький);* З кухні долинав **ніжний** аромат тіста та варених ягід *(І. Сенченко);* Важко було звик-

нути до **суворого**, наскрізь продутого вітрами степу, коли перед очима стояли **м'які** обриси зелених черкаських гаїв *(Д. Бедзик)*; Завжди усмішка **лагідна** цвіла їй на вустах *(В. Сосюра)*.

3. Який відзначається тендітністю, невитривалістю, делікатної будови.	Який відзначається стійкістю, витривалістю, міцністю.

О **Ніжна** петунья та царська борідка красувалися серед жовтогарячих гвоздик; Виснажлива хвороба зробила його якимось крихким, **тендітним** *(З тв. О. Гончара)*; Мати закутала **грубим** полотняним шматком маля *(С. Чорнобривець)*; Довгообразе, повне лице її не розплилося, до старості додержало свої **делікатні** форми *(І. Нечуй-Левицький)*; **Ніжний** і тихий, неначе **мімозної** вдачі, він був чимось визначним; Вона втратила свою давню до подиву **витривалу** свою силу і енергію *(З тв. О. Кобилянської)*.

◇ **Груба їжа** *(проста, важка для перетравлення їжа)* ↔ **делікатес** *(вишукана тонка страва)*.

□ **Ніжний // душевний // сердечний // ласкавий ↔ бездушний // безсердечний, ніжний // м'який // лагідний // ліричний ↔ різкий // шорсткий, ніжний // тендітний // делікатний // мімозний ↔ витривалий.**

367. НІМИЙ ↔ ГОВІРКИЙ

Який позбавлений можливості говорити.	Який може говорити або багато говорить.

⊙ **Німий**, а, е ↔ **говіркий**, а, е чоловік, жінка, хопчик, дитя. Бути, вродитися, стати **німим** ↔ **говірким.**

О Хоч би тобі словом обізвалася: мов зроду **німа** *(Панас Мирний)*; Грицько був **говіркий**, веселий *(Б. Грінченко)*; **Балакливий** був чоловік *(Марко Вовчок)*.

□ **Німотний // безголосий // беззвучний // ↔ балакучий // балакливий.**

368. ОБАЧНИЙ ↔ НЕВРІВНОВАЖЕНИЙ

Який виявляє обережність у своїх вчинках, мові.	Який не контролює своїх вчинків.

⊙ **Обачний**, а, е ↔ **неврівноважений**, а, е людина, перехожий, свідок, жінка, дівчина; в розмові, вчинками; в товаристві, в гостях, в школі, на роботі. Бути, стати, залишитися **обачним ↔ неврівноваженим.**

○ Моє життя — складна дипломатична гра, де переможе той, хто **обачніший** і розумніший *(З. Тулуб);* Мої сини, як зима і весна. Старший — меткий і проворний, як задеркуватий зимовий день. Молодший — **неврівноважений**, як весняна повінь *(Ю. Яновський).*

□ **Обережний ↔ непостійний.**

Пор. ще: РОЗУМНИЙ ↔ ДУРНИЙ.

369. ОБГОВОРЮВАТИ ↔ МОВЧАТИ

Детально аналізуючи щось, обмінюватися міркуваннями з приводу чого-н.	Бути пасивним у розмові.

⊙ **Обговорювати** справи, підготовку до чогось, вихід на роботу, проблеми ↔ **мовчати** про справи, про підготовку до чогось, про вихід на роботу, про проблеми. **Обговорювати ↔ мовчати** спільно, одностайно, разом; ввечері, щодня; вдома, на кухні, на засіданні, в конторі; зі сестрою, з учнями, вдвох, з клієнтами.

○ Він **обговорював** з нею докладно, що нову діжку треба добре вимочить; Змовились ми **мовчати**, нікому й не натякати про нашу роботу *(З тв. М. Коцюбинського);* Умів лиш **мітингувати**, Не торкавсь ніяких справ *(М. Гірник)*; Слідчий **мовчить**, не натискає, не кричить, — він чогось жде *(І. Багряний).*

□ **Мітингувати ↔ мовчати.**

370. ОБ'ЄДНУВАТИ ↔ РОЗ'ЄДНУВАТИ

З'єднувати в єдине ціле, вiробити єдиним, зливати, зводити до купи, згруповувати.

Ділячи на частини, відокремлювати, розчленовувати, роз'єднувати, роздроблювати.

⊙ **Об'єднувати ↔ роз'єднувати** дітей, зусилля кого-н., людей, майно кого-н., молодь, народи, сили кого-н.; товариство, тварин, товар, продукти, багатство; уважно, з труднощами, повсякчас; на вигоні, на пасовиську, в магазині, на виробництві; для спільної праці, для боротьби, для участі в чомусь, для покращення навчальної роботи, щоб добре працювати, щоб зразково вчитися, для спільної праці; безапеляційно, без труднощів, з труднощами, відразу, впевнено, знову, зразу, несподівано, офіційно, повністю, рішуче, таємно, уважно, швидко. Бажати, мати мету, намагатися, рішити, хотіти **об'єднувати** в що-н. ↔ **розділяти** що-н.

О Сказав батько синам: «Якщо **з'єднаєтеся** і так будете жити, ніхто не **роз'єднає** вас» *(Народна казка)*; Щоб брати братів **єднали**,.. Треба перше нам освіти *(П. Грабовський)*; Найбільше бажання, яке їх **об'єднувало**, яким вони жили, зводилось до одного: швидше розквитатися з фронтами *(О. Гончар)*; **Розділивши** хутко людей на дві групи,.. вони кинулись навздогін паліям *(М. Стельмах)*.

□ **Об'єднавчий ↔ розділяючий, об'єднаний ↔ розділений, об'єднання ↔ розділяння, об'єднуватися ↔ розділятися, згуртовувати ↔ роз'єднувати, групувати** // *(за певними ознаками)* **класифікувати** // *(зібрати збірку чогось)* **комплектувати** // *(про твір)* **компонувати** // *(зміцнюючись)* **консолідувати** // *(увівши до чогось нового)* **кооптувати** // *(установлювати зв'язок між подібними уявленнями)* **асоціювати ↔ роз'єднувати** // **розділяти, об'єднувати ↔ розподіляти** // **диференціювати, консолідований** // **згрупований ↔ розділений, групування** // **класифікування** // **комплектування** // **консолідація** // *(держав)* **конфедерація ↔ розподіл** // **роз'єднування, збивати ↔ різати, зшивати ↔** *(тканину)* **краяти, з'єднувати ↔ тяти, клеїти** // **ліпити ↔ розривати** // **роз'єднувати.**

371. ОБ'ЄКТИВНИЙ ↔ СУБ'ЄКТИВНИЙ

Який позбавлений упередженого і суб'єктивного ставлення.	Який виявляє лише своє ставлення до чогось.

⊙ **Об'єктивний**, а, е ↔ **суб'єктивний**, а, е хлопець, людина, викладач, рішення, вимога, ухвала, ставлення. **Об'єктивний** ↔ **суб'єктивний** у ставленні до людей, до студентів, до подій, до фактів. Бути, стати **об'єктивним** ↔ **суб'єктивним.** Ставитися до кого-, чого-н. **об'єктивно** ↔ **суб'єктивно.**

○ Треба бути щирим, без жалю до себе одвертим, правдивим, **об'єктивним** *(С. Васильченко);* Словники укладають живі люди, отже, на їх роботі позначаються не тільки **суб'єктивні** смаки *(М. Рильський).*

□ **Безсторонній // неупереджений ↔ особистий // індивідуальний.**

372. ОДНАКОВИЙ ↔ РІЗНИЙ

Який нічим не відрізняється від інших, рівний з іншими, однорідний.	Який позбавлений подібності, схожості, неоднаковий з іншими.

⊙ **Однаковий**, а, е ↔ **різний**, а, е вага чого-н., виховання кого-н., довжина, запах, збіжжя, кількість, колір чого-н., людина, об'єм, робота, температура, форма чого-н. **Однакові** ↔ **різні** будинки, газети, галузі, долі, думки кого-н., коні, люди, машини, погляди кого-н., предмети, результати чого-н., температури чого-н., телевізори, характери кого-н., чоботи; вагою, довжиною, кольором, температурою, формою, шириною, якістю; за вагою, за довжиною, за кольором, за температурою, за формою, за шириною, за якістю; стосовно (щодо) чого-н., у всьому. **Однакового**, ої ↔ **різного**, ої ваги, довжини, кількості, кольору, культури, об'єму, росту, характеру, ширини. Абсолютно, випадково, зовсім, майже, повністю, цілком **однакові** ↔ **різні**. Бути, виглядати, залишатися, знаходитися, ставати **однаковим** ↔ **різним**.

О Мати всюду **однакова** мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люди; Мені тепер дуже і дуже потрібно одну акварельну краску... вона буває **різних** фабрик, але найлучша Римська сапія *(Із тв. Т. Шевченка)*; Не одна тільки **однаковість** вдачі зводить людей докупи: частіше робить людей близькими приятелями **супротилежність** їх вдачі *(І. Нечуй-Левицький)*; Мені так приємно,.. що наші симпатії **обопільні** *(М. Коцюбинський)*.

□ **Однаковість ↔ різниця, однаковість ↔ протилежність, однаково ↔ нарізно // по-різному, однорідний ↔ неоднаковий, буквальний // адекватний // відповідний ↔ різний, обопільний // взаємний ↔ неоднаковий.**

Пор. ще: ПОДІБНИЙ ↔ РІЗНИЙ, РІЗНИЦЯ ↔ ТОТОЖНІСТЬ.

373. ОДНОМАНІТНИЙ ↔ РІЗНОМАНІТНИЙ

Увесь час однаковий, такий самий.	Увесь час різний, неоднаковий.

⊙ **Одноманітні ↔ різноманітні** виступи, запахи, звуки, люди, мелодії, пісні, слова, смаки, твори, фільми, форми; стосовно чого-н., у підході до чого-н., за вимовою, за звучанням, за мелодією, за поведінкою, за характером. Бути, виглядати, залишатися **одноманітним ↔ різноманітним**. Абсолютно, зовсім, цілком **одноманітні ↔ різноманітні**.

О Степ був **одноманітний**, безмежний, і ніщо не порушувало його тиші *(Г. Тютюнник)*; Всесвіт великий і **різноманітний**: одні тіла перебувають в стані плазми, другі в стані закам'янілості *(О. Гончар)*; Пішло потім **монотонне** життя на водах *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Одноманітність // монотонність ↔ різноманітність, одноманітно ↔ різноманітно,** *(про звуки перен.)* **монотонний ↔ різноманітний.**

Пор. ще: ОДНАКОВИЙ ↔ РІЗНИЙ, ПОДІБНИЙ ↔ РІЗНИЙ.

374. ОДУЖУВАТИ ↔ ХВОРІТИ

Ставати здоровим, міцним. Втрачати сили, здоров'я.

⊙ **Одужувати ↔ хворіти** швидко, дуже, довго, несподівано, раптово, вчора, минулого року, весною; в санаторії, вдома.

○ Вона боязко, турботно придивлялася до Зінька — як йому: чи легшає, чи **одужує** *(Б. Грінченко);* Життя — важкий подвиг... Працюй до знемоги незмінним борцем, **Конай** та **одужуй**, Покою не май; Годі **скніти** рабами *(З тв. П. Грабовського);* Ледве дійшла я додому, лягла і довго **хворіла** *(Г. Хоткевич).*

□ **Нидіти // хиріти // скніти ↔ міцніти.**

Пор. ще: ЗДОРОВИЙ ↔ ХВОРИЙ, МІЦНИЙ ↔ СЛАБИЙ.

375. ОДЯГАТИ ↔ РОЗДЯГАТИ

Натягати одяг на кого-н. Знімати одяг з кого-н.

⊙ **Одягати ↔ роздягати** дитину, людину, ляльку, чоловіка, хворого. **Одягати** в костюм, у плащ, у сорочку, у (все) нове, у (все) старе ↔ **роздягати** з костюма, плаща, сорочки; з (усього) нового, з (усього) старого. Без труднощів, відразу, із задоволенням, зразу, моментально, нашвидкуруч, повільно, спокійно, швидко **одягати ↔ роздягати**. Бажати, прагнути, хотіти **одягати** кого-н. ↔ **роздягати** кого-н.

○ Зима **одягає**, а літо — **роздягає** *(Народне прислів'я)*; Джмелик бере із лави штани, спокійно **одягає** їх... Юля розуміла брутальність їхніх натяків і бачила, як вони **роздягають** її очима *(Г. Тютюнник).*

□ **Одягання ↔ роздягання, зодягати ↔ знімати, одягатися ↔ роздягатися, одягнений ↔ роздягнений.**

Пор. ще: ГОЛИЙ ↔ ОДЯГНЕНИЙ.

376. ОЗБРОЄННЯ ↔ РОЗЗБРОЄННЯ

Забезпечення зброєю, військовим спорядженням. Відбирання зброї від кого-н., зменшення зброї в запасах держав.

⊙ **Озброєння ↔ роззброєння** близьке, відкрите, вибіркове, двостороннє, дальше, неминуче, одностороннє, повне; армії, війська, гарнізонів, груп, держав, дивізій, загонів, колоніальних військ, партизанів, повстанців. Значення, організація, підготовка, початок, хід, мета **озброєння ↔ роззброєння**. Вести, готувати, затримувати, організовувати, почати, припинити *(знах. в.)* **озброєння ↔ роззброєння**. Довести до відома, знати все про **озброєння ↔ роззброєння**. Боротьба за **озброєння ↔** за **роззброєння.**

○ Україна погоджується проводити **роззброєння,** якщо інші, особливо сусідні країни, не вестимуть **озброєнь** у гонитві за односторонньою... перевагою *(З газети).*

□ **Озброєний ↔ роззброєний, озброювати ↔ роззброювати, озброюватися ↔ роззброюватися.**

377. ОМОЛОДЖУВАТИСЯ↔ СТАРІТИ (СТАРІТИСЯ)

1. Ставати молодим, молодшим.	Ставати старим, старішим.

⊙ **Омолоджуватися ↔ старіти (старітися)** постійно, повсякчас, завжди, все життя.

○ Поки Янтух ріс та краси набирався, **омолоджувався,** Фрузина ледачіла, **старілася** *(З тв. А. Свидницького).*

2. *Перен.* Ставати кращим, оновитися.	Залишатися не оновленим, старіти.

⊙ Місто, вулиці, села, будинки **омолоджуються ↔ старіють.**

○ Деякі будинки не **оновлювалися, старіли,** хоч в цілому **омолодився** древній Київ *(З газет);* Ікон було в них дуже багато і такі **постарілі**, закопчені, полуплені. Усе чекали, старенькі, що вони **оновляться** *(Є. Кравченко).*

□ **Оновитися ↔ погіршати.**

Пор. ще: СТАРИЙ ↔ МОЛОДИЙ, СТАРИЙ ↔ НОВИЙ.

378. ОПТИМІСТ ↔ ПЕСИМІСТ

Людина, схильна у всьому бачити гарні, позитивні, світлі сторони, яка вірить у щасливе майбутнє.	Людина, схильна у всьому бачити погані, негативні, темні сторони, яка не вірить в успіх, у краще майбутнє.

⊙ **Оптиміст ↔ песиміст** за думками, настроями, переконаннями, поглядами, за ставленням до чого-н. Бути, виглядати, жити, залишатися, здаватися, вважатися, ставати **оптимістом ↔ песимістом**. Великий, відомий, давній, надмірний, невиправний, непорушний, очевидний **оптиміст ↔ песиміст**.

☐ **Оптимізм ↔ песимізм, оптимістичний ↔ песимістичний, оптимістка ↔ песимістка, оптимістично ↔ песимістично.**

379. ОПУСКАТИ ↔ ПІДНІМАТИ

Переміщувати нижче, донизу.	Переміщувати вище, догори, підносити.

⊙ **Опускати ↔ піднімати** голову, дитину, прапор, руку, картину, покривало, занавіску, штори. **Опускати** вниз, на землю, додолу ↔ **піднімати** вверх, вище, на горище, на дах, на плече. Виявляти бажання, намагатися, прагнути, хотіти **опускати ↔ піднімати. Опускати ↔ піднімати** без труднощів, відразу, енергійно, непомітно, обережно, повільно, раптом, різко, швидко.

○ Я на гору круту, крем'яную
Буду камінь важкий **підіймать**
(Леся Українка);

І другу я березу тут побачив,
Що серед моря зелені нової...
Стояла, **опустивши** довгі віти
(М. Рильський).

☐ **Опускання ↔ піднімання // підняття, опущений ↔ піднятий, зниження ↔ підвищення, знижувати ↔ підносити.**

Пор. ще: ОПУСКАТИСЯ ↔ ПІДНІМАТИСЯ, ПІДВИЩУВАТИ ↔ ЗНИЖУВАТИ.

380. ОПУСКАТИСЯ ↔ ПІДНІМАТИСЯ

Переміщуватися нижче, спускатися донизу, падати.

Переміщуватися вище, приймати положення вище від попереднього, підноситися, вставати, підводитись.

⊙ Дим, літак, м'яч, людина **опускається** ↔ **піднімається**. **Опускатися** на землю, на брезент ↔ **підніматися** із землі, з брезенту, на горище. **Опускатися** ↔ **підніматися** у воді, у повітрі.

○ Де грози **падають**, там райдуги **встають** *(П. Тичина)*; Дніпро котив важкі сірі хвилі, понтонний міст **підіймався** і **опускався** під ногами *(Ю. Яновський)*.

□ **Опускання** ↔ **піднімання** // **підняття, знижуватися** ↔ **підноситися, опускатися** ↔ **вставати.**

Пор. ще: ОПУСКАТИ ↔ ПІДНІМАТИ, ПІДВИЩУВАТИ ↔ ЗНИЖУВАТИ.

381. ОСВІЧЕНИЙ ↔ НЕОСВІЧЕНИЙ

Який має освіту, засвоїв знання.

Який не одержав освіти.

⊙ **Освічений**, а, е ↔ **неосвічений**, а, е хлопець, дівчина, студенти, людина, чоловік. Бути, стати **освіченим** ↔ **неосвіченим.**

○ По очах та по виду ще коло Печер я дізналася, що ви не з **простих** прохачок. Ви людина **освічена** *(І. Нечуй-Левицький)*; Нариси [показують], як однакові враження відбиваються у душах **культурної** людини і **простого** чоловіка *(Панас Мирний)*; Треба... бути чуйним, **культурним,** діловим *(А. Шиян)*.

□ **Культурний** ↔ **простий.**

382. ОСІЛИЙ ↔ КОЧОВИЙ

Який обрав собі постійне місце проживання, вести осілий спосіб життя.

Часто переїжджати з місця на місце зі своїм житлом, вести кочовий спосіб життя.

⊙ **Осілий**, а, е ↔ **кочовий**, а, е народ, плем'я, етнос,

побут населення, життя; на землі, в степу; постіно, завжди, зразу. Бути, стати **осілим ↔ кочовим.**

○ Знайдені в поселенні речі... говорять про сільськогосподарський **осілий** побут населення. Усі скіфи були об'єднані під владою сильних **кочових** племен *(З посібника).*

□ **Осідати // оселятися ↔ кочувати, осілий** *ім.* **↔ кочівник.**

383. ОСНОВНИЙ ↔ ДРУГОРЯДНИЙ

Який є найважливішим, чільний.	*Який не належить до чільних, основних.*

⊙ **Основний**, а, е **↔ другорядний**, а, е загін, ланка, підприємство, заходи, завдання, думка, прикмета чогось, напрямок, курс, ухвала; щось **основне ↔ другорядне**. Бути, залишатися, ставати, вважатися **основним ↔ другорядним.**

○ **Основне** завдання сучасного руху в Україні — утвердити демократичні принципи розвитку держави і вважати, щоб не збитися на **другорядні** манівці *(З газет).*

□ **Генеральний // провідний ↔ неосновний.**

384. ОЧИЩАТИ ↔ ГРІШИТИ

Перен. Робити морально чистим, досконалим.	Ставати, робитися морально винним, грішним.

⊙ **Очищати** себе, друга, душу, своє життя, провини **↔ грішити,** ставати винним, ставати грішним.

○ Художня література здатна **очищати** людську душу, утверджувати внутрішні надбання *(Літ. Україна);* Господи, дякую тобі з цілого серця, що ти простив мені мої **гріхи** і **очистив** мою душу... На майбутнє постановляю не **грішити**; Боже, милостив будь мені, **грішному**, Боже, **очисти** гріхи мої *(З молитви);* Хто спить, той не **грішить** *(І. Карпенко-Карий).*

◇ **Брати гріх на душу, впасти у гріх** *(согрішити)* ↔ **Очиститися від гріха** *(висповідатися).*

□ **Очищати ↔ каламутити, мутити, очищення ↔ гріх // провина.**

Пор. ще: ОЧИЩАТИСЯ ↔ ЗАБРУДНЮВАТИСЯ.

385. ОЧИЩАТИ ↔ ЗАБРУДНЮВАТИ

Робити щось чистим.	Робити кого-н., що-н. брудним.

⊙ **Очищати ↔ забруднювати** рану, штани, одяг, тіло, обличчя, воду, рідину, вулицю; ґрунтовно, цілком.

○ Сани **очистили** від снігу і *поклали на них* поранених *(Г. Тютюнник);* По піску навіть ліпше, — зауважила вона, — а то мокре *пале листя* шелестить так смутно, та й сукню може **забруднити, покаляти** *(Леся Українка);* Кожну каламутну або звичайну воду для проведення експерименту **очищають**, або **фільтрують**, звільняючи її від непотрібних домішок *(З журналу).*

□ **Очищати ↔ покаляти, очищати ↔ каламутити // мутити, очищати // фільтрувати ↔ забруднювати, очищування // фільтрація ↔ забруднення, очищений // відфільтрований ↔ забруднений.**

Пор. ще: ОЧИЩАТИСЯ ↔ ЗАБРУДНЮВАТИСЯ, ЧИСТИТИ ↔ БРУДНИТИ.

386. ОЧИЩАТИ ↔ ЗАЙНЯТИ

Примусити когось звільняти якесь місце, покинути.	Захопити якесь місце.

⊙ **Очищати ↔ зайняти** місце, приміщення, хату, кімнату, квартиру, стадіон, площу, вулицю, Київ, країну, територію; цілком, повністю, насильно, *назавжди.* **Очищати** що-н. від ворога, від завойовників, від колонізаторів ↔ ворог, завойовник, *колонізатор* **зайняв** що-н.

○ Фашисти **займали** українські села... Воїни УПА **очищали** село від загарбників *(З журналу).*

□ **Звільнення ↔ займання // захоплення.**

Пор. ще: ПОКИДАТИ ↔ ЗАЙМАТИ.

387. ОЧИЩАТИ ↔ ЗАХАРАЩУВАТИ

Звільняти від чогось, робити свобіднішим що-н.	Безладно заповнювати якесь приміщення, захаращувати.

⊙ **Очищати // упорядковувати ↔ захаращувати** кімнату, приміщення, кабінет, спальню, коридор, стайню, стодолу, повністю, зранку, зовсім.

○ Негайно **очистити** вози від всього стороннього *(О. Гончар);* Мабуть, знову **захарастили** двір своїми возами *(Н. Рибак);* **Захаращені** кімнати було звільнено, все сміття було винесене, приміщення **упорядковане** *(З газет).*

□ **Очищення ↔ захаращення, очищати // упорядковувати ↔ захаращувати.**

388. ОЧИЩАТИСЯ ↔ ЗАБРУДНЮВАТИСЯ

1. Звільнятися від бруду.	Стати брудним, нечистим. Йдучи забризкатися водою, болотом, забрьохатися.

⊙ **Очищатися** від пороху, від бруду, від реп'яхів, від болота, від мастила ↔ **забруднюватися** болотом, пилом, брудом, мастилом. **Очищатися ↔ забруднюватися** в дорозі, на подвір'ї, цілком, вчора, минулого тижня.

○ **Очищатися** від дорожної пилюки *(З газет);* Ніколи він не обмине калюжі, щоб не пройти через неї і не **забрьохатися** по самісінькі коліна *(О. Копиленко).*

2. *Перен.* Робитися морально чистим, досконалішим.	Ставати винним, грішним.

⊙ **Очищатися** від скверностей, від неморальних вчинків, від провини, від гріхів ↔ **забруднитися** гріхами, негідними вчинками.

○ Перед кимось же треба йому **очиститися** *(М. Стельмах)*; [Єфрем] Бачиш, твоє життя **чисте,** як скло. [Пархім] А твоє хіба **забруднилося?** *(М. Кропивницький);* Коваль **згрішив**, а шевця повісили *(Номис);* Не кожен, хто **грішить**, той **сповідається** *(Народне прислів'я);* Наступного дня він і справді **провинився**, а **очиститися** йому не дали *(З тв. О. Донченка).*

□ **Очищатися ↔ провинитися // грішити, висповідатися ↔ згрішити, очищення ↔ забруднювання.**

Пор. ще: ОЧИЩАТИ ↔ ЗАБРУДНЮВАТИ, ЧИСТИТИ ↔ БРУДНИТИ, ОЧИЩАТИ ↔ ГРІШИТИ.

389. ОЩАДЛИВИЙ ↔ МАРНОТРАТНИЙ

Який бережливо витрачає що-н., додержується економії, дбайливий.	Який нерозумно, без потреби витрачає гроші, майно тощо, гойний.

⊙ **Ощадливий**, а, е ↔ **марнотратний**, а, е батько, вдова, дитя, дід, друг, дядько, зять, кожен, колектив, людина, мати, парубок, робітник, син, сусід, суспільство, юнак. Бути, виростати, жити, залишатися, зробитися, ставати, уважатися **ощадливим ↔ марнотратним**. Винятково, досить, дуже, занадто, зовсім, надмірно **ощадливий ↔ марнотратний.**

○ Ви були господарна, **ощадлива**,.. добра дружина *(І. Вільде)*; Бути **марнотратним** за рахунок держави,— не тільки не припустимо, це аморально *(З газети).*

□ **Заощаджувати ↔ марнотратити, ощадливий** *(у знач. ім.)* **↔ марнотратник, економний ↔ марнотратний, ощадливість ↔ марнотратність // марнотратство, ощадливо ↔ марнотратно.**

390. ПАДАТИ ↔ ПІДНІМАТИСЯ

Опускатися зверху вниз.	Переміщатися знизу вверх, приймати вертикальне положення.

⊙ Хлопець, листок, пил, літаючий змій, туман **падає ↔ піднімається. Падати** зверху, з дерева, з неба, з даху,

з драбини ↔ **підніматися** уверх, на дерево, на небо, на дах, по драбині.

○ Листя **падає** огнистими метеликами *(Ю. Яновський);* Ясне сонце почало **підніматися** десь далеко за лісом *(Панас Мирний).*

□ **Падіння ↔ підняття.**

391. ПАЛАЦ ↔ ХАЛУПА

Розкішний будинок.	Невелика убога житлова будівля.

⊙ **Палац ↔ халупа** господаря, в лісі. **Палац** розкішний, багатий, королівський, запущений ↔ **халупа** нужденна, запущена, покинута.

○ Недалеко від церкви, як висока гора, чорнів панський **палац** *(Панас Мирний);* Замість якоїсь прохацької **халупи**... вона несподівано опинилася в чистому житлі *(І. Нечуй-Левицький).*

□ **Палата ↔ халупа // хижина // хижа // кибитка //** *(перен. дуже нужденна)* **буда // розвалюха // халабуда.**

392. ПАЛИТИ ↔ ГАСИТИ

Знищувати вогнем.	Припиняти горіння.

⊙ **Палити ↔ гасити** вогнище, вогонь. **Палити** хати, село, сіно, скирту ↔ **гасити** запалену хату, запалене село, запалене сіно, запалену скирту.

○ Магнати **палять** хати, Шабельки гартують *(Т. Шевченко);* І не допитуйтеся у живих, що кожний із них в ті страшні часи робив: чи **гасив** у місті **запалювальні** бомби, чи рятував поранених *(Остап Вишня).*

□ **Запалений ↔ загашений.**

393. ПАН ↔ *ім.* ПІДВЛАДНИЙ

Той, хто займає привілейоване становище власника над людьми.	Особисто залежна від пана людина, як його власність.

⊙ **Пан** жорстокий, бундючний, гордий, багатий ↔ *ім.*

підвладний непокірний, гордий, слухняний. Бути, ставати **паном** ↔ *ім.* **підвладним.**

○ *Я...* здолаю жити не **рабом** злиденним, а вільним, непідвладним *(Леся Українка);* Коли **володар** сердиться, **підвладному** краще робити вигляд, що він має рацію *(С. Добровольський);* Я вас скріплять? Я викопав вам гріб, бо я **аристократ**, а ви **плебеї**; Ти, брате, любиш Русь За те, що гарно вбрана, — Я ж не люблю, як **раб** Не любить свого **пана** *(З тв. І. Франка);* Колись **поміщик**... даровими **кріпаками** вергав оці камінні брили *(І. Ле);* Вільне населення Риму, яке не належало до общини **патриціїв**, називалося **плебеями** *(З посібника);* Віковічна боротьба двох станів, **панського** і **мужицького**, ніколи не кінчалася *(М. Коцюбинський).*

□ **Пан // володар ↔ раб, панський ↔ мужицький, патрицій ↔ плебей, патриціат ↔ плебс, пан // поміщик ↔ кріпак, вільний ↔ рабський // кріпацький.**

394. ПАНУВАТИ ↔ НАЙМИТУВАТИ

Мати владу над ким-н.	Через бідність вимушено працювати в когось.

⊙ **Панувати** розкішно, в державі, над кріпаками, в селі ↔ **наймитувати** тяжко в хазяїна, в поміщика.

○ **Наймитувати** важче, як **панувати** *(Народне прислів'я).*

□ **Панувати ↔ батракувати // батрачити.**

395. ПАТРІОТИЗМ ↔ КОСМОПОЛІТИЗМ

Відданість своєму народові, любов до батьківщини.	Теорія, що не визнає національної культури, традицій.

○ **Патріотизм** — це відданість людей своєму народові *(З посібника);* Даремне мене в **космополітизмі** при сій справі укоряли *(Леся Українка).*

□ **Патріотичний ↔ космополітичний, патріот ↔ космополіт.**

396. ПЕРЕБІЛЬШУВАТИ ↔ ПРИМЕНШУВАТИ

Виражати свої міркування про що-н. у перебільшеному виді. — Видавати що-н. за менш значне, ніж воно насправді є.

○ **Гіпербола** — стилістичний засіб навмисного **перебільшення**, що використовується на противагу **применшенню** *(З посібника).*

□ **Гіперболізувати ↔ применшувати, гіпербола // гіперболізація ↔ применшення, гіперболізований // перебільшений ↔ применшений, гіперболічно ↔ применшено.**

397. ПЕРЕБИРАТИ ↔ НЕДОБИРАТИ

Брати, збирати, набирати, мати зайве, більше, ніж потрібно. — Брати, збирати, набирати, мати менше, ніж потрібно.

⊙ **Перебирати ↔ недобирати** балів, ваги, кілограмів, норми, речей; у присутності кого-н., на полі, в магазині; багато, дуже, завжди, ніколи, часто.

○ При підрахунках виявилося, що окремі члени колективу **перебрали** свою норму грошової винагороди, на що самі звернули увагу при оплаті... Через посуху господарство **недобрало** запланованого зерна *(З газети).*

398. ПЕРЕДНІЙ ↔ ЗАДНІЙ

Який перебуває спереду, обернений вперед. — *Який знаходиться ззаду,* перебуває ззаду.

⊙ **Передні ↔ задні** будинки, вагони, вози, кишені, колеса, ноги, парти, ряди, тварини. Виглядати, очікувати **передніх ↔ задніх**. Бути, залишатися, стати **переднім ↔ заднім**. Знаходитися серед **передніх ↔ задніх**. Знову, зовсім, мабуть, цілком **передній ↔ задній**.

◇ **Вести (водити, повести, показувати) перед** — йти першим, показуючи шлях ↔ **пасти задніх** — бути позаду, відставати, поступатися в чомусь.

○ Віз вискочив колесом на горбок і перекинувся набік. **Передня** вісь хруснула, а колесо зав'язло в рівчаку... Не встиг Кайдаш набідкатися, як **задній** віз

нагнався на **передній** і перекинувся *(І. Нечуй-Левицький)*; **Передні** колеса кінь везе, а **задні** — самі котяться *(Народне прислів'я)*.

□ **Головний ↔ задній, перед ↔ зад**.

Пор. ще: ВПЕРЕД ↔ НАЗАД, СПЕРЕДУ ↔ ЗЗАДУ.

399. ПЕРЕДОВИЙ ↔ ВІДСТАЛИЙ

1. Який передує, йде попереду.	Який залишається ззаду, не встигає за передовим.

⊙ Бути **передовим ↔ відсталим** у поході, у строю.

2. Який вищий від інших рівнем свого розвитку, досяг значних успіхів у чомусь у порівнянні з іншими.	Який перебуває на нижчому рівні розвитку в порівнянні з іншими, не встигає за іншими у чому-н.

⊙ **Передовий**, а, е ↔ **відсталий**, а, е бригада, господарство, індустрія, держава, країна, культура, людина, методика, наука, область, цех. **Передові ↔ відсталі** методи дослідження, погляди. Бути, здаватися, зробитися, ставати **передовим ↔ відсталим**. Досить, дуже, занадто, зовсім, цілком **передовий ↔ відсталий**.

Узнач. ім.: **Передовий**, а, е — про людей, що посідають чільні позиції ↔ **відсталий**, а, е — *про людей, що* не можуть догнати передових у навчанні, у праці.

◇ **Ходити в передових** — тривалий час бути серед найкращих працівників ↔ **ходити у відсталих** — тимчасово не могти догнати передових у чому-н.

○ Спочатку всі здивувалися, чому він з **передового** господарства перейшов у **відстале** *(З газет)*.

□ ***Випереджувати*** **↔ відставати, передовик ↔ відсталий** *(у знач. ім.)*, **розвинутий ↔ відсталий**.

Пор. ще: ПЕРШИЙ ↔ ОСТАННІЙ.

400. ПЕРЕМОГА ↔ ПОРАЗКА

Успіх у боях, у змаганнях, у досягненні чого-н.	Розгром противника, невдача, програш у чому-н.

⊙ **Перемога ↔ поразка** важлива, велика, довгождана, ідейна, майбутня, моральна, несподівана, очевидна,

очікувана, спортивна. Виняткова, знаменна, прекрасна **перемога** ↔ неминуча, смертельна, тяжка **поразка**. **Перемога** ↔ **поразка** у бігу, у бою, у війні, у змаганні, у матчі, у чемпіонаті; англійців, військ, динамівців, команди. **Перемога** над ворогом, над динамівцями, над командою, над фашизмом ↔ **поразка** ворога, динамівців, команди, противника, фашизму. (Не) вірити в **перемогу** ↔ в **поразку**. Боротися за **перемогу** кого-н. ↔ проти **поразки** кого-н. (Не) хотіти **перемоги** ↔ **поразки**. Одержати, принести кому-н., присудити кому-н. **перемогу** ↔ **поразку**. Чекати на **перемогу** ↔ на **поразку**. Поставитись як-н., приготуватися до **перемоги** ↔ до **поразки**. Довідатися, думати, писати, читати про **перемогу** ↔ про **поразку**. Відомості, книги, розповіді, статті про **перемогу** ↔ про **поразку** кого-н. Значення, наслідки, умови **перемоги** ↔ **поразки**.

○ Згадала пригоди, небезпеки, **поразки** і **перемоги** *(О. Донченко).*

□ **Звитяга // перемога ↔ поразка, перемогти // здолати ↔ потерпіти поразку.**

401. ПЕРЕПРОШУВАТИ ↔ ОБРАЖАТИ

Просити вибачення.	Зневажливими словами, негативними вчинками завдавати комусь душевних прикрощів.

⊙ **Перепрошувати** ↔ **ображати** друга, сусіда, дівчину, однокласника, незнайомого; вчора, давно; на роботі, вдома. **Перепрошувати** чемно, щиро, увічливо ↔ **ображати** грубо, безпардонно, необачно.

○ Тут же **перепросила** жінка за безтактовність мужчини *(П. Панч)*; Її **ображало** це *(Б. Грінченко);* Вмієш **ображати**, вмій і **перепросити** *(Народне прислів'я).*

□ **Вибачатися ↔ ображати, перепрошення // вибачення ↔ образа.**

402. ПЕРШИЙ ↔ ОСТАННІЙ

1. Який посідає початкове місце в ряді яких-н. однорідних предметів.	Який посідає кінцеве місце в ряді яких-н. однорідних предметів.

⊙ **Перший**, а, е ↔ **останній**, я, є акорд, будинок, відомість, день, дитина, документ, доручення, дочка, думка, записка, збори, зустріч, лист, розділ книги, сеанс, син, том, трамвай, урок, усмішка, фраза. Бути, виявитися, знаходитися, перебувати, ставати **першим** ↔ **останнім**; в колоні, на марші, в поході, в списку, у черзі. Знову, мабуть, постійно, раптом **перший** ↔ **останній**.

2. Який випереджує в чомусь інших.	Який відстає в чомусь від інших.

⊙ **Перший**, а, е ↔ **останній**, я, є дівчина, робітник, студент, учень. Викликати, оголошувати **перших** ↔ **останніх**. Бути, залишатися **першим** ↔ **останнім** завжди, постійно, часто.

◇ **На перших порах (початках)** — на початку, спочатку ↔ **до останнього подиху, зітхання** — до кінця життя; **Не ти (я, ви** *і т. ін.*) **перший, і не ти (я, ви** *і т. ін.*) **останній** — те, що сталося, переживали вже інші.

О У гостині **останній** починай їсти, а **перший** — переставай *(Народне прислів'я)*; Данте був **останнім** поетом середньовіччя і **першим** поетом нового часу *(М. Рильський)*; Не долетить ні **перша**, ні **остання** з моїх думок у невідомий світ *(П. Филипович)*.

Пор. ще: ПЕРЕДНІЙ ↔ ЗАДНІЙ.

403. ПЕСТИТИ ↔ ЗНУЩАТИСЯ

Ставитися прихильно, ніжно до кого-н., виявляючи ласку, пестощі.	Заподіюювати муки, страждання кому-н.

⊙ **Пестити** дитину, дівчинку, кохану; ніжно, лагідно, щиро ↔ **знущатися** над дитиною, над дівчинкою, над коханою; жорстоко, грубо, безсердечно. **Пестити** ↔ **знущатися** на людях, вдома; щодня, постійно.

О Маму свою мало пам'ятаю. Тільки й згадую, як

мене **пестила** й цілувала і називала мене рум'яним яблуком *(І. Франко);* Часом прокинеться в ньому чоловік і він тоді стає таким добрим: і дітей **лащить**, і до жінки заговорить як слід *(М. Коцюбинський);* Василинка хапає синка на руки, **голубить** його *(І. Вирган);* Батько-п'янчуга **знущався** на очах в дитини з матері *(Ю. Збанацький).*
□ **Голубити // лащити ↔ глумитися.**

404. ПІВДЕНЬ[1] ↔ ПІВНІЧ[1]

Час найвищого стояння сонця над горизонтом, що відповідає 12 годині дня, полудень.

Час на межі двох діб, що відповідає 12 годині ночі.

⊙ Гарячий, холодний **південь** ↔ гаряча, холодна **північ**. Бути де-н., працювати до (самого) **полудня** ↔ до (самої) **півночі**. До, коло **полудня** ↔ до, коло **півночі**.
◇ **Над полудень** — перед 12 годиною дня ↔ **перед північчю** — перед 12 годиною ночі; **По полудні** — після 12 години дня ↔ **по півночі** — після 12 години ночі.

405. ПІВДЕНЬ[2] ↔ ПІВНІЧ[2]

Одна з чотирьох сторін світу, протилежна півночі; напрямок у цей бік.

Одна з чотирьох сторін світу, протилежна півдню; напрямок у цей бік.

⊙ **Південь** віддалений, гарячий, лагідний, прекрасний ↔ **північ** віддалена, прекрасна, сувора, холодна. Курс, напрямок, рух, йти, наближатися, наступати, рухатися на **південь** ↔ на **північ**. Вивчати, досліджувати, досліди, життя **півдня** ↔ **півночі**. **Південь** ↔ **північ** країни.
○ Смуга лісів київського лісостепу поєднується з дрімучими хащами Чорного лісу в районі Сміли—Чигирина, біжить вздовж Дніпра на **північ**... На **півдні** до лісу ще докочується степ *(Ю. Яновський).*
□ **Південний ↔ північний, південно-західний ↔ північно-східний, південно-східний ↔ північно-західний.**

406. ПІДВИЩУВАТИ ↔ ЗНИЖУВАТИ

Робити вищим; збільшувати кількість, розмір, тривалість, вияв чого-н., вдосконалювати розвиток чого-н.; робити кращим; переводити кого-н. на вищу посаду.

Робити нижчим, зменшувати кількість, розмір, *тривалість, вияв* чого-н.; погіршувати розвиток чого-н.; робити гіршим.

⊙ **Підвищувати ↔ знижувати** вимоги, дисципліну, добробут, ефективність чого-н., заробітну плату, зацікавленість кого-н., норму, оцінку, виробіток, пенсію, прибуток, продуктивність праці, рівень виробництва, свідомість кого-н., темп, температуру чого-н., урожай, у скільки-н. разів що-н. (успішність учнів, ціну чого-н.); директором, керівником підприємства, класним керівником, учителем; у майбутньому, на днях, вчора, сьогодні, зразу, несподівано, поступово, швидко. **Підвищувати ↔ знижувати** на посаді кого-н., у званні кого-н. Намагатися, прагнути, старатися, хотіти **підвищувати ↔ знижувати**.

◇ **Підвищувати (підносити) голос, тон** — говорити, звучати, голосніше ↔ **знижувати** голос, тон — робити нижчим за звучанням, тембром.

○ **Підвищення** дисципліни учнів збагачує їх знання; і навпаки: **зниження** дисципліни збіднює і їх знання *(З посібника)*.

□ **Підвищення ↔ зниження, підвищуватися ↔ знижуватися; збільшуватися ↔ знижуватися** *(щодо урожайності полів)*.

Пор. ще: ВИСОКИЙ ↔ НИЗЬКИЙ, ОПУСКАТИ ↔ ЗНИЖУВАТИ.

407. ПІДВИЩИТИ ↔ РОЗЖАЛУВАТИ

Переводити когось на вищу посаду.

Позбавити когось попереднього звання, чину.

⊙ **Підвищити ↔ розжалувати** на посаді, у званні; урядовця, службовця; несподівано, раптом, вчора, минулого тижня.

○ Багатьох загиблих командир полку знав особисто, **підвищував** їх у званні *(В. Кучер);* Три тижні ходив у єфрейторах, а потім мене **розжалували** *(Ю. Мушкетик).*
□ **Коронувати ↔ розвінчати.**

408. ПІДНЕСЕННЯ ↔ СПАД

1. Бути виявом чого-н.	Зменшення сили вияву.

⊙ **Піднесення ↔ спад** виробництва, продукції.
○ Після світової кризи — **занепаду** виробництва в тридцятих роках двадцятого століття в США почалося впевнене **піднесення** промисловості *(З посібника).*

2. Творчий запал, стан душевного піднесення.	Зменшення душевної енергії.

⊙ **Піднесення ↔ спад** почуттів, пристрасті.
○ Після **піднесення**, гніву і вибуху пристрастей настав **спад** емоцій *(Н. Рибак).*
□ **Бум // пік ↔ спад // заспокоєння.**
Пор. ще: РОЗКВІТ ↔ ЗАНЕПАД.

409. ПІДПІЛЬНИЙ ↔ ЛЕГАЛЬНИЙ

Який діє, відбувається в нелегальних умовах.	Визнаний, дозволений законом.

□ Гуща проводив **підпільну** роботу на селі *(З посібника);* Всяка **легальна** робота між народом... поки що неможлива *(М. Коцюбинський).*
□ **Підпілля ↔ дозволеність // легалізм, підпільно ↔ легально.**

410. ПІРНАТИ ↔ ВИРИНАТИ

Занурюючись у воду, опускатися під воду.	Випливати з води.

○ Лебідь приплив до них і почав **пірнати** в воду: то **пірнає**, то **виринає** *(І. Нечуй-Левицький);* Пароплав швидко нахилився на бік і почав **занурюватися**, лише деякі ящики **виринали** на поверхню *(З газет).*
□ **Занурюватися ↔ випливати.**

411. ПЛАВНИЙ ↔ РІЗКИЙ

Про рухи, звуки, мову: позбавлений різкості.

Без різких переходів.

О **Плавне** гальмування. **Плавний** танець. На дорозі стрічалися дівчата з **елестичними** рухами тіла *(М. Коцюбинський)*; **Різким** рухом вихопив він шаблю *(З. Тулуб)*.
□ **Еластичний ↔ різкий.**

412. ПЛАКАТИ ↔ СМІЯТИСЯ

Лити сльози від болю, з горя, із зворушення, ***(сильно)*** ридати, ***(примовляючи)*** голосити, заводити.

Видавати сміх від веселощів, радості, нервового збудження, ***(голосно)*** реготати, ***(стиха)*** хіхікати, хихикати, ***(з кого)*** насміхатися.

⊙ **Плакати** від болю, від горя, від жалю, від зворушення, від злості, від образи, від роздратування, з горя, з жалю, з радості ↔ **сміятися** від зворушення, з радості. Намагатися, (не) переставати, почати, продовжувати, хотіти **плакати ↔ сміятися**; вдавано, голосно, дуже, істерично, негарно, нервово, тихо, фальшиво, штучно. **Плакати** гірко, тяжко ↔ **сміятися** безтурботно, весело, від щирого серця, від душі. **Плакати** за батьком, за матір'ю, за сином ↔ **сміятися**, насміхатися з кого-н.

О Ти **смієшся**, а я **плачу**,
Великий мій друже *(Т. Шевченко)*;

Ах, хіба ж ти, хіба ж ти це знаєш, Коли сам весь гремтиш, весь **смієшся**, **ридаєш** *(П. Тичина)*; Одні очі **плачуть** і **сміються** *(Народне прислів'я)*;

І **плачу**, було, й **сміюся**
Як слухаю ці пісні *(В. Симоненко)*;

Засміюся при всіх, а **заплачу** одна *(Л. Костенко)*; За все виставляють тобі оцінки: за перший крик, за **плач** і **сміх**, за слухняність і бадьорість *(П. Загребельний)*; Але ж вона не винна, що довго не здатна сумувати,— у неї легка вдача: тут тобі **плаче**, тут і **сміється** *(Ю. Яновський)*;

Не впору був твій **плач** і **сміх** не впору, То й кпились люди з **сліз** і **сміху** твого *(І. Франко).*

◇ **Кривавицею ридати** *(дуже сильно, невтішно плакати)* ↔ **Сміятися до болю** *(дуже сильно сміятися).*

□ **Плаксивий ↔ сміхотливий, плач ↔ сміх, розплакатися ↔ розсміятися; голосити // заводити ↔ хіхікати // хихикати, ридати ↔ реготати, сльози ↔ сміх, смішний // курйозний ↔ сумовитий.**

413. ПЛЮС ↔ МІНУС

Позитивна сторона чогось, достоїнство кого-, чого-н.	Недолік, негативна сторона кого-, чого-н., вада.

⊙ Це великий, значний, мій, наш, свій, твій **плюс ↔ мінус**. Виражати, виявляти, існувати, мати, розвивати **плюси ↔ мінуси** кого-, чого-н. (вчинку, дії, роботи). При всіх моїх, наших, своїх, твоїх **плюсах ↔ мінусах**.

◇ **Плюс-мінус** — уживається для позначення межі коливань чого-н., те саме, що **від ↔ до**.

○ У нас, акторів, були до того напружені нерви, що ми цілу ніч не спали, обмірковуючи **плюси** і **мінуси** спектаклю *(І. Мар'яненко).*

□ **Плюсовий ↔ мінусовий, плюсування ↔ мінусування, приплюсувати ↔ відмінусувати.**

414. ПОБИВАТИСЯ ↔ ЗАСПОКОЮВАТИСЯ

Жалібно плачучи, переживаючи, голосити за ким-, чим-н.	Ставати спокійним, перестати переживати.

○ Ще трохи, та й прийшлося б [попаді] **вспокоювати** Краньцовську, щоби так дуже не **побивалася** над Славковим нещастям *(Л. Мартович);* Менший [брат] тихесенько Галю **заспокоює**, і Галя собі **заспокоюється** *(Марко Вовчок).*

415. ПОБОЖНИЙ ↔ ГРІШНИЙ

Який сповідує Божі заповіді, дотримується їх.	Який порушив Божі заповіді.

⊙ **Побожний**, а, е ↔ **грішний**, а, е чоловік, людина,

прихожанин; дуже, занадто. Бути, стати **побожним** ↔ **грішним.**

○ А той, тихий та тверезий, **Богобоязливий** *(Т. Шевченко);* Господи, прости мене **грішного** *(З молитви);* Хто не знає... тої **побожної** дівки, котра не пропустить ані одної служби в кафедральному костьолі *(Д. Бедзик).*

□ **Побожний // набожний // благочестивий // богобоязливий // богомільний // релігійний ↔ грішний.**

Пор. ще: ВІРУЮЧИЙ *ім.* ↔ АТЕЇСТ, РЕЛІГІЙНІСТЬ ↔ АТЕЇЗМ.

416. ПОВАГА ↔ ЗНЕВАГА

Прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чиїх-н. заслуг, високих позитивних якостей, поважання, пошана, шана, шанування.

Почуття повної, крайньої неповаги до кого-н., презирство, погорда, *(ставлення)* нехтування.

⊙ **Повага ↔ зневага** класу, групи, колективу, людей, суспільства, навколишнього оточення, учнів; велика, величезна, взаємна, виняткова, глибока, загальна, заслужена, повна, тривка, явна до кого-н.; до дорослих, до старших, до батька, до матері, до родини, до товаришів, до учнів, до вчителів. З поваги, на знак **поваги** ↔ із **зневаги**, на знак зневаги до кого-н. Виявляти, відчувати, завоювати, заслужити, мати, побачити, придбати (якусь) **повагу** ↔ (якусь) **зневагу** від кого-н. Бути, висловити, залишитися пройнятим, сповненим почуття, слова (глибокої), повної **поваги** ↔ **зневаги**. Глянути, ставитися з **повагою** ↔ із **зневагою**. Пройнятися, проникатися **повагою** ↔ **зневагою**.

○ Старий батько іде рядом,
Наставляє сина,
Як у війську пробувати,
Старших **шанувати**...
Ти вже виросла, дівуєш,..
Мене **зневажаєш** *(Із творів Т. Шевченка)*;

Хто що заслужив: одному **шана**, іншому — **зневага** *(Народне прислів'я)*; В батальйоні поза очі Кармазина частіше величали просто Іваном Антоновичем, може, з **поваги** до його педагогічного минулого... — Ярд? — у Хоми це слово викликало видиму **зневагу** *(О. Гончар)*.

□ **Поважний** ↔ **зневажений, поважати** ↔ **зневажати; пошана // поважання // шана // шанування** ↔ **зневага // презирство // погорда, алілуйщина** *(надмірне захоплення кимось)* ↔ **плюгавство** *(надмірне охаювання кого-н.)*.

417. ПОВАЖНИЙ ↔ ЛЕГКОВАЖНИЙ

Який відзначається вдумливістю, зосередженістю в думках і вчинках, серйозний.	Який має пустотливий характер, зміст, настрій, жартівливий.

⊙ **Поважний**, а, е ↔ **легковажний**, а, е вірш, думка, жених, жінка, інтонація, людина, молодь, розмова, розповідь, ставлення, тон, чоловік. **Поважні** ↔ **легковажні** вияви, слова. **Поважний** ↔ **легковажний** у поведінці, у роботі, у ставленні до кого-, чого-н., характером. Бути, залишатися, ставати **поважним** ↔ **легковажним**. Винятково, досить, дуже, надмірно **поважний** ↔ **легковажний**.

○ З трохи незграбної, **легковажної** і **пустотливої** дівчини вона перетворилася на красиву і **поважну** жінку *(Ю. Шовкопляс)*.

□ **Повага // поважність** ↔ **легковажність, поважати** ↔ **легковажити, поважно** ↔ **легковажно; серйозний** ↔ **дженджуристий // жартівливий // легковажний.**

418. ПОВНИЙ, ПОВЕН ↔ ПОРОЖНІЙ

В якому немає вільного місця, заповнений до краю.	Нічим не заповнений, пустий, неповний, *(про людей)* безлюдний.

⊙ **Повний**, а, е ↔ **порожній**, я, є автобус, валізка, вулиця, горнятко, двір, зал, клас, колос, кошик, море, озеро, стадіон, сумка, тарілка, театр. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, ставати **повним** ↔ **порожнім**. **Повний** до самого верху ↔ (зовсім) **порожній** до само-

го дна. Вічно, досить, дуже, завжди, зовсім, мабуть, надмірно, надто, цілком **повен, повний ↔ порожній, пустий.**

◇ **Повна торба, повен мішок** чого-н. — дуже багато ↔ **порожній гаманець, порожня калитка** — нема грошей; **Повний лоб в кого-н.**— хтось розумний, мудрий ↔ **порожня голова в кого-н.**— а) про стан, коли людина, часто через втому, не може думати; б) зневажливо про нерозумну людину.

○ **Порожня** бочка гудить, а **повна** мовчить; Колос **повний** гнеться до землі, а **пустий** догори стирчить *(Народні прислів'я)*; Як Бог поможе мені до мая місяця кончить мої діла з цензурою, то насиплю **повну кишеню** грошей... Випускаю оце в люде другого «Кобзаря» свого, а щоб не з **порожніми торбами**, то наділяю його предисловієм *(З листів Т. Шевченка)*; Як то так, що **порожнеча** зживається з **повнотою**, глупота з розумом *(Д. Ткач)*.

□ **Заповнювати ↔ випорожнювати, наповняти ↔ випорожнювати, повненький ↔ порожненький, повнота ↔ порожнеча, повно ↔ порожньо, повний ↔ пустий // неповний.**

Пор. ще: ПОВНИЙ ↔ НЕПОВНИЙ.

419. ПОВНИЙ ↔ НЕПОВНИЙ

Який включає все необхідне, викінчений, виявляється вповні, який досяг межі, досконалий, цілковитий, абсолютний, цілий, вичерпний.

Який не є закінченим, не виявляється вповні, невичерпний, не цілковитий, частковий.

⊙ **Повний**, а, е ↔ **неповний**, а, е відповідь, відпочинок, звіт, зібрання творів, знання, ідентичність чого-н., картина чого-н., курс чого-н., набір, право, розгром, роззброєння, розквіт, спокій, тиша, усвідомлення чого-н. Бути, стати **повним ↔ неповним**. Дуже **повний ↔** недостатньо, цілком **неповний**.

○ Щоб відповідь була **повна**, потрібні глибокі знан-

ня. Якщо знання неглибокі, відповідь буде **неповна** *(З посібника).*

□ **Повнота ↔ неповнота // неповність, вичерпний ↔ частковий, цілковитий ↔ неповний.**

Пор. ще: ПОВНИЙ ↔ ПОРОЖНІЙ.

420. ПОГЛИНАТИ ↔ ВИДІЛЯТИ

Вбирати щось в себе	Виводити назовні що-н.

⊙ **Поглинати ↔ виділяти** жири, вологу; завжди, зранку, вчора, в теплі, при температурі стільки-то градусів.

○ Політика **абсорбувала** наші найкращі сили *(І. Франко)*; Воду організм **виділяє** через нирки і шкіру; При підсмажуванні жир **поглинає** й утримує ароматичні речовини, які містяться в цибулі *(З посібників).*

□ **Поглинати // всмоктувати // вбирати // втягати // всякати // абсорбувати // адсорбувати ↔ виділяти // випорскувати, поглинатися // всмоктуватися // абсорбуватися ↔ виділятися // випорскуватися, поглинальний // вбирний ↔ видільний, поглинений ↔ виділений, поглинання // всмоктування // всякання ↔ виділяння // випорскування.**

Пор. ще: ВБИРАТИ ↔ ВИДІЛЯТИ.

421. ПОГОДА ↔ НЕГОДА

Спокійний стан атмосфери в даний час.	*(На опозиційність слів цієї групи часто вказує відповідний прикменик з іменником **погода**)* Погана погода з вітром, дощем, снігом.

⊙ **Негода** неприємна, нестерпна ↔ **погода** гарна, погана. Буде, настане **погода ↔ негода.**

○ **Погода** була по-серпневому тиха, сонячна *(З. Тулуб)*; Надворі **негода** страшенна. **Сніг, дощ,** лютий вітер гуде *(Леся Українка)*; Заснеш і чуєш — торготить вікно. Здається, хтось підійде до дверей проситиме **негоду** переждати *(З тв. В. Стуса)*; Як сіно косять, то **дощів** не просять; **Сніг, завірюха,** бо вже зима коло

вуха *(Народні прислів'я);* В **сльоту** чи **погоду** маленькою лажу було за гусьми на пашу *(І. Франко);* Реве, стогне **хуртовина** *(Т. Шевченко);* Надворі, було **хуртеча** Та **метелиця** мете *(Я. Щоголів)*; Юрма шумить, як **злива** улітку *(М. Коцюбинський).*

□ **Погода ↔ дощ // злива //** *діал.* **сльота, погода ↔ заметіль // завірюха // хуртовина // хурделиця // хуртеча // метелиця // сніг.**

Пор. ще: ВИПОГОДЖУВАТИСЯ ↔ ХУРДЕЛИТИ (ДОЩИТИ).

422. ПОДІБНИЙ ↔ РІЗНИЙ

Який має деякі спільні риси з ким-н., схожий на кого-н.	Який позбавлений подібності в усьому, відмінний, несхожий з кимось, різноманітний.

⊙ Ці, чиї-н. будівлі, долі, зошити, лекції, люди, погляди, характери **подібні ↔ різні** між собою; вагою, вдачею, довжиною, кольором, об'ємом, характером, шириною, на вигляд. Досить, дуже, майже, цілком **подібний ↔ різний**. Бути, виростати, залишатися, ставати, уважатися **подібними ↔ різними**.

○ Поет і художник **подібні** бджолі: з **найрізноманітніших** квітів збирають вони янтарний і запашний мед *(М. Рильський).*

□ **Подібність ↔ різниця, аналог // відповідність // аналогічність ↔ різність, аналогічний // відповідний ↔ неподібний // різний, подібно ↔ по-різному.**

Пор. ще: ОДНАКОВИЙ ↔ РІЗНИЙ, ОДНОМАНІТНИЙ ↔ РІЗНИЙ.

423. ПОЗИТИВНИЙ ↔ НЕГАТИВНИЙ

Який заслуговує схвалення, який має бажані якості, властивості.	Який поганий щодо властивостей, якостей, призначення.

⊙ **Позитивний**, а, е ↔ **негативний**, а, е відзив, ставлення до кого-н., відповідь, вплив, враження, герой,

приклад, реакція, результат, рецензія, риса, сторона, тип, факт, явище. Бути, залишатися, стати, вважатися **позитивним ↔ негативним**. Робити, справляти на кого-н. **позитивне ↔ негативне** враження. Абсолютно, досить, зовсім, цілком **позитивний ↔ негативний**.

У знач. ім.: **Позитивне** — те, що викликає схвалення ↔ **негативне** — те, що викликає осуд: Сприймати все **позитивне** і відкидати **негативне**.

О Васькові і його товаришам властиві не тільки **позитивні**, але й **негативні** вчинки, як воно й буває в житті дітвори *(О. Донченко)*; Критичний розум той, який здатний виявляти **позитивне** і **негативне** *(З посібника)*.

□ **Позитив ↔ негатив, позитивно ↔ негативно, схвальний ↔ несхвальний // осудливий.**

424. ПОЗИЧАТИ ↔ ВІДДАВАТИ

Брати щось у борг, в тимчасове користування у кого-н.; давати щось у борг, у тимчасове користування кому-н.

Повертати назад позичене, взяте в тимчасове користування.

⊙ **Позичати ↔ повертати // віддавати** одежу, штани, сорочку, сукню, лопати, газету, гроші, журнал, зошит, книжку, м'яч, підручник, шапку; сусідові, товаришеві; зараз, зразу, непомітно, офіційно, швидко; багато, дуже багато. **Позичати** хліба, солі ↔ **повертати // віддавати** хліб, сіль. **Позичати** в касі, в людей ↔ **віддавати** до бібліотеки, каси, людям. Вирішити, збиратися, намагатися, прагнути, просити, хотіти **позичати ↔ віддавати**.

О Цей чоловік нікому не винен: у того **позичить**, а тому **віддасть** *(Народне прислів'я)*; Уперта скупість заважала йому **віддати** гроші, що він їх **позичав** на придбання товарів *(А. Шиян)*.

□ **Позичка // позичання ↔ віддача // віддання // віддавання, позичений ↔ відданий, брання ↔ віддавання.**

425. ПОКАЗУВАТИ ↔ ПРИХОВУВАТИ

Давати можливість бачити що-н., розглядати.	Тримати щось у таємниці; свідомо затримувати.

⊙ **Показувати ↔ приховувати** себе, людей, факти, кулемет, невільника, злодія; зненацька, раптово.

○ Дехто таки прорвався, **приховавшись,** на пароплав, і їх **виявили** тільки в Одесі *(З тв. В. Кучера);* І тут же **виявилося**, що ящик занадто тісний, бо треба було **приховати** майже все, що містилося в кімнатах *(О. Гончар);* Слухай, Ганусю! Чому ж ти **приховала**, що в тебе такий чудовий голос? *(В. Козаченко);* **Крий, ховай** погане, а воно таки **прогляне** *(Народне прислів'я);* Сподіваюсь, у нас не буде того, щоб **маринувати** добрі праці по три роки, а всяку негідь друкувати *(Леся Українка).*

□ **Демонструвати** // **виявляти ↔ крити** *(від кого)* // *(свідомо затримувати)* **маринувати, показ** // **демонстрація ↔ ховання, показаний ↔ прихований.**

426. ПОПЕРЕДНІЙ ↔ НАСТУПНИЙ

Який йде, розташовується, з'являється, приходить раніше, перед ким-, чим-н., раніший, старий.	Який наступає, розташовується або з'являється слідом за кимось, чимсь, другий, дальший, новий.

⊙ **Попередній**, я, є ↔ **наступний**, а, е будинок, день, дівчина, з'їзд, людина, поворот, подія, рік, учень, хлопець, час, чоловік; у списку, у черзі. Бути, виглядати, залишатися, перебувати, ставати **попереднім ↔ наступним**. Завжди, повсякчас є хто-, що-н. **попередній ↔ наступний.**

○ **Наступного** дня Черниш і Казаков уже підходили до села, в якому розташувався штаб полку... Ще голова дзвеніла від **попереднього** вибуху, ще зрушена земля сипалася в окоп *(О. Гончар)*; На відміну від **попередніх** дощових днів усі **наступні** були погідними *(З газет).*

□ **Попередник ↔ наступник, попередниця ↔ наступниця, попередність ↔ наступність.**

427. ПОРЯДНИЙ ↔ НАХАБНИЙ

Не здатний на погані або аморальні вчинки, чесний.	Який діє зухвало, безцеремонно, аморально, нечесно.

⊙ **Порядний**, а, е ↔ **нахабний**, а, е чоловік, хлопець, молодиця, продавець, вдача; дуже, абсолютно, незвичайно; в товаристві, на роботі, між людьми, стосовно дівчат. Бути, здаватися, вважати кого-н., мати справу з **порядним** ↔ **нахабним.**

○ Гуцулка горда тим, що вона мати, **порядна** жінка *(Г. Хоткевич); Я* думав, що маю діло з **чесним, правдивим** купцем, а не з **нахабним,** облесливим чоловіком *(І. Нечуй-Левицький).*

□ **Зухвалий // безцеремонний ↔ моральний.**

Пор. ще: ЧЕСНИЙ ↔ ПІДЛИЙ.

428. ПОРЯДОК ↔ НЕЛАД

Стан, коли де-н. акуратно, чисто прибрано, все на своїх місцях, лад.	Відсутність порядку, безлад, хаос, безладдя.

⊙ Великий, винятковий, відносний, загальний, особливий, повний, справжній, цілковитий, зразковий, досконалий, нікудишній **порядок** ↔ **нелад** у будинку, у вагоні, у валізці, на вулиці, у дворі, у кімнаті, у класі, на площі, у приміщенні, на стадіоні, у шафі. Блискучий, гарний, зразковий, ідеальний, прекрасний, умовний **порядок** ↔ жахливий, повний, неймовірний, страшний **нелад**. Захоплюватися **порядком** ↔ обурюватися **неладом** чого-н. Зберігати, зробити, любити, наводити, навести, підтримувати, порушувати **порядок** ↔ засуджувати, вчинити, залишити, зробити, ліквідувати **безлад**. Боротися за **порядок** ↔ з **безладдям**. Звикнути, пристосуватися до **порядку** ↔ до **безладдя**. **Порядок** ↔ **безладдя** в кімнаті, у спальні, на підприємстві, в офісі.

○ Що в доброму **порядку** лежить, само в руку біжить, а в **безладді** і коня знайти важко *(Народне прислів'я)*; Веселий та говіркий, він насміхувався над повітовим

байдикуванням, над **порядками** городського життя, над громадським **безладдям** *(Панас Мирний);* Кімнату за кімнатою... чистили, підмітали, наводили зразковий **лад** *(В. Козаченко);* У товаристві **лад** — усяк тому радіє: Дурне **безладдя** лихо діє *(Л. Глібов);* Як людина військова, він любить **лад** і дисципліну *(З. Тулуб);* В країні — голод, розруха, **безлад** і **безлам** *(Ю. Смолич);* На станції в цей день панувала повна **анархія**, все йшло шкереберть *(О. Гончар);* Яка може бути **акуратність** в листуванні при таких умовах; Права без обов'язків — це **сваволя** *(З тв. Лесі Українки);* Дякуючи педантичній **охайності**, хата здавалася веселим затишним закутком *(М. Коцюбинський);* Організація господарства відзначалася **акуратністю** *(З газети);* Який **хаос** в цій світлиці! Не метено, не прибрано; все порозкидано *(І. Нечуй-Левицький).*

☐ **Порядок // лад // охайність // акуратність ↔ безладність // безлад // барліг, порядок** *(законність)* ↔ *(відсутність законності)* **анархія // сумбур // сваволя // свавілля // хаос // бедлам, упорядкований // акуратний ↔ безладний // анархічний // свавільний, упорядковано ↔ безладно.**

429. ПОСЛІДОВНИЙ ↔ ХАОТИЧНИЙ

Який здійснюєтьтся в організованому порядку.	Позбавлений певної системності.

⊙ **Послідовний**, а, е ↔ **безсистемний**, а, е мислення, вчинки, думки. Завжди, постійно, щоденно, в роботі, під час роздумів, розповідей **послідовний** ↔ **безсистемний**.

○ В нього свій підхід, своя шкала оцінок, що випливає з його досить-таки **послідовного** мислення *(О. Гончар);* Як літні тіні, проносились згадки, **безладні, безсистемні** *(М. Коцюбинський).*

☐ **Організований // консенквентний // планомірний // логічний ↔ безладний // безсистемний // сумбурний // анархічний // невпорядкований // непослідовний, послідовність ↔ хаотичність // неорганізованість, послідовно // консенквентно ↔ хаотично // неорганізовано.**

430. ПОСПІШАТИ ↔ ГАЛЬМУВАТИ

Швидко йти, їхати, рухатися. — Робити повільнішим що-н.

⊙ **Поспішати ↔ гальмувати** швидко, раптово. **Поспішати** автобусом, геліокоптером, велосипедом ↔ **гальмувати** автобус, геліокоптер, велосипед.

○ Швидше, коню! Швидше, коню! **Поспішай** додому! *(Т. Шевченко);* Ешелон **гальмує**, повільно зупиняється *(Ю. Яновський).*

□ **Поспішати** // *перен.* **газувати ↔ гамувати // сповільнювати // уповільнювати.**

Пор. ще: ЖВАВИЙ ↔ ПОВІЛЬНИЙ.

431. ПОСТІЙНИЙ ↔ ЗМІННИЙ

Який триває, діє впродовж тривалого часу, розрахований на довгий час, назавжди, який не припиняється, сталий. — Який змінюється, не завжди буває однаковий, мінливий, непостійний, сезонний.

⊙ **Постійний**, а, е ↔ **змінний**, а, е блиск, кашель, любов, нежить, турбота, хвилювання, шум. **Постійні ↔ змінні** докори, дощі, загрози, заходи, почуття. Бути, залишатися, стати **постійним ↔ змінним**. Завжди, досить, дуже, мабуть, напевне, часто **постійний ↔ змінний**.

○ Жіноче серце... Чим б'єшся ти? Яка твоя любов?
В що віриш? Чим живеш? Чого бажаєш?
В чім **змінне** ти, а в чім **постійне**? Мов!
(І. Франко);

Стара Кукурбівна числиться на фабриці Гольштрома **постійною** робітницею, і вона гордиться цим, вбачаючи свою перевагу над **сезонними** робітниками *(І. Вільде).*

◇ **Константа ↔ змінна величина.**

□ **Постійність // сталість // константність // констанція ↔ мінливість // змінність, постійно ↔ змінно; постійний ↔ сезонний, сталий** // *(який не змінюється)* **константний ↔ змінний // мінливий // непостійний.**

Пор. ще: ПОСТІЙНИЙ ↔ ТИМЧАСОВИЙ.

432. ПОСТІЙНИЙ ↔ ТИМЧАСОВИЙ

Який триває, діє протягом тривалого часу, розрахований на довший час, назавжди, сталий.	Який триває, існує або діє коротко, розрахований на деякий час, короткотривалий.

⊙ **Постійний**, а, е ↔ **тимчасовий**, а, е адреса, будова, виставка, зв'язок, кашель, квиток, користь, міст, місце проживання, непрацездатність, оборона, опіка, перебування де-н., посуха, процес чого-н., робота, холод, шум, ставлення, дія, виконання обов'язків. **Постійні** ↔ **тимчасові** відвідування, вітри, дощі, заняття, заходи, захоплення, клопоти, морози, нагадування, невдачі, незгоди, погрози, почуття, пропуски, сварки, труднощі. *Бути, залишатися, ставати, вважатися* **постійним** ↔ **тимчасовим**. Завжди, досить, дуже, мабуть, напевно, часто **постійний** ↔ **тимчасовий**.

○ У хлопця, мабуть, **тимчасове** захоплення, а не **постійне**; Він піде в інститут *(З тв. О. Донченка);* Це лихо **дочасне**, не **вічне** *(Марко Вовчок);* Чи й тут **невідступне** горе Віднайде мене й поборе; Лунало **невпинне** стукання сокир *(З тв. І. Франка);* Всі доручення, **постійні** і **тимчасові**, Данилко і Маруся виконують сумлінно і своєчасно *(З листа).*

□ **Постійність ↔ тимчасовість, постійно ↔ тимчасово, сталий // систематичний // тривалий // невпинний // безперервний // невідступний // дочасний // епізодичний // випадковий // короткотривалий.**

433. ПОТАЙ ↔ ВІДКРИТО

Так, що не було нікому відомо.	Так, щоб було всім відомо.

⊙ **Потай** ↔ **відкрито** не раз, завчасно, часто, інколи; іти, приходити, їсти, шептати, з'являтися; постійно.

○ На очах Гордого з'явилася... сльоза, і він **крадькома** змахнув її долонею *(М. Руденко);* Приходячи до вас **відкрито**, я чув одне: «Сеньйора не приймає» *(Леся Українка).*

□ **Крадькома // нишком // таємно // тайком ↔ відкрито // неприховано // нетаємно.**

Пор. ще: ТАЄМНИЙ ↔ ЯВНИЙ.

434. ПОТРІБНИЙ ↔ ДАРЕМНИЙ

Без якого не можна виконати що-н.	Який не приносить очікуваних наслідків.

⊙ **Потрібний**, а, е ↔ **даремний**, а, е вчинок, надії, сподівання, робота; завжди, постійно, щодня, споконвіку; для нього, для людей, для нащадків. Бути, залишитися, зостатися **потрібним** ↔ **даремним** їм, людям, нащадкам.

○ **Марні** надії, **даремні** сподівання *(М. Коцюбинський);* Дивися на нього, як він рубає! Яка сила і краса розмаху, яка безліч рухів, завше **потрібних** *(Г. Хоткевич);* З її плачу він відчув, що всяка розрада тут **марна** *(Леся Українка);* І бачу, що **марні** були всі заміри *(В. Самійленко);* Він мені такий дорогий і такий **необхідний** в житті *(А. Головко).*

□ **Потреба // необхідність ↔ даремність,** *(конче потрібний)* **необхідний ↔ марний // безпідставний // непотрібний, потрібно // необхідно ↔ даремно // марно.**

435. ПОЧАТКОВИЙ ↔ КІНЦЕВИЙ

Який перебуває на початку чого-н., передує чомусь, вихідний.	Який стає останнім наслідком, фактом чого-н., останній, завершальний.

⊙ **Початковий**, а, е ↔ **кінцевий**, а, е етап, мета, температура, теорія. **Початкові** ↔ **кінцеві** аналізи, дані, дискусії, думки, погляди, розробки, розуміння. **Початкові** задуми, знання, питання, прогнози ↔ **кінцеві** висновки, відповіді, наслідки, погляди, результати. Бути, залишатися, ставати **початковим** ↔ **кінцевим**.

○ На **початкових** дільницях каналу вода вже наповнила русло *(О. Гончар)*; Трамвай, нарешті, обігнув кільце, спинився на **кінцевій** зупинці *(З газет).*

□ **Починальний ↔ закінчувальний, вихідний** *(етап, момент)* ↔ **завершальний // останній // крайній.**

Пор. ще: ПОЧАТОК ↔ КІНЕЦЬ, ПОЧИНАТИ ↔ КІНЧАТИ, СПОЧАТКУ ↔ ПОТІМ.

436. ПОЧАТОК ↔ КІНЕЦЬ

1. Вихідний пункт довжини предмета, дії, дороги, а також те, що прилягає до такого пункту, *(у спорті)* старт.	Крайній пункт, межа довжини предмета, площини, часу, дороги, а також те, що прилягає до такого пункту, *(у спорті)* фініш.

⊙ **Початок** чого-н. ↔ **кінець** чого-н., близький, вузький, гарний, гострий, далекий, дерев'яний, залізний, запорошений, забруднений, короткий, легкий, низький, тісний, тупий; весла, дороги, коридора, кімнати, міста, ножа, поля, села, тераси, шнурка. Від **початку** ↔ до **кінця** чого-н. йти, простягатися, тягнутися. Бути, показатися, сидіти, стояти на **початку** ↔ на **кінці** чого-н.

2. Перший момент вияву якої-н. дії, явища, процесу.	Останній момент вияву якої-н. дії, явища, процесу.

⊙ **Початок** ↔ **кінець** бігу, весни, години, доповіді, життя, зими, з'їзду, змагань, кварталу, літа, місяця, олімпіади, пісні, радості, репетиції, розмови, року, сезону, сюїти, хвилини. Вдалий, гарний, добрий, несподіваний, поганий, теплий, щасливий **початок** ↔ **кінець** чого-н. На (самому) **початку** чого-н. ↔ на (самому) **кінці** чого-н. (весни, року, сезону, тижня). Захоплюватися **початком** ↔ **кінцем** чого-н. Любити **початок** ↔ **кінець** чого-н. Зробити **початок** ↔ довершити **кінець** чого-н. Чекати на **початок** ↔ на **кінець** чого-н.

○ Бій, як усі добрі морські бої, мав раптовий **початок** і, на жаль, такий же раптовий **кінець** *(Ю. Яновський)*; Він альфа і омега, **початок** і **кінець** *(Леся Українка)*; У страсі **скінчив** ніч, У страсі день **почав** *(М. Вінграновський)*; Їх смерть — життя розбудить у народі, Се **початок** борні, а не **кінець** *(І. Франко)*; І кожна мить

то може буть **кінцем**, То може буть **початком** перемоги; І кожен **фініш** — це по суті **старт** *(Л. Костенко).*

◇ **Від початку до кінця** *(протягом усього часу).* **Не видно ні початку ні кінця; не видно кінця-краю** *(дуже багато);* **Від краю до краю, Із краю в край; Від початку до кінця** *(на всьому просторі);* **Альфа і омега** *(взагалі все основне).*

□ **Почин ↔ кінцівка, край ↔ кінець, розпочинати ↔ завершувати, старт ↔ фініш.**

Пор. ще: ПОЧАТКОВИЙ ↔ КІНЦЕВИЙ, ПОЧИНАТИ ↔ ЗАКІНЧУВАТИ.

437. ПОЧИНАТИ ↔ ЗАКІНЧУВАТИ

Приступати до якої-н. дії, братися за яку-н. справу, розпочинати, *(у спорті)* стартувати.

Доводити що-н. до кінця, завершувати, довершувати, *(у спорті)* фінішувати.

⊙ **Починати ↔ закінчувати** боротьбу, будівництво, вивчення чого-н., війну, гру, доповідь, дослідження, екзамен, жнива, життя, заняття, збори, курси, мітинги, наступ, організацію чого-н., оранку, переговори, читання, уроки; боротися, будувати, вивчати що-н., відвідувати, грати, орати, писати, сміятися, читати, шити; завтра, 5 червня, цього року, у понеділок; акуратно, безуспішно, вдало, відразу, впевнено, гаряче, голосно, від душі, захоплено, із зусиллям, легко, моментально, офіційно, пристрасно, раптом, успішно, фальшиво, швидко. **Починати** привітанням ↔ **закінчувати** прощанням.

◇ **Одне кінчати, друге починати** — говорити безладно, перескакуючи з одного на інше.

○ Відкрити вогонь по беззбройному парламентеру — так могли вчинити тільки фашисти. Розбоєм вони **починали**, розбоєм і **кінчали** *(О. Гончар)*; За балконом **починалося** небо, а в кімнаті **кінчався** світ. Формалізм **починається** там, де **кінчається** думка *(В. Симоненко)*; **Вершать** творці діла свої великі *(П. Дорошко).*

□ **Починатися // розпочинатися ↔ закінчуватися, розпочинати ↔ закінчувати, розпочинати ↔ довершувати**

// **завершувати, стартувати** ↔ **фінішувати, починати** ↔ **кінчати** // **вершити, початок** ↔ **смерть** // *(знижене)* **капут** // **амба** // **каюк.**

Пор. ще: ПОЧАТКОВИЙ ↔ КІНЦЕВИЙ, ПОЧАТОК ↔ КІНЕЦЬ, СПОЧАТКУ ↔ ПОТІМ.

438. ПОЯВЛЯТИСЯ ↔ ЗНИКАТИ

Показатися в полі зору, приходити куди-н., виникати, з'являтися, *перен.* народжуватися.

Щезати з поля зору, пропадати.

⊙ **Появляється** ↔ **зникає** батько, дівчина, істота, людина, тварина, тінь, хлопець, Юрко, явище.

Появлятися ↔ **зникати** в будинку, у вікні, у країні, у театрі; на вулиці, на дорозі, на екрані; на сцені, на якомусь місці, на горизонті, за обрієм, на вулиці, в кімнаті, в пітьмі, на небі, там, над Дніпром; справа, зліва, спереду; зовсім, несподівано, раптом, часто, швидко, зненацька, раптово, несподівано, час від часу, вчора, весною. **Появлятися** з-за рогу, з-за хмари, на горизонті ↔ **зникати** за горизонтом, за поворотом, за хмарою; Стати, продовжуватися, починати **появлятися** ↔ **зникати.**

О Ніщо не **зникає**, але й не **народжується** з нічого *(П. Загребельний)*; Та згадавши, що про трактор дістав розпорядження з самого Києва, дав газу й **зник** за горою, як і **з'явився** *(Ю. Яновський)*; Мати хіба **появиться** за тим, щоб щось прийняти та натомість чого друге подати *(Панас Мирний)*; Потім Орися кудись **пропала**, а на її місці **з'явилася** Лукерка... — А **щезніть** ви, — прошепотів він *(Г. Тютюнник)*; **Мигтять** білі метелики понад молоденькою травичкою *(Марко Вовчок)*.

□ **З'являтися** // **виникати** // *(привиджуватися)* **маячити** // **мелькати** // **миготіти** ↔ **щезати** // **пропадати** // **зникати, поява** ↔ **зникнення, виникання** ↔ **зникання, виникати** ↔ **щезати** // **пропадати, виникання** ↔ **щезання.**

439. ПОЯСНЮВАТИ ↔ ЗАВУАЛЬОВУВАТИ

Розповідаючи про щось, робити його зрозумілим.

Перен. Навмисно робити щось незрозумілим.

⊙ ***Пояснювати*** ↔ **завуальовувати** зміст, теорему, відповідь, вістку; на езамені, на телевізії, по радіо, в дискусії; вчора, сьогодні, 20 лютого 1983 року; наполегливо, послідовно, нервово.

○ На фронті не **пояснюють**, а віддають накази *(Г. Тютюнник)*; Вартий осуду той автор, який грається і милується архаїзмами, часто **затемнюючи** зміст свого твору *(М. Рильський)*.

□ **Тлумачити // коментувати** ↔ *перен.* **затемнювати, пояснення // коментар** ↔ **незрозумілість, пояснений // зрозумілий** ↔ **завуальований, пояснено // зрозуміло** ↔ **завуальовано // незрозуміло.**

440. ПРАВДА ↔ БРЕХНЯ

Те, що відповідає дійсності, *істина, правильність.*

Неправдиве, навмисне спотворення дійсності, неправда, обман, омана, облудність.

⊙ **Правда** ↔ **брехня** безсумнівна, велика, вічна, гола, жива, ідеальна, істинна, очевидна, повна, прихована, справжня, чиста. **Правда** безпощадна, безсумнівна, гірка, прекрасна, свята, щира ↔ **брехня** безсовісна, боязлива, жахлива, жорстока, нагла, ненависна, неприкрита, огидна, очевидна, прихована, солодка, холодна, чергова.

○ Шукаєм **правду**, клянемо **брехню**
(В. Симоненко);

Не з'їсть іржа того ножа,
Що **правда** на **брехню** гострила *(Д. Павличко)*;

Але **правди** в **брехні** не розмішуй, не ганьби все підряд без кінця *(В. Симоненко)*; **Правдою** цілий світ зійдеш, а **неправдою** ані до порога; **Брехень** багато, а **правда** одна; **Брехня** стоїть на одній нозі, а **правда** на

двох; **Брехня** густа, але пуста, **правда** рідка, зате як квітка *(Народні прислів'я)*; Якось затишно було на душі з цим Коломійцем. Він не вдавався до фальшивої гри в панібратство, а наближував душу людини веселою **щирістю** *(В. Речмедін)*; **Правда** чи **неправда** — *жив* Дармоїд. І такий лінивий, Лежибок такий *(І. Нехода)*; Він хоче нас заплутати у невід, що сплів сам князь **олжі** *(Леся Українка)*; Є Україна **правдива** і **брехлива**.... Є совісна і є безлична. І кожна з них така далека одна від одної, як Сонце від Землі *(М. Матіос)*.

□ **Правдивий ↔ неправдивий, правдомовний ↔ брехливий, правдивість ↔ брехливість, правдиво ↔ брехливо, істина ↔ неправда, істинний ↔ неправдивий, істинність ↔ брехливість, істинно ↔ помилково, правда** // *(незаперечна істина)* **аксіома ↔ абсурдність** // *(щось безглузде)* **алогізм** // **фальш** // **олжа** // **лжа** // *(у суді)* **лжеприсяга, правдивість ↔ бутафорія, правдивий ↔ брехливий** // **облудний** // **обманливий, правдомовний ↔ лживий** // **лицемірний** // **фальшивий** // **кривоприсяжний, правдомовець** // **правдолюб ↔ брехун** // **лжець** // **кривоприсяжник**.

441. ПРАВИЛЬНИЙ ↔ НЕПРАВИЛЬНИЙ

Який не відступає від правила, який відповідає істині, відповідає тому, що є в дійсності, безпомилковий.	Який відступає від правила, не відповідає істині, не відповідає тому, що є в дійсності.

⊙ **Правильний**, а, е ↔ **неправильний**, а, е вимова, висновок, дорога, ідея, користування, лінія чого-н., метод, міркування, написання, оцінка, погляди, політика, риси кого-н., рішення, розрахунок, розуміння чого-н. (слова), шлях. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, ставати **правильним ↔ неправильним**. Абсолютно, вповні, зовсім, повністю, цілком **правильний ↔ неправильний**.

○ У контрольних роботах були **правильні** й **неправильні** розв'язування задач *(З журналу)*; Потім почали **виправляти** помилки *(Б. Грінченко)*.

□ **Правильність ↔ неправильність, правильно ↔ неправильно, безпомилковий ↔ неправильний, виправляти ↔ помилятися, правильний ↔ помилковий, правильність ↔ помилковість.**

442. ПРАЦЬОВИТИЙ ↔ ЛІНИВИЙ

Який сумлінно ставиться до роботи, любить працювати, роботящий, працелюбний, трудолюбивий, трудолюбний.

Який не любить працювати, ледачий, непрацьовитий, байдикуватий, ледацюга.

⊙ **Працьовитий**, а, е ↔ **лінивий**, а, е дівчина, дядько, зять, клас, людина, невістка, парубок, приятель, родичка, син, студент, тітка, учениця, чоловік, юнак; у навчанні, у роботі, на уроці; вельми, винятково, досить, дуже, заразливо, завжди, зовсім, особливо, повністю, цілком. Бути, виростати, жити, залишатися, здаватися, прикидатися, ставати **працьовитим ↔ лінивим.**

○ В **працьовитім** колективі всі заможні і щасливі. **Лінивому** і будень свято. І будень і неділя — **лінивому** все безділля *(Народні прислів'я)*; Вона була така **працьовита,** мов бджола, **запопадлива** *(О. Кобилянська);* Правда чи неправда — жив **Дармоїд**. І такий **лінивий, Лежебок** такий *(І. Нехода);* Хто любив життя **ледаче**, Не переливки тому *(Л. Глібов);* **Лінивий** спить, а **працьовитому** робота сниться *(Народне прислів'я).*

□ *ім.* **Працьовитий** // **запопадливий** // *(про працю)* **невсипущий // невтомний, працелюбний ↔ лінивий // дармоїд // нероба // лежень // ледар // ледащо // лежебок // лежебока // лінюх // ледащий, ліниво // ліньки ↔ працьовито, працьовитість ↔ лінивство // лінощі // ледарство, праця ↔ лінь // лінивство, працьовитий** *(у знач. ім.)* **↔ лінюх // лінивий** *(у знач. ім.)*, **роботящий ↔ ледачий, трудолюбивий // трудолюбний ↔ непрацьовитий, робота ↔ ледарювання.**

443. ПРАЦЮВАТИ ↔ ДАРМУВАТИ

Виконувати фізичну або розумову роботу. — Нічого не робити, гаяти час.

⊙ **Працювати ↔ дармувати** в полі, на заводі, вдома; багато, наполегливо, весь час, часто; **працювати** сумлінно, у поті чола, не розгинаючись ↔ **дармувати** в холодку, наодинці, насміхаючись з інших.

◇ **Не розгинати спини** *(багато працювати)* ↔ **коптити небо** *(бездіяльно жити).* Без діла жить — тільки **небо коптить** *(Народне прислів'я).*

○ Хто **працює**, той живе, хто **дармує**, той гниє; Час **дармувати**, а час **працювати** *(Народні прислів'я);* Ми [Ворони] **працюємо** і нас раз у раз менше, а вони [Сови] **дармують** — і плодяться та множаться на нашу погибель *(І. Франко);* Раніше я теж думав, що нема в світі нічого милішого, як **копатися** в машинах, у різній апаратурі; — Ти глина, — каже Сашко, **копирсаючись** біля одного з приймачів *(О. Гончар);* Яким почав **байдикувати** й залежуватися *(І. Нечуй-Левицький).*

□ **Праця** // *(важка праця) перен.* **мозолі ↔ дармування** // **дармоїдство** // **неробство** // **байдикування** // *(приємне байдикування)* **кейф, робити** // **коїти** // **чинити ↔ байдикувати** // **кейфувати,** *(дуже пильно працювати)* **копатися** // **колупатися** // **копирсатися ↔ байдикувати, копирсання** // **колупання ↔ байдикування.**

444. ПРИБУТОК ↔ ЗБИТКИ

Одержане внаслідок певних дій якесь майно, власність. — Марне, без користі витрачання чого-н., матеріальні втрати.

⊙ **Прибутки ↔ збитки** великі, щоденні, щорічні, постійні. Мати з чого-н. **прибуток ↔ збитки.**

○ На розпродаж законні наші **здобутки** впустили *(О. Гончар);* І так, кажуть, великі **втрати** *(М. Коцюбинський);* Струк... любив з'їсти і одягтися. В Стручихи, напевно, не раз краялося серце на таке **марнотратство** чоловіка *(А. Турчинська);* Адміністрація мусить мати

точний обрахунок **прибутків** і **збитків** *(З посібника);* Скільки ж то буде у нас чистого **зиску** *(З. Мороз).*
□ **Здобуток // зиск ↔ витрати // утрата (втрата) // марнотратство, прибутковий ↔ збитковий.**
Пор. ще: ЗДОБУВАТИ ↔ ВТРАЧАТИ.

445. ПРИВАБЛЮВАТИ ↔ ВІДШТОВХУВАТИ

Привертати увагу кого-н. чимось. | Викликати в когось негативні почуття.

⊙ **Приваблювати ↔ відштовхувати** людей, друга, знайомих, відвідувачів; рекламою, агітацією, виглядом, прикрасами; дуже, надзвичайно.
○ Робота цих дівчат Таню найбільше **приваблює** *(О. Гончар);* Краса **приваблює**, погань **відштовхує** *(Народне прислів'я);* Сяя думка мене б скоріш від нього **відштовхнула**, ніж **привабила** *(З тв. Лесі Українки);* І **приманюють** до себе гарі очі *(Л. Глібов).*
□ **Приманювати ↔ відштовхувати.**

446. ПРИГЛАДЖЕНИЙ ↔ КУДЛАТИЙ

Який має акуратно впорядковане причесане волосся, вовну, шерсть. | *Який має невпорядковану скуйовджену вовну, волосся, шерсть.*

⊙ **Пригладжений**, а, е ↔ **кудлатий**, а, е волося, брови, вуса, шерсть, вовна, волокно, куделя, кужіль, звір, пес; *перен.* кущ, дерево, дуби, хмари. **Пригладжений** акуратно ↔ **кудлатий** цілком.
○ На лоб і на вуха йому падає гладко **зачесаний** русявий чуб; Як... гляну на його здорові витрішкуваті очі, **патлаті** брови та чорну **кудлату** бороду, то мені все чогось здається, що то сидить дідько *(З тв. І. Нечуя-Левицького);* Коса біляста. Старанно **причесана** і **пригладжена** *(С. Васильченко);* І ліс наїжився, мов хижий звір **кудлатий** *(М. Рильський);* Ой березка зелененька та трошки **кудлата** *(А. Метлинський);* Гойдалися **кошлаті** віти *(М. Коцюбинський).*
□ **Причесаний // зачесаний // пригладжений ↔ пат-**

латий // скуйовджений // косматий // кошлатий // лахматий // розкуйовджений, кудлай // патлань ↔ *ім.* **причесаний.**

447. ПРИГЛАДЖУВАТИ ↔ КУЙОВДИТИ

Гладячи *(про волося і под.)*, вирівнювати, упорядковувати щось розкуйовджене, причесати.	Розкидаючи *(волося і под.)* у різні боки, робити невпорядкованим, сплутувати.

⊙ **Пригладжувати ↔ куйовдити** волосся, вуса, бороду, брови, зачіску; дуже, наполегиво.

○ Сердито **кудовчив** [Марко Іванович] в жмені свої розпатлані вуса *(Я. Баш)*; Вова **скуйовдив** п'ятірнею волосся, яке треба було **зачесати** *(З газет)*; **Причесався, прилизався**, в білі штани вбравси, а як прийшов до дівчини, на порозі сівси *(Коломийка)*.

□ **Чесати** *(гребінцем) // перен.* **прилизатися ↔ скуйовджувати // кошлати // кошлатити // кудовчити // куйовдити // колошматити // кудовчити // кудлитися, пригладжування ↔ скуйовдження, зачесано ↔ скуйовджено.**

Пор. ще: ПРИГЛАДЖЕНИЙ ↔ КУДЛАТИЙ.

448. ПРИГОЛОМШУВАТИ ↔ ОГОВТУВАТИСЯ

Справляти сильне враження, незвичайно дивувати.	Повертатися до нормального стану.

⊙ **Приголомшувати ↔ оговтуватися** несподівано, дуже. **Приголомшувати** людину, дівчину, слухачів ↔ **оговтуватися** вчасно, зразу; він, хлопець, чоловік, слухач **оговтався**.

○ Тріщання юзів, деркотіння морзів і якесь дзижчання зразу його **приголомшило**, але він хутко **оговтався** *(В. Самійленко)*.

□ **Приголомшення ↔ врівноваження.**

449. ПРИЄМНИЙ ↔ НЕПРИЄМНИЙ

Який викликає задоволення, симпатичний.	Який викликає незадоволення, неприємний, несимпатичний.

⊙ **Приємний**, а, е ↔ **неприємний**, а, е вигляд, вираз обличчя, вплив, голос, дівчина, думка, запах, зовнішність, зустріч, їжа кого-, чого-н., людина, обличчя, поїздка, почуття, прохолода, смак, тепло, усмішка. **Приємні** ↔ **неприємні** висновки, відвідини, наслідки; батькові, братові, гостям, мені, сестрі, людям, приятелеві. Бути, виглядати, залишатися, здаватися, ставати, вважатися **приємним** ↔ **неприємним**. Винятково, досить, дуже, зовсім, надто, цілком **приємний** ↔ **неприємний**.

Узнач. ім.: **Приємне** — те, що викликає задоволення, втіху ↔ **неприємне** — те, що викликає незадоволення, огиду.

○ Той погляд **неприємно** вразив Оксена, і він подумав, що ця людина теж **неприємна** і з нею тяжко буде зговоритися...— Моє прізвище Дорош,— ввічливо відрекомендувався незнайомець... Він скинув окуляри, став протирати рукавом шинелі. І дивно — разом з окулярами зникла з обличчя суворість і воно зробилося... навіть **приємним** *(Г. Тютюнник).*

□ **Приємність** ↔ **неприємність, приємно** ↔ **неприємно.**

Пор. ще: СИМПАТІЯ ↔ АНТИПАТІЯ.

450. ПРИЙМАТИ ↔ ЗВІЛЬНЯТИ

Залучати когось до певного процесу, брати, наймати на роботу.	Вилучати когось з певного творчого процесу, відлучати від роботи.

⊙ **Приймати** ↔ **звільняти** службовця, чоловіка, дівчину, наймита, учителя, його, робітника. **Приймати** на певну посаду, до технікуму, на навчання, на роботу ↔ **звільняти** з певної посади, з певних обов’язків, з технікуму, від навчання, з роботи.

○ Він **прийняв** його на роботу; Його **звільнили** від обов'язків керівника.

□ **Запрошувати** // **наймати** // **брати** // *(артистів)* **ангажувати** // ↔ **звільняти.**

451. ПРИНАДНИЙ ↔ ОГИДНИЙ

Який приваблює до себе чимось особливим.

Який викликає почуття відрази.

⊙ **Принадний**, а, е ↔ **огидний**, а, е хлопець, дівчина відвідувач, пасажир, вчинок, поведінка; завжди, постійно, давно, дуже. Бути, залишатися, ставати **принадним** ↔ **огидним.**

○ Такою гарною і **принадною**, здавалося, він ніколи не бачив її *(М. Томчаній)*; Кожна з них досить **приваблива** для того, щоб задурманивати чоловіка *(І. Вільде)*; Великий кавун, як жар червоний. Дуже **ласа** штука *(Б. Грінченко)*; Мене моїм чуттям природа напоїла, А я його таю, бо люди загудуть І чистую любов, що дух заполонила, **Огидною** розпустою назвуть *(А. Кримський)*; Він не може без радісного усміху глянути на сю картину — така вона гарна та **привабна**; *Я почув виразно, що я оце зробив щось безглузде,* **огидливе** *(З тв. І. Франка).*

□ **Привабливий** // **привабний** // **вабливий** // **принадливий** // **манливий** // **ласий** ↔ **огидливий** // **гидкий** // **неприємний**, **приваба** // **привабливість** // **принада** ↔ **огида** // **гидливість** // **відраза**, **принадно** // **привабливо** ↔ **огидно.**

Пор. ще: ГАРНИЙ ↔ ПОГАНИЙ.

452. ПРИРОДНИЙ ↔ ШТУЧНИЙ

1. Який має природне походження, натуральний.

Який зроблений спеціально руками людини на зразок справжнього, несправжній.

⊙ **Природні** ↔ **штучні** мінеральні води, водойми, гавані, кольори чого-н. (волосся, шкіри), моря, озера, перлини, печери, продукти, самоцвіти, хутра, цукати, шкіри. Брати, використовувати, купувати **природні** ↔

штучні речі. Абсолютно, зовсім, повністю, цілком **натуральний ↔ штучний**. Бути, виглядати, здаватися **природним ↔ штучним**.

2. Підроблений, який має звичайне звучання, стан, натуральний, нормальний, справжній.	Який підроблений під звучання, стан натурального, неприродний, ненатуральний.

⊙ **Природний**, а, е ↔ **штучний**, а, е голос, діалог, звучання, інтонація, колір, поведінка, почуття, риси характеру. Бути, виглядати, здаватися, зробитися, ставати **природним ↔ штучним**. Вельми, досить, дуже, завжди, постійно, часто виглядати як **природний ↔** як **штучний**.
○ Всі трагедії на сцені видавалися **штучними**... Іронічний чоловік, виходить, з льоту закохався... Починалося **справжнє** *(П. Загребельний)*; Тисячолітній дуб, що виростає з маленького жолудя,— звичайне **природне** явище *(С. Журахович)*; Ніхто не вмів виробляти таких **штучних** та красивих квіток із паперу, як вона *(Панас Мирний)*; Перш усього вся власна особа... уражала своєю паризькою неподільністю **штучного** і **натурального** в найменшому рухові і слові *(Леся Українка)*.
□ **Природність ↔ штучність, природно ↔ штучно, натуральний ↔ штучний // підроблений, натуральність ↔ штучність, натурально ↔ штучно.**

453. ПРИТЯГАТИ, ПРИТЯГУВАТИ ↔ ВІДШТОВХУВАТИ

1. Тягнучи, переміщувати кого-, що-н. кудись, до когось, до чогось.	Штовхаючи, відкидати, відсувати, переміщувати кого-, що-н. кудись, від когось, від чогось.

⊙ **Притягати ↔ відштовхувати** візочок, зошит, людину, ношу, парту, портфель, сина, стілець, тарілку, хулігана, човна. **Притягати** до берега, до грудей, до себе, до стіни ↔ **відштовхувати** від берега, від грудей, від себе, від стіни. **Притягати ↔ відштовхувати** акуратно, без труднощів, відразу, впевнено, грубо, енер-

ційно, злобно, зразу, категорично, міцно, нашвидкуруч, ніжно, обережно, повільно, раптово, різко, сильно, часто, швидко.

2. Викликати інтерес, привертати увагу до себе, зацікавлювати, манити, привертати, приваблювати, прихиляти.	Викликати в когось негативні почуття до себе, відвертати від себе.

⊙ **Притягати** до себе ↔ **відштовхувати** від себе дітей, клас, колектив, людей, перехожих, сусідів, учнів; (не) акуратністю, (не) ввічливістю, (не) вмінням вести себе, тримати себе, вчинками, голосом, енергією, (не) знанням, зовнішністю, настроєм, поведінкою; відразу, зразу, швидко.

○ Віз наш увесь дерев'яний: дід і прадід були чумаками і не любили заліза, бо воно, казали, **притягає** грім *(О. Довженко)*; Мати одв'язує човен і **відштовхує** його від берега *(О. Донченко)*; Чи їй справді щось силу **магнітну** дало? *(С. Олійник)*; Даремне **вабиш**, мій лукавий гостю *(Леся Українка)*; Життя кудись іде, хвилюється, як море, І **манять** до утіх нас устонька дівочі *(М. Рильський)*; **Приваблювала** проклятуща жінка козаків... до свого шинку *(О. Ільченко)*; Олеся ловила стрічки рукою й швидко то **одкидала** їх, то **притягала**, то обсмикувала *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Притягання ↔ відштовхування, притягальний** // *перен.* **магнітний ↔ відштовхувальний, манити** // **вабити** // **приваблювати ↔ віддаляти, притягнутий ↔ відштовхнутий.**

454. ПРИХИЛЯТИСЯ ↔ ВІДМЕЖОВУВАТИСЯ

Перен. Відчувати приязнь, симпатію до кого-н.	Не хотіти мати з кимось чогось спільного, відділятися.

○ Як сини повмирали, то він потроху почав **прихилятися** до доньки *(Б. Грінченко)*; Ми повинні **відмежовуватися** від інших областей знання *(М. Рильський)*.

□ **Привертатися // прив'язуватися ↔ відокремлюватися, прихилятися ↔ бойкотувати, прихиляти ↔ відмежовувати.**

455. ПРОГРЕСИВНИЙ ↔ РЕАКЦІЙНИЙ

Який сприяє політичному, суспільному, економічному, мистецькому прогресу, передовий, поступовий.	Який чинить активний опір прогресові, віджилий.

⊙ **Прогресивний**, а, е ↔ **реакційний**, а, е вчення, держава, діяч, живопис, композитор, молодь, напрям чого-н., наука, рівень чого-н., рух, стан чого-н., учений, художник, філософія. **Прогресивні ↔ реакційні** ідеї, звичаї, погляди, сили, уряди.

Бути, виглядати, залишатися, здаватися, ставати **прогресивним ↔ реакційним**. Абсолютно, в міру, досить, дуже, занадто, надто, цілком **прогресивний ↔ реакційний**.

○ **Реакційні** сили роблять все для того, щоб побороти зусилля **прогресивних** українських організацій утвердити незалежність Батьківщини *(З газет).*

□ **Прогрес ↔ реакція, прогресивність ↔ реакційність, прогресивно ↔ реакційно; передовий // поступовий ↔ відсталий.**

Пор. ще: ПРОГРЕСИВНИЙ ↔ РЕГРЕСИВНИЙ.

456. ПРОГРЕСИВНИЙ ↔ РЕГРЕСИВНИЙ

Який сприяє руху вперед, розвиткові нового, передового, від нижчого до вищого, поступовий.	Який іде назад у своєму розвитку, відтягує до відсталого, деградаційний, занепадницький, відсталий.

⊙ **Прогресивний**, а, е ↔ **регресивний**, а, е виробництво, література, мистецтво; напрям чого-н., промисловість, поведінка, політика, роль, течія, фактор, філософія. Бути, залишатися, ставати **прогресивним ↔**

регресивним. Винятково, дуже, завжди, постійно **прогресивний ↔ регресивний**.

○ До всього на світі... треба підходити критично і в першу чергу історично, *підкреслюючи факти* **прогресивного** значення і викриваючи факти, що відігравали роль **регресивну** *(М. Рильський)*; — Візьміть Клементину, доценте,— попросив я,— на вас дивиться все **прогресивне** людство. А людство **регресивне** втече додому... Щасливо! *(П. Загребельний)*; Існує два види асиміляції: **регресивна** і **прогресивна** *(Словник лінгвістичних термінів)*;

Вічний революціонер
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за **поступ**, щастя, волю *(І. Франко)*;

На лихо, тенденції свої виробляти прийшлось д. Чайчену в такий час, котрий... будучий історик... визначить, як добу **застою** і навіть **регресу** *(М. Драгоманов)*.

□ **Прогрес // поступ ↔ регрес // застій // консервативність, прогресивність ↔ регресивність, прогресивно ↔ регресивно, прогресувати ↔ регресувати, прогресивний // поступовий ↔ консервативний // відсталий // занепадницький, поступовець ↔ консерватор.**

Пор. ще: ПРОГРЕСИВНИЙ ↔ РЕАКЦІЙНИЙ.

457. ПРОДОВЖУВАТИ ↔ СКОРОЧУВАТИ

Робити довшим за розміром або часом. — Робити коротшим за розміром або часом.

⊙ **Продовжувати ↔ скорочувати** штани, дорогу, лінію; термін, час, лікування, життя; завжди, постійно, своєчасно, часто, час від часу. Бути **продовженим ↔ скороченим.**

○ Семен не хотів ні **продовжувати**, ні **скорочувати** линви, а залишити її такою, яка вона була *(З газет)*.

□ **Подовжувати ↔ вкорочувати // укорочувати, коротшати ↔ довшати, продовжуватися ↔ скорочуватися, продовжений ↔ скорочений, продовжуваний ↔ скорочуваний, продовження // подовжування ↔ скорочення // укорочення, продовжено ↔ скорочено.**

Пор. ще: РОЗШИРЮВАТИ ↔ СКОРОЧУВАТИ.

458. ПРОЗОРИЙ ↔ КАЛАМУТНИЙ

1. Який вільно пропускає крізь себе світло, просвічує. — Який втратив прозорість, нечистий.

⊙ **Прозорий,** а, е ↔ **каламутний,** а, е вода, горілка, розчин, дощ, шиба; більш-менш, трохи, дещо, постійно, завжди. Бути, залишатися, ставати **прозорим** ↔ **каламутним.**

○ Яблуко лежить передо мною — Світле, аж **прозоре**, мов янтар *(М. Рильський);* День стояв чистий, кришталево **прозорий** *(О. Гончар);* **Каламутним** валом котилися від водопаду величезні хвилі *(І. Франко);* Місяць несміло, блідо поглядав крізь **мутні** шибки *(Я. Гримайло).*

2. *Перен.* З відсутнім потьмаренням, ясний. — Повитий тьмою, затьмарений, неясний.

⊙ **Прозорий,** а, е ↔ **каламутний,** а, е око, очі, погляд.
○ Вона... скрізь шукає людей з **прозорими**, а не скляними очима *(Ю. Яновський);* Настя глянула на Гната **чистими**, щасливими очима *(М. Коцюбинський);* Дитина мовчки підвела на батька **каламутні** очі і, зморщившись, заплакала *(З. Тулуб).*

□ **Очищати ↔ каламутити // каламутитися // мутніти // мутити, прозорий // чистий // кришталевий // прозористий ↔ мутний // мутнуватий, прозорість ↔ каламуть, прозоро ↔ каламутно // мутно.**

459. ПРОСТИЙ ↔ СКЛАДНИЙ

Елементарний за складом, однорідний, легкий для розуміння, звичайний. — Важкий для розуміння, для здійснення, для виконання, для сприймання.

⊙ **Простий**, а, е ↔ **складний**, а, е взір, вірш, вправа, життя, задача, композиція, людина, механізм, мова, операція, переживання, приклад, проблема, рисунок, робота, спосіб, справа, стиль, текст, фасон, форма, характер; для дитини, для іноземця, для мене, для

студента, для учня. Бути, здаватися, зробитися, ставати, вважатися **простим** ↔ **складним**. Досить, дуже, надто, незвичайно, цілком **простий** ↔ **складний**.

○ Найчистіша душа незрадлива, **Найскладніша** людина **проста** *(В. Симоненко)*; Не випадковий і головний герой поеми — старий майстер, який прожив **просте** і водночас **складне** у своїй простоті життя *(Б. Олійник)*. **Елементарний** приклад. **Елементарне** запитання.

□ **Простота** ↔ **складність, просто** ↔ **складно, спрощувати** ↔ **ускладнювати, простий** ↔ *перен.* **елементарний.**

Пор. ще: ПРОСТОТА ↔ СКЛАДНІСТЬ, СПРОЩУВАТИ ↔ УСКЛАДНЮВАТИ.

460. ПРОСТОТА ↔ СКЛАДНІСТЬ

Те, що відзначається доступністю сприймання.	Те, що вражає ускладненим розумінням.

⊙ **Простота** ↔ **складність** вчинку, конструкції, сучасного правопису, поведінки; велика, незвичайна, постійна, щоденна.

○ Оті **простенькі** сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у наші душі любов до рідного слова, його краси, **простоти** і чарівної милозвучності *(І. Франко)*; Наукова нормалізація літературної вимови, **спрощення** сучасного правопису, розробка питань стилістики різних жанрів мови — такі завдання поставило життя перед сучасною мовознавчою наукою *(Літ. Україна)*; Народе мій! При тракторнім рулі, У **складності** прекрасного комбайна, Ти данину збираєш від землі *(М. Рильський)*; Мабуть, легше зварити найскладнішу швидкісну плавку, ніж продертися крізь **складні лабіринти** завдань на квадратні рівняння *(В. Собко)*.

□ **Спрощування** ↔ **лабіринт // ускладненість.**

Пор. ще: ПРОСТИЙ ↔ СКЛАДНИЙ, СПРОЩУВАТИ ↔ УСКЛАДНЮВАТИ.

461. ПРЯМИЙ ↔ КРИВИЙ

Без відхилень простягнутий з одного кінця в інший.	Який простягається нерівною лінією.

⊙ **Прямий,** а, е ↔ **кривий** а, е лінія, дорога, стежка, спис, лінія. Бути, стати, перебувати **прямим ↔ кривим.**
◇ **Прямий відмінок ↔ Непрямий відмінок.**
○ За село чоловік подався не **прямою** дорогою, а **звивистою** *(М. Стельмах);* Чумацький шлях простягався у вічність двома велетенськими **кривими** коліями *(О. Довженко).*
□ **Рівний ↔ непрямий // вигнутий // покручений // кривулястий, прямизна ↔ кривина // кривизна // кривуля, прямо ↔ криво, прямісінький ↔ кривесенький.**
Пор. ще: ПРЯМИЙ ↔ КОСИЙ, РІВНИЙ ↔ КРИВИЙ.

462. ПРЯМИЙ ↔ КОСИЙ

Без відхилень простягнутий з одного кінця в інший.	Який відхиляється від прямої лінії.

⊙ **Прямий,** а, е ↔ **косий,** а, е лінія, стежка, спуск, відрізок лінії, проміння сонця, шов.
○ Широкі, **прямі** вулиці вилискувалися асфальтом *(Остап Вишня);* Виноградний лист закривав гостей від **косого** проміння сонця *(І. Нечуй-Левицький).*
□ **Прямизна ↔ косина, прямо ↔ косо.**
Пор. ще: ПРЯМИЙ ↔ КРИВИЙ, РІВНИЙ ↔ КРИВИЙ.

463. ПРЯМИЙ ↔ ОКРУЖНИЙ

Який іде, пролягає напростець, з'єднуючи якісь пункти.	Розташований навколо чого-н.

⊙ **Прямий,** а, е ↔ **окружний,** а, е дорога, стежка, вулиця, напрямок. Бути **прямим ↔ окружним.**
○ За селом чоловік подався не **прямою** дорогою, а звивистою, росою обнизаною стежинкою, щоб менш попадатися людям на очі *(М. Стельмах);* **Окружна**

магістраль матиме велике значення для кращого зв'язку між окремими районами міста *(З газет)*; Я не проламувався через мур, шануючи твоє завдання, а тепер знайшов я **кружну** стежку *(Леся Українка)*.

□ **Простий ↔ кружний, прямизна ↔ окружність.**

464. ПХАТИ ↔ ВИТЯГАТИ

Штовхаючи, примушувати пересуватися в певному напрямку.	Тягнучи, виволікати що-н. звідкись.

⊙ **Пхати** *кудись* ↔ **витягати** *з якого-н. місця* людину, мішок, річ, шафу, коней.

○ Життя людей, як їзда під гору: один **тягне**, інший **пхає**, один одному допомагає *(Народне прислів'я)*; Не цуратися їх [чужих слів], але й не **бгати** їх у нашу мову без міри *(В. Самійленко)*.

□ **Бгати ↔ витягати.**

465. РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ

1. Який відчуває почуття радості, сповнений радості, виражає радість.	Який сумує, відчуває сум, сповнений суму, виражає сум, невеселий.

⊙ **Радісний**, а, е ↔ **сумний**, а, е вигляд, голос, крик, настрій, обличчя, погляд, почуття. **Радісні ↔ сумні** очі. Бути, здаватися, ставати **веселим ↔ сумним**. Досить, дуже, завжди, надто **радісний ↔ сумний**.

2. Який викликає радість, сприяє радості.	Який викликає сум, сприяє суму.

⊙ **Радісний**, а, е ↔ **сумний**, а, е вістка, година, день, зустріч, повідомлення, *свято, факт*; *для батька, для Ганни, для колективу, для матері, для народу, для сина*. Дуже, особливо, цілком **радісний ↔ сумний**. Бути, стати **радісним ↔ сумним**.

○ І припала така година
Дуже **радісна** і трохи **сумна**:
У Миколи були іменини *(В. Симоненко)*;

І далі вона писала в такому ж дусі і довго потім плакала і **радісними** й **сумними** слізьми *(М. Хвильовий)*; Мої **сумні** й **радісні** дороги *(Д. Павличко)*; Парубок хороший-прехороший, **веселий, жартівливий** *(Ю. Федькович)*.

□ **Жартівливий ↔ журний // журливий // жалібний // жалісливий // сумовитий.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, ВЕСЕЛИЙ ↔ ПОНУРИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІСТЬ ↔ СУМ, РАДІСТЬ ↔ МУКА, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ, РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ.

466. РАДІСНО ↔ СУМНО

Про наявність радісного, життєрадісно, весело.	Про наявність сумного, смутно, нерадісно, печально.

⊙ Вести себе, зітхати, здійснювати що-н., працювати, реагувати на що-н., розповідати, співати, хвалитися, ходити **радісно ↔ сумно**.

○ Одні очі можуть дивитися і **радісно**, і **сумно** *(Народне прислів'я)*.

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСТЬ ↔ МУКА, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ, РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ.

467. РАДІСТЬ ↔ СУМ

Почуття задоволення, втіха, приємність.	Почуття незадоволення, смуток, печаль, журба.

⊙ **Радість** велика, виняткова, небувала, дитяча, душевна, незбагненна, тиха, щира, ясна ↔ **сум** великий, душевний, надмірний, незбагненний; **радість ↔ сум** батька, дитини, матері, сина, чоловіка, учня. Відчуття, почуття, сльози **радості ↔ суму**. Виражати, відчувати, приносити, робити кому-н. чимось **радість ↔ сум**, смуток. Сприяти чиїйсь **радості** ↔ чиємусь **смутку**.

○ Лиха та **радість**, по котрій **сум** наступає. **Радість** красить, а **печаль** палить *(Народні прислів'я)*; Таки став,— крізь **радість** і **смуток** посміхалася жінка. І це

слово «Ярина» бринить йому **печаллю** і **радістю** *(М. Стельмах)*;

Аби могла почуть в душі моїй
Луну твоєї **радості** чи **суму** *(Д. Павличко)*;

Тепер він з нами в **радості** і **сумі** *(Л. Костенко)*; **Журба** не сонце, а сушить добре *(Народне прислів'я)*.
□ **Втіха ↔ журба.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ, РАДІСТЬ ↔ МУКА, РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ.

468. РАДІСТЬ ↔ МУКА

Почуття задоволення, втіха, приємність, радощі.

Душевне страждання, глибоке нещастя, прикрощі, біль, горе.

⊙ **Радість ↔ мука** небувала, незвичайна, неперевершена, несподівана, нова, очікувана, пережита, справжня, чужа. Відчувати, мати, передчувати **радість ↔ муку**. Прийшла, сталася велика **радість ↔ мука**. Приносити, пророкувати кому-н. **радість ↔ муку**. Сяяти, скакати, танцювати від **радості** ↔ не могти говорити, замовкнути від **муки**.

○ І почав Гурамішвілі, ставши серед хати, Да словами ж Руставелі світ старий хитати... Що ні вірш та що ні думка — **радощі** ж і **болі** *(П. Тичина)*; Вона була рада Катерині, бо не мала в себе ні рідних, ні добре знайомих; не мала з ким поділитися ні **радістю**, ні **горем** *(С. Чорнобривець)*; Нема, як то бува часом, чоловік і жінка гостей вітають... що бачиш, живуть вони, як свої і все у їх вкупі: **болещі** і **радощі**, думки і гадки... *(Марко Вовчок)*; Якась велична, чарівна сила зв'язує цих людей. Нема в них **радості**, і є в них **радість**. Нема в них **горя**, і є воно велике *(У. Самчук)*; Все в тобі прекрасне і священне, Мамо моїх **радощів** і **мук** *(В. Симоненко)*; Цю жінку я люблю, і цю любов-лелеку Не **радістю** вкриваю, а **плачем** *(М. Вінграновський)*.

2. *Перен.* Те, що приносить розраду, полегшення після страждань.	Людські жертви при якому-н. зіткненні, війні, кровопролиття, вбивства.

○ Чи дійду до мети з потом я на чолі І сльозами **утіхи** умиюсь *(М. Рильський);* У **горі** тяжкому хто б тобі **втіху** подав *(М. Зеров);* Рости, живи — І знай, що людська мисль, Що людська творчість — найбільша **мука**, Найбільша **радість** на планеті нашій *(М. Рильський);* А тепер я не знаходжу для серця **розради** *(І. Франко);* Окопне життя, **злигодні, кров,** вогонь і рани посіяли в мільйонах сердець тривогу*;* Сумною чередою тяглися роки **злигоднів** і наполегливої праці *(З тв. О. Довженка);* Не чіпайте... болючих **ран** села *(М. Стельмах).*

□ **Втіха** ↔ *(житейські муки)* **злигодні** // *перен. (людські жертви)* **кров** // **кровопролиття** // *(страждання)* **рани, розрада** *(важкий сумний настрій)* **меланхолія.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ, РАДІСТЬ ↔ СУМ, РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ.

469. РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ

Проводити час у веселощах, розвагах, розважатися.	Пройматися почуттям суму, смутитися, журитися, печалитися.

⊙ **Радіти** з приводу приїзду сина, дочки, складених екзаменів, приходу весни, гарної погоди ↔ **сумувати** з приводу поганої погоди, поразки, чиєї-н. смерті, пожежі, хвороби. **Радіти** безтурботно, вельми, дуже, захоплено, надмірно, підкреслено ↔ **сумувати** вельми, глибоко, дуже, надмірно, особливо, тяжко. **Радіти** ↔ **сумувати** вчора, звечора, зранку, завжди; з друзями, з товаришами, з подругами; на весіллі, на гулянці, у лісі, у гостині.

○ Як **радіти**, то **радіти**, а **сумувати** нема коли *(Народне прислів'я)*; — Заходьте, заходьте,— гукнула перелякана Антоніна Аполлінарівна, не знаючи, що їй робити — **журитися** чи **радіти** *(М. Стельмах)*;

Я тоді твоїм ім'ям [Україно] **радію**
І **сумую** іменем твоїм *(В. Симоненко)*;

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люди, що одпочинуть...
Сумує, квилить, плаче рано
В Путивлі граді Ярославна *(З тв. Т. Шевченка)*;

Лукавий Лис поважно докладає: ...Це безголоса твар Перед королем своїм **ликує, Радіє** і танцює *(Л. Глібов)*.

□ **Ликувати // торжествувати ↔ сумувати.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІСТЬ ↔ СУМ, РАДІСТЬ ↔ МУКА, РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ.

470. РАДУВАТИСЯ ↔ СМУТИТИСЯ

Відчувати радість, перебувати в піднесеному настрої, тішитися.

Відчувати смуток, ставати смутним, перебувати в пригнобленому настрої, сумувати, журитися.

⊙ **Радуватися ↔ смутитися** з приводу чого-н. Вельми, гаряче, від щирого серця, щиро **радуватися** ↔ безутішно, вельми, дуже, завжди, надмірно, тяжко **смутитися**.

○ **Радість** — не **радуйся**, а **смуток** — не **смутись** *(Народне прислів'я)*.

□ **Радісний ↔ смутний, радість ↔ смуток, тішитися ↔ журитися.**

Пор. ще: ВЕСЕЛИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНИЙ ↔ СУМНИЙ, РАДІСНО ↔ СУМНО, РАДІСТЬ ↔ СУМ, РАДІСТЬ ↔ МУКА, РАДІТИ ↔ СУМУВАТИ.

471. РАЗОМ ↔ НАРІЗНО

Вкупі з ким-, чим-н., сукупно, гуртом, спільно.

Роздрібно, кожен відокремлено, порізно, різно, урізнобіч, поодинці, окремо.

⊙ Виростати, жити, йти, їхати, сіяти, сидіти, писати, стояти, ходити **разом** ↔ **нарізно**.

○ [Віктор] На зборах сиділи **разом**, а йшли, виходить, **нарізно** *(Ю. Яновський).*

472. РАЙ ↔ ПЕКЛО

1. Місце, де блаженствують праведні після смерті.	Місце, де терплять грішники після смерті.

⊙ **Рай** небесний, вічний, благодатний ↔ **пекло** кромішнє, страшне.

○ Ні на землі, ні в **пеклі**, ні в **раю** Він не забув своєї Беатріче; Навіть трудно розказати, що за лихо стало в краю, — Люди мучаться, мов в **пеклі**, Пан втішався, як у **раю** *(З тв. Лесі Українки).*

2. Красива благодатна місцевість.	Нестерпні, незвичайно важкі умови життя.

⊙ Створити **рай** ↔ **пекло** на землі, для людей. Справжній, чарівний **рай** ↔ справжнє, нестерпне **пекло**.

○ В тім гаю, У тій хатині, у **раю**, Я бачив **пекло**... Там неволя, Робота тяжкая, ніколи І помолитись не дають; Нема ні **пекла**, ані **раю**, Немає й Бога, тільки я! Та куций німець узлуватий *(Із тв. Т. Шевченка).*

◇ **Мій раю** *(ніжне лагідне звертання до дорогої людини):* Прощай, моя ти втіхонько єдина, Моє життя, **мій раю** дорогий *(В. Самійленко)* ↔ **Пеклом дихати** на кого *(ненавидіти когось):* Раду на мене **пеклом дише** за свою — цур їй! — носату циганку та голомшить молодицю ні за що, ні про що *(М. Коцюбинський).*

Пор. ще: САМОСТІЙНИЙ ↔ ЗАЛЕЖНИЙ.

473. РАННІЙ ↔ ПІЗНІЙ

Який являє собою початкову стадію розвитку, який настає рано, передчасний.	Який являє собою останній період розвитку, який настає пізно, запізнілий, останній.

⊙ **Ранній**, я, є ↔ **пізній**, я, є весна, вечір, дитинство, зима, осінь, період чого-н., пора, ранок, стадія, твор-

чість кого-н. Бути, залишатися, здаватися, вважатися **раннім** ↔ **пізнім**. Досить, дуже, зовсім, надто, цілком **ранній** ↔ **пізній**.

○ **Ранній** пар родить пшеничку, а **пізній** — метличку *(Народне прислів'я)*; Її лагідна селянська душа нічого так не любила, як цвіт найчистіших і найгустіших барв, а особливо рожевий на **ранніх** і **пізніх** гречках, коли бджоли збивають крильми і солодкий ранковий туман, і теплу хвилю, і тихий дзвін *(М. Стельмах)*; Озимина зеленіє, сходить **рання** ярина, сіють **пізню** *(Остап Вишня)*.

Пор. іще: РАНЕНЬКИЙ ↔ ПІЗНЕНЬКИЙ, РАНО ↔ ПІЗНО.

474. РЕВОЛЮЦІЯ ↔ КОНТРРЕВОЛЮЦІЯ

Докорінний переворот у житті суспільства, який призводить до ліквідації попереднього суспільного ладу і утвердження нового.	Активна протидія революції, боротьба проти революції, що перемогла, за повернення поваленого дореволюційного ладу.

⊙ **Революція** буржуазна, буржуазно-демократична, пролетарська, російська ↔ **контрреволюція** буржуазна, ворожа, прихована, французька. **Революція** ↔ **контрреволюція**, якоїсь країни (російська, Франції) перемогла. Готувати, здійснити, підтримувати **революцію** ↔ **контрреволюцію**. Брати участь у **революції** ↔ **контрреволюції**. Чекати на **революцію** ↔ **контрреволюцію**.

○ **Революція** і **контрреволюція** — закономірні явища суспільного процесу *(З газет)*.

□ **Революційний** ↔ **контрреволюційний, революційність** ↔ **контрреволюційність, революціонер** ↔ **контрреволюціонер, революціонерка** ↔ **контрреволюціонерка.**

475. РЕЛІГІЙНІСТЬ ↔ АТЕЇЗМ

Переконання в існуванні Бога, віра в Бога.	Заперечення існування Бога, безбожність.

⊙ **Релігійність** абсолютна, непохитна, переконлива ↔ **атеїзм** абсолютний, непохитний, повний. Пройнятися

релігійністю ↔ атеїзмом. Пропагувати серед кого-н., підтримувати, скріпляти віру в **релігійність ↔ атеїзм**.

○ **Релігійність** — це вільний вибір людей вірити в існування Бога, **атеїзм** — насильницьке нав'язування людям протилежного *(З посібника)*.

□ **Віра ↔ безвіра // безбожність, побожність // богобоязливість ↔ вільнодумство.**

Пор. ще: ВІРУЮЧИЙ *ім.* ↔ АТЕЇСТ, ПОБОЖНИЙ ↔ ГРІШНИЙ.

476. РІВНИЙ ↔ КРИВИЙ

Рівно витягнутий в якому-н. напрямку, без вигинів, прямий, простий, *(про людину)* стрункий.	Не прямолінійний, з вигинами, вигнутий, погнутий.

⊙ **Рівний**, а, е ↔ **кривий**, а, е алея, вулиця, коридор, нога, риска, проділ волосся, стан, шеренга. Бути, залишатися, робитися, ставати **рівним ↔ кривим**. Абсолютно, винятково, випадково, дуже, зовсім, майже, повністю, цілком **рівний ↔ кривий**.

◇ **Рівний**, як свічка ↔ **кривий**, як кочерга.

○ З **рівних** дерев будівлі будують, а **кривими** — в печах топлять *(Народне прислів'я)*.

□ **Рівно ↔ криво, рівність ↔ кривизна, прямий // простий ↔ кривий // погнутий, рівний ↔ сукуватий //** *(з кривим стовбуром)* **кордуватий // корячкуватий, рівний ↔ горбастий, рівняти ↔ кривити, вирівнюватися ↔ викривлятися, рівнина ↔ кривина.**

Пор. ще: ПРЯМИЙ ↔ КРИВИЙ.

477. РІДНИЙ ↔ ЧУЖИЙ

1. Який має кровні зв'язки, кровну спорідненість з ким-н.	Який не має кровної спорідненості з ким-н.

⊙ **Рідний**, а, е ↔ **чужий**, а, е бабуся, батько, дитина, дитя, дідусь, дружина, дядько, зять, людина, мати, невістка, сестра, чоловік; батькові, мені, нам, сестрі,

тобі. Бути, залишатися, вважатися, ставати, уважатися **рідним** ↔ **чужим**.

У знач. ім.: **Рідні** — батьки; ↔ **чужі** — той, хто не є кровно спорідненим.

2. Близький кому-н. духом, звичками, поглядами, власний.	Який має інші погляди, прагнення, інтереси, далекий.

⊙ **Рідні** ↔ **чужі** звички, обличчя, однодумці, погляди, приятелі, соратники; класові, мені, організації, учням. Бути, здаватися, зробитися, рахуватися, ставати (зовсім) **рідним** ↔ (зовсім) **чужим**. Досить, дуже, цілком **рідний** ↔ **чужий**.

Пор. ще: ДАЛЕКИЙ ↔ БЛИЗЬКИЙ.

3. В якому народився, виріс хто-н., який пов'язаний з чиїмсь місцем народження.	Який не є батьківщиною, постійним місцем проживання кого-н.

⊙ **Рідний**, а, е ↔ **чужий**, а, е батьківщина, дім, земля, край, місто, місце, місцевість, мова, оселя, село, сторона. Бути, ставати кому-н. **рідним**, як **рідний** ↔ **чужим**, як **чужий**. Зовсім, повністю, цілком **рідний** ↔ **чужий**.
◇ **Рідна** країна — батьківщина ↔ **чужа** країна — чужина. **Рідна мова, рідне слово** — мова національності, до якої належить ця людина ↔ **чужа мова** — мова національності, до якої не належить ця людина.
○ **Чужа** земля, немов полин, а **рідна** — приносить насолоду серцю; Багач **чуже** загрібає, бо **своєму** ліку не знає *(Народне прислів'я)*; Хто з нас **батьківську** країну проміняє на **чужу**? Вічний сором тобі, сину За се був би *(П. Грабовський)*;

> Вона ж **свою** дитину годувала
> Та вже й сусідську бавила, **чужу**
> *(Л. Костенко)*.

□ **Чужісінький** ↔ **ріднесенький, чужинний // чужинський** ↔ **рідний, кревний // кровний // свій** ↔ **чужий // чужиницький // чужинний**.

478. РІДНИТИСЯ ↔ ВІДЧУЖУВАТИСЯ

Перен. Ставати кому-н. близьким духом, поглядами. — Ставати комусь чужим, припиняти стосунки з ким-н.

○ Лаговський був скрізь укупі з Аполлоном і **відчужувався** від Володимира *(А. Кримський);* Війську даю волю карати непослушних, а з друзями **ріднитися** *(І. Ле).*

479. РІЗНИЦЯ ↔ ТОТОЖНІСТЬ

Несхожість, відмінність у чомусь, між ким-, чим-н. — Цілковита схожість чого-н., подібність одного до одного за своєю суттю і зовнішніми ознаками, однаковість.

⊙ **Різниця ↔ тотожність** абсолютна, велика, величезна, відчутна, єдина, значна, невелика, непомітна, несуттєва, основна, повна, помітна, суттєва, цілковита. Вивчати, пізнавати, приховувати, сприймати **різницю ↔ тотожність** чого-н. **Різниця** у поглядах, у ставленні до кого-н. ↔ **тотожність** поглядів, ставлення, думок. Добиватися, досягати **різниці** у чому-н. ↔ **тотожності** чого-н.

○ Ніколи до цієї хвилини Бронко не припускав, що психічні переживання можуть відтворятись (виявлятися. — *Прим. ред.*) з такою **тотожністю**... Ще чіткіше давала себе знати **різниця** між обома сестрами *(І. Вільде).*

□ **Різний ↔ тотожний // відповідний // адекватний.**

Пор. ще: ОДНАКОВИЙ ↔ РІЗНИЙ.

480. РІШУЧИЙ ↔ СТРИМАНИЙ

Непохитний у свої вчинках. — Який виражається неквапливо, уповільнено, нерішуче.

⊙ **Рішучий**, а, е ↔ **стриманий**, а, е людина, жінка, хлопець; дуже, справді, часом; у вчинках, в якійсь ситуації, в боротьбі. Бути, стати, вважати кого-н., вважатися **рішучим ↔ стриманим.**

○ Він був **рішучий**; видно було, що він не жартує

(М. Коцюбинський); Старшина Буряченко належав до людей **стриманих** *(П. Загребельний);* Тяжко бути **непевним** завтрішнього дня *(Л. Смілянський);* Він... **безоглядний** і до безміри самозакоханий *(І. Вільде).*

☐ **Безоглядний ↔ невпевнений // непевний.**

481. РОЗКВІТ ↔ ЗАНЕПАД

Зниження рівня розвитку.	Найвищий ступінь піднесення, процвітання.

⊙ **Розквіт ↔ занепад** великий, сьогоднішній, небачений, повний, сильний, постійний, однобокий, односторонній, мирний, природній, штучний; культури, промисловості, здоров'я, сил, розуму, волі, будівництва, торгівлі. Початок, кінець, продовження, умови, рівень **розквіту ↔ занепаду.** Прямувати до **розквіту ↔** уникати **занепаду.**

○ Наша доба є добою **розквіту** культур *(М. Рильський);* Печерський монастир швидко виходив із **занепаду** *(З. Тулуб).*

☐ **Піднесення // процвітання ↔ застій // мертвеччина // занепадництво, процвітати // підноситися ↔ занепадати.**

Пор. ще: ПІДНЕСЕННЯ ↔ СПАД.

482. РОЗКІШ (РОЗКОШІ) ↔ НУЖДА

Житейські вигоди, пов'язані з багатством, комфортом, пишнотою.	Нещасливий стан, що приносить убогість, нещастя, лихо.

⊙ **Розкіш (розкоші) ↔ нужда** велика, сьогоднішня, небувала, постійна; життя, в побуті. Початок, кінець **розкоші ↔ нужди.**

○ Удень його зовсім не видно, хіба уночі почуєш, як старий немощною рукою глухо дзвонить у чавунну дошку, віщуючи про давню славу свого двору, про колишню **розкіш-багатство** *(Панас Мирний);* Тепла кавказька біла палеринка, дороге **розкішне** боа, що змією обвило шию і спадало аж додолу, тепле плаття — все показувало не лише **достаток**, але і **розкіш** *(Г. Хоткевич);*

Розкіш — то не біда, аби **нужди** не було; Запас **біди** не чинить *(О. Ільченко);* Млин меле — мука буде, язик меле — **біда** буде *(Народне прислів'я);* Петре! Петре! Де ти тепер? Може, де скитаєшся в **нужді** і **горі**? *(І. Котляревський).*

◇ **Купатися в розкоші (розкошах)** *(жити в багатстві)* ↔ **Біда (горе, нужда) гне додолу** *(хто-н. зазнає великого нещастя).*

□ **Достаток // розкошування ↔ бідність // убогість // убожество // нужда // нестатки // злидні // злигодні // бідарство // бідацтво // бідування, розкошувати ↔ бідувати.**

Пор. ще: БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ, БАГАТСТВО ↔ БІДНІСТЬ, БАГАЧ ↔ БІДНЯК.

483. РОЗКІШНИЙ ↔ НУЖДЕННИЙ

Який супроводжується розкішшю, великими витратами грошей, багатства, марнотратством.	Який сповнений нещастя, убогості.

⊙ **Розкішний**, а, е ↔ **нужденний**, а, е світлиця, одяг, убрання, палати, шати, життя. Дуже, винятково, досить, вельми, помірно, надзвичайно **розкішний** ↔ **нужденний.** Бути, стати **розкішним** ↔ **нужденним.**

○ За собою життя веселе, **розкішне**, без праці, без клопоту, пред собою — **убоге** доживання віку, може тяжка праця на старість *(Панас Мирний).*

Пор. ще: БАГАТИЙ ↔ БІДНИЙ, БАГАТСТВО ↔ БІДНІСТЬ, БАГАЧ ↔ БІДНЯК.

484. РОЗМАХ ↔ КЛАПОТЬ

1. *Перен.* Широкий простір, на якому розкинулось що-н.	Невелика частина якоїсь поверхні.

⊙ **Розмах** ↔ **клапоть** землі, поля, простору, **розмах** широчезний, великий, просторий ↔ **клапоть** вузький, маленький, обмежений.

○ Вражає і **розмах** засніженої рівнини *(М. Стельмах);* Вдумливими очима він оглянув сумне поле, де сіріли недоорані **клапті** стерні *(С. Васильченко).*

2. *Перен.* Широта і різноманітність виявлення чогось.	Невеликий вияв чогось.

○ Все тріщить, руйнується, гоготить в нечуваній за **розмахом** катастрофі *(О. Гончар);* З дому чути тихий стук посуди, **клаптик** пісні з поля прилетів; Нові люди мислять по-новому, мислять державними **масштабами** *(З тв. М. Рильського);* Вража **масштабність** творів І. Франка, **широчінь** його думок і глибоке розуміння **обмеженості** посередностей *(З посібника).*
□ **Масштаб // мастабність // широчінь ↔ обмеженість // клаптик.**

485. РОЗМНОЖУВАТИСЯ ↔ ГИНУТИ

Виникати, зростати.	Переставати існувати, жити.

⊙ **Розмножуватися ↔ гинути** швидко, щороку, масово, повсякчас, у певних умовах. Люди, рослини, рептилії, водорослі **розмножуються ↔ гинуть.**
○ Ми [Ворони] працюємо і нас раз у раз менше, **гинемо**, а вони [Сови] дармують — і **плодяться** та **множаться** на нашу погибель *(За І. Франком);*
□ **Плодитися // множитися // збільшуватися ↔ зменшуватися.**
Пор. ще: ЗБІЛЬШУВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ.

486. РОЗУМНИЙ ↔ ДУРНИЙ

1. Який має ясний розум, тямущий, кмітливий, мудрий.	Розумово обмежений, нерозумний, тупий.

⊙ **Розумний**, а, е ↔ **дурний**, а, е вигляд, вираз обличчя, дитя, дівчина, дядько, жінка, зять, керівник, людина, обличчя, парубок, приятель, син, студент, учень, чоловік. Бути, виростати, залишатися, здава-

тися, ставати, уважатися **розумним ↔ дурним**. Вельми, винятково, глибоко, досить, дуже, повністю, цілком **розумний ↔ дурний**.

2. Який керується розумом, виконується з розумом, змістовний.	Який не керується розумом, здоровим глуздом, пустий, безглуздий.

⊙ **Розумний**, а, е ↔ **дурний**, а, е вчинок, думка, доповідь, книга, оповідання, поведінка, політика, рада, рішення, роман, ставлення, твір, ухвала, фільм. Бути, виявлятися, досить, залишатися, здаватися **дурним ↔ розумним**. До певної міри, винятково, дуже **розумний ↔ дурний**.

◇ **Розумна голова, він з головою** — а) наділена розумом людина; б) кмітлива, тямуща людина ↔ **дурна голова, капустяна голова, дурний розум, дурне серце** — про розумову обмеженість, тупість, нікчемність.

○ **Мудрого** шукай, **дурного** обходь *(Народне прислів'я)*; Був собі дід та баба, а в них було три сини: два **розумних**, а третій — **дурний** *(З народної творчості)*; Повзає по світу страшна **дурість**, але ж ходить і **мудрість** *(М. Стельмах)*; Він силкується оту **нісенітну** уяву розпорошити здоровими думками *(М. Коцюбинський)*; Ти, мабуть, і справді **кручений** *(М. Кропивницький)*; Нема на світі такої дурниці, такої **безглуздої** справи, котра б не знайшла свого запаленого апостола і свого мученика *(І. Франко)*.

□ **Розуміння ↔ нерозуміння, розумненький ↔ нерозумненький, розумник ↔ дурень, розумниця ↔ дурна** *(в знач. ім.)*, **розумно ↔ нерозумно, кмітливий ↔ тупий, мудрий ↔ тупий, мудрість // мудрощі ↔ тупість // дурість, мудріти ↔ дурніти, тямущий ↔ нерозумний, мізкуватий ↔ безглуздий // нісенітний //** *(лайливе)* **кручений // придуркуватий // недотепний // недоумкуватий,** *(з чимось добре обізнаний)* **компетентний // змістовний ↔ абсурдний, змістовно // компетентно ↔ безглуздо // абсурдно.**

Пор. ще: МУДРІСТЬ ↔ ДУРНОТА.

487. РОЗЦВІТАТИ ↔ ВІДЦВІТАТИ

1. Починати цвісти, вкриватися квітами, зацвітати.	Закінчувати, переставати цвісти, відцвітатися.

⊙ **Розцвітати ↔ відцвітати** в кімнаті, в лісі, в оранжереї, в саду, в теплиці; на вікні, на клумбі, на лузі, на полі; зовсім, пишно, повністю, чарівно, чарівним цвітом. Бузок, вишня, квітка, конвалія, шипшина, сад, соняшник, яблуня, троянда **розцвітає ↔ відцвітає**. Буде, закінчує, починає, продовжує **розцвітати ↔ відцвітати**.

2. *У перен. знач.:* Вступати в пору найвищого розвитку, ставати здоровим, гарним.	Втрачати молодість, свіжість, привабливість.

⊙ **Розцвітає ↔ відцвітає** жінка, Іван, мати, хто-н., чоловік; вік, здоров'я, краса, молодість, обличчя, свіжість, сила. Буде, починає, продовжує **розцвітати ↔ відцвітати**.

○ **Цвіли** садки і **відцвітались**, а Микола не вертався *(І. Нечуй-Левицький)*.

□ **Розквіт // цвітіння // розцвітання ↔ відцвітання; розквітлий // розцвілий ↔ відцвілий.**

488. РОЗШИРЮВАТИ ↔ ЗВУЖУВАТИ

Збільшувати в ширину що-н.	Зменшувати в ширину що-н.

⊙ **Розширювати ↔ звужувати** *вхід, дорогу, коридор*, отвір, спідницю, стежку, сходи; на півметра, на скільки-то сантиметрів; акуратно, з труднощами, без труднощів, відразу, впевнено, енергійно, непомітно, обережно, старанно, швидко, як-н.

○ Людина, долаючи простори, не **звужує**, а **поширює** їх *(В. Кулик)*.

□ **Розширення ↔ звуження, поширювати ↔ звужувати.**

Пор. ще: ШИРОКИЙ ↔ ВУЗЬКИЙ.

489. РОЗШИРЮВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ

Збільшувати інтенсивність чого-н., дію чого-н., додавати, збільшувати.	Робити незначною інтенсивність чого-н., дію чого-н.

⊙ **Розширювати ↔ зменшувати** вплив, дослідження, заняття, наступ, оборону, працю; без труднощів, повільно, поступово.

○ Нагідки мають властивість **обмежувати** запалення *(З посібника).*

□ **Розширення ↔ зменшення, розширювати ↔ обмежувати** // *(певною кількістю)* **лімітувати** // *(певним місцем)* **локалізувати**.

Пор. ще: ЗБІЛЬШУВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ.

490. РОЗШИРЮВАТИ ↔ СКОРОЧУВАТИ

Збільшувати об'єм чого-н., кількість, тривалість чого-н., продовжувати.	Зменшувати об'єм чого-н., кількість, тривалість чого-н.

⊙ **Розширювати ↔ скорочувати** випуск продукції чого-н., знання, кількість чого-н., оповідання, п'єсу, речення, розмір чого-н., статтю, текст, чисельність чого-н.; на аркуш, на одну дію, на тиждень, на годину; відкрито, відразу, моментально, поступово, уважно, швидко.

○ Я був студентом,
Бажав науки і знання
І кожним дорожив моментом,
Щоб **здобувати** їх, щодня,
Їх обсяг пильно **розширяти** *(І. Франко)*;

Іван вдивлявся в вогонь, щоб чим-н. **скоротити** чекання *(М. Коцюбинський)*; Він намагався **скоротити** доступ інформації *(З газет).*

□ **Розширення ↔ скорочення.**

Пор. ще: ЗБІЛЬШУВАТИ ↔ ЗМЕНШУВАТИ.

491. РУЙНУВАТИ ↔ ОНОВЛЮВАТИ

Перен. Перетворювати щось на інше. | Створювати наново щось знищене.

○ Хмари, як хвилі, перекочувалися по небі, підпливали одна під одну, **руйнували** силуети верблюдів і **оновлювали** химерні форми *(Ю. Яновський).*
□ **Руйнування ↔ оновлення.**

492. РУХ ↔ СПОКІЙ

Зміна положення кого-, чого-н. унаслідок обертання, переміщення. | Стійкий стан нерухомості.

⊙ **Рух ↔ спокій** постійний, сталий, незмінний. Перебувати, бути завжди, часто в **русі ↔ в спокої.**
○ Де зникає межа між **рухом і спокоєм**, між забуттям і прозрінням, між віддаленістю і близькістю, між пристрастю і байдужістю? *(М. Матіос);* **Спокій** є моментом абсолютного **руху** *(З посібника).*

493. САДИТИ ↔ КОРЧУВАТИ

Закопувати в землю коріння саджанців, бульб тощо. | Виривати з землі разом з корінням.

⊙ **Садити ↔ корчувати** кущі, дерева, молоді сосни, горіхи, груші. **Садити** картоплю, біб, квасолю ↔ **копати** картоплю, **збирати** біб, квасолю.
○ Любо вітами старими Груші хату вкрили, Що діди й баби на спомин Унукам **садили** *(П. Куліш);* Вона сама було й барила робить,.. дуби **корчує** *(Г. Барвінок).*
□ **Садіння ↔ корчування, садіння ↔ копання.**

494. САМОБУТНІЙ ↔ БАНАЛЬНИЙ

Який відзначається природною неповторністю, не подібний до інших, оригінальний. | Який втратив свою самобутність, неоригінальний.

⊙ **Самобутній**, я, є ↔ **банальний**, а, е мистецтво, творчість, культура, риси вдачі, усмішка, поведінка,

висловлювання, компліменти, жарти; дуже, надто. Бути, стати, залишитися назавжди, сьогодні **самобутнім ↔ банальним.**

○ Українська пісня має **самобутній, неповторний, оригінальний** характер *(З посібника);* Лице в Орисі було **оригінальне** *(І. Нечуй-Левицький);* Він... обмінявся з нею кількома **банальними** фразами *(І. Франко).*

□ **Оригінальний // неповторний ↔ банальний, оригінальність // самобутність ↔ банальність.**

495. САМОСТІЙНИЙ ↔ ЗАЛЕЖНИЙ

Який не залежить від нікого, не підкоряється нікому.	Який змушений підпорядковуватися комусь.

⊙ **Самостійний, а, е ↔ залежний, а, е** держава, народ, людина, суспільство; людина, чоловік, дівчина; дуже, завжди, давно, багато років, роки.

○ Це вольова самовпевнена і надто **самостійна** дівчина *(І. Вільде);* На політичній карті світу з'явилося десятки **незалежних** країн, які перестали бути **підлеглими** *(З газет).*

□ **Незалежний // непідлеглий // непідвладний // суверенний ↔ несамостійний // підпорядкований // підвладний** // *(у взаємній залежності)* **корелятивний, незалежність // самостійність ↔ залежність // підпорядкованість** // *(взаємна залежність)* **кореляція, колонізатор ↔ самостійник, колонізувати ↔ визволятися, колонізація ↔ незалежність, колонізаторський ↔ незалежний.**

496. СВАРИТИСЯ ↔ МИРИТИСЯ

Сперечатися з рішучим невдоволенням.	Припиняти суперечку.

⊙ **Сваритися ↔ миритися** цілком, назавжди, надовго; з людьми, з сусідом, з другом, ворогом.

○ А як з Дмитром **посваритеся,** то й **помиритесь.** Хлопець він хороший *(М. Зарудний);* А той коваль... лихий та **сварливий** *(Марко Вовчок);* **Примирливий** тон Ніколає зробив свою справу *(М. Чабанівський).*

□ **Сварливий // сваркий ↔ примирливий, сварка ↔ примирення.**

497. СВІЖИЙ ↔ ЗІВ'ЯЛИЙ

1. Який не втратив своєї природної свіжості.	Який перестав бути соковитим, природнім.

⊙ **Свіжий**, а, е ↔ **зів'ялий**, а, е квітка, рослина, бур'ян, хвощ, троянди. Бути, стати **свіжим ↔ зів'ялим.**
○ У мене в хаті щодня **свіжий** букет з літніх квіток *(М. Коцюбинський);* Твої листи завжди пахуть **зів'ялими** трояндами *(Леся Українка).*

2. *Перен.* Який не втратив своєї природної самобутності, новизни.	Зруйнований або зіпсований тяжкими обставинами.

⊙ **Свіжий**, а, е ↔ **зів'ялий**, а, е чуття, ставлення, кохання. Бути, стати **свіжим ↔ зів'ялим.**
○ Щось світле і радісне стукало в її життя, обіцяло скрасити безрадісні будні, прийти їй на поміч, виповнити її передчасно **зів'яле**, порожнє серце новим, **свіжим** і дужим чуттям *(А. Дімаров).*

498. СВІТАНОК ↔ СМЕРКАННЯ

Початок ранку перед появою сонця, досвіток, схід сонця.	Напівтемрява після заходу сонця, присмерки, захід сонця, присмерк, сутінки.

⊙ **Світанок** зимовий, літній, пізній, ранній ↔ **смеркання** зимове, літнє, пізнє, раннє. Початок **світанку ↔ смеркання**. Бути, гуляти, працювати, повернутися, спати, танцювати, учитися до (самого) **світанку** ↔ до (самого) **смеркання**. Дочекатися **світанку ↔ смеркання**. Настав **світанок** ↔ настало **смеркання**.
◇ **Від світанку до смеркання** — від раннього ранку до пізнього вечора.
○ **Від світанку до смеркання** стригла вона ярок і баранів, які лежали перед нею зі зв'язаними ногами *(З. Тулуб);*

Де не повернешся,— кругом у світі ти...
Душі **світання**, сутінку, печалі
(М. Вінграновський);

І **світає**, і **смеркає**,
І знову **смеркає** *(Т. Шевченко)*.

☐ **Світати ↔ смеркати; досвіток ↔ присмерк.**
Пор. ще: ВЕЧІР ↔ РАНОК, СХІД[1] ↔ ЗАХІД[1].

499. СВІТИТИСЯ ↔ ГАСНУТИ

1. Давати світло.	Переставати світитися.

⊙ **Світитися ↔ гаснути** сильно, дуже, зранку, ввечері, щодня. Лампа, ліхтар, каганець, зоря **світиться ↔ гасне.**
О На вулицях уже **світилися** лампи *(О. Маковей)*; В оселі, мов сам по собі, **гасне** каганчик *(М. Стельмах)*.

2. *Перен.* Виявлятися, ставати помітним *(про почуття, переживання)*.	Втрачати силу вияву.

⊙ **Світитися ↔ гаснути** сильно, дуже, тривалий час, весною. Почуття, переживання, співчуття, жаль, порив **світиться ↔ гасне.**
О В поетових очах **світилось** і співчуття, і жаль до неї; Ні, жаль мені, що й сей порив **погасне** *(З тв. Лесі Українки)*.
☐ **Сяяти** // *(слабо)* **жевріти ↔ гаснути** // **затухати.**

500. СВІТЛО ↔ ТЕМРЯВА

1. Промениста енергія, яка сприймається оком і робить видимим навколишній світ; освітлення, освітлене місце, ясність.	Відсутність світла, освітлення, темне, не освітлене місце, темнота, тьма, морок, темінь.

⊙ **Світло** далеке, денне, електричне, місячне, несподіване, слабе, сліпуче, сонячне, фосфорне, яскраве, ясне ↔ **темрява** суцільна, винятковa, небезпечна, непроникна, нічна, повна; **світло ↔ темрява** надворі, у кімнаті, у лісі, у хаті. **Світло** ватри, лампи, місяця,

сонця, фар ↔ **темрява** неосвітленої вулиці, кімнати, лісу, ночі, пралісу. Захоплюватися, насолоджуватися **світлом** ↔ боятися, не любити **темряви**.

2. *У перен. знач.*: Те, що робить ясним, зрозумілим навколишній світ; уживається як символ істини, розуму, щастя.	Неосвіченість, відсталість, неуцтво.

⊙ **Світло** дружби, любові, радості ↔ **темрява** безправ'я, злоби, ненависті. Боротися за **світло** дня ↔ проти **темряви** ночі.

○ Гейбо мовчки відкозиряв, вимкнув **світло** й одразу зник із Середою в непроглядній **темряві** *(Ю. Яновський)*; Тепло — віра в перевагу добра над злом, правди над кривдою, **світла** над **темрявою**; І хоч тепер, дякуючи Франковій праці, стало трохи **ясніше**, все ж **темрява** ще й досі густа *(З тв. М. Коцюбинського)*; Не всі бо із земляків наших самознищувалися духовно свідомо і з власного бажання, інколи вони були іграшками в руках могутньої імперської сили і не завжди свою **темноту** усвідомлювали. Їм затуляли очі, і вони... чесно вважали, що ніякого **сонця** і **світла** нема *(В. Шевчук)*.

□ **Світловий ↔ темрявий, світло ↔ тьма, освітлювати ↔ затемнювати, освітлення ↔ морок**.

Пор. ще: ЯСНИЙ ↔ ТЕМНИЙ.

501. СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ

Здатність живих істот напруженням м'язів виконувати фізичні рухи, різні дії; фізична енергія людини, тварини, міць, могутність; здатність людини до діяльності.	Відсутність сили, життєвої енергії, слабкість, хирлявість; відсутність духовної діяльності, безсилість, млявість.

⊙ **Сила ↔ кволість** велика, випадкова, душевна, ідейна, неймовірна, особлива, природна, фізична. Груба, небуденна **сила** ↔ смертельна **кволість**. **Сила** ↔ **кво-**

лість атлета, батька, доказів, думки, людини, коня, сина, спортсмена, юнака. Відчувати, демонструвати, мати, показувати **силу ↔ кволість**.

○ **Слабий** із **дужим** не борись, голий з багатим не дружись *(Народне прислів'я)*;

Молодий я, молодий,
Повний **сили** та одваги *(П. Тичина)*;

У Євгенії Григорівни тихо закрутилась голова, незрозуміла **кволість** тягарем повисла на руках і ногах *(О. Донченко)*; А воно тільки дивиться оченятами, туманними від болю, ріже його тим болем: допоможи! Ти ж **дужий**, а я **безпомічна**!; Він зараз вабив її, притягав з магічною **силою** *(З тв. О. Гончара)*.

□ **Сильний ↔ кволий**, *(здоров'ям і силою)* **міцний** // **дужий** // **здоровий** // **кріпкий** // *(незвичайно сильний)* **магічний** // *(мороз, негода)* **лютий ↔ тендітний** // **слабкий** // **слабий** // **кволий** // **неміцний** // **немічний** // **безсилий, міцніти** // **дужчати** // **кріпшати ↔ кволіти, сила ↔ безсилля, силач** // **силань** // **богатир** // **атлет ↔ слабак** // **слабина, сильно ↔ кволо**.

Пор. ще: МІЦНИЙ ↔ СЛАБКИЙ, МОГУТНІЙ ↔ БЕЗВЛАДНИЙ, СИЛЬНИЙ ↔ СЛАБКИЙ.

502. СИЛЬНИЙ ↔ СЛАБКИЙ

1. Який має велику фізичну силу.	Який не має сили.

⊙ **Сильний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е людина, жінка, руки, ноги, мускули, тварина; дуже, досить, доволі. Бути, стати, здаватися **сильним ↔ слабким** духом, силою волі.

○ Хто коли ставши в обороні бідних і **слабих**, не прийшов в розлад з можними і **сильними**?! *(Н. Кобринська)*.

2. Значний за силою вияву.	Незначний за силою вияву.

⊙ **Сильний**, а, е ↔ **слабкий**, а, е вітер, порив, буря. Бути **сильним ↔ слабким**.

○ **Сильний** порив бурі *(С. Васильченко)*; Вітре **буйний**! Вітре **буйний**! Ти з морем говориш *(Т. Шевченко)*;

Шхуну безжалісно кидало з хвилі на хвилю навіть при **слабкому** вітрі *(З. Тулуб).*

□ **Годний ↔ знесилений // немічний // безсильний, буйний ↔ слабий, силач // геркулес ↔ слабак, сильно ↔ *безсило.***

Пор. ще: МІЦНИЙ ↔ СЛАБКИЙ, МОГУТНІЙ ↔ БЕЗВЛАДНИЙ, СИЛА ↔ КВОЛІСТЬ.

503. СИМПАТІЯ ↔ АНТИПАТІЯ

Внутрішнє почуття прихильності, захоплення ким-, чим-н., приємність, прихильність.	Почуття неприязні, відрази до кого-н., чого-н., неприємність, неприхильність.

⊙ **Симпатія ↔ антипатія** велика, *величезна*, *взаємна*, виняткова, внутрішня, колишня, надмірна, незвичайна, *неприхована*, одностороння, особлива, очевидна, палка, повна, пристрасна, справжня, щира, явна; аудиторії, глядачів, групи, класу, молоді, рідних, студентів, учнів, читачів, чоловіків; до дітей, до класу, до учнів. Виявляти, виражати, відчувати, мати **симпатію ↔ антипатію** до кого-н. Вияв, почуття **симпатії ↔ антипатії** до кого-н.

○ **Симпатії, антипатії** у неї залежать від настроїв і часто міняються *(Леся Українка).*

□ **Симпатичний ↔ антипатичний, симпатичність ↔ антипатичність, симпатично ↔ антипатично.**

Пор. ще: ПРИЄМНИЙ ↔ НЕПРИЄМНИЙ.

504. СИНХРОННИЙ ↔ НЕОДНОЧАСНИЙ

Який збігається в часі.	Який не збігається в часі з чим-н.

⊙ **Синхронний**, а, е ↔ **неодночасний**, а, е збіг обставин, дія, виникнення чого-н. Бути **синхронним ↔ неодночасним.**

○ Прийнято говорити, що обертання витка відносно поля є **асинхронним** або **неодночасним**; **Синхронний** або **одночасний** збіг обставин; **Одночасність** або **неодночас-**

ність початку; **Одночасність** або **неодночасність** гальмування *(З посібника).*

□ **Одночасний ↔ асинхронний, одночасність // синхронність ↔ неодночасність // асинхронність, одночасно ↔ неодночасно.**

505. СИТИЙ ↔ ГОЛОДНИЙ

Який не відчуває голоду, не хоче їсти, який наситився, неголодний, нагодований, насичений.	Який відчуває голод, хоче їсти, неситий, жадний.

⊙ **Ситий**, а, е ↔ **голодний**, а, е вигляд, вовк, ворог, ворона, дідусь, жебрак, вид, людина, погляд, сім'я, худоба. **Ситі ↔ голодні** діти, очі, оченята. Бути, виростати, жити, залишатися, ставати **ситим ↔ голодним**. Досить, дуже, знову, сильно **ситий ↔ голодний**.

У знач. ім.: **Ситий**, а, е, ситі — багаті, заможні ↔ **голодний** — той, що постійно голодує, бідний.

○ **Голодний ситого**, а ситий голодного не розуміє *(Народне прислів'я)*; Микола: Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи **ситі**, чи **голодні**? *(І. Франко).*

506. СІДАТИ ↔ ВСТАВАТИ

Опуститися сідницями на щось.	Підводитися, встаючи на ноги.

○ Батько **сів** коло зятя, а мати, звісно, поралася, сама і страву на стіл подавала, бо Марусі не годилося з посаду **уставати** *(Г. Квітка-Основ'яненко);* Дядьки стовбичили на майдані більше години, у них поболіли ноги, деякі відійшли до тополь, щоб лягти або **сісти** *(Г. Тютюнник).*

507. СІДАТИ ↔ СТОЯТИ

Опуститися сідницями на щось.	Бути на ногах у вертикальному положенні.

○ Чого ж ви **стоїте**? **Сідайте. Сідайте** та побалакаємо *(Панас Мирний);* За тином під вербами **сиділа** юрба дівчат. Хлопці **стояли** коло їх і балакали *(І. Нечуй-Левицький).*

508. СІЯТИ ↔ ЗБИРАТИ

Кидати зерно, насіння в землю, щоб зібрати врожай.	Знімати з полів, городів урожай.

⊙ **Сіяти** зерно, пшеницю, жито, просо ↔ **збирати** урожай, **жати** пшеницю, жито, просо, **косити** овес, ячмінь, траву.

○ Сходить рання ярина, **сіють** пізню *(Остап Вишня)*; Ось він зовсім виразно бачить той зруб, на якому... **косив**... траву *(М. Стельмах)*; Удвох собі пшеницю **жнуть**, А діточки обід несуть *(Т. Шевченко)*.

□ **Сіяти ↔ жати.**

509. СКЛАДАТИ ↔ РОЗБИРАТИ

Розміщувати що-н. у певному порядку.	Розбирати на окремі частини.

⊙ **Складати ↔ розбирати** механізм, годинника, конструкцію; швидко, повільно, ґрунтовно, уважно, добре, вчора, минулого тижня.

○ **Розбирати** машину завжди легше, як **складати** її; **Демонтаж** печі і її новий **монтаж** потребували б від будівельників місяців *(З посібника)*.

□ **Монтувати ↔ демонтувати, складання ↔ демонтування, монтаж ↔ демонтаж.**

Пор. ще: БУДУВАТИ ↔ РУЙНУВАТИ.

510. СКОРОМНИЙ ↔ ПІСНИЙ

Виготовлений з м'яса і молока.	Позбавлений жирності, в якому відсутні м'ясні та молочні продукти.

⊙ **Скоромний**, а, е ↔ **пісний**, а, е страва, день. Бути **скоромним ↔ пісним.**

○ **Пісна** страва не пристає так до живота, як **скоромна**; Слова **масні**, та пироги **пісні** *(Народні прислів'я)*; **Нізчимний** борщ йому обрид,.. **Скоромного** сердега забажав *(Л. Глібов)*.

□ **Масний // нізчимний ↔ пісний.**

511. СКРОМНИЙ ↔ РОЗВ'ЯЗНИЙ

Стриманий у поводженні, *вихований*.	Який поводиться надто вільно, зухвало.

⊙ **Скромний ↔ розв'язний** чоловік, хлопець, дівчина, парубок, людина; дуже, часто, не раз, від дитинства. Бути, стати **скромним ↔ розв'язним.**

○ Ми стали **скромні**, стали непомітні, Скупі на жест і мову запальну *(М. Зеров);* **Скромного** — не помічають, але до нього горнуться, а від **розв'язного** — тікають *(Народне прислів'я).*

□ **Скромний ↔ розгнузданий, скромність ↔ розв'язність, скромно ↔ розв'язно.**

512. СКУПЧУВАТИ ↔ РОЗМІЩАТИ

Збирати, зосереджувати в одному місці.	Змушувати розійтися, розміститися.

⊙ **Скупчувати ↔ розміщати** сили, людей, народ, речі; наполегливо, постійно, повсякчас, минулого місяця.

○ Там ворог **скупчив** понад п'ятсот багнетів *(Я. Качура);* Цієї ночі опришки не виходили вже нікуди. **Розставили** вартових і полягали спати *(О. Маковей);* **Розмістити** людей на нічліг.

□ **Скупчення** // **концентрація** ↔ *перен.* **розсівання;** *(зосереджуючи основне)* **концентрувати** // **зосереджувати** // **збирати** ↔ *перен.* **розпорошувати, скупчений** // **концентрований ↔ розсіяний** // **розкиданий, скупчено** // **концентровано ↔ розсіяно.**

513. СОЛОДКИЙ ↔ ГІРКИЙ

Який має смак, подібний до цукру, меду.	Який має своєрідний їдкий, різкий смак.

⊙ **Солодкий**, а, е ↔ **гіркий**, а, е кава, корінь, краплі чого-н., ліки, настій, огірок, перець, плід, присмак, смак, хрін, чай. **Солодкий ↔ гіркий** на смак. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, стати **солодким ↔ гірким**. Абсолютно, завжди, зовсім, надмірно, сильно,

слабо, цілком **солодкий** ↔ **гіркий**. **Солодкий**, як мед, цукор ↔ **гіркий**, як перець, як полин, як редька.

◇ **Солодке**, а, е ↔ **гірке**, а, е життя.

○ Чим **солодші** слова, тим **гіркіша** правда; **Солодким** будеш — злижуть, **гірким** будеш — розплюють *(Народні прислів'я)*; По росі на травинці, по якихось своїх таємничих прикметах вгадує Оленчук, де **солодка** проб'ється вода, де **гірка** *(О. Гончар)*.

□ **Солоденький ↔ гіркенький, солодити ↔ гірчити, солодко ↔ гірко, солодість ↔ гіркість // гіркота, солодкуватий ↔ гіркуватий.**

514. СОЛОДКИЙ ↔ КИСЛИЙ

Який має смак, подібний до цукру, меду.	Який має гострий смак, подібний до цитрини, оцту.

⊙ **Солодкий,** а, е ↔ **кислий,** а, е сік, молоко, сметана. **Солодкий,** а, е цукор, варення, мед ↔ **кислий,** а, е оцет, яблучний сік, квас, терен, лимон. Бути, стати, вважатися **солодким** ↔ **кислим**.

○ Жінки розставляють на майдані столи, з білими мережаними скатертями, ставлять борщ, хліб, картоплю, молоко — **кисле** й **солодке**; Прозорі дині наче стікали **солодким медовим** соком *(З тв. О. Довженка)*.

◇ **Солодка міна** ↔ **кисла** міна *(своєрідна гримаса на обличчі, яка виражає відповідні почуття)*.

□ **Солодкий** // *перен.* **медовий ↔ кислий, солодкавий // солодкуватий ↔ кислуватий, солоденький ↔ кисленький, солодко ↔ кисло // квасно, солодити ↔ кислити, солодкість // солоднеча // сироп ↔ кислятина // кислота.**

515. СПЕКА ↔ ХОЛОД

Гаряче, дуже нагріте сонцем повітря, жар, спекота.	Низька температура навколишнього середовища, холоднеча, стужа, студінь.

⊙ **Спека** велика, величезна, весняна, виняткова, липнева, літня, надмірна, небезпечна, неймовірна, несподівана, нестерпна, сильна, справжня, серпнева ↔

холод великий, винятковий, жахливий, зимовий, лютий, надмірний, нестерпний, осінній, пекельний, сильний, січневий, страшний. Використовувати, переносити **спеку** ↔ **холод**. Звикати, пристосовуватися до **спеки** ↔ до **холоду**. Використання, вплив, дія **спеки** ↔ **холоду**. Боятися, (не) зауважувати, (не) любити **спеки** ↔ **холоду**.

◇ **Кидати (кинути) то в жар, то в холод** — викликати сильне хвилювання, страх і т. ін.; **Спека спадає** — стає (стало) прохолодніше; **Збирається (береться) на тепло (на холод)** — починає теплішати (холоднішати).

○ **Холоду** не любить, а в **жару** не спить *(Загадка)*; Це вже залежало від того, чи на **холоді**, чи в **теплі** був чоловік *(М. Стельмах)*; Коли людиною керує одна лише думка — ніщо ту людину не візьме — ні голод, ні **холод**, ні смерть, ні **спека** *(Ю. Яновський)*; **Холод** пробирає до кісток. При цілковитому безсніжжі **мороз** досягав кільканадцять градусів *(О. Гончар)*; **Мороз** лютує, аж скрипить *(Т. Шевченко)*; Доїхала я добре,.. ото тільки, що якийсь час було трохи паморочно від несвітської **спекоти** в вагоні *(Леся Українка)*.

□ **Спекота** ↔ **холоднеча, спека** ↔ **мороз, спекотливий // спекотний** ↔ **холоднуватий, жар // жара** ↔ **стужа // студінь**.

Пор. ще: ГАРЯЧИЙ ↔ ХОЛОДНИЙ, ГРІТИ ↔ ОХОЛОДЖУВАТИ.

516. СПЕРЕДУ ↔ ЗЗАДУ

Перед ким-, чим-н., попереду.	Після кого-, чого-н., позаду.

⊙ Бути, жити, залишатися, йти, їхати, перебувати, працювати, сидіти, ходити **спереду** ↔ **ззаду**.

○ Щось крикнув до неї Давид, сам не чуючи свого голосу... А тільки чув, як під колесами — і **спереду**, і **ззаду**, під безліччю копит і коліс, наче туго нап'ята струна, бриніла дорога в ранкову далечінь *(А. Головко)*;

> **Попереду** сонця списаті промені,
> А **позаду** — стовпи снігової куряви *(Д. Павличко)*;

Смерть була **попереду** і **позаду**, а сорому не було ні там, ні там *(О. Ільченко).*

Пор. ще: ВПЕРЕД ↔ НАЗАД, ПЕРЕДНІЙ ↔ ЗАДНІЙ.

517. СПОКІЙ ↔ ГРИЗОТА

Стан душевної рівноваги, відсутність тривог.	Душевні страждання, мука.

⊙ **Спокій** великий, постійний ↔ **гризота** велика, нестерпна. Мати **спокій** ↔ **гризоту.**

○ Дай мені **спокій,** прошу тебе; Ми тут... стілько **гризоти** зазнали, що й на рік би вистачило *(З тв. І. Франка).*

518. СПОКІЙ ↔ ЗАВЗЯТТЯ

Стан душевної рівноваги, відсутність тривог.	Сильне захоплення чим-н.

⊙ *Згубити, втратити, знайти, відшукати* **спокій** ↔ захопитися, бути охопленим **завзяттям** // **азартом,** увійти в **азарт**; працювати, поводитися, діяти, брати участь зі **спокоєм** ↔ із **завзяттям.**

□ **Рівновага** // **врівноваженість** ↔ **запал** // **азарт** // **захоплення, спокій** ↔ **хвилювання** // **емоції, спокій** ↔ *(зумовлений чим-н.)* **клопіт** // **клопотнеча** // **турбота** // **тривога** // *(легковажний, ризикований, непевний вчинок)* **авантюра; спокій** ↔ **незадоволення** // **заворушення** // **колотнеча** // **неспокій** // **сум'яття.**

Пор. ще: ЗАСПОКОЮВАТИ ↔ ТУРБУВАТИ, СПОКІЙНИЙ ↔ НЕСПОКІЙНИЙ.

519. СПОКІЙНИЙ ↔ НЕСПОКІЙНИЙ

Який перебуває в стані спокою, не відчуває хвилювання, тихий, лагідний.	Який виявляє неспокій, відчуває тривогу, тривожний, рухливий.

⊙ **Спокійний**, а, е ↔ **неспокійний**, а, е батько, вигляд, вітер, вода, дитина, життя, кінь, клас, море, почуття, собака, совість, сон, сусід, учень, худоба, юнак, хлопець, чоловік, дитя, жінка, Іван, натовп; дуже, занадто, часто. Бути, виростати, жити, залишатися, здава-

тися, зробитися, ставати **спокійним ↔ неспокійним.** Абсолютно, досить, дуже, завжди, надмірно, цілком **спокійний ↔ неспокійний**.

○ Василина почувала, що її серце було **спокійне**, як тиха вода в ставку *(І. Нечуй-Левицький)*; Цілісінький вечір він був **неспокійний** *(Марко Вовчок)*; Максим Беркут всюди був однаковий, **спокійний** *(І. Франко)*; Вирвався **бентежний** крик із далекої кімнати *(С. Васильченко)*; Повиростали **буйні** обоє, ...а матері через їхні **невгамовні** вдачі душа ніколи не буває на місці *(О. Гончар)*; Серед робітників ходив Сиволап, **нервовий**, завжди чимось незадоволений *(Д. Ткач)*; Любов робить **спокійних буйними**, а сердитих смирними *(Народне прислів'я)*.

□ **Спокій ↔ неспокій, спокійно ↔ неспокійно, тихий ↔ неспокійний, спокійний // розважний //** *(голос)* **епічний ↔ бентежний // буйний // бурхливий // невгамовний // невгомонний // несамовитий // збуджений // нестямний // нервовий, врівноважений // витриманий ↔ емоційний // нестримний // запальний // експансивний //** *перен.* **гарячий // азартний // авантюрний, спокійно // врівноважено ↔ азартно.**

Пор. ще: СПОКІЙ ↔ ЗАВЗЯТТЯ, ЗАСПОКОЮВАТИ ↔ ТУРБУВАТИ.

520. СПОЧАТКУ ↔ ПОТІМ

Перед чимсь іншим, насперш у, насамперед, зразу, раніше.	Після чого-н., врешті, наостанку, вкінці, згодом.

⊙ Вчинити, думати про що-н., зробити що-н., навчитися чого-н., появляється що-н., стається що-н. **спочатку ↔ потім**.

○ А я ж у Києві так і не була... Все своє життя збиралася, збиралася, та так і не зібралася. **Спочатку** — діти, а **потім** — онуки *(Остап Вишня)*.

□ **Спочатку ↔ згодом // вкінці.**

Пор. ще: ПОЧИНАТИ ↔ КІНЧАТИ, ПОЧАТКОВИЙ ↔ КІНЦЕВИЙ, ПОЧАТОК ↔ КІНЕЦЬ.

521. СПРАВЖНІЙ ↔ ПІДРОБЛЕНИЙ

Якого не підробили, не штучний.	Який є підробкою, фальшивий.

⊙ **Справжній**, а, е ↔ **підроблений**, а, е документ, смак, підпис.

О Усі образи позаквітчувані були усякими квітками: коли улітечку, то **справжніми** *(Г. Квітка-Основ'яненко);* Вони пред'явили **підроблені** документи *(Л. Смілянський);* Викликають то **справжній**, то потворний регіт *(Панас Мирний);* **Достеменна** ознака добра — та нескладна цвіркунова пісня *(Н. Рибак).*

□ **Достеменний // дійсний // справжнісінький // достовірний // істинний ↔ фальшивий // вдаваний.**

522. СПРИТНИЙ ↔ ВАЙЛУВАТИЙ

Швидкий у роботі, вчинках, діях, меткий.	Повільний, недолугий у роботі, рухах.

⊙ **Спритний**, а, е ↔ **вайлуватий**, а, е постать, особа, жінка, парубок, дівка, чолов'яга, хлоп'я. Бути, стати, видаватися **спритним ↔ вайлуватим.**

О Люда, **спритна**, як дика коза, легко спустилася з урвища, і Терень, **вайлуватий,** як ведмідь, ледве встигав за нею; М'яч... підскакував вище голови і кореєць ловив його швидким і **вправним** рухом *(За О. Донченком);* Не хотів показати себе **незграбним, вайлуватим,** спішив, а виходило ще гірше *(І. Цюпа);* Гриценко поліз униз, такий **зграбний** *(І. Сенченко);* Його **мішкувата** постать нагадувала фігуру літньої жінки *(О. Гуреєв).*

□ **Зграбний // вправний // меткий //** *діал.* **звинний ↔ незграбний // неповороткий //** *перен.* **мішкуватий // неоковирний // неповороткий // неоковирний // незграбний, спритник ↔ вайло // незграба // тюхтій //** *перен.* **лантух, спритність ↔ незграбність.**

523. СПРИЯТИ ↔ ПЕРЕШКОДЖАТИ

Подавати допомогу в чому-н.	Відволікати увагу, заважати комусь у чомусь.

⊙ **Сприяти ↔ перешкоджати** людині, дівчині, студентові, викладачеві; в роботі, в бою, в діяльності, в навчанні; дуже, часто.

○ Хаєцький... водночас **сприяв** майорові в його роботі *(О. Гончар);* Вітер йому не **заважав** *(О. Донченко).*

□ **Сприяти ↔ заважати // вадити.**

524. СПРОЩУВАТИ ↔ УСКЛАДНЮВАТИ

Робити простішим, легшим до здійснення.	Робити складнішим, вносити додаткові труднощі.

⊙ **Спрощувати ↔ ускладнювати** роботу, конструкцію, виконання, підхід до чого-н.; надто, особливо.

○ Конструктори прагнуть до того, щоб не **ускладнювати** створювані ними машини, а **спростити** їх конструкції, бо чим простіша будова машини, тим вона надійніша в роботі *(З посібника);* А Максим все **ускладнював** і **ускладнював** акробатичні вправи *(Д. Ткач).*

Пор. ще: ПРОСТИЙ ↔ СКЛАДНИЙ, ПРОСТОТА ↔ СКЛАДНІСТЬ.

525. СТАВИТИ ↔ ВАЛИТИ

Розташовувати кого-, що-н. у певному місці, надаючи йому вертикального положення.	Примушувати падати, силою перекидати.

⊙ **Ставити ↔ валити** будівлю, паркан, огорожу, хату, стовпи; ґрунтовно, постійно, часом.

○ На горах заворушились люди... **Ставили** частоколи *(І. Нечуй-Левицький);* **Валять** люди стовпи *(І. Вільде).*

□ **Поставлений ↔ повалений.**

526. СТАРИЙ ↔ МАЛИЙ

Який прожив багато років, похилого віку.	Який прожив мало, малолітній.

⊙ **Старий**, а, е баба, дід, жінка, чоловік ↔ **малий**, а, е дитина, дівча, дівчина, хлопець, хлопчина. Бути, залишатися, ставати **старим** ↔ **малим**. Досить, дуже **старий** ↔ **малий**.

У знач. ім.: **Старий**, а, е — про людину похилого віку ↔ **малий**, а, е — про недорослу людину з невеликим життєвим досвідом.

○ **Старому** — піч, а **малому** — колиска; Дарма, що **малий**, а й **старого** навчить *(Народні прислів'я)*;

У темному гаю
Зібралися **старий, малий**,
Убогий, багатий *(Т. Шевченко)*;

В Кармелевім селі пройшла чутка, що це їх Кармель отаманує в Чорнім лісі,— пройшла чутка і зрушила **старого** і **малого**, доброго і лихого *(Марко Вовчок)*; **Старому** і слабому годи завше як **малому** *(Народне прислів'я)*.

□ **Старий** ↔ **малолітній**.

Пор. ще: СТАРИЙ ↔ МОЛОДИЙ.

527. СТАРИЙ ↔ МОЛОДИЙ

Який має багато років, похилого віку.	Який має небагато років, юний.

⊙ **Старий**, а, е ↔ **молодий**, а, е батько, вдівець, вигляд, вовк, дерево, дівка, дружина, корова, листя, людина, пагіння, парубок, тітка. **Старий**, а, е бабуся, дідусь, дядько, тітка ↔ **молодий**, а, е дівчина, донька, зять, невістка, обличчя, парубок. Бути, залишатися, ставати, уважатися **старим** ↔ **молодим**. Досить, дуже, зовсім, цілком **старий** ↔ **молодий**.

У знач. ім.: **Старий**, а, е — людина, яка прожила багато років ↔ **молодий**, а, е — людина, яка прожила небагато років.

○ **Молоде** орля, та вище **старого** літає. **Молодий** кінь — до бою, а **старий** — до гною *(Народні прислів'я)*;

Оддай же мене, моя мамо,
Та не за **старого**,
Оддай мене, моє серце,
Та за **молодого** *(Т. Шевченко)*;

Літа йшли-минали, **старе** старілося, **молоде** росло *(Панас Мирний)*; **Молодий** — весняний, **старий** — осінній *(Народне прислів'я)*; Його підтримували всі: і безвусі **юнаки**, і поважні **старики** *(З газет)*;

Якщо не можеш бути вічно **юним**,
То з молоду не будь **старим** бодай
(Д. Павличко).

□ **Старенький ↔ молоденький, літній // ветхий ↔ молодий //** *перен.* **безвусий, старовинний // дідівський ↔ модерний, старики ↔ молодь, старість ↔ молодість // юність, старіти ↔ молодіти.**

Пор. ще: СТАРИЙ ↔ МАЛИЙ.

528. СТАРИЙ ↔ НОВИЙ

Давно зроблений, куплений, давно виниклий, давній, який був раніше.

Який недавно зроблений, куплений, який недавно виник, який не був уживаний, останній, свіжий.

⊙ **Старий**, а, е ↔ **новий**, а, е адреса, будинок, велосипед, взуття, заняття, знання, зошит, квартал, квиток, клас, костюм, літак, магнітофон, марка, мелодія, пенал, пісня, план, район, роман, танець, театр, учень, фабрика, фасон. **Старі ↔ нові** вчинки, навички, погляди. Бути, виглядати, здаватися, ставати **старим ↔ новим**. Абсолютно, досить, дуже, занадто, повністю, цілком **старий ↔ новий**.

◇ **Старий рік** — рік, який минув ↔ **Новий рік** — наступний рік і перший день січня як початок Нового року; **Старий вовк, старий лис, стара лисиця** — хитра людина з житейським досвідом ↔ **Нова людина** —

наш сучасник, людина, яка є виразником нових, прогресивних ідей.

○ Христя увійшла з глечиком сирівцю. — **Старий** у нас сирівець став. Пора б **нового** уварити *(Панас Мирний)*; Переформувалася бурса в трудову школу: спершу в **старому** будинку... Школа перейшла в **новий** будинок *(В. Барка)*.

□ **Старе ↔ нове, обновитися ↔ зістарітися, старенький ↔ новенький, постарити ↔ відновити.**

529. СТВЕРДЖУВАТИ ↔ ЗАПЕРЕЧУВАТИ

Упевнено висловлювати що-н., переконувати, запевняти в чомусь, такати, підтакувати, *(кивати ствердно головою)* схвалювати.

Не погоджуватися з ким-, чим-н., нікати, анікати, спростовувати, відкидати *(щось, якесь твердження)*, відгетькувати.

⊙ **Стверджувати ↔ заперечувати** вину кого-н., значення чого-н., музику чию-н., мистецтво чиє-н., напрямок чого-н., необхідність чого-н., право кого-н., приналежність до кого-, чого-н., теорію чого-н., факт, філософію. Виявляти бажання, бажати, мати мету, мати бажання, прагнути, рішити, хотіти **стверджувати ↔ заперечувати** що-н. Безапеляційно, ввічливо, голосно, гостро, грубо, несподівано, обережно, офіційно, палко, пристрасно, раптово, різко, рішуче, часто **стверджувати ↔ заперечувати**.

○ Господар посміхався, не **стверджуючи** і не **заперечуючи** *(Ю. Яновський)*; Преображенський знав про себе думку Синявіна... І **заперечував** перебільшення старого...— Спишіть, ну, скажемо... на транспортні витрати.— Звичайно, Олександре Даниловичу,— охоче згоджувався *(І. Ле)*; Зовнішність панни-пані давала мені однакові підстави для **підтвердження** чи **спростування** обох моїх версій *(Літ. Україна)*.

□ **Ствердження ↔ заперечення, стверджувальний ↔ заперечливий, ствердний ↔ заперечний, стверджуваність ↔ заперечення, схвалювати ↔ заперечувати, та-**

кати // підтакувати ↔ нікати // анікати, твердити // *(відзначати наявність чогось)* **константувати //** *(доводячи)* **аргументувати ↔ заперечувати.**

Пор. ще: ДОВОДИТИ ↔ СПРОСТОВУВАТИ.

530. СТОЯТИ ↔ ЛЕЖАТИ

Пребувати в горизонтальному положенні.	Перебувати у вертикальному положенні, не рухаючись.

⊙ Чоловік, дівчина, стовп, солдат **стоїть ↔ лежить.** Пасажири, люди, бійці, молодиці **стоять ↔ сидять.**

○ Одного вечора, втомившися, **лежав** Михайло на траві у пасіці і дививсь у небо *(Марко Вовчок);* [Пріся]: Як його прийняти? **Стоячи** чи сидячи? Ні, краще **лежачи** *(М. Старицький);* Хлопці **стояли** коло їх і балакали *(І. Нечуй-Левицький);* Дядьки **стовбичили** на майдані більше години, в них поболіли ноги, деякі відійшли до тополь, щоб **лягти** або сісти *(Г. Тютюнник).*

□ **Лежати ↔ стояти // стовбичити, лежма ↔ стоячи.**

531. СТРУНКИЙ ↔ НЕЗУГАРНИЙ

Гарно і пропорційно складений, ставний.	Який має непривабливу зовнішність, недоладну непропорційну будову тіла.

⊙ **Стрункий,** а, е ↔ **незугарний,** а, е хлопець, дівчина, молодиця, дідусь, юнак, юнка. Бути, стати **струнким ↔ незугарним.**

○ Петро, **стрункий,** широкоплечий з русявим чубом і синіми очима, стояв посеред хати *(П. Панч)*; Це був цибатий, **незугарний** хлопчина з довгими руками *(Ю. Збанацький).*

□ **Стрункий // ставний ↔ сутулий.**

532. СУТУЛИТИСЯ ↔ ВИРІВНЮВАТИСЯ

Ставати зігнутим, сутулим.	Набирати прямого положення, розпрямлятися.

○ Цього похмурого дня вони теж **сутулилися** од хо-

лоду *(М. Трублаїні);* Дівчина немов готувалася до цього; сама вийшла на середину класу, **вирівнялася** і збиралася одповідати на всякі запитання *(С. Васильченко);* Секлета **гнулась, випрямлювалась**, знову **нагиналась**, неначе тонка верба *(І. Нечуй-Левицький).*

□ **Кулитися** // **гнутися** // *(від холоду, страху)* **щулитися ↔ розпрямлятися** // **розпростуватися.**

533. СУШИТИ ↔ МОЧИТИ

Позбавляти вологи, робити сухим.	Робити мокрим, вологим.

⊙ **Сушити ↔ мочити** полотно, пшеницю на кутю, одяг, плащ.

○ Баба **сушить** гроші коло вогню, — запліснявіли були; А як дістався [Марусяк до рідних гір] — упав на землю, і цілував її, і **мочив** сльозами *(За Г. Хоткевичем).*

Пор. ще: ВИСИХАТИ ↔ МОКРІТИ, МОКРИЙ ↔ СУХИЙ, МОКНУТИ ↔ ВИСУШУВАТИ.

534. СХІД[1] ↔ ЗАХІД[1]

Час появи зранку сонця на горизонті.	Час зникнення ввечері сонця з горизонту.

⊙ Пізній, ранній, чарівний **схід ↔ захід** сонця. Вийти, встати, встигнути, зробити все, написати, прокинутися до **сходу** сонця ↔ до **заходу** сонця.

○ Вона [агава] бачить море і скелі, перша стрічає **схід** сонця, остання ловить червоний **захід** *(М. Коцюбинський);* Так пройшло кілька днів. Кожного дня над волосним селом **сходило** ласкаве осіннє сонце і кожного дня **заходило** за золотою банею самотньої церкви *(М. Хвильовий).*

□ **Східний ↔ західний.**

Пор. ще: СВІТАНОК ↔ СМЕРКАННЯ, СХІД[2] ↔ ЗАХІД[2].

535. СХІД[2] ↔ ЗАХІД[2]

1. Одна з чотирьох сторін світу, протилежна заходові, територія, яка лежить у цьому напрямку.	Одна з чотирьох сторін світу, протилежна сходові, територія, яка лежить у цьому напрямку.

⊙ Захмарений, рожевий, ясний **схід** ↔ **захід**. Близький, віддалений, далекий **схід** ↔ **захід**. Курс, напрямок, рух; прямувати на **схід** ↔ на **захід**. Бути, жити, залишатися, перебувати на **сході** чого-н. ↔ на **заході** чого-н. Вивчати, досліджувати, пізнавати **схід** ↔ **захід** чого-н. **Схід** ↔ **захід** землі, країни, міста, області, району, села.

2. Частина материка, протилежна західній.	Частина материка, протилежна східній.

⊙ **Східна** Європа ↔ **Західна** Європа, **Східна** Україна ↔ **Західна** Україна, країни **Східної** та **Західної** Європи.

○ Не стомилась лежати шляхом,
Кочовничий крок, видно, легкий.
Так тепер — зі **Сходу** на **Захід**,
Як тоді — із Варяг у Греки *(Є. Маланюк)*;

Не з **Заходу** і не зі **Сходу**
Вітри історії гудуть *(І. Багряний)*;

Вона [перекладачка] страждала від своєї ролі посередника у великому діалозі між **Сходом** і **Заходом**, як пишуть у газетах *(П. Загребельний)*; Українці — єдиний народ. Поділяти нас на політичний «**схід**» і «**захід**» можуть тільки політикани; Немає ні **Східної**, ні **Західної** України. Немає двох Україн ніяких інших, окрім України бідної *(З газет)*.

□ **Східний** ↔ **західний**.

536. СЬОГОДНІ ↔ ЗАВТРА

У цей день (між вчорашнім і завтрашнім).	День, який йде після сьогоднішнього.

⊙ Відбудеться, зробиться, станеться, скажеться, хочеться сказати **сьогодні** ↔ **завтра**. Бажано, необхідно, треба зробити, прочитати, учитися **сьогодні** ↔ **завтра**.

◇ **Не сьогодні — завтра; не сьогодні, так завтра** — найближчим часом.

○ Що маєш зробити, зроби **сьогодні**, що маєш з'їсти, з'їж **завтра**. Краще **нині** горобець, ніж **завтра** голубець *(Народні прислів'я)*; **Сьогодні** ж, **сьогодні**, бо **завтра** вже може бути пізно *(М. Стельмах)*; Бо я таки хочу розбудити приспану та незрячу совіть тих, хто не розуміє, що конфронтована, збуджена Україна — Україна небезпечна. Для всіх... Для **сьогодні**. А ще більше — для **завтра** *(М. Матіос)*.

□ **Сьогоднішній ↔ завтрашній.**

Пор. ще: ВЧОРА ↔ СЬОГОДНІ.

537. СЯЯТИ ↔ МЕРЕХТІТИ

Випромінювати яскраве рівне світло.	Світити тремливо, нерівно.

⊙ Світло, вогонь, свячка **сяє ↔ мерехтить. Сяє** яскраво, чисто, постійно ↔ **мерехтить** тьмяно, ледь-ледь.

○ **Сіяло** сонце в небесах; З неба місяць так і **сяє** *(З тв. Т. Шевченка)*; Лиш де-де з вікон **блимає** світло, що ледве **мерехтить** за сніговим серпанком *(І. Франко)*.

□ **Сіяти ↔ мигтіти // мигати // блимати.**

538. ТАЄМНИЙ ↔ ЯВНИЙ

Який прихований від когось, невідомий, секретний, потайний, прихований, притаєний, скритний, *(який невизнаний законом)* нелегальний.	Якого не приховують, відкритий, очевидний, *(який визнаний законом)* легальний.

⊙ **Таємний**, а, е ↔ **явний**, а, е адреса, ворог, ворожнеча, вплив, заздрість, злоба, змова, місце, несправедливість, організація, смисл. **Таємні ↔ явні** бажання, думки, захоплення, незадоволення, помилки, порушення, явища. Бути, вважатися, виглядати, залишатися, здаватися, робитися, ставати **таємним ↔ явним**. Зовсім, надто, повністю, цілком **таємний ↔ явний**.

◇ **Таємне голосування** — голосування бюлетенями, опусканням кульок ↔ **явне, відкрите голосування** — голосування на виду в усіх. **Езопівська мова** *(прихований спосіб вираження думки)* ↔ **душа в душу** *(відверто, щиро).*

○ Ми повинні бути пильними і рішучими. Хай не заховається від нашого ока ні **явний**, ні **притаєний** ворог *(Г. Тютюнник);* Внаслідок великого гідростатичного тиску ламкі породи набувають **латентної** або **прихованої** пластичності *(З посібника).*

□ **Потайний // притаєний ↔ явний, таємно ↔ явно, таємність ↔ явність, секретний // скритний ↔ відкритий, прихований //** *(який не виявляється зовнішньо)* **латентний ↔ неприхований,** *(про таємну організацію)* **конспіративний ↔ відкритий,** *(який не підлягає розголосу)* **конфіденціальний ↔ відкритий, нелегальний ↔ легальний, конспірація // конспіративність ↔ відкритість, конспіративно // конфіденційно ↔ відкрито.**

Пор. ще: НИШКОМ ↔ ЯВНО.

539. ТАК ↔ НІ

1. Стверджувальна частка. Заперечна частка.

⊙ Уживаються при відповідях у вираженні згоди чи незгоди із співрозмовником, перед словами, групою слів для виразнішого висловлення думки.

2. *У знач. ім.:* З метою вказати на щось позитивне, стверднє або негативне, заперечне.

○ **Ні**, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні...
Так, я буду крізь сльози сміятись
(Леся Українка);

Таких, як ти, кипучі міліони
Ідуть, щоб світ востаннє розколоть
На **так** і **ні**
(М. Рильський).

540. ТАЛАНОВИТИЙ ↔ БЕЗДАРНИЙ

Який має великий талант, великі (неабиякі) здібності, обдарований, здібний. — Який не має здібностей.

⊙ **Талановитий**, а, е ↔ **бездарний**, а, е артист, вірш, дівчина, доповідь, кравець, література, митець, організатор, п'єса, письменник, праця, робота, фільм, хлопець. **Талановиті** ↔ **бездарні** аргументи, дослідження, пояснення, твердження, факти. Бути, виростати, здаватися, ставати **талановитим** ↔ **бездарним**. Без сумніву, досить, уміру, надто, справді **талановитий** ↔ **бездарний**.

○ У партизанському загоні він [Колісниченко] почерком розгніваного Мікеланджело зривав залізничні мости і пишався цим руйнуванням, як пишався колись першим творінням своїх рук, спочатку називав їх **геніальними**, а далі **бездарними** *(М. Стельмах)*;

Поки **геній** стоїть, витираючи сльози,
Метушлива **бездарність** отари свої пасе
(Л. Костенко).

□ **Талант // здібність // уміння // хист // кебета ↔ бездарність, талановито ↔ бездарно, геніальний // кебетливий // кебетний // здібний // умілий ↔ бездарний, геніально // талановито ↔ бездарно, обдарований ↔ бездарний, обдарованість ↔ бездарність, талант // умілець ↔ бездара.**

541. ТВЕРДИЙ ↔ ГАЗОПОДІБНИЙ

Який здатний зберігати свою форму. — Який перебуває в стані газу.

⊙ **Твердий**, а, е ↔ **газоподібний**, а, е речовина, вода, стан, паливо.

○ Багато речовин, які ми звичайно бачимо **твердими**, рідкими або **газоподібними**, при зміні температури переходять в інший стан *(З посібника)*.

542. ТВЕРДИЙ ↔ М'ЯКИЙ

1. *Який з труднощами піддається стисканню, давленню, обробці.*	Який легко піддається обробці, стисканню, давленню, обробці.

⊙ **Твердий**, а, е ↔ **м'який**, а, е булка, волосся, ґрунт, земля, крісло, олівець, поверхня, подушка, постіль, сидіння, сніг, тканина, хліб, яблуко. Бути, виглядати, робитися, ставати **твердим** ↔ **м'яким**. Вельми, досить, надмірно, надто, цілком **твердий** ↔ **м'який**.

2. *У перен. знач.:* Непорушний, стійкий, непохитний, із стійким характером.	Нестрогий, позбавлений різкості, грубості, поблажливий, лагідний, ніжний.

⊙ **Твердий**, а, е ↔ **м'який**, а, е вирок, воля, голос, дівчина, докір, наказ, покарання, серце, ставлення, усмішка, характер. **Тверді** ↔ **м'які** докори, очі, принципи, переконання. Бути, вирости, ставати **твердим** ↔ **м'яким**. Вельми, досить, дуже **твердий** ↔ **м'який**.

○ На віку, як на довгій ниві, всякого трапиться, всякого хліба ізкоштується — і **твердого** і **м'якого**; Де **м'яко** стелять, там **твердо** спати *(Народні прислів'я).*

□ **Твердість** ↔ **м'якість, твердо** ↔ **м'яко, суворий** ↔ **м'який**.

543. ТВЕРДИЙ ↔ РІДКИЙ

Який здатний зберігати свою форму.	Який перебуває у стані рідини.

⊙ **Твердий**, а, е ↔ **рідкий**, а, е речовина, паливо, скло, добриво. Бути, стати, залишатися **твердим** ↔ **рідким** досі, давно, часто, здавна.

○ Багато речовин, які ми звичайно бачимо **твердими, рідкими** або газоподібними, при зміні температури переходять в інший стан *(З посібника).*

544. ТВЕРДНУТИ ↔ М'ЯКНУТИ

Ставати твердим, міцним.	Ставати м'яким, розслаблим.

⊙ **Твердн**у**ти ↔ м'якнути** скоро, повільно, незабаром; про землю, хліб, тіло, живиця, жир, масло; **твердн**у**ти** від холоду ↔ **м'якнути** від тепла.

○ Ще купається в повені теплий Олекса, ранній жайворонок натягує струни над полем, а земля вже старіє, **тверд**не *(В. Земляк);* Забризкана росою дорога **м'якла** під колесами *(Г. Тютюник).*

□ *(від холоду)* **Костеніти // клякнути // коцюбнути // дубіти // дерев'яніти ↔ м'якнути, твердішати ↔ м'якшати, твердіння ↔ м'якшання, твердо ↔ м'яко.**

Пор. ще: ТВЕРДИЙ ↔ М'ЯКИЙ.

545. ТЕПЕРІШНІЙ ↔ МАЙБУТНІЙ

Який є, живе, відбувається в час мовлення, сучасний, нинішній, цьогочасний.	Який настає після сучасного, наступний, прийдешній, *уроч.* грядущий.

⊙ **Теперішній**, я, є ↔ **майбутній**, я, є весна, вивчення, дійсність, засідання, лекція, місяць, робота. **Теперішні** ↔ **майбутні** вибори, заслуги, збори, події, справи, твори.

У знач. ім.: **Теперішнє** — те, що існує зараз, відбувається, живе ↔ **майбутнє** — час, який настане.

○ Дюма-син сказав: «Твір, котрий читають, має **теперішнє**, твір, який перечитують, має **майбутнє**» *(Б. Олійник).*

Пор. ще: МИНУЛИЙ ↔ ТЕПЕРІШНІЙ, МИНУЛИЙ ↔ МАЙБУТНІЙ.

546. ТИХИЙ ↔ ГОЛОСНИЙ

Який звучить неголосно, нечутний, слабий, беззвучний.	Який дуже сильно звучить, гучний, лункий, дзвінкий.

⊙ **Тихий**, а, е ↔ **голосний**, а, е звучання, інтонація, мелодія, музика, пісня, стогін, стук, шепіт, щебетання. Бути, зробитися, ставати **тихим** ↔ **голосним**. До-

сить, дуже, занадто, зовсім, надзвичайно, цілком **тихий ↔ голосний.**

○ **Лункий** звук перевернув щось у думках старого *(Ю. Бедзик);* Розвійтеся з вітром листочки зів'ялі, Розвійтесь, як **тихе** зітхання *(І. Франко).*

□ **Тихо ↔ голосно, тиша ↔ голос, беззвучний // нечутний ↔ дзвінкий // гучний // лункий, затихати ↔ звучати, слабий/ /безшумний ↔ голосний // лункий // горластий // крикливий.**

547. ТИША ↔ ШУМ

Стан, коли де-н. нема звуків, шуму.	Сукупність різноманітних звуків, які швидко змінюються за частотою і силою.

⊙ **Шум** безперервний, великий, голосний, довгий, легкий, мелодійний, могутній, одноманітний, постійний, раптовий, рівномірний, різноманітний, страшенний, тривалий, хаотичний ↔ **тиша** абсолютна, велика, вічна, загальна, мертва, могильна, нежиттєва, повна. **Шум ↔ тиша** в класі, на вулиці, на площі, в хаті. Заважати, сприяти створенню **тиші ↔** виникненню **шуму.** Бути, жити, перебувати в (постійній) **тиші ↔** в (постійному) **шумі.** Стан **тиші ↔ шуму.**

2. Відсутність звуку.	Сильний різкий звук людського голосу.

○ На березі життя: і **гавкання,** і **крики.** А в серці **тишина** незаймана живе *(М. Рильський);* З сьомого класу чувся **крик** *(О. Довженко);* Між людьми запала **тиша** *(Г. Тютюнник);* Незабаром у нічній **тиші** залунали **крики** і **зойки** людей, яких убивали *(О. Маковей).*

◇ **Рвати тишу, різати тишу** — різко лунати, звучати ↔ **Робити шум** — викликати багато розмов; **Шум у вухах** — про відчуття (переважно хворобливе), що створює враження звучання у вухах ↔ **Тиша, як у вусі** — відсутність будь-яких звуків.

○ Щоб панувала **тиша,** треба **шум** припинити *(Народне прислів'я).*

□ **Шуміти ↔ стишувати, шумливий ↔ тихий, тиша // тишина ↔ гомін // крик // вереск // гамір //** *(крик з плачем)* **лемент //** *(несамовитий крик, вираз відчаю, болю)* **зойк // ґвалт // алярм, замовчати ↔ кричати.**

Пор. ще: ТИХИЙ ↔ ГОЛОСНИЙ.

548. ТІСНИЙ ↔ ПРОСТОРИЙ

У якому мало простору, вільного місця.	Здатний вміщувати велику кількість кого-, чого-н., не тісний, широкий, вільний.

⊙ **Тісний,** а, е ↔ **просторий,** а, е будинок, квартира, кімната, купе, одяг, приміщення, прохід. **Тісний ↔ вільний** костюм, плаття. Бути, залишатися, зробитися, ставати **тісним ↔ просторим**. Досить, дуже, занадто, надто, цілком **тісний ↔ просторий**. Бути, залишатися, стати **тісним ↔ просторим**.

○ Вони прийшли до тихої, порослої очеретом заводі, що вся блищала під сонцем, широкої та **просторої**... Через кілька хвилин двадцять постатей ліпилося в **тісному** окопчику, розмовляючи півголосом *(Г. Тютюнник)*.

□ **Тісний ↔ вільний, тісний ↔ широкий, тісненький ↔ просторий, тісно ↔ просторо, тіснота ↔ простір // просторість.**

Пор. ще: БЕЗМЕЖНИЙ ↔ ОБМЕЖЕНИЙ, ШИРОКИЙ ↔ ВУЗЬКИЙ.

549. ТЛІТИ ↔ ГАСИТИ

Горіти слабо, без полум'я, можливо з виділенням диму.	Припиняти куріння, переставати куріти.

⊙ Попелище, іскра, солома, дрова, купа сміття **тліє ↔ гасити** солому, вогонь, дрова, купу сміття, пожежу, іскру. **Тліє ↔ гаситься** що-н. у лісі, на узліссі, на городі, на полі.

○ Вкине [Чіпка] у піч гнилої соломи, — **тліє** вона собі та **курить** *(Панас Мирний);* Осавула... зганяв їх [людей] **гасити** пожежу *(І. Нечуй-Левицький);* І поки

тлітимуть скіпки Під таганком, сиди, звичайно; Попіл **курився** та печі стирчали *(З тв. Я. Щоголева).*

□ **Куріти // куритися ↔ гаснути.**

550. ТОВСТИЙ ↔ ТОНКИЙ

1. Великий у поперечному розрізі, в діаметрі, в товщину, грубий, *(про шар чого-н.)* широкий, гладкий, дебелий.	Невеликий у поперечному розрізі, *(про шар чого-н.)* вузький.

⊙ **Товстий**, а, е ↔ **тонкий**, а, е волосина, гілка, дерево, зошит, килим, книга, крига, колосок, мур, нитка, папір, поліно, стебло, стовбур, стовп, струна, шар, шкіра. Бути, залишатися, ставати **товстим ↔ тонким**. Винятково, досить, дуже, надмірно, надто, цілком **товстий ↔ тонкий.**

2. *(Про істот)* великий за об'ємом, грубої кості, вгодований, гладкий, повний.	*(Про істот)* малий за об'ємом, худорлявий, сухий, мізерний, марний, худий.

⊙ **Товстий**, а, е ↔ **тонкий**, а, е батько, дитя, дівчина, жінка, лапа, лоша, порося, рука, хлопець, чоловік. Бути, виростати, зробитися, ставати **товстим ↔ тонким**. Винятково, досить, дуже, занадто, надто **товстий ↔ тонкий.**

○ Як **товста** шия у бика, так **тонка** у мужика *(Народне прислів'я);* Коні були **гладкі**, тонконогі, з **сухими** мордами, а шерсть вилискувала, як скалки на воді *(П. Панч);* **Тонкий** рівний ніс світився на сонці, а **пишні**, **повні** та чималі губи виступали вперед, неначе рожевий пуп'янок *(І. Нечуй-Левицький);* Навколо ставка — верби густим вінком. Не порубали. Тільки тоді вони були **тоненькі**, рівні, а тепер **товсті**, погнуті, в рижих дуплах *(Г. Тютюнник);* Незабаром увійшов Поруцький.., тулячи під пахвою якусь **грубу** книжку *(Леся Українка).*

□ **Товстіти ↔ тоншати, товсто ↔ тонко, грубий ↔ тонкий, товщина ↔ тонкість.**

551. ТОВСТИЙ ↔ ХУДИЙ

Який відзначається повнотою. — Який не має повноти тіла.

○ Той... був **круглий**, рум'янощокий *(Ю. Збанацький)*; Хо стрічається очима з **худою, мізерною** людиною і не витримує того погляду, повного віри, повного кохання до своєї країни *(М. Коцюбинський)*; Живіт **товстий**, та лоб пустий *(Народне прислів'я)*; Свині були великі, але **худі**, погано **вгодовані** *(П. Оровецький)*.

□ **Гладкий** // **вгодований** // **повний** // **жирний** // **круглий** // **опасистий** // *(подібний до коробки)* **коробчастий** ↔ **кістлявий** // **кощавий** // **худорлявий** // **сухорлявий** // **сухий** // **ребристий** // **мізерний, товстенький** ↔ **худенький.**

Пор. ще: ТОВСТІТИ ↔ ХУДНУТИ.

552. ТОВСТІТИ ↔ ХУДНУТИ

Ставати товстим, повніти, поправлятися. — Ставати худим, марніти.

⊙ **Товстіти** від їди, від обжирства, від переїдання ↔ **худнути** від недоїдання. **Товстіти** ↔ **худнути** дуже, щодня, останнім часом, протягом року. Людина, чоловік, жінка, худоба, свиня **товстіє** ↔ **худне.**

○ Коло ледачого чоловіка жінка **марніє,** а біля доброго — **гладшає** *(Народне прислів'я)*; От поїду до Києва, то прийдеться за роботою занидіти, **схуднути,** та **змарніти** *(І. Нечуй-Левицький)*; Вона **марніла**, блідла, **худла** *(Н. Кобринська)*; Тепер модно бути **худою**, — зітхнула з зазрістю Ірма. Вона після одруження катастрофічно **повніла** *(І. Муратов)*; Гостеві в них буде дуже добре, щоб тільки їв і **поправлявся**,.. аби був не такий **худий** *(Г. Тютюник)*; Пан Дерижанов з весною щось було дуже розкашлявся і **змарнів**... тепер знов наче **поправляється** *(Леся Українка)*.

□ **Повніти** // *(набирати ваги)* **поправлятися** // **товстіти** // **гладшати** ↔ **худнути** // **марніти, товстіння** ↔

худнення, гладун // товстун ↔ сухар // сухоребрик, гладуха ↔ сухоребриця.

Пор. ще: ТОВСТИЙ ↔ ХУДИЙ.

553. ТОЧНИЙ ↔ ДОВІЛЬНИЙ

Який відповідає дійсному станові речей.	Який виникає на основі неточної відповідності.

⊙ **Точний**, а, е, *наз. мн.* і ↔ **довільний**, а, е, *наз. мн.* і цифри, факти, переклад, сума, результати; дуже, надто. Бути, залишатися **точним ↔ довільним.**

○ При перекладі слід підбирати **точні** значення слів, а не **довільно** передавати зміст тексту *(З посібника);* То дуже смішно *виходить* **в дослівнім** перекладі *(Леся Українка).*

□ **Дослівний // буквальний ↔ неточний.**

554. ТРИМАТИ ↔ ПУСКАТИ

Взявши що-н., не відпускати.	Переставати тримати, затримувати.

⊙ **Тримати ↔ пускати** *дитину,* голку, ціпок, лебідку, пояс, книжку; довго, протягом певного часу.

○ Мотря **держала** в руці чарку і не хотіла її **пускати** *(І. Нечуй-Левицький);* **Тримай** хліб і мани собаку, але з рук не **пускай** ломаку; Скільки б не **тримав**, все одно **впустити** треба *(Народне прислів'я).*

□ **Держати ↔ пускати.**

555. ТУДИ ↔ СЮДИ

У тому напрямку, у те місце.	У відоме місце або назване раніше.

◇ **І туди і сюди // то туди то сюди // туди, сюди** *(взад і вперед, в різні кінці, всюди)*; **Туди-сюди** ↔ 1) *взад і вперед, в різні кінці, всюди:* Христя метнулася **сюди-туди** *(Панас Мирний);* 2) *(можна стерпіти, сяк-так)* ↔ **Ні туди ні сюди** *(нікуди):* Солдат з тебе, батьку, ще **сюди-туди**, а кухар — нікудишній *(М. Зарудний);* **Туди і назад** *(в обидва кінці).*

○ **Туди**, на залиту вогнем Україну, летить моє серце, летить *(В. Сосюра);* Надійшла **сюди** раптом левиця *(М. Зеров).*

556. ТУПИЙ ↔ ГОСТРИЙ

1. Який недобре відточений, з притупленим кінцем.	Який добре вигострений, з дуже звуженим кінцем.

⊙ **Тупий**, а, е ↔ **гострий**, а, е бритва, вершина, голова, дзьоб, коса, край, кут чого-н., меч, ніж, ніс, обличчя, серп, сокира, шабля, шило. **Гострі** ↔ **тупі** зуби, кігті, ножиці. Бути, залишатися, зробитися, ставати **тупим** ↔ **гострим**. Досить, дуже, зовсім, надто, цілком **тупий** ↔ **гострий**.

2. *У перен. знач.:* Який не має достатньої гостроти сприйняття, недостатньо розвинений *(про розум, органи чуттів).*	Який добре сприймає навколишнє, тонкий, проникливий.

⊙ **Тупий**, а, е ↔ **гострий**, а, е відчуття чого-н., дотеп, думання, зір, погляд.

◇ **Тупий кут** — кут більше 90 ° ↔ **гострий кут** — кут менше 90 °.

○ Ніж **тупий**, що киселю не вріже; Ніж **гострий**, як бритва *(Народні прислів'я);* Подекуди виглядали жовті соняшники, **гострі** верхи кукурудзи... Карпо ледве володав руками, морщив носа, неначе сердився на свого важкого і **тупого** заступа *(І. Нечуй-Левицький)*;

Він пам'ятає шаблю **гостру**,
а, може, щерблену й **тупу**,
блискучу й довгу, наче постріл,
і ночі тьму *(В. Сосюра).*

□ **Притуплювати ↔ загострювати, тупий ↔** *(може колоти)* **колючий, тупо ↔ гостро, тупота // тупість ↔ гострота.**

557. УМИРАТИ ↔ ВОСКРЕСАТИ

Перестати жити.	Стати живим після смерті.

○ **Умер** від рани товариш *(Ю. Яновський);* Христос **умер** на хресті за нас, грішних, щоб **воскреснути** і вознестися на небо *(З молитви);* Під впливом переливання крові хворий на очах **воскресає** *(О. Богомолець).*

□ **Вмирання ↔ воскресіння, вмерлий ↔ воскреслий, хворіти ↔** *перен.* **воскресати.**

558. УСПІХ ↔ НЕВДАЧА

Позитивне завершення якоїсь справи, замислу, позитивне досягнення чого-н.	Невдале, несприятливе завершення чого-н.

⊙ **Успіх** бажаний, блискучий, бурхливий, великий, відомий, голосний, довгожданий, заслужений, здобутий, легкий, майбутній, надзвичайний, науковий, непередбачений, обґрунтований, очікуваний, повний, переконливий ↔ **невдача** безсумнівна, близька, велика, величезна, винятковa, економічна, об'єктивна, повна. Постійні, часті **успіхи ↔ невдачі. Успіх ↔ невдача** брата, дочки, спортсмена, студента, ученого, учня; бригади, групи, колективу, команди, класу; на екзаменах, на олімпіаді, на спартакіаді; у дослідженнях, у змаганнях, у навчанні, у праці, у спорті. Добиватися, досягти, хотіти **успіху** ↔ потерпіти **невдачу.**

○ Тільки сміливий, неймовірно сміливий удар може забезпечити **успіх** його атакуючим бійцям *(О. Гончар);* Роман терпіти не міг тих людей, які, гублячи гідність, вивертали напоказ кожну свою **невдачу** *(М. Стельмах).*

□ **Успішний ↔ невдалий.**

Пор. ще: ПЕРЕМОГА ↔ ПОРАЗКА.

559. УТИХОМИРЮВАТИ ↔ ПОЛОХАТИ

Намагатися приносити спокійний стан.	Вселяти занепоєння, хвилювання.

⊙ **Утихомирювати** людей, клас ↔ **полохати** людей, горобців.

□ **Заспокоювати ↔ полохати // колошкати, сумирний // утихомирений // спокійний ↔ полохливий, утихомирення // сумирність ↔ полохливість, сумирно ↔ сполохано.**

560. УЩІЛЬНЮВАТИ ↔ РОЗРІДЖУВАТИ

Робити щільнішим, стискаючи, згуртовуючи.	Створюючи проміжки, прогалини, робити вільнішим у певному середовищі.

⊙ **Ущільнювати ↔ розріджувати** масу, повітря; добре, постійно, в лабораторії.

□ **Стискати // конденсувати ↔ розріджувати, стиснений // ущільнений ↔ розвільнений.**

561. УЯВНИЙ ↔ ДІЙСНИЙ

Який не існує в дійсності, а створений в уяві, видуманий, неіснуючий, придуманий, вигаданий, сфантазований, *(про історичні факти)* сфабрикований, сфальсифікований.	Який існує як щось реальне, справжній, правдивий, реальний.

⊙ **Уявні ↔ дійсні** аргументи, висновки, документи, заходи, здогади, погляди, події, процеси, обставини, пояснення, проблеми, речі, факти. Бути, здаватися, залишатися, ставати **уявним ↔ дійсним**. Повністю, цілком **уявний ↔ дійсний**.

У знач. ім.: **Уявне** — те, що створене уявою ↔ **дійсне** — те, що існує як річ, факт.

○ Зрештою, між **уявним** і **дійсним** завжди існуватиме якась невідповідність *(Н. Рибак);* Шевченко в проти-

вагу естетам, які неодмінно жінку малювали **ефемерною,.. неземною**, — портрет обдуреної нещасної Катерини своєї дав простими, **земними, реальними** мазками *(П. Тичина);* Мудрії Ріші почули той зв'язок, що то єднає **буття** з **небуттям** *(Леся Українка).*

□ **Уявність ↔ дійсність, видуманий ↔ правдивий, автентичний, вигаданий ↔ дійсний, видумки // вигадки ↔ дійсність, неземний // ефемерний ↔ реальний, небуття ↔ реальність // дійсність // буття.**

Пор. ще: АБСТРАКТНИЙ ↔ КОНКРЕТНИЙ.

562. ФРОНТ ↔ ТИЛ

Стратегічний район, де розміщені війська діючих армій.	Територія, яка знаходиться позаду лінії фронту.

⊙ **Фронт** партизанський, широкий ↔ **тил** ворожий, глибокий, наш. Передова лінія **фронту** ↔ в глибокому **тилу**. Бути, загинути, народитися, перебувати, померти, вважатися, значитися на **фронті** ↔ в **тилу**. Допомагати **фронтові** ↔ турбуватися про **тил**.

○ **Тил** дав на **фронт** усе, що ворогові смерть несе *(Народне прислів'я).*

□ **Фронтовий ↔ тиловий, фронтовик ↔ тиловик.**

563. ХАЗЯЙНОВИТИЙ ↔ БЕЗГОСПОДАРНИЙ

Який добре веде господарство.	Який не вміє вести господарства.

⊙ **Хазяйновитий**, а, е ↔ **безгосподарний**, а, е жінка, господар, чоловік, зять, невістка, сусід; дуже, незвичайно, особливо. Бути, стати, вважатися **хазяйновитим ↔ безгосподарним.**

○ Був **хазяйновитий** хлопець *(І. Нечуй-Левицький);* Директори були **безгосподарні** *(З газет).*

□ **Хазяйливий ↔ безгосподарний, господарність // хазяйновитість ↔ безгосподарність.**

564. ХВАЛИТИ ↔ ВИСМІЮВАТИ

Висловлювати позитивну оцінку про кого-, що-н.	Виставляти, представляти кого-, що-н. у смішному вигляді, глузувати, кепкувати з когось, з чогось.

⊙ **Хвалити ↔ висміювати** жінку, людину, приятеля, противника, чоловіка; факти, явища дійсності, життя; чий-н. вигляд, виставу, довірливість, розповідь, роман, спектакль. **Хвалити** за відвагу, за дисциплінованість, за мудрість, за чемність, за чесність ↔ **висміювати** чиюсь боязнь, дурість, недисциплінованість, нечемність, підлість. **Хвалити** доброзичливо, з любов'ю, по-приятельськи, приязно, щиро ↔ **висміювати** відкрито, гостро, доброзичливо, злобно, дотепно.

○ Якби ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне Бога б не **хвалили**,
На наші сльози **сміючись** *(Т. Шевченко)*;

Чим далі, тим сміливішими, саркастичнішими ставали його [Тарасові] рядки, в яких він **висміював** порядки, придворних блюдолизів, пузату, вигодовану старшину *(О. Іваненко)*.

565. ХВАЛИТИ ↔ ГУДИТИ

Висловлювати позитивну оцінку про кого-, що-н.	Виносити осуд, виражати незадоволення, засуджувати, ганити.

⊙ **Хвалити ↔ гудити** людину, робітника, студента, уряд, чоловіка; за вчинки, за поведінку, за характер. Відкрито, надто, поза очі, постійно, часто **хвалити** з приємності ↔ часто **гудити** з ненависті.

○ Що продавець **захвалює**, те покупець **ганить**. **Хвалячи** — продають, а **гудячи** — купують. То **хвалить**, то **гудить**, аби час швидше минав *(Народні прислів'я)*; І годі тобі **хвалитися** дітьми. **Хвалила** ж сова своїх дітей *(І. Нечуй-Левицький)*; Піснею Вітчизну **величайте**

(П. Дорошко); А люде? Не хотять на його й глянуть, а глянуть — **огудять** *(Т. Шевченко).*

□ **Величати ↔ ганити** // **ганьбити** // **огуджувати** // **насміхатися** // **глузувати** // **кепкувати** // **кпити** // *(спеціально негативно)* **неславити** // **компрометувати** // **осуджувати** // *(ущипливо, дошкульно докоряти)* **коренити, похвала** // **хвальба** // *перен.* **гімн** // *(приємні слова)* **комплімент ↔ огуда** // **осуд** // **насмішка** // **ганьба, хвалений ↔ осудливий** // **огуджений** // **ганебний, похвально ↔ осудливо, хвалити** // **вихваляти ↔ картати** // **корити** // **ганьбити** // **дорікати**.

Пор. ще: ХВАЛИТИ ↔ СВАРИТИ.

566. ХВАЛИТИ ↔ КРИТИКУВАТИ

Висловлювати похвалу, схвалення.	Розглядаючи й оцінюючи когось, щось, вказувати на його вади.

⊙ **Хвалити ↔ критикувати** автора, письменника, поета, артиста; книжку, повість, фільм; у газеті, в журналі, статті, на телебаченні, по радіо; щодня, ввечері, щосуботи, зранку.

○ Крістіна Секста я не **похваляю** — за всі, тобі відомі, вчинки; Моя мета була презентувати письменників, а не **критикувати** їх *(З тв. Лесі Українки);* Максим Рильський поблажливо **хвалив** молодих письменників і рідко коли **критикував** *(Літ. Україна).*

□ **Критика ↔ хвальба, критично ↔ похвально, критикан ↔ хвалько.**

567. ХВАЛИТИ ↔ СВАРИТИ

Висловлювати позитивну оцінку про кого-, що-н., за що-н.	Різними, часом образливими, словами висловлювати докори, осуд за що-н., лаяти.

⊙ **Хвалити ↔ сварити** дівчину, друга, жінку, людину, однокласника, однокурсника, письменника, робітника, чоловіка, студента, сусіда, хлопця; вдома, у класі,

на зборах, на подвір'ї. Багато, відкрито, вічно, дуже, надто, надмірно, тихо, часто **хвалити** ↔ **сварити** кого-н. **Хвалити** за винахідливість, за добрий вчинок, за відповідь, за доброту, за дотепність, за навчання, за поведінку ↔ **сварити** за злий вчинок, за нечемність, за невихованість, за порушення дисципліни.

○ Довго не **свари**, бо **хвалити** не буде коли *(Народне прислів'я).*

□ **Похвала** ↔ **сварка**; **хвалити** ↔ *(сильно сварити)* **кобенити** // *(дуже лаяти)* **коренити** // **цабанити** // *(говорити гострі слова)* **колоти** // **лаяти.**

Пор. ще: ХВАЛИТИ ↔ ГУДИТИ.

568. ХВАЛИТИСЯ ↔ ПРИНИЖУВАТИСЯ

Вихваляти себе, підносити свої особисті заслуги.	Ставити себе в принизливе становище, применшувати своє значення у чому-н.

⊙ Дитя, дівчина, хлопець, чоловік **хвалиться** ↔ **принижується**. **Хвалитися** мамі, сусідці, людям ↔ **принижуватися** перед мамою, сусідкою, людьми.

○ Ой **хвалися**, язичку, то дістанеш паляничку *(Народне прислів'я);* Чого ти **чванишся** собою? Поглянь на себе! — А ти мене не **принижуй**! *(З розмови);* Ой скільки довелося для цього **принижуватися** *(З. Тулуб).*

□ **Чванитися** // **костричитися** // **козиритися** // **гороїжитися** ↔ **принижуватися, хвалитися** // **чванитися** ↔ *перен.* **козиряти.**

569. ХОВАТИСЯ ↔ ВИДІЛЯТИСЯ

Бути, ставати помітнішим від інших, бути на видному місці.	Ставати, робитися маломітним, прихованим.

⊙ **Ховатися** у натовпі, між людьми ↔ **Виділятися** серед молоді, людей, борців.

○ Їх чорні постаті різко **виділяються** в місячному сяйві *(Леся Українка);* На зеленій, мов гриб, хатині... яскраво **красувалася** вивіска *(П. Козланюк);* Дівчата

соромляться, штовхають одна одну. Інша, **ховається** від парубка за дівчат *(М. Кропивницький).*

□ **Красуватися ↔ приховатися.**

570. ЦІЛІСНИЙ ↔ ПООДИНОКИЙ

Який має внутрішню єдність, об'єднаний в єдине ціле. — Який є часткою чого-н.

⊙ **Цілісний,** а, е комплекс, будівля, твір, об'єкт ↔ **поодинокий,** а, е частина, частка, ділянка, крило будинку, приміщення. Бути, виявлятися, досить, завжди, повсякчас **цілісний ↔ поодинокий.**

○ Кожне поняття відображає якийсь **поодинокий** бік дійсності, будучи частиною певної **цілісності** *(З журналу).*

□ **Цілий // неподільний ↔ розділений, цілість // цілісність // комплекс ↔ шматок // клапоть // частина, комплексний ↔ поодинокий; цілісно // комплексно ↔ поодиноко.**

571. ЦІННІСТЬ ↔ НЕПОТРІБ

Перев. мн. Те що має матеріальну або духовну вартість. — Те, що не має ніякої цінності.

⊙ **Цінність** небуденна, незвичайна, велика, небувала, особлива ↔ **непотріб** незвичайний, великий, особливий.

○ Творилися нові сили в народі, народжувалися нові **цінності** *(І. Вільде);* Він скуповував цей зужитий хатній **непотріб** *(І. Микитенко);* Здебільшого йому траплялися недотепні, а часом і гидкі книжки. Зінько не находив серед цього **мотлоху** того, чого шукала його розумна... голова *(Б. Грінченко).*

572. ЧАСТИЙ ↔ РІДКИЙ

1. Який здійснюється, трапляється через короткі проміжки часу. — Який здійснюється, трапляється через довгі проміжки часу.

⊙ **Частий,** а, е ↔ **рідкий,** а, е волосся, вії, листи, ліс, плоди, дощі, сніги, повстання, війни, сварки, недоїдання.

○ Дуже прошу вибачити, що на ваші **часті** листи (за які сердечно дякую) відповідаю **рідко** *(За М. Коцюбинським);* Славко був **частим** гостем у Краньцовських *(Л. Мартович);* О, який **рідкий** гість прийшов до нас *(І. Франко).*

2. Який вказує на густо розташовані однорідні предмети.	Розташовані не близько один від одного.

⊙ **Частий**, а, е ↔ **рідкий**, а, е ліхтарі, стовпи, проміжки.
○ На **частих** заломах попадались зграї собак і дітей *(М. Коцюбинський);* На вулиці... **рідкі** ліхтарі жовтіють у темноті *(Панас Мирний).*

573. ЧЕСНИЙ ↔ ПІДЛИЙ

Який відзначається високими моральними якостями.	*Схильний до негідних вчинків, здатний на такий вчинок, нечесний.*

⊙ **Чесний**, а, е ↔ **підлий**, а, е душа, життя, людина, натура, ставлення до кого-, чого-н., хлопець, характер, чоловік, шлях, життя. **Чесні** ↔ **підлі** люди, очі. **Чесний** ↔ **підлий** перед людьми, переді мною, перед суспільством. Бути, виглядати, виростати, жити, здаватися, ставати **чесним** ↔ **підлим**. Вельми, винятково, досить, дуже, мабуть, надмірно, незвичайно **чесний** ↔ **підлий**.

У знач. ім.: **Чесний**, а — той, та, що має високі моральні якості ↔ **підлий**, а — той, що своїми вчинками викликає осуд.

○ Зростіть, мої сини, робочі **чесні** люди,
Й за брата встане брат, за батька встане син
(М. Бажан);

Підле вбивство парламентерів викликало хвилю гніву й обурення серед наших військ *(О. Гончар);* Є Україна правдива і брехлива.... Є **совісна** і є **безлична**. І кожна з них така далека одна від одної, як Сонце від Землі *(М. Матіос);* Київські письменники ніколи не розміняють **чесність** на **безчесність** *(Літ. Україна).*
□ **Чесність** ↔ **підлість, чесно** ↔ **підло, честь** ↔ **без-**

честя // ганьба, благородний // моральний // совісний ↔ аморальний // неморальний // лицемірний // безличний // крутійський // підступний // хитрий // лукавий // єхидний.

574. ЧЕСНІСТЬ ↔ ПІДЛІСТЬ

Людина з високими моральними якостями порядності.

Невідповідність слів, учинків справжнім переконанням; спритний і хитрий обман, негідний вчинок.

⊙ **Чесність ↔ підлість** людини, жінки, чоловіка, юнака; велика, постійна, тривала.

○ За розум, добре серце, **чесність**, щиру пораду... усі люди казали, що не знали й не знають луччого чоловіка *(М. Коцюбинський);* В його **чесності** та **порядності** вона ні на крихту не сумнівалась *(Г. Тютюнник);* Чи ти не здуріла? Заступатись за нього, коли він боронить таку **бридоту**, таку **підлість**, як оця гидка пісня? *(Леся Українка);* **Чесність** — це мій девіз *(С. Добровольський);* Сварка йде вже давно і що вона вже досягла тієї вершини, коли старий вже був здатний на всяку **підлість** *(Г. Тютюнник);* Разом всі підем, щоб не було якого **ошуканства** *(І. Кочерга).*

□ **Чесність // благородство ↔ брехливість // лицемірство // крутійство // шахрайство // ошуканство // лукавство.**

575. ЧИСЛЕННИЙ ↔ НЕЧИСЛЕННИЙ

Який складається з великої кількості кого-, чого-н.

Який є у невеликій кількості.

⊙ **Численний**, а, е ↔ **нечисленний**, а, ешелон, група, натовп, палі, стовпи, копи, снопи, листки, клітини; на підлозі, на землі, в полі, в лісі, на долівці; дуже, часто, іноді. Бути, стати **численним ↔ нечисленним.**

○ Золотий вік польського національного письменства XVI в. характеризується **численними** переклада-

ми; **Нечисленні** прохожі ліниво снували по тротуарах; *(За І. Франком);* Через **многі** літа набралася річка... силенної сили *(І. Муратов).*

☐ **Многий ↔ малочисленний.**

576. ЧИСТИТИ ↔ БРУДНИТИ

Робити чистим.	Робити брудним.

⊙ **Чистити ↔ бруднити** білизну, вікно, воду, вулицю, двері, килим, костюм, підлогу, посуд, руки, чоботи, шапку; дочці, людям, мамі, синові. **Чистити** від болота, від пороху, від чорнила; пастою, пилососом, порошком, щіткою ↔ **забруднювати** болотом, порохом. **Чистити ↔ забруднювати** на вулиці, вдома, надворі; чорнилом; енергійно, дуже, зразу, раптом, швидко. Узятися, збиратися, хотіти **чистити ↔ забруднювати**.

○ **Чистим** зерном сійте поле, то вродить хліб, як море, а **нечистим** посієте — собі шкоди надієте; Умієш **бруднити**, умій і **чистити** *(Народні прислів'я);* О, не виплаче **брудна** душа **чистих** сліз *(Д. Павличко);* Скрізь порання: печуть [молодиці], варять, **вимітають, миють** *(Т. Шевченко);* Помалу ступайте, пилу не збивайте, шмаття не **валяйте** *(Народне прислів'я).*

☐ **Забруднення ↔ очищення, чистий ↔ брудний, мити ↔ бруднити // валяти //** *(сильно)* **обпаскуджувати, чисто ↔ брудно, чистота ↔ бруд.**

Пор. ще: НАЧИСТО ↔ НАБРУДНО.

577. ЧИСТОВИК ↔ ЧЕРНЕТКА

Чистовий список, рукопис.	Чорновий список, рукопис.

⊙ **Чистовик** охайний, недбалий, неакуратний, який-н. ↔ **чернетка** охайна, недбала, неакуратна, яка-н. **Чистовик ↔ чернетка** учня, Данилка, Марічки.

○ Я колись знайшла серед його паперів **чернетку** листа до якоїсь дівчини *(Л. Смілянський);* **Чистовики** потрібно акуратно оформляти *(З газет);* Прошу віді-

слати рукопис, бо не маю жодного **брульйону** *(І. Франко).*

☐ **Чистовик ↔ чорновик // брульйон, чистовий ↔ чернетковий.**

Пор. ще: НАЧИСТО ↔ НАЧОРНО.

578. ЧІПЛЯТИ ↔ ВІДРИВАТИ

Прикріплювати що-н. до чого-н.	Тягнучи, від'єднати що-н. від чогось.

⊙ **Чіпляти ↔ відривати // зривати** квітки, рушник, прапори, лозунги, прикраси; швидко, до свят, щодня, постійно, часом, поступово. **Чіпляти** міцно ↔ **відривати** раптово.

○ Міцно **чіпляю** до сучка ремінь *(М. Коцюбинський);* Він **відривав** від грона винограду ягоду за ягідкою *(І. Вільде).*

☐ **Причеплений ↔ відірваний.**

579. ЧІПЛЯТИСЯ ↔ ВІДПАДАТИ

Зустрівши що-н., начіпляти його нехотячи.	Падати, відриваючись від чогось.

⊙ **Чіплятися ↔ відпадати** реп'яхи, болото, п'явки; раптово, несподівано, назавжди. **Чіплятися** щільно, добре, слабо, до одягу, до взуття ↔ **відпадати** цілком; від одягу, від взуття.

○ Каламутні хмари **чіпляються** за скелясті верховини *(В. Кучер);* Сніг **лип** до полозків, до кінських копитів *(І. Нечуй-Левицький);* Аж ось **відпала** віконниця бокового вікна *(З. Тулуб).*

☐ **Чіпляння ↔ відпадіння, прилипати // липнути ↔ відпадати.**

580. ЧІТКИЙ ↔ РОЗПЛИВЧАСТИЙ

Сповнений розбірливості, ясності, розуміння.	Позбавлений чіткості, конкретності, ясності.

⊙ **Чіткий**, а, е ↔ **розпливчастий**, а, е вислів, думка, формулювання, відповідь. Бути, залишитися, вважатися **чітким ↔ розпливчастим.**

○ Телефоніст... безперервно хукав у трубку, щоб досягти особливо **чіткого** звуку в мембрані *(Ю. Яновський);* Сучасна влада зацікавлена, щоб поняття народ було **розпливчастим, аморфним** *(З газет);* Віршована мова не терпить нічого **аморфного**, зайвого, вона лаконічна, **лапідарна** за своєю природою *(Літ. Україна);* Останній її рядок має всі прикмети так званого **лапідарного** стилю *(І. Франко).*

□ **Лапідарний** *(стиль)* ↔ **аморфний, лапідарність ↔ аморфність, лапідарно ↔ аморфно.**

581. ШАТИ ↔ ЛАХМІТТЯ

Дуже дорогий і пишний одяг.	Стара, подерта, неохайна одежа.

⊙ **Шати ↔ лахміття** людини, хлопця, жінки. **Шати** розкішні, багаті, дорогі ↔ **лахміття** брудне, нікудишнє, непотрібне.

○ Він [блудний син] вийшов з дому у пишних **шатах**, а повернувся в страшному **лахмітті** *(З катехізису).*

582. ШВИДКИЙ ↔ ПОВІЛЬНИЙ

Який здійснюється, відбувається енергійно, з великою швидкістю, в короткий час.	Який ледь-ледь, поволі, довго рухається, тихий.

⊙ **Швидкий**, а, е ↔ **повільний**, а, е біг, вальс, відповідь, збільшення чого-н., зниження чого-н., ковзання, крок, мова, обслуговування кого-н., падіння, перемога, перехід чого-н., писання, підйом, покращення, політ, потік, процес, реакція, річка, ріст чого-н., розвиток чого-н., розв'язання, розмова, смерть, спуск, танець, темп, течія, успіх, хода, читання; в думанні, в запам'ятовуванні, у навчанні, в роботі, в писанні. Бути, виростати, залишатися, здаватися, зробитися, ставати, вважатися **швидким ↔ повільним**. Досить, дуже, надмірно, на подив, надто **швидкий ↔ повільний**.

○ **Швидкий повільного** завжди дожене; Іди **хутко** — біду доженеш, іди **помалу** — біда дожене, а все від біди

не втечеш *(Народні прислів'я);* Сави ще не було, але він прийшов **скорим, летючим** кроком *(О. Кобилянська);* Тільки **млява**, боязка людина не любить і боїться риску *(Леся Українка)*; Мої сини, як зима і весна. Старший — **меткий** і **проворний**, як задеркуватий зимовий день. Молодший — неврівноважений, як весняна повінь *(Ю. Яновський).*

2. *(про працю, діяльність)* Виготовляти щось швидко.	Виготовлення якого вимагає тривалого часу.

○ Я, бачте, зроду **повільний** собі — Хома, то **прудке**, як іскра *(І. Франко);* Де руки і охота, там **спора**, а не **марудна** робота; Хто до їди **швидкий**, той і до роботи **меткий** *(Народні прислів'я);* Батько з сином беруться до **марудної** роботи *(Леся Українка);* У загадках знаходить **моментальне** відображення все те, що потрапляє в коло людських спостережень; **Уповільнена** дія; **Блискавична** швидкість, реакція, напад *(З посібника).*
□ **Скорий // бистрий // спорий // меткий //** *(прискорений)* **прудкий // моторний //** *(про ріст, рух)* **гінкий // летючий ↔ повільний // марудний // млявий // загайний,** *(здійснюється вмить, дуже швидко)* **моментальний // блискавичний ↔ уповільнений, швидкість ↔ повільність // млявість, скоро // мерщій ↔ повільно, пришвидшувати ↔ сповільнювати, швидкість ↔ повільність, прискорювати ↔ сповільнювати.**

583. ШЕДЕВР ↔ МАКУЛАТУРА

Зразковий, досконалий мистецький твір.	*Перен.* Про бездарний художній твір.

⊙ **Шедевр** визначний, незвичайний, особливий ↔ **макулатура** чиста, цілковита, нікудишня, явна, повна.
○ Я дивуюсь, як їм не відпаде охота приносити мені купу **макулатури** для виправки «стилю» *(Леся Українка);* Найстаріші думи — справжні **шедеври** української поезії XV—XVI ст. *(З посібника).*

584. ШИРОКИЙ ↔ ВУЗЬКИЙ

1. Який має велику ширину.	Який невеликої ширини.

⊙ **Широкий**, а, е ↔ **вузький**, а, е бульвар, будинок, вікно, двері, двір, дошка, коридор, пояс, прохід, стежка, чоло. **Вузькі** ↔ **широкі** плечі, поля капелюха. Бути, залишатися, здаватися, зробитися, ставати **широким** ↔ **вузьким**. Винятково, неймовірно, дуже **широкий** ↔ **вузький**.

2. Який забирає великий простір.	Який забирає малий простір.

⊙ **Широкий**, а, е ↔ **вузький**, а, е долина, лан, луг, поле, площа, рівнина, роздолля, розмір, степ. Бути, стати **широким** ↔ **вузьким**. Безмежно, дуже, досить, зовсім **широкий** ↔ **вузький**.

3. Який не облягає тіла, не обмежує рухів, вільний, просторий.	Який дуже облягає тіло, тісний.

⊙ **Широкий**, а, е ↔ **вузький**, а, е взуття, куртка, одяг, піджак, плащ, рукав, сукня, суконка. **Широкі** ↔ **вузькі** черевики, штани. Зробити, пошити **широким** ↔ **вузьким** що-н. Ставати **широким** ↔ **вузьким** у зв'язку з чим-н. Досить, дуже, занадто, надто, цілком **широкий** ↔ **вузький**.

4. Великий кількісно, значний обсягом.	Який має дуже обмежені можливості, обмежений.

⊙ **Широкий**, а, е ↔ **вузький**, а, е дослідження, захоплення, коло зацікавлень, коло знайомих, сфера чого-н., світогляд, світосприймання. **Широкі** ↔ **вузькі** інтереси, можливості, плани, погляди, права, узагальнення. Дуже, зовсім, надто **широкий** ↔ **вузький**. Бути, виявлятися, здаватися **широким** ↔ **вузьким**. О До панського двору ворота **широкі**, та з двору — **вузькі**; В панські ворота **широко** ввійти, та **вузько** вийти *(Народні прислів'я)*.

□ **Ширина** ↔ **вузькість, широко** ↔ **вузько**.

Пор. ще: РОЗШИРЮВАТИ ↔ ЗВУЖУВАТИ, ТІСНИЙ ↔ ПРОСТОРИЙ.

585. ШИТИ ↔ ПОРОТИ

З'єднувати що-н. ниткою за допомогою голки.	Руйнувати, розривати шви, розшивати.

⊙ **Шиє ↔ поре** дочка, кравець, мати, машина, швець; взуття, одяг, сорочку, сукню, пальто, плащ, штани; голкою, руками; довго, кілька днів, кілька тижнів, коротко, швидко. **Шити** у кравця, у майстерні, у шевця ↔ **пороти** вдома.

◇ **Шовком шити** — виявляти лагідність, бути розважливим ↔ **Пороти гарячку** — діяти необдумано, поспіхом.

О **Шиє**, **поре**, ниткам горе; Перш ніж **пороти** — навчись **шити**; **Ший, ший** так, щоб пороти не треба було; «**Шиєш**, дівонько?» «**Шию**!» «Чи будеш же **пороть**?» «Зараз, тільки ниточки **дошию**!» *(Народні прислів'я).*

586. ЩАСЛИВИЙ ↔ БЕЗТАЛАННИЙ

Який зазнає щастя, радості.	Який не має долі, талану в житті, нещасний.

⊙ **Щасливий**, а, е ↔ **безталанний**, а, е життя, доля, дитинство, молодість, заміжжя; дуже, небувало. Бути, стати, вважатися **щасливим ↔ безталанним** увесь час, в дитинстві, протягом року, все життя.

О Вся сім'я гомонить, кожному хочеться сказати щось радісне, кожен почуває себе **щасливим**; Найгірше тим, що марно світом нудять у полоні, як той **бездольний** лицар *(За тв. Лесі Українки);* Прийшла молодиця На той хутір **благодатний**; І думу **тяжкую** мою Німим стінам передаю *(За тв. Т. Шевченка);* **Гірке** вдовине життя *(С. Васильченко).*

□ **Щасливий** // **благодатний ↔ бездольний** // **нещасний** // *перен.: (про життя, стан)* **тяжкий** // **гіркий, щасливо ↔ гірко** // **тяжко**.

587. ЩАСТЯ ↔ ГОРЕ

Стан повного задоволення життям, відчуття радості, зовнішній вияв такого стану; те, що викликає такий стан, приносить радість.

Обставина, подія, що викликає страждання, біда, лихо, нещастя.

⊙ **Щастя** ↔ **горе** велике, несподіване, нове, сімейне, справжнє, тривале. Бажане, безхмарне, людське, материнське, очікуване, тихе **щастя** ↔ безвихідне, безнадійне, безутішне, гірке, люте, неумолиме, страшне **горе**. **Щастя** ↔ **горе** дівчини, жінки, людини, чоловіка. Відчувати, відчуття, передчувати, передчуття **щастя** ↔ **горя**. Берегти, знайти, мріяти про, цінити, шукати **щастя** ↔ пережити, перенести, попередити **горе**. Тікати від (свого) **щастя** ↔ від **горя**. Плакати, радіти, сміятися від **щастя** ↔ плакати від **горя**. Боротися за **щастя** кого-н. ↔ боротися з **горем**.

◇ **Випало щастя** кому — судилося, трапилося комусь робити щось приємне, добре, повезло комусь в чомусь ↔ **випало горе** — трапилося комусь якесь нещастя, лихо.

◇ **Зазнавати щастя** *(бути щасливим)* ↔ **Купатися в щасті** *(жити в розкошах);* **Зазнавати Божої благодаті** *(Бути щасливим)* ↔ **Напитися (ковтнути) горя** *(перенести багато труднощів, лиха біди).*

О Хто **горя** не бачив, той і **щастя** не зазнає; **Щастя** розум відбирає, а **нещастя** повертає *(Народні прислів'я);* Степанида посміхалася і зітхала: який ти **щасливий**, і **нещасний** *(М. Стельмах)*;

Скільки б не судилося страждати,
Все одно благословлю завжди
День, коли мене родила мати
Для життя, для **щастя**, для **біди** *(В. Симоненко);*

У всякого своє **лихо**, І в мене не тихо; Хоч не своє, позичене, А все-таки **лихо** *(Т. Шевченко);* **Лихо** не ходить поодинці, а в парі з **бідою** *(Народне прислів'я).*

□ **Щастя // благодать** ↔ **біда // лихо // нещастя // бездолля // безголів'я, щасливий // щасний** ↔ **нещасний // нещасливий, щастити** ↔ **нещастити.**

588. ЩЕДРИЙ ↔ СКУПИЙ

1. Який охоче ділиться з іншими своїми достатками, добром, який не шкодує витрачати що-н. для добра іншим.	Який не любить і не хоче ділитися своїми достатками, добром з іншими, жадібний.

⊙ **Щедрий**, а, е ↔ **скупий**, а, е господар, дитина, жінка, людина, хлопець, чоловік. Бути, виростати, зробитися, стати **щедрим** ↔ **скупим**. Вдавано, вельми, винятково, досить, дуже, надзвичайно, надмірно, на подив, особливо **щедрий** ↔ **скупий**.

У знач. ім.: **Щедрий**, а — той, хто не шкодує витрачати що-н. ↔ **скупий**, а — той, що надміру жадібний, ощадливий.

2. *У перен. знач.*: Значний за розмірами, за силою вияву, багатий.	Малий за розмірами, за силою вияву, убогий.

⊙ **Щедрий**, а, е ↔ **скупий**, а, е подарунок, придане. Бути **щедрої** душі людиною ↔ бути **скупим** на почуття. Бути, вирости **щедрим** ↔ **скупим** на що-н.

3. Багатий запасами чого-н.	Який малий на запаси чого-н., убогий.

⊙ **Щедрий**, а, е ↔ **скупий**, а, е ґрунт, земля, літо, осінь, природа, сонце; **щедрі** ↔ **скупі** надра, опади. Бути **щедрим** ↔ **скупим** на що-н. (на вугілля, на нафту). Дуже **щедрий** ↔ **скупий** на що-н.

○ **Скупий** складає, а **щедрий** споживає *(Народне прислів'я);* Усякі люди трапляються на містку: і **щедрі**, і **скупі**, і веселі, і сумні, і мовчазні, і говіркі *(М. Стельмах);* Його жінка була непоміркована, розтратлива, любила шикарне **гойне** життя й сипала грішми, як половою *(І. Нечуй-Левицький);* Щирий та **щедрий** Семен ніяк не міг погодитися з лукавим та заздрим на чуже добро Романком *(М. Коцюбинський);* **Бережливий** господар.

□ **Щедрість // щедрота ↔ скупість, гойний ↔ бережливий // скупий // жадібниий, щедро ↔ скупо.**

Пор. ще: ОЩАДЛИВИЙ ↔ МАРНОТРАТНИЙ.

589. ЩИРИЙ ↔ НЕЩИРИЙ

Який відверто і безкорисливо виражає свої думки і почуття, щиросердий, чистосердечний, правдивий, щиросердечний.

Який приховує свої справжні думки, почуття, виставляє їх фальшиво, лицемірний, лукавий.

⊙ **Щирий**, а, е ↔ **нещирий**, а, е *дитина, дівчина,* кохання, людина, наречена, невістка, погляд, приятель, слово, ставлення, усміх, усмішка, хлопець, чоловік. **Щирі** ↔ **нещирі** помисли, почуття, стосунки, розмови. Бути, виростати, залишатися, зробитися, стати **щирим** ↔ **нещирим**. Винятково, зовсім, підкреслено, вдавано **щирий** ↔ **нещирий**.

О **Щире** слово — теплий промінь, **нещире** слово — гострий ніж у серце *(Народне прислів'я);* **Щирий** та щедрий Семен ніяк не міг погодитися з **лукавим** та заздрим на чуже добро Романком *(М. Коцюбинський);* Ви людина палка, **щира, одкрита**, а ці люде **хитрі, потайні** *(І. Нечуй-Левицький);* **Підступний** *погляд твій, немов отрута (Леся Українка);* Два **хитрих** мудрого і **щирого** не переважать *(Народне прислів'я);* Наслухався [Нестір] всього — **щирого** і **криводушного**, справедливого і хибного *(Словник укр. мови в 11 т.);* Школа... розвиває в них [юнаків і дівчат] *відразу до* **криводушності**, *обману,* любов до правди, чесності, **щирості** *(Літ. Україна).*

□ **Щирість ↔ нещирість, щирість ↔ криводушність, щирість ↔ фальш // хитрість // лукавство // підступність, щиросердий ↔ нещирий, нелукавий ↔ лицемірний, чистосердечний ↔ фальшивий, правдивий ↔ лицемірний // фальшивий, щирий // відкритий ↔ криводушний // хитрий // лукавий //** *(про погляд, очі)* **косий, лукавити // хитрувати ↔ бути щирим // відкритим, щиро ↔ нещиро // підступно // хитро.**

590. ЩІЛЬНИЙ ↔ ЩІЛИННИЙ

Такий, складові частини якого щільно з'єднані між собою.

Який має щілини, проникає із щілин.

○ **Щільний** ґрунт; Коли вода проникає із щілин водонепроникних порід, які є **щільними**, то такі джерела називаються **щілинними** джерелами *(З посібника).*
□ **Герметичний // непроникний ↔ щілинний, суцільний ↔ дірявий.**

591. ЯКІСНИЙ ↔ ПОГАНИЙ

Який відзначається доброю якістю.	Який не відзначається доброю якістю.

⊙ **Якісний**, а, е ↔ **поганий**, а, е цемент, робота, твір, чоботи, меблі, дуже, особливо, надто. Бути, здаватися **якісним ↔ поганим.**
○ Він завжди варив **якісну** сталь *(С. Чорнобривець).*
□ **Доброякісний // добротний ↔ невдалий.**

592. ЯСНИЙ ↔ ТЕМНИЙ

1. Який випромінює яскраве світло, добре освітлений, не темного кольору, світлий.	Позбавлений світла, освітлення, погано освітлений, затьмарений, неясний, *перен.* чорний.

⊙ **Ясний**, а, е ↔ **темний**, а, е алея, аудиторія, будинок, вечір, вулиця, день, зал, квартира, кімната, коридор, небо, ніч, світло. Бути, виглядати, залишатися, здаватися, зробитися, ставати **ясним ↔ темним**. Абсолютно, винятково, досить, дуже, надто, зовсім **ясний ↔ темний.**

2. *У перен. знач.*: Який не потребує пояснень, зрозумілий.	Якого важко зрозуміти, неясний, незрозумілий.

⊙ **Ясний**, а, е ↔ **темний**, а, е, незрозумілий, визначення, відповідь, завдання, задум, доказ, думка, мета, план, пропозиція, усвідомлення чого-н., формулювання чого-н. Бути, залишатися, ставати **ясним ↔ незрозумілим**. Досить, зовсім, повністю, частково **ясний ↔ незрозумілий.**

○ Ніч **темна** людей всіх потомлених скрила
Під **чорні**, широкії крила...

Зненацька проміння **ясне**
Од сну пробудило мене *(Леся Українка)*;

Безбородько... з острахом думав про свою давню заяву, вогнем **ясним** чи **темним** згоріла вона *(М. Стельмах)*;

На **ясні** зорі і на тихі води
Вже ваша **чорна** злоба не впаде
(В. Симоненко);

Його великі карі очі були трохи неоднакові, ліве — **світліше**, праве — трошки **темніше**, коли він усміхався, вони ясніли *(Ю. Мушкетик)*.

□ **Прояснювати ↔ затемнювати, ясність ↔ темнота, ясно ↔ темно, світлий** // *перен.* **кришталевий** // **прозорий ↔ темний, освітлений ↔ затемнений.**

Пор. ще: СВІТЛО ↔ ТЕМРЯВА.

ПОКАЖЧИК АНТОНІМІЧНИХ ПАР

У цьому розділі за алфавітом розміщені всі компоненти антонімічних пар, які зустрічаються у рубриках словникової статті. Покажчик — дороговказ словника. Порядковий номер словникової статті, який стоїть після антонімів у покажчику, завжди приведе користувача до потрібного слова. Для зручності пошуку антонімічні компоненти пари статті наведені за алфавітом двічі — той, що стоїть як перше слово пари, і той, що є другим словом. Якщо до антоніма, що стоїть у покажчику на першому місці, є антонімічні відповідники — члени синонімічного гнізда, зафіксовані в одній словниковій статті, то вони ставляться поряд і розділяються паралельними скісними рисками (//): *виникати ↔ зникати // пропадати // щезати* 438.

Покажчик, таким чином, допоможе відшукати і члени синонімічного гнізда того чи іншого антоніма і якоюсь мірою розкриє взаємозв'язок антонімії та синонімії.

А

Б

бій ↔ спокій // супокій 317

бум ↔ спад // заспокоєння 408

В

Г

Ґ

Д

Е

Є

Ж

З

І

К

Л

М

Н

П

Р

С

Т

У

Ф

Х

Ц

Ч

Ш

Щ

Ю

Я

АНТОНІМІЯ МОРФЕМ

Антонімію морфем можна спостерігати при різних способах утворення слів: префіксальному, префіксально-суфіксальному, суфіксальному і при словоскладанні.

Наведені нижче компонети частин окремих слів, виявляючи семантичну протилежність між собою, одночасно впливають на семантику цілого слова і виражають його антонімічність.

Нижче подані пари префіксів, суфіксів та частин складних слів, які між собою бувають антонімічні.

АНТОНІМІЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ МОРФЕМ

Антонімія префіксальних морфем зумовлена в основному і значною мірою семантикою коренів.

У цій частині словника подано за алфавітом префіксальні морфеми, які можуть вступати в антонімічні відношення. Словникова стаття антонімічних префіксів розробляється в тому місці, де за алфавітом стоїть перший антонімічний компонент пари. При кожній парі ставиться порядковий номер. Той компонент антонімічної пари, який є другим у парі, також наводиться за абеткою, але він не позначається цифрою, а лише з позначкою *див.* відсилається до тієї словникової статті, у якій він розглянутий:

на- див.10. ***від-*** ↔ ***на-***

Префікси, що вступають в антонімічні зв'язки з компонентами складних слів, розглядаються у підрозділі словника «Антонімічні компоненти складних слів».

На самому початку розділу подано ті префікси, які виступають у словах, антонімічних з однокореневими безпрефіксальними словами. Відсутність такого антонімічного префікса позначається ∅.

Для ілюстрації антонімії префіксальних морфем використовуються здебільшого однокореневі слова.

Отже, кожна словникова стаття цієї частини книжки розроблена за такою схемою:

1. Порядковий номер антонімічної пари;
2. Назва антонімічної пари;
3. Значення антонімічних морфем;
4. Приклади.

∅ див. 1. ***а-*** ↔ ∅
∅ див. 2. ***анти-*** ↔ ∅
∅ див. 4. ***без-*** ↔ ∅
∅ див. 16. ***диз-*** ↔ ∅
∅ див. 23. ***ім-*** ↔ ∅
∅ див. 25. ***контр-*** ↔ ∅
∅ див. 29. ***над-*** ↔ ∅
∅ див. 31. ***не-*** ↔ ∅
∅ див. 42. ***ре-*** ↔ ∅

1. *А*-(ан) ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на заперечення.	Безпрефіксна основа.

Агенезія ↔ генезис, ***а***гностик ↔ гностик, ***а***гностицизм ↔ гностицизм, ***а***гностичний ↔ гностичний, ***а***гранулоцити ↔ гранулоцити, ***а***калькуляція ↔ калькуляція, ***а***лейкемія ↔ лейкемія, ***а***моралізм ↔ моралізм, ***а***моральний ↔ моральний, ***ан***гармонічний ↔ гармонічний, ***а***нормальний ↔ нормальний.

2. *анти-* ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників; є синонімом префікса ***проти-***.	Безпрефіксна основа.

Антибактеріальний ↔ бактеріальний, ***анти***вітаміни ↔ вітаміни, ***анти***біотики ↔ біотики, ***анти***гени ↔ гени, ***анти***гігієнічний ↔ гігієнічний, ***анти***гуманізм ↔ гуманізм, ***анти***демократичний ↔ демократичний, ***анти***детонатор ↔ детонатор, ***анти***диз'юнкція ↔ диз'юнкція, ***анти***електрон ↔ електрон, ***анти***інтелектуалізм ↔ інтелектуалізм, ***анти***клерикальний ↔ клерикальний, ***анти***клерикалізм ↔ клерикалізм.

3. *анти-* ↔ про-

Іншомовний префікс іменників, прикметників; є синонімом префікса ***проти-***	Іншомовний префікс іменників, прикметників; означає — в інтересах, на боці, для.

Антивітаміни ↔ ***про***вітаміни, ***анти***консервативний ↔ ***про***консервативний, ***анти***клерикальний ↔ ***про***клерикальний, ***анти***фашистський ↔ ***про***фашистський, ***анти***колоніальний ↔ ***про***колоніальний.

4. *без*-(безо-) ↔ ∅

Префікс іменників, прикметників; вказує на відсутність, заперечення чогось.	Безпрефіксна основа.

Безантенний ↔ антенний, ***без***апеляційний ↔ апеляційний, ***без***афіксний ↔ афіксний, ***без***батарейний ↔ батарейний, ***без***білетний ↔ білетний, ***без***бородий ↔ бородатий, ***без***буржуазність ↔ буржуазність, ***без***волля ↔ воля, ***без***кровний ↔ кровний, ***без***контрольність ↔ контрольність, ***без***культурний ↔ культурний.

5. *в*-(уві-, вві-, у-) ↔ ви-

Префікс іменників, дієслів; вказує на направленість в середину чого-н.

Префікс іменників, дієслів; вказує на протилежний напрямок руху або звільнення від чого-н.

Вбивати ↔ ***ви***бивати, ***в***бігти ↔ ***ви***бігти, ***у***везти ↔ ***ви***везти, ***у***везення ↔ ***ви***везення, ***ві***гнати ↔ ***ви***гнати, ***вві***мкнути // ***у***вімкнути ↔ ***ви***мкнути, ***вві***ходити // ***уві***ходити ↔ ***ви***ходити, ***в***хід ↔ ***ви***хід.

ви- див. 5. **в-** ↔ ***ви-***

6. *ви* ↔ *з-(с-)*

Префікс іменників, дієслів; вказує на напрямок руху на верх чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на протилежний напрямок руху вниз.

Виїздити ↔ ***з***'їздити, ***ви***їхати ↔ ***з***'їхати, ***ви***котити ↔ ***с***котити, ***ви***кочування ↔ ***с***кочування, ***ви***кочувати ↔ ***с***кочувати, ***ви***лізання ↔ ***з***лізання, ***ви***лізти ↔ ***з***лізти.

7. *ви-* ↔ *за-*

Префікс іменників, дієслів; вказує на рух із середини чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на рух до середини чогось.

Вибивати (із чогось) ↔ ***за***бивати (у щось), ***ви***бивання ↔ ***за***бивання, ***ви***брести ↔ ***за***брести, ***ви***гвинтити ↔, ***за***гвинтити, ***ви***крутити ↔ ***за***крутити.

8. *від*- (віді-) ↔ *до*-(ді-)

Префікс іменників, дієслів; вказує на віддалення.

Префікс іменників, дієслів; вказує на наближення.

Відійти ↔ ***ді***йти, ***від***'їхати ↔ ***до***їхати, ***віді***пхати ↔ ***до***пхати, ***від***тягнути ↔ ***до***тягнути, ***від***тягання ↔ ***до***тягання.

9. *від*-(віді-) ↔ *за*-

Префікс іменників, дієслів; вказує на відокремлення чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на прилучення до чогось.

Відгвинтити ↔ ***за***гвинтити, ***від***гвинчування ↔ ***за***гвинчування, ***від***гвинчувати ↔ *загвинчувати*, ***від***грібати ↔ ***за***грібати, ***віді***мкнути ↔ ***за***мкнути, ***віді***мкнутися ↔ ***за***мкнутися, ***від***колупати ↔ ***за***колупати.

10. *від*- ↔ *на*-

Префікс іменників, дієслів; вказує на зняття чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на рух, накривання чогось.

Відкривання ↔ ***на***кривання, ***від***кривати ↔ ***на***кривати, ***від***клеювати ↔ ***на***клеювати, ***від***клеювання ↔ ***на***клеювання.

11. *від*-(віді-) ↔ *під*-(піді-)

Префікс іменників, дієслів; вказує на віддалення від чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на наближення чогось.

Відбігати ↔ ***під***бігати, ***від***бігти ↔ ***під***бігти, ***віді***йти ↔ ***піді***йти, ***від***лазити ↔ ***підлазити***, ***від***ходити ↔ ***під***ходити.

12. *від*- ↔ *при*-

Префікс іменників, дієслів; вказує на віддалення чогось.

Префікс іменників, дієслів; вказує на наближення до чогось.

Відгвинтити ↔ ***при***гвинтити, ***від***гвинчування ↔ ***при***гвинчування, ***від***гвинчувати ↔ ***при***гвинчувати, ***від***кривати ↔ ***при***кривати.

13. *воз-* ↔ *роз-*

Префікс іменників, дієслів, прикметників; вказує на згуртування.	Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на відокремлення.

***Воз**з'єднаний* ↔ ***роз**'єднаний*, ***воз**з'єднання* ↔ ***роз**'єднання*, ***воз**з'єднати* ↔ ***роз**'єднати*, ***воз**з'єднатися* ↔ ***роз**'єднатися*, ***воз**з'єднувати* ↔ ***роз**'єднувати*.

14. *гіпер-* ↔ *гіпо-*

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на підвищення, надмірність.	Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на зниження, нестачу.

***Гіпер**вітаміноз* ↔ ***гіпо**вітаміноз*, ***гіпер**динамія* ↔ ***гіпо**динамія*, ***гіпер**кінез* ↔ ***гіпо**кінез*, ***гіпер**морфоз* ↔ ***гіпо**морфоз*, ***гіпер**плазія* ↔ ***гіпо**плазія*, ***гіпер**секреція* ↔ ***гіпо**секреція*, ***гіпер**тонічний* ↔ ***гіпо**тонічний*, ***гіпер**тонія* ↔ ***гіпо**тонія*, ***гіпер**трофія* ↔ ***гіпо**трофія*.

гіпо- див. 14. ***гіпер-*** ↔ ***гіпо-***

15. *де-* ↔ *ре-*

Іншомовний префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на припинення, усунення чогось.	Іншомовний префікс іменників, дієслів; означає зворотну або повторну дію.

***Де**вальвація* ↔ ***ре**вальвація*, ***де**генерат* ↔ ***ре**генерат*, ***де**генеративний* ↔ ***ре**генеративний*, ***де**генерація* ↔ ***ре**генерація*, ***де**генерувати* ↔ ***ре**генерувати*.

16. *диз-*(дис-) ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на порушення, поділ, розлад.	Безпрефіксний корінь.

Дисгармонія ↔ гармонія, ***дис***гармонічний ↔ гармонічний, ***диз***асоціація ↔ асоціація.

до- див. 8. ***від- ↔ до-***

17. *до- ↔ після-*

Префікс прикметників, вказує на значення «який передує чомусь».	Префікс прикметників, вказує на значення «який відбувається після попереднього».

Досоціалістичний ↔ ***після***соціалістичний, ***до***революційний ↔ ***після***революційний, ***до***реформний ↔ ***після***реформний, ***до***воєнний ↔ ***після***воєнний.

18. *до- ↔ по-*

Префікс прикметників, вказує на значення «який передує чомусь».	Префікс прикметників, вказує на значення «який відбувається після попереднього».

Добуржуазний ↔ ***по***буржуазний, ***до***воєнний ↔ ***по***воєнний, ***до***революційний ↔ ***по***революційний, ***до***реформний ↔ ***по***реформний.

екс- див. 24. **ім-** ↔ ***екс-***

19. *екстра- ↔ не-*

Префікс іменників, прикметників; вказує на винятковість, небувалість.	Префікс іменників, прикметників; вказує на заперечення.

Екстраактивність ↔ ***не***активність, ***екстра***модний ↔ ***не***модний.

з- див. 6. ***ви- ↔ з-***

з- див. 26. ***на- ↔ з-***

20. *з- ↔ роз-*

Префікс дієслів; вказує на напрямок руху.	Префікс дієслів; вказує на значення «розширити в просторі».

Зводити ↔ ***роз**водити*, *злучити* ↔ ***роз**лучити*, *зсувати* ↔ ***роз**сувати*.

за- див. 7. ***ви-*** ↔ ***за-***

за- див. 9. ***від-*** ↔ ***за-***

21. *за-* ↔ *перед-*

Префікс іменників; вказує на значення «місце перебування за межами чогось».

Префікс іменників; вказує на значення «перебування перед чимсь».

***За**гір'я* ↔ ***перед**гір'я*, ***за**пілля* ↔ ***перед**пілля*.

22. *за-* ↔ *роз-*

Префікс дієслів; вказує на напрямок руху.

Префікс дієслів; вказує на зворотний напрямок руху.

***За**винути* ↔ ***роз**винути*, ***за**горнути* ↔ ***роз**горнути*, ***за**крутити* ↔ ***роз**крутити*, ***за**правити* ↔ ***роз**правити*.

23. *ім-* (ін-) ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на заперечення, відсутність чогось.

Безпрефіксні основи.

***Ім**плантація* ↔ плантація, ***ін**адаптація* ↔ адаптація, ***ін**варіантний* ↔ варіантний.

24. ім- ↔ екс-

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на проникнення кудись.

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на вихід з чогось.

***Ім**порт* ↔ ***екс**порт*, ***ім**портний* ↔ ***екс**портний*.

25. *контр-*(контра-) ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників, дієслів; є синонімом префікса ***проти-***.	Безпрефіксні основи.

***Контр*атака ↔ атака, *контр*атакувати ↔ атакувати, *контр*революція ↔ революція, *контр*революційний ↔ революційний.**

на- див. 10. ***від-*** ↔ ***на-***

26. *на-* ↔ *з-*(с-)

Префікс дієслів; вказує на додатковість чогось.	Префікс дієслів; вказує на зменшення чогось.

***На*вантажити ↔ *з*вантажити, *на*вантажувати ↔ *з*вантажувати, *на*тягати ↔ *с*тягати, *на*тягнення ↔ *с*тягнення.**

27. *на-* ↔ *під-*

Префікс прикметників; вказує на значення «знаходитися зверху».	Префікс прикметників; вказує на значення «знаходитися нижче».

***На*земний ↔ *під*земний, *на*шкірний ↔ *під*шкірний, *на*стільний ↔ *під*стільний.**

28. *на-* ↔ *роз-*

Префікс дієслів; вказує на додатковість чогось.	Префікс дієслів; вказує на зменшення чогось.

***На*вантажити ↔ *роз*вантажити, *на*кладати ↔ *роз*кладати, *на*сипати ↔ *роз*сипати.**

29. *над-* ↔ ∅

Префікс іменників, прикметників; вказує на збільшення чогось.	Безпрефіксні основи.

Надгортанний ↔ гортанний, ***над***земний ↔ земний, ***над***потужний ↔ потужний, ***над***потужність ↔ потужність, ***над***хмарний ↔ хмарний, ***над***хмар'я ↔ хмари.

30. ***над-*** ↔ ***під-***

Префікс прикметників; вказує на значення «який перебуває зверху чогось, перед чимсь».

Префікс прикметників; вказує на значення «який перебуває знизу чогось, перед чимсь».

Підвесловий ↔ ***над***весловий, ***під***вечірній ↔ ***над***вечірній, ***під***віконний ↔ ***над***віконний, ***під***водний ↔ ***над***водний.

31. ***не-*** ↔ ∅

Префікс іменників, прикметників; вказує на заперечення.

Безпрефіксні основи.

Неволя ↔ воля, ***не***доля ↔ доля, ***не***затишний ↔ затишний, ***не***знайомий ↔ знайомий.

не- див. 19. ***екстра-*** ↔ ***не-***

32. ***недо-*** ↔ ***об-***

Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на недостачу, недокінчення чогось.

Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на перевершення чогось, на дію кругом.

Недов'язаний ↔ ***об***в'язаний, ***недо***в'язати ↔ ***об***в'язати, ***недо***в'язування ↔ ***об***в'язування, ***недо***годований ↔ ***об***годований, ***недо***годувати ↔ ***об***годувати, ***недо***годування ↔ ***об***годування.

33. ***недо-*** ↔ ***пере-***

Префікс іменників, дієслів; вказує на недовершення чогось.

Префікс дієслів; вказує на перебільшення чогось.

Недобрати ↔ ***пере***брати, ***недо***будити ↔ ***пере***будити,

недоважування ↔ ***пере***важування, ***недо***важувати ↔ ***пере***важувати.

34. *недо-* ↔ *про-*

Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на недовершення чогось.

Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на завершення чогось.

Недоборознити ↔ ***про***борознити, ***недо***гнилий ↔ ***про***гнилий, ***недо***варювання ↔ ***про***варювання.

об- див. 32. ***недо- ↔ об-***

35. *о- (об-, обі-)* ↔ *роз- (розі-)*

Префікс дієслів; вказує на дію навколо чогось.

Префікс дієслів; вказує на значення «поширити в просторі».

Обігнути ↔ ***розі***гнути, ***об***кутати ↔ ***роз***кутати, ***об***городжувати ↔ ***роз***городжувати, ***об***'єднувати ↔ ***роз***'єднувати, ***об***мотувати ↔ ***роз***мотувати, ***о***горнути ↔ ***роз***горнути.

пере- див. 33. ***недо- ↔ пере-***

перед- див. 21. ***за- ↔ перед-***

36. *перед- (передо-)* ↔ *після-*

Префікс іменників, прикметників; вказує на значення «який передує чомусь».

Префікс іменників, прикметників; вказує на значення «який іде за чимсь».

Передвоєнний ↔ ***після***воєнний, ***перед***грозовий ↔ ***після***грозовий, ***перед***дія ↔ ***після***дія, ***перед***з'їздівський ↔ ***після***з'їздівський, ***перед***льодовиковий ↔ ***після***льодовиковий, ***перед***мова ↔ ***після***мова, ***перед***обідній ↔ ***після***обідній, ***перед***операційний ↔ ***після***операційний, ***перед***революційний ↔ ***після***революційний.

37. *перед-* ↔ *пост-*

Префікс прикметників; вказує на значення «який передує чомусь».

Іншомовний префікс; вказує на значення «який іде за чимось».

Передінфарктний ↔ ***пост***інфарктний, ***перед***ембріональний ↔ ***пост***ембріональний.

під- див. 11. ***від-*** ↔ ***під-***
під- див. 27. ***на-*** ↔ ***під-***
під- див. 30. ***над-*** ↔ ***під-***
після- див.17. ***до-*** ↔ ***після-***
після- див. 36. ***перед-*** ↔ ***після-***
по- див. 18. ***до-*** ↔ ***по-***

38. *по-* ↔ *роз-*

Префікс дієслів; вказує на рух в якомусь напрямку з метою доповнити щось.

Префікс дієслів; вказує на протилежну дію.

Повантажений ↔ ***роз***вантажений, ***по***вантажити ↔ ***роз***вантажити, ***по***вивання ↔ ***роз***вивання, ***по***вивати ↔ ***роз***вивати.

39. *понад-* ↔ *попід-*

Префікс прикметників, дієслів; вказує на значення «який перебуває зверху», і префікс дієслів, який вказує на дію зверху.

Префікс прикметників, дієслів; вказує на значення «який перебуває знизу», і дієслів, який вказує на дію знизу.

Понадводний ↔ ***попід***водний, ***понад***гризати ↔ ***попід***гризати, ***понад***пилювати ↔ ***попід***пилювати, ***понад***тісувати ↔ ***попід***тісувати, ***понад***хмарний ↔ ***попід***хмарний.

попід- див. 39. ***понад-*** ↔ ***попід-***
пост- див. 37. ***перед-*** ↔ ***пост-***
пост- див. 40. ***пре-*** ↔ ***пост-***

40. *пре-* ↔ *пост-*

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на передування.	Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на наступність.

Препозиційний ↔ ***пост***позиційний, ***пре***позиція ↔ ***пост***позиція, ***пре***фікси ↔ ***пост***фікси.

при- див. 12. ***від-*** ↔ ***при-***

41. *при-* ↔ *у-*

Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на збільшення.	Префікс іменників, прикметників, дієслів; вказує на зменшення.

Прибувати ↔ ***у***бувати, ***при***бути ↔ ***у***бути, ***при***булий ↔ ***у***булий, ***при***буток ↔ ***у***буток.

про- див. 3. ***анти-*** ↔ ***про-***
про- див. 34. ***недо-*** ↔ ***про-***

42. *ре-* ↔ ∅

Іншомовний префікс іменників, прикметників; вказує на зворотність.	Безпрефіксна основа.

Реабсорбація ↔ абсорбація, ***ре***агент ↔ агент, ***ре***акліматизація ↔ акліматизація, ***ре***активність ↔ активність.

ре- див. 15. ***де-*** ↔ ***ре-***
роз- див.13. ***воз-*** ↔ ***роз-***
роз- див. 20. ***з-*** ↔ ***роз-***
роз- див. 22. ***за-*** ↔ ***роз-***
роз- див. 28. ***на-*** ↔ ***роз-***
роз- див. 35. ***об-*** ↔ ***роз-***
роз- див. 38. ***по-*** ↔ ***роз-***
у- див. 41. ***при-*** ↔ ***у-***

АНТОНІМІЯ СУФІКСАЛЬНИХ МОРФЕМ

Про антонімію суфіксів можна говорити дуже умовно. Суфікси, крім семантичних виявів, можуть ще вказувати на більшу або меншу інтенсивність якості, яка залежно від контексту виявляється з різною силою і яку чітко розмежувати не завжди вдається. Саме тому яскравість антонімічних відношень суфіксальних пар може мінятися.

Усі суфіксальні морфеми, які вступають в антонімічні зв'язки, розміщені в алфавітному порядку. Кожна із наведених пар нумерована. Словникові статті розробляються біля того антонімічного компонента пари, який стоїть першим. Другий компонент пари ставиться за алфавітом на відповідному місці без цифри і відсилається до відповідної словникової статті, як і префіксальні компоненти.

Кожна словникова стаття у цій частині книжки розроблена за такою схемою:

1. Порядковий номер антонімічної пари суфіксів;
2. Назва антонімічної пари;
3. Значення антонімічних морфем;
4. Приклади.

-езн- див. 1. ***-еньк-*** ↔ ***-езн- (-елезн-)***

-езн- див. 4. ***-есеньк-*** ↔ ***-езн-***

-езн- див. 12. ***-іcіньк-*** ↔ ***-езн-***

1. *-еньк-* ↔ *-езн- (-елезн-)*

Суфікс прикметників; виражає значення зменшення, пестливості, навіть у прикметниках, що своєю кореневою семантикою виражають значення збільшення.

Суфікс якісних прикметників; вказує на великі розміри.

Груб***еньк***ий ↔ груб***езн***ий, велич***еньк***ий ↔ велич***езн***ий, довг***еньк***ий ↔ довжел***езн***ий, товст***еньк***ий ↔ товстел***езн***ий.

2. *-еньк- (-оньк-)* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників чоловічого, жіночого родів; вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого та жіночого родів; вказує на згрубілість.

Козач***еньк***о ↔ козач***ищ***е, дівчин***оньк***а ↔ дівч***ищ***е.

3. *-еньк-* ↔ *-юг-*

Суфікс іменників чоловічого роду; вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду; вказує на згрубілу оцінку.

Козач***еньк***о ↔ козарл***юг***а, панич***еньк***о ↔ пан***юг***а.

4. *-есеньк-* ↔ *-езн-*

Суфікс якісних прикметників; вказує на здрібнілість.

Суфікс якісних прикметників; вказує на збільшення.

Довг***есеньк***ий ↔ довж***езн***ий, стар***есеньк***ий ↔ стар***езн***ий, товст***еньк***ий ↔ товст***езн***ий.

5. *-ець-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників чоловічого роду; вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду; вказує на згрубілість.

Вітер***ець*** ↔ вітр***ищ***е, мороз***ець*** ↔ мороз***ищ***е.

6. *-ець-* ↔ *-юк-*

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на згрубілість.

Камін***ець*** ↔ камен***юк***а.

7. *-ик-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на згрубілість.

Гарбуз***ик*** ↔ гарбуз***ищ***е, козл***ик*** ↔ козл***ищ***е, кот***ик*** ↔ кот***ищ***е, лоб***ик*** ↔ лоб***ищ***е, хвост***ик*** ↔ хвост***ищ***е.

8. *-ик-* ↔ *-юг-*

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на згрубілість.

Кот***ик*** ↔ кот***юг***а.

9. *-ик-* ↔ *-яг-*

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на згрубілість.

Хвост***ик*** ↔ хвост***яг***а.

10. *-инк-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на згрубілість.

Дівч***инк***а ↔ дівч***ищ***е.

11. *-ичк-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників жіночого роду, виражає здрібнілість.

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на згрубілість.

Верб***ичк***а ↔ верб***ищ***е.

-ищ- див. 2. ***-еньк- (-оньк-)*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 5. ***-ець-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 7. ***-ик-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 10. ***-инк-*** ↔ ***-ищ-***

-ищ- див. 11. ***-ичк-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 13. ***-к-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 14. ***-ок-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 15. ***-оньк-*** ↔ ***-ищ-***
-ищ- див. 16. ***-очок-*** ↔ ***-ищ-***

12. *-ісіньк-* ↔ *-езн-* (пор. 4. *-есеньк-*)

Суфікс якісних прикметників, займенників; вказує на здрібнілість.

Суфікс якісних прикметників, займенників; вказує на збільшення.

Отак***ісіньк***ий ↔ отак***езн***ий, товст***ісіньк***ий ↔ товст***езн***ий.

13. *-к-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на згрубілість.

Баб***к***а ↔ баб***ищ***е, борід***к***а ↔ бород***ищ***е, мітел***к***а ↔ мітл***ищ***е, руч***к***а ↔ руч***ищ***е, хмар***к***а ↔ хмар***ищ***е, ям***к***а ↔ ям***ищ***е.

14. *-ок-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на згрубілість.

Вал***ок*** ↔ вал***ищ***е, віз***ок*** ↔ воз***ищ***е, дуб***ок*** ↔ дуб***ищ***е, пень***ок*** ↔ пн***ищ***е, пиріж***ок*** ↔ пиріж***ищ***е.

15. *-оньк-* ↔ *-ищ-*

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників жіночого роду, вказує на згрубілість.

Голів***оньк***а ↔ голов***ищ***е, губ***оньк***а ↔ губ***ищ***е.

16. -*очок*- (пор. 14. -*ок*-) ↔ -*ищ*-

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на здрібнілість.

Суфікс іменників чоловічого роду, вказує на згрубілість.

Дуб***очок*** ↔ дуб***ище***.

-юг- див. 3. ***-еньк-*** ↔ ***-юг-***
-юг- див. 8. ***-ик-*** ↔ ***-юг-***
-юк- див. 6. ***-ець-*** ↔ ***-юк-***
-яг- див. 9. ***-ик-*** ↔ ***-яг-***

АНТОНІМІЯ КОМПОНЕНТІВ СКЛАДНИХ СЛІВ

У цьому підрозділі наведено компоненти складних слів, у яких часто виявляється антонімічність цілого слова.

Усі компоненти, спаровані з антонімічними відповідниками, наведені в алфавітному порядку. Виклад словникової статті дається біля того компонента, що стоїть першим за алфавітом. Компоненти такої антонімічної пари, що розташовані на другому місці, також ставляться в реєстр за алфавітом і відсилаються до тих, біля яких є словникова стаття.

Антонімічні пари цієї частини, як і в попередніх підрозділах, пронумеровані. При компонентах, які відсилаються, вказуються номер і заголовок тієї пари, до якої відсилається даний антонім.

Кожна словникова стаття розроблена за такою схемою:

1. Порядковий номер антонімічної пари;
2. Назва антонімічної пари;
3. Приклади.

1. *Багато...* ↔ *мало...*

Багатоактивний ↔ ***мало***активний, ***багато***бальний ↔ ***мало***бальний, ***багато***водний ↔ ***мало***водний.

Багато... див. 30. ***Одно... ↔ багато...***
Без... див. 10. ***Глибоко... ↔ без...***

2. *Бистро... ↔ тихо...*

***Бистро*водий ↔ *тихо*водий, *бистро*водний ↔ *тихо*водний, *бистро*плинний ↔ *тихо*плинний, *бистро*плинність ↔ *тихо*плинність.**

3. *Біло... ↔ чорно...*

***Біло*бокий ↔ *чорно*бокий, *біло*бородий ↔ *чорно*бородий, *біло*бровий ↔ *чорно*бровий, *біло*волосий ↔ *чорно*волосий, *біло*вусий ↔ *чорно*вусий, *біло*головий ↔ *чорно*головий, *біло*гривий ↔ *чорно*гривий.**

4. *Благо... ↔ зло...*

***Благо*діяння ↔ *зло*діяння.**

Блідо... див. 48. ***Яскраво... ↔ блідо...***
Важко... див. 20. ***Легко... ↔ важко...***

5. *Верхньо... ↔ нижньо...*

***Верхньо*дніпровський ↔ *нижньо*дніпровський, *верхньо*губний ↔ *нижньо*губний, *верхньо*дністровський ↔ *нижньо*дністровський.**

6. *Високо... ↔ мало...*

***Високо*врожайний ↔ *мало*врожайний, *високо*ефективний ↔ *мало*ефективний, *високо*ідейний ↔ *мало*ідейний, *високо*культурний ↔ *мало*культурний.**

7. *Високо... ↔ низько...*

***Високо*бортний ↔ *низько*бортний, *високо*вольтний ↔ *низько*вольтний, *високо*поставлений ↔ *низько*поставлений.**

8. *Вище...* ↔ *нижче...*

***Вище**викладений* ↔ ***нижче**викладений*, ***вище**вказаний* ↔ ***нижче**вказаний*, ***вище**зазначений* ↔ ***нижче**зазначений*, ***вище**згаданий* ↔ ***нижче**згаданий*.

Внутрі... // внутрішньо... див. 18. ***Зовнішньо... ↔ внутрі... // внутрішньо***

Внутрі... // внутрішньо... див. 19. ***Інтер... ↔ внутрі... // внутрішньо***

Внутрі... // внутрішньо... див. 25. ***Між... ↔ внутрі... // внутрішньо***

Внутрі... // внутрішньо... див. 37. ***Поза... ↔ внутрі... // внутрішньо***

9. *Водо...* ↔ *сухо...*

***Водо**любивий* ↔ ***сухо**любивий*, ***водо**стійкий* ↔ ***сухо**стійкий*.

Вузько... див. 47. ↔ ***Широко... ↔ вузько...***

10. *Глибоко...* ↔ *без...*

***Глибоко**думний* ↔ ***без**думний*, ***глибоко**ідейний* ↔ ***без**ідейний*.

11. *Глибоко...* ↔ *мілко...*

***Глибоко**водний* ↔ ***мілко**водний*, ***глибоко**донний* ↔ ***мілко**донний*.

12. *Голосно...* ↔ *тихо...*

***Голосно**звучний* ↔ ***тихо**звучний*.

13. *Гостро...* ↔ *тупо...*

***Гостро**кінцевий* ↔ ***тупо**кінцевий*, ***гостро**конечний* ↔ ***тупо**конечний*.

14. ***Грубо... ↔ дрібно...***

Грубобитий ↔ ***дрібно***битий, ***грубо***зернистий ↔ ***дрібно***зернистий.

15. ***Густо... ↔ рідко...***

Густобровий ↔ ***рідко***бровий, ***густо***волосий ↔ ***рідко***волосий, ***густо***гривий ↔ ***рідко***гривий.

16. ***Довго... ↔ коротко...***

Довгогривий ↔ ***коротко***гривий, ***довго***ногий ↔ ***коротко***ногий, ***довго***рукий ↔ ***коротко***рукий, ***довго***часовий ↔ ***коротко***часовий.

Дрібно... див. 14. ***Грубо... ↔ дрібно...***

17. ***Дрібно... ↔ крупно...***

Дрібнокаліберний ↔ ***крупно***каліберний.

Задньо... див. 32. ***Передньо... ↔ задньо...***
Західно... див. 43. ***Східно... ↔ західно...***
Зло... див. 4. ***Благо... ↔ зло***

18. ***Зовнішньо... ↔ внутрі... // внутрішньо...***

Зовнішньополітичний ↔ ***внутрі***політичний // ***внутрішньо***політичний, ***зовнішньо***торговий ↔ ***внутрі***торговий // ***внутрішньо***торговий.

19. ***Інтер... ↔ внутрі... //внутрішньо...***

Інтернаціональний ↔ ***внутрі***національний // ***внутрішньо***національний.

Коротко... див. 16. ***Довго... ↔ коротко...***
Криво... див. 38. ***Просто... ↔ криво...***
Криво... див. 39. ***Прямо... ↔ криво...***
Крупно... див. 17. ***Дрібно... ↔ крупно...***

20. *Легко...* ↔ ***важко...*** // ***тяжко...***

*Легко*вимовний ↔ ***важко***вимовний, ***легко***вимовність ↔ ***важко***вимовність, ***легко***думний ↔ ***важко***думний, ***легко***атлет ↔ ***важко***атлет, ***легко***поранений ↔ ***важко***поранений // ***тяжко***поранений.

21. *Легко...* ↔ ***трудно...***

*Легко*засвоюваний ↔ ***трудно***засвоюваний, ***легко***зрозумілий ↔ ***трудно***зрозумілий, ***легко***зрозумілість ↔ ***трудно***зрозумілість.

22. *Легко...* ↔ ***туго...***

*Легко*плавкий ↔ ***туго***плавкий, ***легко***плавкість ↔ ***туго***плавкість, ***легко***рослий ↔ ***туго***рослий.

23. *Ліво...* ↔ ***право...***

*Ліво*бережний ↔ ***право***бережний, ***ліво***сторонній ↔ ***право***сторонній, ***ліво***радикальний ↔ ***право***радикальний, ***ліво***фланговий ↔ ***право***фланговий.

24. *Макро...* ↔ ***мікро...***

*Макро*молекула ↔ ***мікро***молекула, ***макро***організм ↔ ***мікро***організм, ***макро***пористий ↔ ***мікро***пористий, ***макро***сейсмічний ↔ ***мікро***сейсмічний, ***макро***структура ↔ ***мікро***структура.

Мало... див. 1. ***Багато...*** ↔ ***мало...***
Мало... див. 6. ***Високо...*** ↔ ***мало...***
Мало... див. 36. ***Повно...*** ↔ ***мало...***
Мало... див. 45. ***Ультра...*** ↔ ***мало...***

25. *Між...* ↔ ***внутрі...*** // ***внутрішньо...***

*Між*заводський ↔ ***внутрі***заводський // ***внутрішньо***заводський, ***між***зональний ↔ ***внутрі***зональний // ***внутрішньо***зональний, ***між***колгоспний ↔ ***внутрі***колгоспний // ***внутрішньо***колгоспний.

Мікро... див. 24. ***Макро...*** ↔ ***мікро...***
Мілко... див. 11. ***Глибоко...*** ↔ ***мілко...***

26. *Мокро...* ↔ *сухо...*

Мокроволосий ↔ ***сухо***волосий.

27. *Моно...* ↔ *полі...*

Монометалевий ↔ ***полі***металевий, ***моно***молекулярний ↔ ***полі***молекулярний, ***моно***теїст ↔ ***полі***теїст, ***моно***теїзм ↔ ***полі***теїзм, ***моно***теїстичний ↔ ***полі***теїстичний.

28. *М'яко...* ↔ *твердо...*

М'якововний ↔ ***твердо***вовний, ***м'яко***сердий ↔ ***твердо***сердий, ***м'яко***пластичний ↔ ***твердо***пластичний.

Небагато... див. 36. ***Повно...*** ↔ ***мало...*** // ***небагато...***
Нижньо... див. 5. ***Верхньо...*** ↔ ***нижньо...***
Нижче... див. 8. ***Вище...*** ↔ ***нижче...***
Низько... див. 7. ***Високо...*** ↔ ***низько...***

29. *Ново...* ↔ *старо...*

Новоанглійський ↔ ***старо***англійський, ***ново***грецький ↔ ***старо***грецький, ***ново***індійський ↔ ***старо***індійський.

30. *Одно...* ↔ *багато...*

Однократний ↔ ***багато***кратний, ***одно***сторонній ↔ ***багато***сторонній.

31. *Одно...* ↔ *різно...*

Односторонній ↔ ***різно***сторонній, ***одно***часний ↔ ***різно***часний.

32. *Передньо...* ↔ *задньо...*

Передньоязиковий ↔ ***задньо***язиковий.

33. *Південно... ↔ північно...*

***Південно*російський ↔ *північно*російський.**

34. *Південно-західно... ↔ північно-східно...*

***Південно-західно*український ↔ *північно-східно*український.**

35. *Південно-східно... ↔ північно-західно...*

***Південно-східно*слов'янський ↔ *північно-західно*слов'янський.**

Північно... див. 33. ***Південно... ↔ північно...***
Північно-західно... див. 35. ***Південно-східно... ↔ північно-західно...***
Північно-східно... див. 34. ***Південно-західно... ↔ північно-східно...***
Пізно... див. 40. ***Раньо... ↔ пізно...***
Повільно... див. 46. ***Швидко... ↔ повільно...***

36. *Повно... ↔ мало...//небагато...*

***Повно*водний ↔ *мало*водний // *небагато*водний, *повно*літній ↔ *мало*літній // *небагато*літній.**

37. *Поза... ↔ внутрі... // внутрішньо...*

***Поза*міський ↔ *внутрі*міський, *поза*спілковий ↔ *внутрі*спілковий // *внутрішньо*спілковий.**

Полі... див. 27. ***Моно... ↔ полі...***
Право... див. 23. ***Ліво... ↔ право...***

38. *Просто... ↔ криво...*

***Просто*лінійний ↔ *криво*лінійний.**

39. *Прямо... ↔ криво...*

***Прямо*лінійний ↔ *криво*лінійний, *прямо*рослий ↔ *криво*рослий.**

40. *Раннью... ↔ пізньо...*

Ранньовесняний ↔ ***пізньо***весняний, ***ранньо***стиглий ↔ ***пізньо***стиглий, ***ранньо***стиглість ↔ ***пізньо***стиглість.

41. *Рівно... ↔ різно...*

Рівновагий ↔ ***різно***вагий, ***рівно***бедрений ↔ ***різно***бедрений, ***рівно***бічний ↔ ***різно***бічний, ***рівно***прискорений ↔ ***різно***прискорений.

Рідко... див. 15. ***Густо... ↔ рідко...***
Різно... див. 31. ***Одно... ↔ різно...***
Різно... див. 41. ***Рівно... ↔ різно...***

42. *Світло... ↔ темно...*

Світловолосий ↔ ***темно***волосий, ***світло***косий ↔ ***темно***косий.

Старо... див. 29. ***Ново... ↔ старо...***
Сухо... див. 9. ***Водо... ↔ сухо...***
Сухо... див. 26. ***Мокро... ↔ сухо...***

43. *Східно... ↔ західно...*

Східнобережний ↔ ***західно***бережний, ***східно***український ↔ ***західно***український.

Твердо... див. 28. ***М'яко... ↔ твердо...***
Темно... див. 42. ***Світло... ↔ темно...***
Темно... див. 49. ***Ясно... ↔ темно...***
Тихо... див. 2. ***Бистро... ↔ тихо...***
Тихо... див. 12. ***Голосно... ↔ тихо...***

44. *Товсто... ↔ тонко...*

Товстогубий ↔ ***тонко***губий, ***товсто***листий ↔ ***тонко***листий.

Тонко... див. 44. ***Товсто... ↔ тонко...***
Трудно... див. 21. ***Легко... ↔ трудно...***

Туго... див. 22. *Легко...* ↔ *туго...*
Тупо... див. 13. *Гостро...* ↔ *тупо...*
Тяжко... див. 20. *Легко...* ↔ *важко...* // *тяжко...*

45. *Ультра...* ↔ *мало...*

***Ультра**акустичний* ↔ ***мало**акустичний*, ***ультра**пористий* ↔ ***мало**пористий*, ***ультра**пористість* ↔ ***мало**пористість*.

Чорно... див. 3. *Біло...* ↔ *чорно...*

46. *Швидко...* ↔ *повільно...*

***Швидко**діючий* ↔ ***повільно**діючий*, ***швидко**стиглий* ↔ ***повільно**стиглий*, ***швидко**стиглість* ↔ ***повільно**стиглість*, ***швидко**хідний* ↔ ***повільно**хідний*.

47. *Широко...* ↔ *вузько...*

***Широко**грудий* ↔ ***вузько**грудий*, ***широко**листий* ↔ ***вузько**листий*.

48. *Яскраво...* ↔ *блідо...*

***Яскраво**жовтий* ↔ ***блідо**жовтий*.

49. *Ясно...* ↔ *темно...*

***Ясно**барвний* ↔ ***темно**барвний*, ***ясно**волосий* ↔ ***темно**волосий*, ***ясно**косий* ↔ ***темно**косий*.

СИНОНІМИ КОМПОНЕНТІВ АНТОНІМІЧНИХ ПАР

Мета покажчика не лише подати синонімічні відповідники тих чи інших антонімів, а насамперед дати змогу читачеві при потребі розширити амплітуду антонімічних відношень. Крім того, у відповідній словниковій статті, на яку вказує порядковий номер, можна буде знайти й інші одиниці того чи іншого синонімічного гнізда та зближені антонімічні пари. У реєстрі на першому місці ставиться синонім, а поряд з ним — компонент заголовної антонімічної пари, з яким відповідне реєстрове слово синонімізується. Після синонімічної пари стоїть порядковий номер заголовної частини словника.

Тлумачень синонімів у реєстрі не дається, бо їх легко можна відтворити на основі тлумачень, що подані біля компонента заголовної антонімічної пари.

А

Б

багатий // заможний // маєтний // розкішний // пишний 18

багатоводий // повноводний // повноводий // многоводний 20

багатолюдність // многолюддя // велелюддя 21

багатошлюбний // полігамний 336

багатошлюбність // гарем 336

багатство // достатки 23

багач // багатій // багатир // дука // пан 24

бадьорий // бадьористий 25

бажаний // лакомий 26

бажання // хотіння // жадання // жадоба // лакомство 26

бажати // зичити 27

байдужий // апатичний // інертний 28

байдужий // апатичний 162

барвний // різнобарвний // багатобарвний // різноколірний // кольористий // квітчастий // квітчатий // пістрявий // строкатий 29

батьківщина // вітчизна 30

бгати // жмакати 340

безбарвний // безкольоровий // одноманітний // одноколірний // однобарвний 29

безбожник // безвірник // невіруючий 100

безвіра // атеїзм // безбожність // вільнодумство 475

безвладний // слабий 332

безводність // безводдя // мілководдя 20

безволля // безвілля // безвільність // безвольність // *(ослаблення волі)* абулія 105

безвольний // легкодухий // слабовольний // безхарактерний 105

бездоганний // майстерний 32

бездумний // *перен.* недалекий 63

бездумність // дурнота 63

бездушний // жорстокий 299

бездушний // безсердечний 366

бездушно // жорстоко 299

безжалісний // безсердечний // жорстокий 314

безладний // анархічний // свавільний 428

безладний // безсистемний // сумбурний // анархічний // невпорядкований // непослідовний // хаотичний 428

безлюдність // безлюддя 21

безмежність // безмежжя 33

безмір // безмежжя 306

безмірний // безкраїй // безкрайній // неозорий 33

безпека // безпечність 34

безпорадний // безпомічний // недолугий // недорікуватий 349

безсмертний // незабутній // невмирущий 35

безсмертя // безсмертність // невмирущість // вічність 35

безсторонній // неупереджений 371

безталанний // бездольний // нещасний // *перен.: (про життя, стан)* тяжкий // гіркий 586

безчестя // ганьба 573

В

Г

Д

Е

Ж

З

зрозумілий // доступний // дохідливий // *перен.* ясний 233

зустріч // побачення 234

зустрічати // здибати 234

зустрічатися // сходитися // побачитися 234

І

індивідуальний // окремий // особистий // поодинокий 236

К

какофонія // атональність 310

каламутити // каламутитися // мутніти // мутити 458

каламутно // мутно 458

кара // покарання 238

кволість // безсилля 501

керівник // комендант 239

кидати // метати // жбурляти 240

кисло // квасно 512

кислятина // кислота 512

кінцевий // завершальний // останній // крайній 436

кінцівка // кінець // фініш 436

клеїти // ліпити 370

клопіт *(зумовлений чим-н.)* // клопотнеча // турбота // тривога // *(легковажний ризикований непевний вчинок)* авантюра 518

клоунада // блазенство // комедія // комізм // курйоз 174

колективізм // *(одноразова праця гуртом)* толока 236

колективний // загальний // суспільний 236

компенсувати // відшкодувати // винагороджувати 246

комфортабельний // зручний // затишний 79

конечний // необхідний // обов'язковий 247

конечність // необхідність 247

консервативний // відсталий // занепадницький 456

консолідований // згрупований 370

консонанс // гармонія 248

конспірація // конспіративність 538

концептуальний // принциповий // принципіальний 250

копичити // нагромаджувати // збирати // складати 347

корисний // вигідний 253

користь // вигода 253

короткість // короткочасність 157

короткий // коротенький // недовгий // короткочасний // короткотривалий // короткочасний // куций // короткуватий 157

короткозорість/ недалекоглядність 257

короткозорість // близькозорість 256

короткозорий // близькозорий 256

коротун // курдупель // коротун // *ім.* куций 157

костеніти *(від холоду)* // клякнути // коцюбнути // дубіти // дерев'яніти 544

кострубатий // корявий // нерівний 120

коханий // любий 296

Л

М

О

П

Р

С

Ч

чcostковий // детальний 190
чепурний // акуратний // елегантний 170
чесати *(гребінцем)* // *перен.* прилизатися 447
чесність // благородство 574
чистий // прозорий // кришталевий // прозористий 458
чистити // мити 576
чіплятися // прилипати // липнути 579
чіткий // лапідарний *(стиль)* 580
чорновик // брульйон // чернетка 577
чорт // біс // дідько // диявол // луципер // демон // куций // пекельник 11
чужий // чужісінький // чужинний // чужинницький // чужинський 477
чужина // чужениця // закордон 30

Ш

шарахатися // сахатися 343
швидкий // скорий // бистрий // спорий // меткий // *(прискорений)* прудкий // моторний // *(про ріст, рух)* гінкий // летючий // *(здійснюється вмить, дуже швидко)* моментальний // блискавичний 582
шерехувато // шершаво 121
шершавий // шерехатий 121
шматок // клапоть // частина 570
штучний // підроблений 452
шукати // мишкувати 227

Щ

щасливий // благодатний 586
щастя // благодать 587
щедрий // гойний 588
щезати // пропадати // зникати 438
щирий // відкритий // нелукавий // чистосердечний // щиросердий // правдивий 589
щілинний // дірявий 590
щільний // герметичний // непроникний // суцільний 590

Я

явний // відкритий // неприхований // *(про таємну організацію)* конспіративний // легальний 538
явно // відкрито 365
якісний // доброякісний // добротний 592
ясний // світлий // *перен.* кришталевий // прозорий 592

ЛІТЕРАТУРА

Журавель Н. В. Засіб експресії — антонімія //Культура слова.— К., 1981.— Вип. 20.— С. 32—34.

Ковалик І. І. Питання словотворчої омонімії і синонімії в сфері іменників слов'янських мов //Питання слов'янського мовознавства.— Львів, 1962.— С. 5—26.

Лисиченко Л. А. Антоніми в сучасній українській мові.//Укр. мова і літ. в шк.— 1976.— № 1.— С. 26—33.

Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура.— Х., 1977.— 114 с.

Новиков Л. А. Антонимия в русском языке.— М., 1973.— 290 с.

Ощипко І. С. Рецензія: Полюга Л. М. Словник антонімів. К., 1987//Мовознавство.— 1989.— С. 70—71.

Паламарчук Л. С. Лексико-семантичний розвиток мови //Мовознавство.— 1982.— № 4.— С. 3—7.

Полюга Л. М. Слово в поетичному тексті І. Франка.— К., 1977.— 165 с.

Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики.— К., 1988.— 238 с.

Тараненко О. О. Розвиток антонімічних відношень у багатозначних словах // Укр. мова і літ. в шк.— 1977.— № 1.— С. 32—39.

Тараненко О. О. Рецензія: Полюга Л. М. Словник антонімів.— К., 1987 //Укр. мова і літ. в шк.— 1988.— № 11.— С. 77—79.

Усатенко Т. П. Лексична семантика і розвиток мови учнів.— К., 1984.— 128 с.

Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів.— К., 1969.— 220 с.

Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка.— М., 1964.— 243 с.

ЗМІСТ

Довідкове видання
Словники України
ПОЛЮГА Левко Михайлович
ПОВНИЙ СЛОВНИК АНТОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
3-є видання, доповнене і виправлене

Коректор *О. В. Романенко*
Комп'ютерна верстка *В. В. Ждан-Пушкіна*

Підписано до друку 05.04.06. Формат 70x90 1/32.
Папір офсетний №1. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 18,72. Умовн. фарбовідб. 18,87.
Обл.-друк. арк. 25,97. Тираж 5000 прим.
Замовлення 6-70.

ТОВ «Видавництво «Довіра»
вул. Кіквідзе, 2/34, Київ-103, 01103
За довідками з питань реалізації
звертатися за тел. (044) 284-65-39

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 669 від 14.11.2001 р.

ЗАТ «Книга»
вул. Артема, 25, Київ-53, 04053

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
серія ДК № 2325 від 25.10.2005 р.

Полюга Л. М.
П53 Повний словник антонімів української мови.— 3-є вид., допов. і випр.— К.: Довіра, 2006.— 510 с.— (Словники України).— Бібліогр.: с. 507—509.— Книга-«переверт». В спіл. опр. з кн.: Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови.

ISBN 966-507-193-9

ББК 81.2УКР-4